

İmtiyaz Sahibi

(Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Adına)

Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik

Editör

Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik

Editör Yardımcıları

Yrd. Doç. Dr. B. Tahir Tahiroğlu

Yrd. Doç. Dr. B. Erdem Dağistanlıoğlu

Yayın Kurulu

Prof. Dr. A. Deniz Abik	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Aysu Ata	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Gülşen Seyhan Alışık	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mevlüt Gültekin	Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın	Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bedri Aydoğan	Çukurova Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. B. Tahir Tahiroğlu	Çukurova Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. B. Erdem Dağistanlıoğlu	Çukurova Üniversitesi

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Emine Yılmaz	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan Boz	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan Aydın	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma Açıık	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz Kılıç	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Halûk Gökcalp	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice Aynur	İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice Sofu	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Işıl Özyıldırım	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Çetin Derdiyok	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Kerime Üstünova	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Leyla Karahan	Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Özmen	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Melek Erdem	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mine Mengi	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Öner	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Naciye Yıldız	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat Özkan	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Nurullah Çetin	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Horata	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Mert	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pervin Çapan	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Sebahat Deniz	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat Sever	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sema Barutçu Özönder	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sıddıka Dilek Yalçın Çelik	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zühal Ölmez	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Aziz Merhan	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Dilek Ergönenç Akbaba	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk Yıldırım	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Gülsüm Killi	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Güzin Gonca Gökalp Alpaslan	Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Başak Karakoç Öztürk	Çukurova Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Evrim Ölçer	Gazi Üniversitesi

Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi (ÇÜTAD), Türk dili, edebiyatı, dil bilimi, Türk tarihi ve sanatı, Türk tiyatrosu, Türk halkları ve kültürleri ile Türkçenin öğretimi alanlarında özgün çalışmaları, çeviri ve tanıtım yazılarını içeren, yılda en az iki sayı çıkan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı ÇÜTAD'a; düşünsel, bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazışma Adresi: Çukurova Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi Binası, Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 01330 Balcalı, Sarıçam / Adana.

Telefon: 0322-3386084 / Dâhili: 2544

E-posta: cutam@cu.edu.tr

ISSN:

Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. A. Deniz Abik

Prof. Dr. Aysu Ata

Prof. Dr. Mehmet Özmen

Prof. Dr. Mevlüt Gültekin

Prof. Dr. Mine Mengi

Prof. Dr. Halûk Gökâl

Prof. Dr. İ. Çetin Derdiyok

Prof. Dr. Hatice Sofu

Doç. Dr. Faruk Yıldırım

Doç. Dr. Rana Yıldırım

Doç. Dr. Yeter Torun Öğretmen

Yrd. Doç. Dr. B. Erdem Dağıştanlıoğlu

Yrd. Doç. Dr. B. Tahir Tahiroğlu

Yrd. Doç. Dr. Başak Karakoç Öztürk

Yrd. Doç. Dr. Bedri Aydoğan

Yrd. Doç. Dr. Oğuz Ergene

Yrd. Doç. Dr. Ö. Tuđrul Kara

Yrd. Doç. Dr. Refika A. Demirdađ

YAYIN İLKELERİ

Amaç

Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Türk dili, edebiyatı, dil bilimi, Türk tarihi ve sanatı, Türk tiyatrosu, Türkçenin öğretimi ile Türk halkları ve kültürleri alanlarında yeni ve özgün konularda bilimsel ölçütler içerisinde kültürel, bilimsel birikimi ortaya koymak amacıyla yılda en az iki kez yayımlanmaktadır.

Yazım Dili

Dergimizin yazım dili Türkiye Türkçesi olmakla birlikte Türkçenin diğer kollarında yazılmış makaleler ve *native speaker* denetimi belgelenmiş olmak kaydıyla farklı dillerden bilimsel çalışmalar da yayımlanabilir.

Makale Yayımlama Şartları

Gönderilecek yazıların daha önce bir kaynakta yayımlanmamış veya yayına kabul edilmiş olmaması gerekmektedir. Gönderilen yazıların alanda bir boşluğu dolduracak, yeni bir bilimsel yöntem ya da tekniği tanıtacak nitelikte olması gerekmektedir. Çeviri yazıları ve yayın tanıtım yazıları da dergimizde yayımlanabilir.

Makale Değerlendirme Süreci

Dergimize gönderilen yazılar öncelikle yayın kurulunca dergi yazım ve içerik ilkelerine uygunluk açısından değerlendirilir. Uygun görülmeyen yazılar düzeltilmesi amacıyla yazarlarına iade edilir. Değerlendirme için uygun görülen yazılar adları gizli tutulan iki hakeme gönderilir. İki hakemden biri olumlu diğeri olumsuz değerlendirme yapmışsa üçüncü hakeme başvurulur ve bu hakemin raporu dikkate alınır.

Yazım Kuralları

a) Başlık: İçerikle uyumlu olarak koyu büyük karakterlerle yazılmış olmalıdır.

b) Yazar Adları: Yazarların adları ve soyadları koyu yazılmalı, soyadları büyük karakterlerle belirtilmelidir. Yazarlara ait adres ve e-posta adresleri ilk sayfada dipnot olacak şekilde * işaretiyle gösterilmelidir. Yazar adları başlığın altında yazılmalıdır.

c) Özet: En az 100 en fazla 250 kelimedenden oluşmalıdır. Özeti sonunda bir satır altta, en az 5 en fazla 7 kelimedenden oluşan anahtar sözcükler verilmelidir. Makale dilindeki özeten sonra İngilizce özet de verilmelidir. İngilizce ve diğer Türk dillerindeki makalelerde Türkçe özet de istenir. Özet, 10 punto ve tek satır aralığıyla (6nk) yazılmalıdır.

ç) Makale Metni: Ms Word yazılımında 11 punto, tek satır aralığıyla (6nk) Times New Roman yazı karakteriyle A4 (29.7x21 cm) boyutunda yazılmalıdır. Dipnotlar 10 punto ile yazılmalıdır. Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri ana hatlar olarak yer almalı, gelişme bölümünde kullanılan yöntem, teknik vb. konular alt başlıklar hâlinde, numaralı biçimde verilmelidir.

d) Makale İçinde Kaynak Gösterimi: Kaynaklar metin içinde parantez arasında gösterilmelidir. Açıklamalar için dipnot kullanılabilir, ancak kaynak göstermek için dipnot kullanılmamalıdır. Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 2.5 satırdan az alıntılar satır arasında; 2.5 satırdan uzun alıntılar satırın sağından ve solundan 1 cm içeride, blok hâlinde ve 1 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır.

Örnekler:

Tek yazarlı kaynaklar:

(Aksan, 2000: 20)

Tek yazarın aynı yıl birden çok kaynağı:

(Aksan, 2000a; Aksan, 2000b ...)

Çok yazarlı kaynaklar:

(Vardar vd. 1988 :20)

e) Kaynaklar: Makale metninin sonunda yer almalıdır. Soyadı sırasına göre düzenlenmelidir. Kaynağın üçten fazla yazarı varsa ilk yazarın soyadından sonra vd. kısaltması kullanılmalıdır. Kitap ve dergi adları italik, makale ve kitap bölümü adları ise turnak içinde gösterilmelidir. Varsa çeviren, derleyen, yayıma hazırlayan ya da editör adı, eser adından sonra yer almalıdır.

Örnekler:

Dilçin, Cem (1997). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Temir, Ahmet (1992). "Ural-Altay ve Altay Dilleri". Ankara: Türk Dünyası El Kitabı, 3-58.

Brandist, Craig (2011). *Bahtin ve Çevresi* (Çev. Cem Soydemir). Ankara: Doğubatı.

Akyüz, Kenan vd. (1958). *Fuzulî Türkçe Dîvân*. Ankara: İş Bankası Yayınları.

Yazıların Gönderilmesi

Yayın ilkelerine uygun bir şekilde hazırlanan yazılar cutam@cu.edu.tr adresine gönderilmelidir. Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar düzeltmelerin yapılmasının ardından en geç bir ay içinde aynı adrese gönderilir.

Telif Hakkı

Yayımlanan yazıların telif hakkı *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi'*ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

İÇİNDEKİLER

Türk Dialekt Coğrafyası Araştırmalarında İnan Türk Ağız Araştırmalarının Yeri Melek Erdem	7-16
Para ve Endeks Yazım (İmla) ve Okuma Kılavuzu Var mı? Paralar, Menkul Kıymetler ve Endeksler Nasıl Yazılır, Nasıl Okunur? Adnan Gümüş	17-38
“Çalikuşu” Romanında Notre Dame De Sion Şemseddin Koçak	39-59
Sehî Bey, Necâtî Bey’in Damadı mıydı? Mine Mengi	60-64
Eski Anadolu Türkçesindeki <i>bolay</i> ~ <i>bulay</i> “böyle” Kelimesi Hakkında Aziz Merhan	65-68
Türkçede Söz Kalıplarının Yeniden Üretimi: Aforizmadan Laforizmaya Muna Yüceol Özezen	69-80
Türkçede Renkleri Adlandırma Sorunu Mehmet Özmen	81-89
Adların ve Eylemlerin Edinimi Hatice Sofu	90-97
ÇEVİRİ	
Adana Ticaret Rehberi Adlı Kitabın Reklam ya da İlan Kısmı Bedri Aydoğan	98-172
Attâr’ın Fütüvvetnâmesi İstanbul’da mı...? / Is Attâr’s Fotovvatnâme in İstanbul...? Ömür Ceylan	173-193

TÜRK DİYALEKT COĞRAFYASI ARAŞTIRMALARINDA İRAN TÜRK AĞIZ ARAŞTIRMALARININ YERİ

Melek ERDEM¹

ÖZET

Dil olgularının yayılma sınırlarının diyalektolojiye göre daha çok alanlar ve sınırlar üzerinde durularak ele alınmasına imkân tanıdığı dil coğrafyası alanında, geçiş bölgelerinin çevrelediği ağızların sınırlarının belirlenmesi dikkate değer bir konudur. Genel Türk dili alanı içinde bir çok sahada olduğu gibi Oğuz alanında da genellikle kesintiye uğramadan tek bir diyalekt bütünlüğü görülür. İran sahası bütün Oğuz alanı dikkate alındığında birçok lehçenin bir geçiş alanı durumundadır.

Anahtar kelimeler: Dil coğrafyası, Türk dili, İran, Azerbaycan, Türkmen.

RESEARCH OF TURKIC DIALECTS IN IRAN: IT'S CONSIDERATION IN RESEARCH ABOUT GEOGRAPHY OF TURKIC DIALECTS

ABSTRACT

Determining the boundaries of dialects which were surrounded by transition areas on the linguistic geographical area that enables to approach expansion boundaries of linguistic features by focusing on the areas and borders rather than dialectology is a remarkable issue. Dialect integrity is seen generally without interruption also in Oğuz area like in every part in common Turkish language area. Iranian zone is the transition zone of many dialects when all the Oğuz area is taken into consideration.

Key words: Linguistic geography, Turkish language, Iran, Azerbaijan, Turkmen.

GİRİŞ

Dil coğrafyası, özellikle alanlar ve sınırlar üzerinde durarak, dil olgularının yayılma sınırlarının araştırılması ile ilgili bir bilim dalıdır. Buna bağlı olarak diyalekt coğrafyası da bölgelere özgü dil türlerinin diyalektolojiye nazaran daha çok alanlar ve sınırlar üzerinde durularak ele alındığı bir bilim dalı olmaktadır. Dil coğrafyası araştırmalarının 19. yüzyılın sonlarında diyalektoloji ile iç içe bir alan olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu alandaki çalışmalar arasında, bir dilin yaşadığı alanları inceleyen çalışmaların yanı sıra lehçelerin yayılımını belirleyen çalışmalar da mevcuttur. Bu tür çalışmalarda tek tek sözcüklerin farklı bölge ve ülkelerdeki şekillerinin incelenmesi hedeflenmiş ve bu amaca yönelik hazırlanan dil atlasları içinde, doğrudan doğruya sözcüklere dayananları yayımlanmıştır. Dil coğrafyası alanı bugün de dilbilimin yeni verilerinden yararlanarak etkinliğini sürdürmektedir (Aksan 1982: 54).

Mekân değişimi ile ilgili olarak dil değişiminin, nüfustaki değişimler ve dildeki değişimler olmak üzere iki farklı fenomeni dikkati çeker (William 1988: 29). Nüfustaki değişimler açısından baktığımızda, modern Türk dili alanında birçok sahada müdahale edilmiş bir dille ve müdahale edilmiş diyebileceğimiz nüfus değişimleri ile karşılaşılır. Geleneksel konar-göçer yaşam biçiminin yerleşik yaşam biçimine çevrilmesi, bazı küçük köylerin yerleşime kapatılarak farklı bölgelerden ve farklı etnik kökenden nüfusları bir araya getiren

¹ Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Prof. Dr. Melek.Erdem@ankara.edu.tr

daha büyük köy veya kasabaların kurulması, bazı Türk topluluklarının toplu olarak göçe zorlanması gibi. Ağız farklılaşmalarında toplumsal ve tarihsel etkenler önemlidir.

Devlet gücü azaldığı zaman ağız sayısının artması, güçlü bir devlet düzeninde ise ağız sayısının azalması, diyalektoloji ve dil coğrafyası alanlarının genel tespitidir. Merkeziyetçi yönetimlerde ağızların birbirinden pek ayrılmadığı, ancak coğrafi şartların da ağız farklılaşmasında etkili olduğu kabul edilir. Ancak günümüzde ulaşım ve haberleşme imkânlarının artması, ortak dilin yayılmasına ve ağız farklılıklarının azalmasına da neden olmuştur (Aksan 1979: 145). Çevredeki çeşitli halkları birbirine yaklaştıran merkezlerin varlığı, ağız yabancı dillerin çevrelemesi, belli bir dil topluluğunun topraklarına yabancı dilli nüfusun sızması da ağız farklılıklarını belirginleştiren faktörlerdir. Ancak bütün bunlara rağmen Türk dili alanı standart türleri ve ağızları ile bir bütünlük sergilemektedir.

1. Türk Diyalekt Coğrafyası içerisinde Oğuz Diyalektoloji Araştırmalarının Yeri

Türk dilinin hem diller arası hem de dil içi ilişkilerinin sonuçlarını gözlemleyebileceğimiz, Türk dili alanının içinde yer alan ağız alanlarını, geçiş bölgelerini izleyebileceğimiz, genel Türk dilinin bütün kollarını içine alan bir atlas çalışması yapılmamıştır. Bununla birlikte Türk dilinin farklı türleri ile ilgili diyalekt coğrafyası ve dil atlası çalışmaları vardır. Sovyetler Birliği döneminde, 1950'li yıllardan itibaren Türk lehçelerine yönelik diyalektoloji çalışmalarının yapılması ile ilgili düzenlenen özel toplantılar neticesinde, Türk lehçelerinin dil atlaslarının hazırlanması konuları ele alınmış ve V.M. Jirmunski ve daha sonra N.A. Baskakov, N.Z. Gadjiyeva, L.A. Pokrovskaya ve E.V. Sevortyan gibi bilim adamlarının görüşleri doğrultusunda, Türk lehçe ve ağızlarının dil coğrafyası yöntemlerinden yararlanılarak, düzenli bilimsel araştırma gezileri ile derleme çalışmaları sürdürülmüş, ağızları çeşitli açılardan ele alan çok sayıda bilimsel çalışma yapılmış ve bu çalışmalar; Azerbaycan, Tatar, Başkurt, Saha gibi Türk lehçelerinin ayrı dil atlaslarının yayımlanması ile sonuçlanmıştır: Azerbaycan'da *Atlas* ile ilgili çalışmaların 1950'li yıllarda başladığını söylemek mümkündür. 1990 yılında 500 yerleşim birimini içine alan, Bakü'de yayımlanan *Azərbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası* 43'ü ses, 31'i morfoloji, 4'ü söz dizimi, 50'si söz varlığı olmak üzere 128 haritadan oluşan bir atlasır. Kırgız, Kazak, Karakalpak, Türkmen ve Özbek Türk lehçeleri için de atlas çalışmalarının sürdürülmekte olduğu bilinmektedir (Killi vd. 2009).

Türk diyalekt coğrafyası açısından bakıldığında, dil özelliklerinin mekânda dağılımına bağlı olarak, Oğuz diyalekt coğrafyası çalışmalarına malzeme teşkil edebilecek yine bazı spesifik çalışmaların yapılmış olduğu da görülür. Günümüzde dil coğrafyası ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalara Efrasiyap Gemalmaz'ın Erzurum ili ağızları ile ilgili çalışması, Özcan Başkan'ın (1970) Türkiye köy adları ile ilgili çalışması örnek verilebilir (Aksan 1979: 143-145). Leyla Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması* (Ankara 1996) adlı çalışması 14'ü ses, 8'i şekil bilgisi ve 1'i söz dizimi olmak üzere 23 harita içermektedir.

Türk dili alanının önemli bir kısmını kaplayan Oğuz alanı, Balkanlar'dan Afganistan ve Pakistan'a ve hatta Doğu Türkistan'a varan bir hat oluşturabilmektedir. Bu hat içinde, İran, coğrafi olarak merkezî bir konuma sahiptir. İran, bugünkü sınırları itibarıyla, doğusunda Afganistan ve Pakistan, kuzeyinde Türkmenistan, Hazar denizi, Azerbaycan, Ermenistan, Nahçıvan, batısında da Türkiye ve Irak ile sınır komşusu durumundadır. Bu şekliyle İran tarihi Oğuz göçlerinin ve öncesinde de çeşitli Türk topluluklarının göç ve yerleşimlerinin izlerini muhafaza etmiş bir coğrafya olma özelliğine sahiptir. Bu açıdan, Türk diyalekt coğrafyası araştırmaları için gerekli zengin ağız malzemesine sahip, ancak yeterince araştırılmamış bir alan olarak dikkati çekmektedir.

2. Türk Dialekt Coğrafyası içerisinde İran Türk Ağız Araştırmalarının Yeri

İran Türkoloji çalışmalarına öncülük eden araştırmacılardan birisi Karl Foy (1903-1904)'dur. İran'da güney Azerbaycan'ın standart türü olarak kabul edilen Tebriz ağzı üzerine çalışmış ve daha sonra Urmiye ağzı ve Erzurum ağızlarının benzerliği üzerinde de durmuştur (Doerfer 1998: 273-274)

İran sahasında Doerfer'in Halaç ve Horasan Türkçelerine yönelik çalışmaları da yine Türk diyalekt coğrafyası açısından, dil özelliklerinin mekânda dağılımına bağlı olarak, Türk diyalekt coğrafyası çalışmalarına malzeme teşkil edebilecek spesifik çalışmalardandır. Doerfer'in Halaç Türkçesi üzerine yaptığı çalışmalar içerisinde bir dil ve söz varlığı atlası da mevcuttur. Bu alanda öncelikle Mukaddem ve Minorsky'in çalışmaları görülür. V. Minorsky'in Tahran'ın güney ve güneybatısında, Hemedan ile Kum arasındaki bölgede yaşayan Halaç Türklerine ilişkin derlemelerini yayımlamasından sonra L. Bazin, G. Doerfer ve W. Hesché'in de bu konu üzerine çalışmaları olmuştur. Doerfer, çalışmalarını Mukaddem'in çalışmaları ile karşılaştırarak 1971'de *Khalaj Materials*'ı yayımlar. Daha sonra da Doerfer, Hesché ve S. Tezcan'ın bu konuda çalışmaları devam etmiştir. Halaç Türkçesi, bünyesinde bulundurduğu arkaik özellikler açısından Türkologların dikkatini çekmiş ve çekmeye devam etmektedir. Ancak diğer yandan İran sahasında daha geniş çaplı yeni derlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Göttingen Üniversitesinde, Doerfer ve Hesché tarafından Afgan – İran – Türk projesi yürütülmektedir. Afganistan'daki Türk ağızlarına öncelikle dikkati çeken araştırmacılardan birisi olan Gunnar Jaring'den sonra bu alana ilgi artmış ve 1988'de Afganistan'ın dil atlasının 1.c. yayımlanmıştır (Hesché 1990: 101-102).

Modern Oğuz alanının önemli bir kısmını teşkil eden Azerbaycan'ın güneyi, İran sınırları içinde kalmıştır. İran, çoğunda Türklerin yaşadığı 11 etnik bölgeye bölünmüş olmakla birlikte, İran'da yaşayan Türklerin başlıca **Kuzey Batı yani Güney Azerbaycan, Kuzey Doğu yani Güney Türkmenistan ve Horasan;** ve 3. olarak da **Güney ve Merkez** olmak üzere üç bölgede bulunduğunu söylemek mümkündür. 70 milyona yakın İran nüfusunun yaklaşık 35 milyonunu Türkler oluşturmaktadır. İran'ın hemen hemen her tarafında bulunan Türk nüfusun özellikle bu üç bölgede yoğunlaşmış olduğu görülür.

İran Türklerinin çoğunluğunu Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. Azerbaycan Türkleri yoğun olarak İran'ın kuzeybatı, merkez, güney ve kuzey doğusunda yaşamaktadır. Bu durum elbetteki tarihsel ve siyasî sebeplere dayanmaktadır. Nitekim bölgede, uzun süren Rus mücadelelerinin ardından, Azerbaycan'ın 1828 Türkmençay Antlaşması ile Aras nehri sınır olmak üzere kuzey ve güney olarak ikiye bölünmesi, daha sonra yapılması gereken diyalektoloji çalışmalarını da derinden etkileyen tarihî bir olay olmuştur.

İran sınırlarında kalan Azerbaycan; genel olarak İran'ın kuzeybatısındaki geniş bölgeyi kaplar. Tebriz'in yanı sıra, Makü, Culfa, Merend, Erdebil, Zencan, Kazvin, Save, Kum, Hemedan, Merağa, Urmiye, Salmas, Hoy ve daha bir çok önemli yerleşim yeri bu bölgededir. Güney Azerbaycan Türklüğü üzerine mühim çalışmalar yapmış olan Cevat Heyet, çalışmasında güney Azerbaycan ağızlarını; 1. Merkezî: Tebriz, Merağa, 2. Kuzey: Merend, Eher, 3. Kuzeybatı: Hoy, Makü, 4. Kuzeydoğu: Birkabad, Bacirvan, 5. Doğu: Erdebil, Halhal, 6. Batı: Urmiye, Salmas, 7. Güneydoğu: Zencan, 8. Güney: Sainkale, 9. Güneybatı: Savucbulag olmak üzere coğrafi olarak sınıflandırmıştır (2008: 288).

3. İran Türk Dialekt Alanında Geçiş Ağızları

Dil coğrafyası alanında da, iki farklı ağız arasında uygun şartlar oluştuğunda, bitişik alanlardaki ağızların özelliklerini birleştiren geçiş ağızlarının oluşması durumu genel bir tespittir. Geçiş ağızları, her iki ağzın da özelliklerini aynı anda taşıdığından bazen bunların

hangi alana ait olduğunu belirlemek güç olabilmektedir. Bunun bir örneği de İran coğrafyasında yaşanmaktadır.

3.1. Kuzey Azerbaycan - Horasan - Irak Hattı

Ortak Türkçenin söz başı /t-/lerinin /d-/ leşme yönünde eğilim gösterdiği düşünülen Azerbaycan Türkçesinde, İran sınırları içinde kalmış olan güney Azerbaycan ağızlarında söz başı /t-/li örneklere de rastlanabilmektedir (Hacaloğlu 1992: 271-286). Şirâliyev, Kuzey Azerbaycan ağızlarının hemen hepsinde, söz başı /t/'nin korunduğu kelimelere az rastlandığını, söz başı /t-/li sözlerin ağırlıklı olarak Gazah ağzında görüldüğünü belirtmiştir (1962: 81-82). Diğer yandan pek çok sözün kuzey Azerbaycan'ın Haçmaz ve Bakü şehirlerinde, Zagatala, Gah, Şäki ve kuzeybatı taraflarında yer alan Gazah, Tovuz, Gädäbäy ve civarında, aynı zamanda Nahçıvan'da /t/'li varyantlarına rastlamak mümkündür (İslamov vd. 1990: 68, Harita no 28). Horasan Türkçesinin birçok ağzında, Irak Türkmen ağızlarında pek çok söz, hem /t/'li hem /d/'li olarak yer almaktadır. Türkmenistan'daki Türkmen ağızlarında da söz başı /t/'nin korunduğu pek çok söze rastlanır (Amansarıyev 1970: 201, 209). Abdullayev, Harezm bölgesindeki Oğuz ağızlarında söz başındaki /t/'lerin /d/'ye dönüştüğünü belirtmiş (1978: 21-23), Kazakistan'ın Çimkent bölgesindeki Özbek ağızlarında da (1978: 44) söz başında t->d- değişimi görüldüğünü (1978: 54) ancak daha sınırlı olduğunu ifade etmiştir (1978: 67).

3.2. Kuzey Azerbaycan - Güney Azerbaycan - Horasan - Türkmenistan - Afganistan Hattı

Oğuz Türkçesinde, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Horasan, Türkmen ve Afganistan'da Kabil Avşar ağızlarına varan bir hat üzerinde söz başı k- > g- değişimi de görülür. Ancak özellikle Horasan ve Türkmenistan'ın doğusundaki ağızlarda ve Kabil Avşar ağzında da söz başı /k-/ sesinin korunduğu örnekler de oldukça çoktur. Türkmenistan'ın Daşoğuz şehri ve civarında Ortak Türkçenin /k-/ ünsüzünün korunmuş olması Özbek Türkçesi ile olan coğrafi yakınlığın da bir neticesidir (Erdem 1998). M. Fuat Bozkurt tarafından Kabil Avşar ağızları üzerine yapılan incelemede aynı sözün aynı kişi tarafından hem /k-/ hem de /g-/ ile söylendiği tespit edilmiş ve /k-/ sesinin daha çok yaşlılar tarafından kullanıldığı ve buna dayanarak k- > g- değişiminin bir geçiş dönemi yaşadığı belirtilmiştir (1978: 212-215). Ancak Bozkurt, Afganistan'daki Türkmen ağzının tek başına değerlendirilmemesi gerektiğini, Özbek ve Kazak Türkçelerinin etkilerinin de göz önüne alınması gerektiğini de vurgulamaktadır (1981: 39)

Güney Azerbaycan'da pek çok ağızda söz sonu -k > -h değişimi görülür. Bu durum da yine kuzey Azerbaycan Türkçesinin standart türünde ve ağızlarında özellikle ard /k/ sesi ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır ve bu özellik de yine Kabil Avşar ağzına kadar uzanabilmektedir.

Tebriz ve civarında kullanılan ağzın bir özelliğinin, incelik-kalınlık uyumunun çekim eklerinde bozulması yönünde olduğu görülür (Resuloğlu 1997: 222-212). Benzer şekilde incelik - kalınlık uyumunun bozulması durumu, diğer yandan kuzey Azerbaycan ağızlarının ve Irak'ta Kerkük ve Tuzhurmatu Türkmen ağızlarının da bir özelliğidir (*gelecağam, gelecağsan/gelecağsay, gelecağdı(r)*) (Benderoğlu 1989: 242, 269).

Tebriz ağzına yakın olan Merend ve Salmas ağızlarında *geliddi* 'gelibdi', *vuruddu* 'vurubdu', *ölüddü* 'ölübdü' örneklerinde görüldü üzere, belirsiz geçmiş zaman çekimlerinde (Resuloğlu 1997: 217) kullanılan [-ıddı, -ıddı] allomorfları ve Erdebil ağzında görülen [-ıf] şekli, kuzey Azerbaycan'ın Şeki (Nuha), Zagatala ve Gah ağızlarında teklik 3. ş. çekiminin allomorfları ile aynıdır (Şirâliyev 1962: 213-220; İslamov vd. 1990: 126, 154; Harita 50, 64). Bu durum, diğer yandan, Türkmen Türkçesinin standart tür ve ağızlarında belirsiz geçmiş zamanın bir türünü anlatmak üzere yaygın bir şekilde kullanılan {-İpDİr} morfemi ile de bağlantılıdır. Horasan Türk ağızlarında da belirsiz geçmiş zaman için {-İPDI(r)}ekinin

allomorfları kullanılmaktadır (Doerfer 1993: 40; Heyet 2008: 307). Ancak, diğer yandan Kirmanşah'ın kuzeydoğusunda yer alan Sungur ağzında, belirsiz geçmiş zaman çekiminde {-mİş} ekinin kullanıldığı görülür (Heyet 2008: 316). Benderoğlu, {-mİş} ve {-Ip} eklerinin her dört allomorfunun da Irak Türkmenlerinin edebî dilinde ve Kerkük ve Tuzhurmatu ağzlarında kullanıldığını belirtmekte ve bu ağzılarda teklik ve çokluk 3. şahısta *alıbdı, gelibdi, alıblar, gelibler*, şeklindeki çekime dikkat çekmektedir (1989: 254-255). Bayatlı, Kıfri ağzlarında da belirsiz geçmiş zamanın anlatımında {-mİş} ve {-Ip} eklerinin her ikisinin de kullanıldığını belirtmiştir (1996: 392; Hürmüzlü 2003: 41). Afganistan Kabil Avşar ağzında da aynı durum görülür (Bozkurt 1978: 218). {-IP} ekinin belirsiz geçmiş zaman fonksiyonunda kullanımı Harezmi-Oğuz ağzlarına da uzanır (Erdem 2008: 211). Suriye Türkmenlerinde {-mİş} kullanımı ve ayrıca {-Ip kal-} (Arslan Erol 2009: 51) yapısı ile kurulan ancak gerileyici benzeşme neticesinde {-Ik kal-} şekline dönen bir kullanım da vardır. Dolayısıyla, Irak'tan, İran'da güney Azerbaycan ve Horasan üzerinden Afganistan'a uzanan bir hatta, her iki ekin de kullanım sıklığı açısından, {-Ip} yönünde ağırlık kazanarak, Türkmenistan'a ulaşması, lehçeler arasındaki geçiş bölgelerinin bir göstergesi olmaktadır.

Diğer yandan, güney Azerbaycan ağzlarında özellikle 2. şahıslarda {-mİş} ekindeki /ş/'nin düşmesi durumu, aynı zamanda Bakü, Guba, Şamahı, Mărăzâ, İsmayılı, Garabağ, Ağdam ve Nahçıvan ağzlarında da görülen bir durumdur.

3.3. Kaşkay - Türkmen - Özbek - Kıpçak - Sibirya Hattı

İran'ın Güney ve Merkez bölgesinde bulunan bir Türk grubu da Kaşkaylardır. Genelde Fars, Çaharmahal ve Bahtiyari, Gohkiluye ve Boyer Ahmed illerinde, çok az sayıda da Buşehr ve Huzistan Bender Lenge de yaşamaktadırlar (Kafkasyalı 2010: 102). Kaşkay Türkçesinde gelecek zamanı ifade etmek üzere {-AcAk}, {-Ası} eklerinin yanı sıra çok yakın bir gelecek zamanı anlatmak için kullanılan bir {-dA} eki de dikkati çeker. Özellikle teklik ve çokluk 1. ve 2. şahıslarda (*aldam* 'alacağım, alıyorum, alırım', *aldañ, aldak, aldañız*) kullanılan bu ek, Türkmen Türkçesinin Çovdur, Hatap, Surhı, Çandır, Düyeci, Nohur, Hasar, Enev, Kıraç, Mukrı, Çeges, Farap ağzlarında görülen [-adır, -edir, -adı, -edi, -ada, -ade, -ado] (Erdem 1998:158) şekilleri ile ilişkilendirilebilmekte ve diğer yandan kuzey Azerbaycan'ın Guba, Bakü, Şamahı, Lenkeran, Mărăzâ ve Ali Bayramlı bölgelerinde fonksiyonel olarak şimdiki zaman çekimi için kullanılan [-adı, -ädi, -adu, -ädü] allomorfları (*yazadu, gedädi*) (Şiräliyev 1962: 220-232) ile de bağlantılı olabilmektedir. Özbek Türkçesinin standart türünde ve Harezmi-Oğuz ağzlarında ve Çimkent-Oğuz ağzlarında da özellikle t.3.ş.ta şimdiki zaman çekimi benzer şekildedir (Abdullayev 1978: 53, 95). Bu ekin allomorfları Kazak, Çuvaş, Nogay, Tuva Hakas ve Altay Türkçelerine kadar uzanmaktadır (Serebrenikov vd. 1986:156-161; Tenişev vd. 1988: 410). [-adır, -edir] ekine 14.-15. yy.larda zaman eki olarak Nesimî'nin, Hatayî'nin ve Kışverî'nin eserlerinde de rastlamak mümkündür. M. Şiräliyev'in de belirttiği gibi 15. yy.dan sonra bu şekil, Azerbaycan Türkçesinde yerini Oğuz tipli şimdiki zaman eklerine bırakarak aradan çıkmış, ancak bazı ağzılarda 1. ve 3. şahıslarda [-adı, -ädi, -adu, -ädü] şekillerine geçmiş ve 2. şahısta tamamiyle kullanılmaz olmuştur. Andalip'in el yazması şiirlerinde olduğu gibi, Türkmen Türkçesine ait 18.-19. yy. yazma eserlerde de bu şeklin kullanıldığı bilinmektedir (Çarıyarov 1969: 29-30).

Bu durumda, İran'ın güney ve merkez bölgelerinde özellikle de Kaşkay Türkçesinde, yakın gelecek zamanı ifade etmek üzere dikkati çeken {-dA} ekinin özellikle Türkmenistan'daki Enev ağzında teklik ve çokluk 3. şahıslardaki ki [-ada, -ade], eklerine benzerliği dikkati çekmekte ve ayrıca [-adır, -edir, -adı, -edi] şekilleri üzerinden Kuzey Azerbaycan ağzlarına ve hatta Özbek, Kazak, Altay ve Tuva Türkçelerine uzanan bir hat çizildiği görülmektedir (Erdem 2000: 61-68).

3.4. Kuzey Azerbaycan - Suriye - Horasan - Afganistan Hattı

Tebriz ve civarı ağızlarında *geliri*, *galhırı* örneklerinde görüldüğü üzere, şimdiki zamanın t.3.ş.nda görülen ünlü artımı da (Resuloğlu 1997: 222-212) yine kuzey Azerbaycan'ın Nahcivan, Ordubad ve Erivan'daki Türk ağızlarını içine alan güney (cänub) grubu ağızlarında görülen şimdiki zaman çekimi ile benzerlik göstermektedir.

Erdebil, Marağa ve civarı ağızlarında ve ayrıca Horasan ağızlarında, özellikle Bocnurd ve Esferayin'de (Heyet 2008: 306) şimdiki zaman için kullanılan {-Iy} (*gäliyä* 'gelirem'; Resuloğlu 1997: 214-212) eki, kuzey Azerbaycan Türkçesinin Şeki, Zagatala, Gah ve Ordubad ağızlarında da kullanılmaktadır (Şiräliyev 1962: 223-224). Diğer yandan Fuad Bozkurt buna benzer şekillerin Afganistan Kabil Avşar ağızında da şimdiki zamanı ifade etmek üzere kullanıldığını belirtmiştir (1978: 218). Bu kullanım aynı zamanda Suriye Türkmen ağızlarında da görülür (Arslan Erol 2009: 50-51). Bu durumda bu şeklin, doğu ve güneydoğu Anadolu'yu ve Suriye Türkmen ağızlarını da içine alarak kuzey ve güney Azerbaycan da dahil olmak üzere, tarihî dönemlerde zaten Karakoyunlu ve Akkoyunlu coğrafyası olan bu sahalar üzerinden Afganistan'a kadar uzandığını söylemek mümkündür. Özellikle Türkmen Türkçesinin standart türünde dikkati çeken {-yAr} allomorfları için de aynı şey söylenebilir.

Ruslarla imzalanan Ahal antlaşması ile İran'a bırakılan güney Türkmenistan'da Göklen, Yomut ve Teke Türkmenleri, bugün Gülistan eyaletinin kuzey kısmında ve Benderi Türkmen, Gürgen, Günbedi Kavus şehirlerinde ve bir kısmı da Horasan'ın kuzey bölgesinde yaşamaktadırlar (Kafkasyalı 2010: 101). İran Türkmen ağızları da Türkmen tayfa ve tirelerine göre şekillenen Türkmen ağızlarının bir devamı niteliğindedir. Bugün Türkmenistan'da standart tür ve ağızlarında Ana Türkçenin aslı uzun ünlülerinin sistematik olarak korunduğu bilinmektedir. Bu durum, İran Türkmenlerinde de görülmekle birlikte, Horasan Türkçesinde kısmen görülmekte ve Şiraz'ın güneyi ve Firuzabad'ın kuzeydoğusunda yer alan ve ortak Türkçenin /ü/ sesinin /i/ye /ö/ sesinin de /e/ ye dönmüş olduğu Ebiverdi ağızında (Tuna 1987: 219-220) ve Suriye Türkmen ağızlarında (Arslan Erol 2009: 44-45) seyrek olarak bulunmaktadır. Diğer yandan Ebiverdi ağızının ü>i ve ö>e değişimleri Halaç Türkçesinin de bir özelliğidir.

SONUÇ

Diyalekt coğrafyasının yöntemlerinden faydalanarak, İran sahasında Türk ağızlarının, özellikle alanlar ve sınırlar üzerinde durularak, dil olgularının yayılma sınırlarının araştırılması, Türk diyalekt coğrafyası araştırmaları açısından stratejik bir öneme sahiptir. İran sahasında bölgelere göre Türk nüfus sayımı verileri çok gerçekçi olmamaktadır. Nüfustaki değişmeler açısından müdahale edilmiş nüfus değişimleri ile karşılaştırılır. Ancak bütün bunlara rağmen Türk dili alanı, standart türleri ve ağızları ile bir bütünlük sergilemektedir. Türk dilinin dil içi ilişkilerinin sonuçlarını gözlemleyebilme ve Türk dili alanının içinde yer alan ağız alanlarını, geçiş bölgelerini izleyebilme açısından, İran sahası ağız araştırmaları, oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Türk dili alanının önemli bir kısmını kaplayan Oğuz alanı, Balkanlar'dan Afganistan ve Pakistan'a ve hatta Doğu Türkistan'a varan bir hat oluşturabilmektedir. Bu hat içinde, İran, coğrafi olarak merkezî bir konuma sahiptir. İran bugünkü coğrafi konumu itibarıyla, Türk diyalekt coğrafyası araştırmaları için oldukça gerekli ve zengin ağız malzemesine sahip bir alandır. Dil özelliklerinin mekânda dağılımına bağlı olarak yapılacak çalışmalarda, nüfustaki değişiklikler ve dil unsurunun sürekli gelişme ve değişme özelliği göz önüne alındığında, İran sahasında daha geniş çaplı yeni derlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır.

İran sahası, Türk nüfusun çoğunluğunu teşkil eden Azerbaycan Türklerinin gerek fonetik ve gerekse morfolojik açılarından kuzey Azerbaycan ağızları ile ilişkili olmalarının yanı sıra, Suriye ve Irak Türkmenleri ve diğer yanda Afganistan Türkmenleri ve Türkmenistan

Türkmenleri ile, ortak ağız özelliklerinin görülebildiği geçiş alanlarına sahiptir. Ortak Türkçenin söz başı ötümsüz ünsüzlerinin ötümlüleşme eğilim ve sınırlarının belirlenmesi örneğinde, İran'daki Türk ağızları yer yer geçiş alanlarına sahip olabilmektedir. Bunun gibi, güney ve kuzey Azerbaycan'da görülen ve Kabil Avşar ağızına kadar uzanabilen söz sonu -k > -h değişimi gibi daha pek çok fonetik özelliğin geçiş alanı durumunda olan sahaların İran'daki tespiti, ağız özelliklerini daha net ortaya koyacaktır. İran sahasında yapılacak ağız araştırmaları, incelik-kalınlık uyumunun bozulma oranının ve sınırlarının tespitinde de önemli olacaktır. İran Türk ağızlarının şimdiki zaman ve belirsiz geçmiş zaman anlatımlarında görüldüğü gibi daha pek çok morfolojik özelliğin mutlaka Suriye, Irak, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve Afganistan'daki ağızları da ilgilendirdiği görülür. Bundan dolayı, İran Türk ağızları ile ilgili araştırmalar, bu coğrafyalardaki ağızlarla geçiş alanlarının ortaya konulabilmesi açısından önemlidir. Türk lehçelerinin kendi aralarında sınıflandırılmasında esas alınan ölçütler kullanılarak, verilerin haritalar üzerinde işaretlenmesi, aynı zamanda ağızların neye göre farklılaştığını gösterecek, etkileşim sınırlarını belirleyecek ve dil içi veya diller arası ilişkiler konularında daha açık bilgiler ortaya koyabilecektir. Türk dünyasının genelinde ve dolayısıyla İran sahasında da derlenen metinlerin ses kayıtlarından, elektronik ortamda, bütün ağız araştırmacılarının istifade edebilmesine imkân verecek bir veri tabanının oluşturulması ve derleme çalışmalarının tek bir merkezden erişime açılması, ağız araştırmalarının disiplinler arası incelemelerde de kullanılabilmesini ve Halaç Türkçesi gibi konuşur sayılarının giderek azaldığı türlerle ilgili bilginin de kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu açıdan İran sahasının tümünde mekân kaydı ile yapılacak ayrıntılı derleme çalışmaları oldukça önem kazanmaktadır. Bu bakımdan ağız çalışmalarının günümüz diyalektolojisinde kullanılan ilke ve yöntemlerle yürütülmesi, kaydedilen metinlerin, uluslar arası fonetik alfabe (IPA) kullanılarak yazıya aktarılması, bu çalışmalardan bütün dilcilerin kolayca ve en doğru şekilde faydalanmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- ABDULLAYEV, F. (1961) *Uzbek Tilining Horazm Şevaları*. Taşkent.
- ABDULLAYEV, F. (1978) *Uzbek Tilining Uğuz Lahcası*. Taşkent.
- AKSAN, D. (1978) *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*. Ankara.
- AKSAN, D. (1979-1982) *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim I-II-III*. Ankara.
- AMANSARIYEV, C. (1970) *Türkmen Dialektologiyası*. Aşgabat.
- ARAZKULİYEV, S., ATANIYAZOV, S., BERDİYEV, R., SAPAROVA, G. (1977) *Türkmen Dilinin Gısgaça Dialektologik Sözlüğü*. Aşgabat.
- ARSLAN EROL, H. (2009) Suriye Colan (Golan) Türkmenleri Ağızı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6(4): 40-63.
- BARUTCU ÖZÖNDER, F. Sema (1999) Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi. *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: 56-64.
- BARUTÇU, F. Sema (1989) Altayca kelime başı /p/, *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)* III/2: 2.
- BASKAKOV, N. A., M.Y. HAMZAYEV, B. ÇARIYAROV (1970) *Grammatika Turkmenskogo Yazıka I: Fonetika i Morfologiya*. Aşhabad.
- BAŞKAN, Ö. (1970) Türkiye köy adları üzerine bir deneme. *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı*, Ankara: 237-251.
- BAYATLI, Hidayet Kemal (1996) *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: TDK yayınları.

- BENDEROĞLU, Abdüllatif (1989) *Irak Türkmen Dili: Dilbilgisi ve Karşılaştırma*. İkinci Baskı, Bağdat.
- BERDİYEV, R, S.KÜRENOV, K. ŞAMIRADOV, S. ARAZKULİYEV (1970) *Türkmen Diliniñ Dialektleriniñ Oçerki*. Aşgabat.
- BOZKURT, M.F. (1978) Kabil Afşar Ağzı. *TDAY-Belleten1977*, Ank: TDK yayını, 205-261.
- BOZKURT, M.F. (1981) Afganistan’da Bir Türkmen Ağzı. *TDAY-Belleten1978-1979*, Ank: TDK yayını, 39-79.
- BULUÇ, S. (1974) Tellâfer Türkçesi Üzerine. *TDAY-Belleten1973-1974*, Ank: TDK yayını, 49-57.
- BULUÇ, S. (1975) Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri. *Bilimsel Bildiriler 1972*, 181-183.
- CHAMBERS, J. K., Peter TRUDGILL (1980) *Dialectology*. Cambridge.
- CLAUSON, Gerard, (1972) *An Etymological Dictionary of Pre – Thirteenth - Century Turkish*, Oxford.
- ÇARIYAROV, B. (1969) *Günorta-Günbatır Türki Dillerde İşlik Zamanları*. Aşgabat.
- DOERFER, G. (1969) İran’daki Türk Dilleri. *TDAY-Belleten 1969*: 1-11.
- DOERFER, G. (1978) Khalaj and Its Relation to The Other Turkic Languages. *TDAY-Belleten 1977*: 17-33.
- DOERFER, G. (1998) Turkic Languages of Iran. *The Turkic Languages*, Eds: L. Johanson, E.A. Csató, London and New York.
- DOERFER G., W. HESCHE (1993) *Chorasantürkisch: Wörterlisten, Kurzgrammatiken, Indices*. Wiesbaden.
- ERDEM, M. (1998) *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları AD., (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara.
- ERDEM, M. (2000) Türkmen Türkçesi Ağzlarında Olumlu Şimdiki Zaman Kullanımı. *Bilig*, 14 (Yaz 2000), 55-73.
- ERDEM, M. (2007) Modern Oğuz Türkçesinde Söz Başı t ~ d. *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu (27-30 Kasım 2007)*, Ankara.
- ERDEM, M. (2008) Modern Oğuz Türkçesinde Belirsiz Geçmiş Zaman Ekleri, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Prof.Dr. M. Cihat Özönder’in Anısına 2*, 5(9) (Güz 2008): 199-215.
- ERDEM, M. (2009) *Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı: Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Standart Türleri Esasında*, Ankara.
- ERDEM, M. (2001) Türkmenlerde “tire” ve “tayfa” kavramları. *Kök Araştırmalar III (2)*: 87-105.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1989) Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Türk Kültürü Araştırmaları (Halil Fikret Alasya’ya Armağan)*, Ankara: 149-159.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995) *Erzurum İli Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizin)*. I. c., Ankara.

- GÜLENSOY, Tuncer, Ebulfez KULUYEV AMANOĞLU, Paki KÜÇÜKER (2009) *Nahçıvan Ağzı*. Ankara: TDK yay.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak (1992) *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu: Güney Azeri Sahası Deneme Sözlüğü*. Ankara.
- HAMZAYEV, M. Y. (1962) *Türkmen Diliniñ Sözlüğü*. Aşgabat.
- HESCHE, W. (1990) Afganistan'daki Türk Dilleri Üzerine Son Yıllarda Yapılan Araştırmalar. *Türk Dili*, 464, (Çev.: L. Demirtürk), 100-103.
- HEYET, Cevat (2008) *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri*. (Çev.: M. Öztürk). Ankara: TDK yayınları.
- HUDAYGULIYEV, M., (1992) *Hâzirki Zaman Türkmen Dili: Fonetika*. Aşgabat.
- HÜR MüZLÜ, Habib (2003) *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul.
- HÜSEYNZADÄ, M. (1983) *Müasir Azerbaycan Dili Morfologiya*. Bakı.
- İSLAMOV, M. İ., AĞAYEV Ä. G., BEHBUDOV S. M., ÄHMÄDOV T. M., MÄMMÄDOV N. H., TAĞIYEV B. M., HASIYEV Z. Ä. (1990) *Azərbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*. Bakı: Elm.
- KAFKASYALI, Ali (2010) *İran Türkleri*. İstanbul: Bilgeoğuz.
- KARAHAN, L. (1996) *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması*. Ankara.
- KİLLİ, Gülsüm, M. ERDEM, A. ÖZ ÖZCAN (2009) Türk Diyalekt Coğrafyası Araştırmaları: "Türk Diyalekt Atlası"nın Hazırlanmasına Giriş. *Timur Araştırmaları Sempozyumu*.
- LAUDE-CIRTAUTAS, Ilse (1978) On Necessitative and Related Forms in The Turkic Languages, *CAJ*. 22: 44-70.
- MAŞAKOV, H. A. (1949) *Çovdurskiy Dialekt Turkmenskogo Yazıka* (Kand. Dissertatsiya) Aşhabad.
- MİRZÄZADÄ, H. (1990) *Azərbaycan Dilinin Tarihi Grammatikası*. Bakı.
- NARTIYEV, N. (1994) *Türkmen Dialektologiyasınıñ Esasları*. Çarcev.
- ORUCOV, Ä. Ä. (1966-1987) *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügäti 1,2,3,4*, Bakı.
- ÖZTÜRK, B. (2005) İran'daki Türk Nüfusuna İstatistiksel Bakış, *Tebriz'in Sesi*. <http://www.tebrizinsesi.com>
- RESULOĞLU, B. (1997) Cenubi Azerbaycan'da Türk Lehçeleri, *Tribun* 3: 224.
- SEREBRENİKOV, B. A. - N. Z. GADJIYEVA (1986) *Sravnitelno-İstoriceskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov*. Moskva.
- SÖYEGOV, M., M. SARIHANOV, A. BORCAKOV, B. HOCAYEV, S. ÄRNAZAROV (1999) *Türkmen Diliniñ Grammatikası Morfologiya*. Aşgabat.
- ŞÇERBAK, A. M. (1970) *Sravnitelnaya Fonetika Tyurkskih Yazıkov*, Leningrad: Akademiya nauk SSSR İnstitut yazıkoznaniya.
- ŞİRÄLİYEV, M. (1962) *Azərbaycan Dialektologiyasının Äsasları*. Bakı: Dövlät Tädris-Pedagoji Ädäbiyyatı Näşriyyatı.
- ŞİRÄLİYEV, M., M. İSLAMOV (1999) *Azərbaycan Dialektoloji Lügäti I A-L*. Ankara.
- ŞİRÄLİYEV, M., M. İSLAMOV (2003) *Azərbaycan Dialektoloji Lügäti II M-Z*. Ankara.

- TENİŞEV, E.R. (1984) *Sravnitelno-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov: Fonetika*. Moskva.
- TENİŞEV, E. R. - V. D. ARAKİN, G. F. BLAGOVA, A. A. ÇEÇENOV, L. A. POKROVSKAYA, F. D. AŞNİN, L. S. LEVİTSKAYA, A. A. YOLDAŞEV, N.A. BASKAKOV, İ.V. KORMUŞİN, N. Z. GADJİYEVA, K. M. MUSAYEV (1988) *Sravnitelno-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov, Morfologiya*. Moskva.
- TUNA, Osman Nedim (1987) Ebi Verdi: İran'da Bir Türk Diyalekti. *TDAY-Belleten 1984*: 215-245.
- WAGNER, P. L. (1987) The Geographical Significance of Language. *Geolinguistic Perspectives*. (Eds.: J. LEVİTT, L. R. N. ASHLEY, K. H. ROGERS): 51-61. Laxham. New York. London: University Press of America.
- WILLIAM, F. Mackey (1988) Geolinguistics: Its Scope and Principles. *Language in Geographic Context*, (Ed. Colin H. Williams): 20-46, Multilingual Matters LTD Clevedon. Philadelphia.
- WILLIAMS, Colin H. (1988) An Introduction to Geolinguistics. *Language in Geographic Context*, (Ed. Colin H. Williams): 1-19, Multilingual Matters LTD Clevedon. Philadelphia.
- ZEHTABİ, Mohammed Tagı (1379) *Muasir Edebi Azeri Dili: Ses-Sarf*. Zemistan.

**PARA VE ENDEKS YAZIM (İMLA) VE OKUMA KILAVUZU VAR MI?
PARALAR, MENKUL KIYMETLER VE ENDEKSLER NASIL YAZILIR, NASIL
OKUNUR?**

Adnan GÜMÜŞ¹

ÖZET

Sayılarla basit bazı kesir ve bölme işlemlerinin dışında özellikle de para, kesir, kur, oran, endeks ve istatistiklerin yazımı ve okunuşuna dair yazım (imla) kılavuzu bulunmamaktadır. Oysa küsuratlı kuruşun bile nasıl okunacağı bilinmemektedir.

Bu makalede para, kesir, kur, oran, endeks ve istatistiklerin yazım ve okunuşlarına dair güçlükler, boşluklar, tutarsızlıklar ve hatalar irdelenmekte, özellikle de para ve endekslerin okunuşlarına dair bazı öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Yazım kılavuzu, Türk lirası, para birimi, para reformu, para ve endekslerin okunuşu, dilbilim, bilişsel uyarlanma.

**IS THERE A DICTIONARY ABOUT WRITING AND READING OF MONEY AND
INDEX? HOW ARE THESE WRITTEN AND READ MONEY, INDEX AND
INSTRUMENT?**

ABSTRACT

Apart from some rules for simple fractions and divisions, there is no writing guide (orthographical manual) for writing and reading of money, fractions, exchange rates, indices and statistics. Simple it is not known how to read a fractional penny.

This article examines the difficulties, gaps, inconsistencies and mistakes in the writing and reading of money, fractions, exchange rates, indices and statistics and advises some suggestions in particular on the readings of money and indices.

Keywords: Writing guide, Turkish lira, currency, money reform, reading of money and indices, linguistics, cognitive adaptation.

GİRİŞ

SORUN: PARA VE ENDEKS YAZIM VE OKUMA KILAVUZU YOK

Esası sayılar olmak üzere para, banknot, madenî para, akçe, kıymetli madenler, kıymetli taşlar, mevduat, poliçe, bono, kredi kartı, çek, senet, hisse senedi, pay senedi, bono, tahvil, taahhütname, kambiyo, döviz, döviz kurları, oranlar, fiyat, maaş, ücret, bedel, faiz, repo, harç, vergi, ipotek, takas, istatistik, sermaye piyasası araçları, türevleri, borsa işlemleri ve mali endekslerin yazılışında “Türk Dil Kurumu (TDK)”, “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun”, “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”, “Maliye Bakanlığı”, “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)”, “Hazine Müsteşarlığı”, “Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)”, “Borsa İstanbul A.Ş. (BIST)”, “Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)” gibi kurumların mevzuatı, yazım biçimi ve kuralları esas alınmaktadır. Bununla birlikte tümünün birden eksik bıraktığı, birbiriyle çeliştiği, hatta hatalı belirlediği çeşitli durumlar bulunuyor.

Bu makalede değinilen para ifadelerine ilişkin mevcut yazım kurallarında ve okunuşlarda eksik kalmış, hatalı veya ikircikli durumlar; Türk lirasından altı sıfır atılmasına uyarlanma durumu ile ilgili 2012’den bu yana yürütülen bir araştırma esnasında bir yandan

¹ Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Prof. Dr.

biçimsel ilkelere uygunluk, diğer yandan daha niteliğe ilişkin “anlam”, “anlaşılabilirlik”, “işlevsellik” ve “teamüller” (yazımı gelenekselleşmiş yazımlar ve okunuşlar) gibi ölçütler dikkate alınarak tespit edilenlerle sınırlı olup daha başka sorunlu durumlar da olabilir².

Bu yazının ana savı ve bulgusu; yazım (imla) kılavuzundan öte “okuma kılavuzunun” daha büyük eksiklikler, ikircikler ve güçlükler taşıdığıdır. Önerisi ise bir an önce sayı, kesir, para, oran ve endekslerin yazım ve okuma kılavuzunun tartışmaya açılması ve her tür eleştiri ve öneriyi de dikkate alan ve aktaran kapsamlı bir kılavuz çalışmasının başlatılmasıdır.

1. “TÜRK PARASI” VE PARA BİRİMİ: “TÜRK LİRASI” VE “KURUŞ”

Darphaneye (2014) göre “Para; devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı, mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştırma işlevi olan kâğıt veya metal ödeme aracı, ortaklaşa bir değer birimidir.”³

“Türk Parasını Korunmasına Dair Kanun” “*Türk Parasından*” söz etmektedir⁴.

“*Türk parasının*” birimi, “*Türk lirası*” kabul edilmektedir. “*Türk lirası*”, “Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs’ta kullanılan para birimi”dir. “*Türk lirasının* alt birimi *kuruş*dur. Türkiye’de para basma yetkisi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına aittir.” (TCMB 2014)⁵. Paralar kâğıt para ve madeni (metal ufaklık) para olarak basılabilmektedir.

TCMB (2014) tarafından verilen bilgilere göre “kâğıt para basılmadan önce kullanılan Osmanlı altın parasına Sarı lira denirdi.” Kâğıt “ilk lira Sultan Abdülmecid döneminde 5 Ocak 1843’te Osmanlı lirası adıyla basıldı. 2 Haziran 1854’te çeyrek lira ve 18 Şubat 1855’te de iki buçukluk ve beşbiryerdelerin basılmasına başlandı. Cumhuriyet’in ilanından sonra 30 Aralık 1925 tarih ve 701 Sayılı Mevcut Evrak-ı Nakdiye’nin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun kabul edilerek ilk Türk banknotlarının bastırılmasına karar verilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki ilk kâğıt paralar 1927’de İngiltere’de, Thomas de la Rue şirketi tarafından 88 bin İngiliz altınına basılmıştır. 1927’de harf devrimi henüz gerçekleşmediği için paraların üzerinde Latin harfleri yoktu. 1927 yılında basılan 1, 5 ve 10 lirada Atatürk’ün resmi filigranda gözükmekteydi. Diğer paralarda ise Atatürk hem filigranda hem de resim olarak gözükmektedir. İlk paraların üzerinde eski Türkçe ve Fransızca yazılar ile dönemin Maliye Bakanı Mustafa Abdülhalik Renda’nın imzası vardı. Paraların yeniden Latin harfleriyle piyasaya çıkması büyük bir masraf olduğu için

² Kişi olarak uzmanlık alanım dilbilim veya edebiyat değil sosyolojidir. Bu yazının konusu ve içeriği; 2004’te çıkarılan yasal düzenleme ile 1 Ocak 2005 tarihinden geçerli olmak üzere Türk lirasından altı sıfır atılmasına halkın zihni dönüşüm ve uyarlanmanın nasıl işlediğine ilişkin sosyolojik bir araştırma esnasında oluştu. İlk uygulaması 2012 yılında gerçekleştirilen, daha sonra 2014 ve 2016’da tekrarlanan bir araştırma boyunca veri formlarını hazırlarken, veriler toplanırken, görüşmeler yapılırken ve veriler kodlanırken sayıların, paraların, endekslerin, oranların, istatistiklerin yazılışında ve okunuşunda pek çok eksiklik, tutarsızlık ve güçlüklerle karşılaşıldı ki, burada bu araştırma esnasında karşılaşılan resmi belirlenim ve kayıtlarla sınırlı yazılış ve okunuş güçlüklerine değinilmektedir. Araştırmanın ana konusunu oluşturan halkın paradan altı sıfır atılmasına uyarlanma düzeyleri ile para ifadelerinin yazımı ve okunuşuna dair yaptıkları hatalarla ilgili bulgular daha sonra yayımlanacaktır.

³ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü (2014). “Madeni Para Üretimi”, http://www.darphane.gov.tr/tr/content.php?parent_id=182&content_id=182.

⁴ İlk kez 20.2.1930 tarihinde çıkarılan 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun”.

⁵ 31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun” hükmüne göre “Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin para birimi Yeni Türk Lirasıdır. Yeni Türk Lirasının alt birimi Yeni Kuruştur. Bir Yeni Türk Lirası (YTL) yüz Yeni Kuruşa (YKr) eşittir.” Yeniden “Türk Lirası”na dönüş için Kanunda Bakanlar Kurulu yetkilendirilmiş ve 1 Ocak 2009 tarihinde 2005 öncesinde olduğu gibi sadece “Türk Lirası” ve “kuruş” kullanılmaya başlanmıştır.

1927'de basılan paralar 1928'deki harf devriminden sonra da yıllarca yürürlükte kalmıştır. 1937'de tedavüle giren Latin harfli paraların hepsinde Atatürk resimleri bulunmaktaydı.”⁶

“*Türk lirası*”, paradan altı sıfır atılması sebebiyle 2005-2010 arasında geçici olarak “*Yeni Türk Lirası*” olarak tedavülde kalmıştır.

Türk lirası, paradaki altı sıfırı atmak amacıyla 31 Ocak 2005'te geçici olarak tedavülden kaldırılmış ve yerine 31 Aralık 2009'a kadar “*Yeni Türk Lirası*” ve “*Yeni Kuruş*” kullanılmaya başlanmıştır. 1 Ocak 2008'den itibaren TL yeniden tedavüle girmiş ve 1 Ocak 2010 itibariyle de eskisi gibi sadece “*Türk lirası*” ve “*kuruş*” tedavülde bulunmaktadır⁷.

Bu yazıda Türk parasının yani Türk lirası ve kuruşun basit kesirli işlemlerden kur, oran, endeks ve istatistiklere kadar yazılış ve okunuş güçlükleri ele alınmaktadır.

2. PARA, ORAN VE ENDEKSLERİN YAZILIŞ SORUNLARI

Para ve endekslerle ilgili önce yazım sorunlarına değinilecek, sonraki bölümde okunuş sorunları ele alınacaktır.

“Yazım” sorunlarının önce ele alınmasının ana gerekçesi; okunuşun yazıma aşkın değil, yazımın konuşmaya aşkın (apriori, önsel, öncelikli) bulunmasındandır.

2.1. Tam liranın doğru yazılışı hangisi: “*Türk Lirası*”, “*Türk lirası*”, “*lira*”

Dil Derneği, TDK, ilgili kanunlar, Maliye Bakanlığı, Hazine, TÜİK, Darphane ve Borsa İstanbul'un yazımları arasında hem hepsinin eksik bıraktığı bazı boşluklar hem de aralarında bazı tutarsızlıklar bulunmaktadır.

a) Kanundaki ifadeler ile Merkez Bankası ve Darphanenin yazış şekli “*Türk Lirası*”

20.2.1930 tarihinde çıkarılan 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanunda”, “*Türk Parası*” ve “*Türk Lirası*” ibaresi yer almakta, “*yirmi beşbin Türk Lirası*” ifadesi geçmektedir⁸.

5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”, Darphane ve TCMB belirlemelerine göre para birimi “*Türk Lirası*”dır, alt birimi ise “*kuruş*”tur.

Kanunda doğrudan “*lira*” yazılabileceği de hükme bağlanmıştır: “Madde 3- Kanunlarda ve diğer mevzuatta, idari işlemlerde, yargı kararlarında, her türlü hukuki muamelelerde, kıymetli evrak ve hukuki sonuç doğuran diğer belgeler ile ödeme ve değişim araçlarında Türk Lirasına veya liraya yapılan atıflar, 2 nci maddede belirtilen değişim oranında Yeni Türk Lirasına yapılmış sayılır.”⁹

⁶ TCMB, 2014. “Türk lirası”, <http://www.ytl.gen.tr/>

⁷ YTL operasyonu ile ilgili gelişmeler ve ilgili kurumların yapacağı düzenlemeler hakkında düzenleyici kurumlar ve ana kurumsal siteler şu şekildedir: www.ytl.gen.tr, www.sanayi.gov.tr, www.maliye.gov.tr, www.hazine.gov.tr, www.tcmb.gov.tr, www.die.gov.tr, www.spk.gov.tr ve www.bddk.org.tr

⁸ 20.2.1930 tarihinde çıkarılan 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanunda” MADDE 3 (30/12/2008 tarih ve 27096 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5827 sayılı Kanun ile değişik)- Bakanlar Kurulunun bu Kanun hükümlerine göre yapmış bulunduğu genel ve düzenleyici işlemlerdeki yükümlülüklerle aykırı hareket eden kişi, üçbin Türk Lirasından yirmibeşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası ile cezalandırılır.” (Hazine Müsteşrlığının sayfasındaki ilgili kanun metninde “*üç bin Türk Lirasından yirmi beşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası ile cezalandırılır*” şeklindedir.

⁹ “Yeni para birimizin ismi belirlenirken; geleneksel olarak kullanılan, Cumhuriyet döneminin yegane para birimi olan ve uluslararası piyasalarda da ülkemiz ile özdeşleşmiş olan “Lira” ibaresi aynen

Kanunda “Yeni Türk Lirası” ve “Türk Lirası” şeklinde baş harfler büyük harfle yazılmıştır¹⁰. Kanunda “Kuruş” da büyük harfle başlatılmaktadır. TCMB ise bazen “Türk Lirası” bazen “Türk lirası” yazmaktadır. Hazineye (Darphaneye) göre “Ülkemizin para birimi “Türk Lirası” (TL)’dir.”¹¹

“BIST-Borsa İstanbul” da resmi kılavuzlarında “Türk Lirası” ve “TL” şeklinde yazmaktadır¹².

Buraya kadar hükümler açık olmakla birlikte para biriminin “Türk lirası” mı veya “Türk Lirası” mı şeklinde yazılacağı konusunda ilgili kanun metni ile TDK farklılaşmaktadır.

b) TDK’ye göre paranın yazılışı: “Türk lirası”

TDK’nin paranın metin içinde yazılışı ile ilgili kuralları şu şekildedir:

“25. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Asyalılık, Darvinci, Konyalı, Bursalı vb.*” (...)
“UYARI: Para birimleri büyük harfle başlamaz: *avro, dinar, dolar, lira, kuruş, liret vb.*”

“26. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde sadece özel adlar büyük harfle başlar: *Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi vb.*”

TDK’nin (2014) önerisi bu yazım kurallarına göre “Türk lirası” şeklindedir.

Dil Derneği de “Kısaltmalar Dizelgesi”nde her ne kadar “TL” kısaltmasının karşılığı olarak “Türk Lirası” yazmakta¹³ ise de yazışmalarında “Türk lirası” kullanmaktadır.

Buradaki tercih metin içinde “lira” ve “kuruş”un küçük harfle başlatılması, millet adıyla birlikte kullanıldığında da kanundaki gibi “Türk Lirası” değil TDK’nin önerdiği şekliyle “Türk lirası” şeklinde yazılmasıdır.

c) “Lira”nın “Türk” ibaresi ile birlikte yazılması: “Türk Lirası” mı “Türk lirası” mı, “birleşik kavram” mı, cins mi?

“Çukurova Üniversitesi”, “Türkiye Cumhuriyeti” gibi kurum adlarında ikinci sözcüğün büyük harfle başlaması kural sayılmaktadır. “Türkün lirası” veya “Türkiye’nin cumhuriyeti” halinde küçük harfle başlaması uygunsa da “Türk Lirası” birleşik bir kavram özelliği taşıdığından

muhafaza edilmiştir.” (TCMB, 2014: “Soru-Cevaplarla Türk Lirası”, http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20_Halen_kullandığımız)

¹⁰ “Türk Lirası ile Yeni Türk Lirası arasında değişim oranı ve Yeni Kuruşa tamamlama Madde 2- Türk Lirası değerler Yeni Türk Lirasına dönüştürülürken, bir milyon Türk Lirası (1.000.000 TL) eşittir bir Yeni Türk Lirası (1 YTL) değişim oranı esas alınır.” (31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”)

¹¹ “T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü (2014). “Madeni Para Üretimi”, http://www.darphane.gov.tr/tr/content.php?parent_id=182&content_id=182

¹² Fiyat ve Performans endeksleri her günün sonunda günde bir defa hesaplanırken, TBP’de aynı gün valörlü işlemlerin gerçekleştiği 9:30-12:00 / 13:00-14:00 saatleri arasında, Türk Lirası cinsinden iskontolu DİBS’lerde işlemler gerçekleştikçe fiyat değişimlerini gerçek zamanlı olarak özetleyebilecek endekslere duyulan gereksinime cevap verebilmek amacıyla Portföy Performans Endeksleri oluşturulmuştur. Bu endeksler, piyasada en çok talep gören TL cinsinden iskontolu DİBS’lerden oluşan portföylerin getirilerinin ve sürekli O/N repoda tutulan bir yatırımın getirisinin diğer yatırım alternatiflerinin getirileri ile seans içinde de karşılaştırılabilmesine olanak sağlamaktadırlar.” <http://www.yatirimyapiyorum.gov.tr/media/9629/cevaplarla%20borsa%20ve%20sermaye%20piyasaki.pdf> (alıntı 10 Aralık 2016).

¹³ Dil Derneği (2014) “Kısaltmalar Dizelgesi”. <http://www.dilderneği.org.tr/TR,278/kisaltmalar-dizelgesi.html>.

büyük harfle yani “*Türk Lirası*” yazılması uygun olacaktır. Burada “*lira*” cins ise ve “*Türk*” tamamlayıcısı ise “*Türk lirası*” yazılışı doğru sayılacaktır.

d) “*Türk lirası*” kısaltmasının yazılışı “*TL*”

Dil Derneği ve TDK tam ifadede “*Türk lirası*” şeklinde “*lirası*” kısmını küçük harfle yazmakta, TCMB bazen “*Türk Lirası*” bazen “*Türk lirası*” kullanmaktadır¹⁴.

Eğer normal yazılışında “*Türk Lirası*” benimsenecekse “*Türk Lirası*” kısaltması büyük harflerle “*TL*” şeklinde, kural olarak “*Türk lirası*” yazılması durumunda da kısaltmalarda sözcüklerin ilk harfleri alınarak bunların büyük yazıldığı kabul edilirse, yine “*TL*” yazılması uygun olacaktır.

“Kural” değil de teamüller dikkate alınırsa “*Türk lirası*”nın kısaltması olarak yine “*TL*” kullanılmaktadır. TCMB de, TDK de, Dil Derneği de “*TL*” kısaltmasını önermektedir¹⁵.

“*TL*” kısaltması ayrı ve sağda (sonda) yazılır. Örneğin rakamla “*100 TL*”, harfle “*yüz TL*”.

e) ISO kodu “*TRY*” ve “*TRL*”

ISO 4217 Uluslararası Para Kodlarına göre daha önce ISO 4217 kodu eskiden “*TRL*” iken yeni paraya geçişle birlikte “*Yeni Türk Lirası*” karşılığı “*TRY*” olmuştur.

“ISO 4217, para birimi **kodu** olarak da bilinen, para birimlerine verilen 3 haneli kısaltmaları düzenleyen ISO standardıdır. ISO 4217 kod listesi bankacılıkta ve iş dünyasında kullanılır. Bazı ülkelerde döviz büroları sadece bu kodları kullanarak işlem yaparlar. ISO 4217 standardı sadece para birimleri için değil, değerli madenler için de kullanılır. Örneğin altın, gümüş, platin gibi değerli metallerin de kodları vardır. Bu kodlar sayesinde bir kodun ilk iki harfi ISO 3166-1 alpha-2 ülke kodudur. İnternette kullanılan ccTLDlerin çok benzeridir. Örneğin Japonya'nın ülke kodu "jp", para birimi "yen"dir. Para birimi kodu da **JPY** olarak atanmıştır. Eğer bir para biriminin değeri yükseltilirse, kodun son harfi de değişir böylece iki farklı değer birbirine karışmaz. Genelde kodun sonuna "yeni" anlamında bir harf eklenir. Örneğin Türk lirasının kodu eskiden "TRL" iken şu anda "TRY" olmuştur. 2009 yılı itibarıyla ülke içinde kullanılan kısaltma "TL" olmuştur, fakat uluslararası kod olan "TRY" değiştirilmemiştir.”¹⁶

Kod	NO	E	Para Birimi	Kullanıldığı Ülkeler
TRY	949	2	Yeni Türk Lirası	Türkiye

Daha önceki kod *TRL*, no 752, para birimi “*Türk lirası A/05*” şeklindeydi.

TR	792	<u>Türk lirası</u> A/05	TRL
----	-----	-------------------------	-----

f) “*Türk lirası*” imi “*₺*”

¹⁴ TCMB (2014). “*Türk lirası*”, <http://www.ytl.gen.tr/>

¹⁵ Bkz. TDK (2014) “Yazım Kılavuzu” “Kısaltmalar” ve “Noktalamalar ve Diğer İşaretler”. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=198:Kisaltmalar-Dizini&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132

¹⁶ “ISO 4217” https://tr.wikipedia.org/wiki/ISO_4217

TCMB 1 Mart 2012 tarihinde “*Türk Lirası (TL)*” simgesi olarak “**₺**” imini belirlemiştir¹⁷. “*TL*” yerine im olarak “**₺**” metnin sağında (sonunda) ve ayrı olarak yazılabildiği gibi TCMB’ye (2014) göre kıymetli evrakta solda (başta) ve bitişik de (örneğin **₺100**) yazılabilir¹⁸. Açık bir kural ifade edilmemekle birlikte “**₺**” simgesinin metin içinde kullanımı tavsiye edilmemektedir¹⁹.

Dil Derneği (2014) “**₺**” simgesinin solda (sayıdan önce) kullanılmasına karşı çıkmakta, Türkçenin dil yapısına uygun olarak sayının sağında (sayıdan sonra) kullanılmasını savunmaktadır²⁰.

2.2. “*Lira’nın*” Alt Birimi “*Kuruş’un*” Yazılışı

“*Türk lirasının*” alt birimi “*kuruş*”²¹ olup “*Türk lirası*” için yaşanan yazım sorunları “*kuruş*” için de yaşanmaktadır.

a) Tam “*kuruş*”un yazılışı

Harfle yazılıştaki TDK ilk harfi “*kuruş*” veya “*kr.*” şeklinde küçük harfle yazarken 5083 sayılı “*Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun*” metni ilk harfi büyük harfle yazarak “*Kuruş*” veya “*Yeni Kuruş*” yazılışını tercih etmektedir.²²

BIST-Borsa İstanbul resmi kılavuzlarında “*Kuruş*” şeklinde baş harfini büyük yazmaktadır²³.

¹⁷ “TCMB tarafından, Türk Lirası’nın itibarının perçinlenmesi ve dünyada bilinirliğinin artırılması amacıyla 8 Eylül 2011 tarihinde TL Simgesi Yarışması düzenlenmiş, yarışma sonucunda yeni simge belirlenerek 1 Mart 2012 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından duyurulmuştur. Tülay Lale’nin tasarımı yeni simge, yarım çıpa halindeki L harfi içine yerleştirilmiş yukarı doğru çift çizgili küçük T harfinden oluşmaktadır. Çift çizgi doğu-batı köprüsü ve istikrarı, çıpa ise yükselişi ve güveni temsil eder.” (TCMB, 2014 Soru-Cevaplarla Türk Lirası”. http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20_Halen_kullandığımız)

¹⁸ “TL simgesinin kıymetli evrakta (çek, senet, hisse senedi vb.) kullanımı nasıl olacaktır? Simgenin kıymetli evrakta bedelin solunda ve boşluk bırakılmadan kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır.” (TCMB, 2014: “Genel Sorular”, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sss_simge.php).

¹⁹ “ “TL”, Türk lirasının kısaltması, “**₺**” ise Türk lirasının simgesidir. Türk lirasını ifade edebilmek amacıyla kullanıldığı yere göre, aynı anda kullanılmamak koşuluyla ya simge ya da kısaltma kullanılabilir. Metinlerde ve resmi yazışmalarda açıkça yazılması (Türk lirası) veya kısaltmasının (TL) kullanılması tercih edilirken grafik, tablo vb. yerlerde simgenin (**₺**) kullanılması tavsiye edilir.” (TCMB, 2014: “Genel Sorular”, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sss_simge.php).

²⁰ Dil Derneği (2014). “TÜRK LİRASI İMİ (**₺**), SAYIDAN ÖNCE KULLANILAMAZ!” <http://www.dildernegei.org.tr/TR,569/2-temmuz-2012.html>.

²¹ 31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun” hükmüne göre “Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin para birimi Yeni Türk Lirasıdır. Yeni Türk Lirasının alt birimi Yeni Kuruştur. Bir Yeni Türk Lirası (YTL) yüz Yeni Kuruşa (YKr) eşittir.” Yeniden “Türk Lirası”na dönüş için Kanunda Bakanlar Kurulu yetkilendirilmiş ve 1 Ocak 2009 tarihinde 2005 öncesinde olduğu gibi sadece “Türk Lirası” ve “kuruş” kullanılmaya başlanmıştır.

²² “Bu gelişmenin bir sonucu olarak 1927 yılından 1980 yılına kadar dolaşımdaki banknot ihtiyacı 50 Kuruş ile 1.000 Türk Lirası arasında değişik değerlerdeki banknotlarla karşılanabilirken, 1981 yılından günümüze kadar geçen zaman içinde artan dolaşım ihtiyacını karşılayabilmek için üst değerde yeni banknotlar dolaşıma çıkarılmış ve en küçük değerlerdeki banknotlar da tedavülden çekilerek dolaşımdaki banknot kompozisyonu 2002 yılı sonunda 250.000, 500.000, 1.000.000, 5.000.000, 10.000.000 ve 20.000.000 Türk Liralık banknotlardan oluşmuştur.” (31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”, Genel Gerekçe)

²³ “İlk aşamada, 1 Kasım 2010 tarihinden itibaren 1 Kuruş’un üzerindeki fiyat adımları yarı yarıya küçültülmüştür. İkinci aşamada, hisse senetlerinde baz fiyatı 2,5 TL’ye, borsa yatırım fonlarında ise baz fiyatı 5,00 TL’ye kadar oluşturulacak ve ilk kademede fiyat adımı 1 Kuruş yerine 0,5 Kuruş olarak

Bu araştırmadaki tercih edilen yazım, cins adlarının küçük yazılması kabulü ile baş harfinin küçük yazılması yani “*kuruş*” şeklindedir.

Ancak geçici süre ile kullanılan “*Yeni Kuruş*” yazılırken kanunda yazıldığı gibi baş harflerinin büyük yazılması mı yoksa “*yeni kuruş*” mu daha uygundu, bugün için bu paralar tedavülden kalktığı için pratik bir önemi bulunmasa da buradaki tercih “*yeni kuruş*” şeklindedir.

“*Kuruş*”lu miktarlara rakamla veya harfle tam sayı yazılır ve sonuna *kuruş* eklenir. Örneğin rakamla “25 *kr.*” veya “25 *kuruş*”, harfle “*yirmi beş kuruş*”. Parantezle yazılırsa tırnak parantezden sonra kapatılır: “*Yirmi beş kuruş (25 kuruş)*”. 10 *kuruş*un altındaki miktarlarda da sayılar doğrudan rakam veya harfle yazılır ve “*kuruş*” eklenir. Örneğin “9 *kr.*” veya harfle “*dokuz kuruş*”.

b) “*Kuruş*” kısaltması: “*YKr*”, “*kr.*” veya “*krş.*”

31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”da geçtiği şekliyle “Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin para birimi Yeni Türk Lirasıdır. Yeni Türk Lirasının alt birimi Yeni Kuruştur. Bir Yeni Türk Lirası (YTL) yüz Yeni Kuruşa (YKr) eşittir.” Yasadaki haliyle “*Yeni Kuruş*”un kısaltması “*YKr*”, “*Yeni*” ibaresi atıldıktan sonra “*Kr*” olarak geçmektedir.

TDK’nin (2014) “Kısaltmalar Dizini”ne göre “*kuruş*” kısaltması küçük harflerle “*kr.*” şeklinde, sayı adının sağında ve ayrı yazılır. Örneğin rakamla “10 *kr.*”, harfle “*on kr.*”.

Dil Derneği, “Kısaltmalar Dizelgesi”nde “*kuruş*”un kısaltmasını “*krş.*” şeklinde önermektedir²⁴.

Buradaki tercih “*kuruş*” kısaltmasının sözcük kısaltmalarında “.” (nokta) kullanıldığı dikkate alınarak “noktalı” şekilde küçük harflerle “*kr.*” şeklinde yazılmasıdır.

Özgül bir kural olmamakla birlikte para miktarı harfle yazıldığında “*kr.*” kısaltması yerine “*kuruş*” yazılması daha uygun düşmektedir.

c) *Kuruşun lira cinsinden yazılışı: “3 kuruş” ile “30 kuruş”un lira cinsinden yazılışı*

Bir liradan küçük miktarların “*kuruş*” cinsinden yazılması uygunsa da “*lira*” olarak da yazılabilir. “*Lira*” olarak rakam ile yazımda “sıfır (0)” ve “virgül (.)” kullanılır, sonuna “*lira*” eklenir. Örneğin “0,25 *TL*”.

Kuruşların lira cinsinden yazılışında “üç kuruş (3 kr.)” ve “otuz kuruş (30 kr.)” yazılışları çoğu kez karıştırılmaktadır. Okunuşları ise daha da büyük zorluk taşımaktadır. “0,03 TL” ile “0,3 TL” (veya “0,30 TL”) biri birler, diğeri onlar basamağında büyüklüğü ifade etmektedir.

Onlar basamağındaki *kuruşların yazımında sona “sıfırın (0)” eklenmesi daha doğru olacaktır: “0,3 TL” yerine “0,30 TL”.*

d) “*Tam kuruştan*” daha küçük ifadelerin yazılış sorunu: *Kuruşların kendi içinde ayraç (kesir) kullanılması (“1,5 kuruş”)*

31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun” ile *Türk lirasının (TL’nin) en küçük birimi “kuruş” olarak kabul edilmiştir*²⁵. Bununla

belirlenecektir.”

<http://www.yatirimyapiyorum.gov.tr/media/9629/cevaplarla%20borsa%20ve%20sermaye%20piyasasi.pdf>
f Al. 10 Aralık 2016).

²⁴ “*krş.* (1) *kuruş*, (2) *karşılaştırmız*” (Dil Derneği (2014) “Kısaltmalar Dizelgesi”. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,278/kisaltmalar-dizelgesi.html>).

birlikte “Mal ve hizmetlerin birim fiyatları 1 Yeni Kuruş’un altında belirlenebilmektedir. Yeni Türk Lirası cinsinden yapılan işlemlerde, ödeme aşamasında ve işlem sonuçlarında yarım Yeni Kuruş ve üzerindeki değerler 1 Yeni Kuruş’a tamamlanmakta, yarım Yeni Kuruş’un altındaki değerler ise dikkate alınmamaktadır.”²⁶

Bununla birlikte aynı kanunun ikinci maddesi “Mal ve hizmetlerin fiyatları bir Yeni Kuruşun altında olabileceği gibi, bir Yeni Kuruşun altındaki değer küsuratlı olarak da belirlenebilecektir. Vergiler, yabancı para alım satımı ve benzeri belli sabit sayılarla çarpım yapılarak elde edilen sonuç üzerinde tahakkuk, tahsil ve ödeme işlemlerinde, işlem sonuçları da bir Yeni Kuruşun altında veya değer küsuratı bir Yeni Kuruşun altında olabilecek şekilde sonuç verebilecektir” hükmü getirmektedir. TCMB, kuruşlarda iki kesire kadar yazılabileceği ifade edilmektedir.

Dolayısıyla *kuruş* yazımında kesir veya ayraç kullanılmaz. Örneğin “1,5 kr.” yazılışında 1 tam kuruştan sonraki (kesirden sonraki) “5” neye karşılık geliyor veya “25,52 kr.” (“*yirmi beş kuruş ve 52*” nasıl ifade edilecek?

Kuruşların küsuratlı yazılışı sorunu kesirleme sorunu ile ilgili olup kur ve oran yazımlarında da aynı sorunlar devam etmektedir.

Bu yazının önerisi, *kuruş*’tan daha küçük ifadeler için de bir birim geliştirilmesi yönündedir.

2.3. “Binlik” Ayraçın Yazılışı: AB “Nokta (.)”, Türkiye “Virgül (,)” Kullanıyor

Maliye Bakanlığı “binlik” ayraç için “nokta (.)”, *kuruş* gösterimi için “virgül (,)” tavsiye etmektedir: “T.C. Maliye Bakanlığı’nın 30 Eylül 2004 tarihli 25559 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği”nde genel bütçeye dâhil daireler ve katma bütçeli idarelerin düzenleyecekleri belge ve raporlarda değerlerin rakamla yazılmasında binlik ayraç için nokta (.), *kuruş* gösterimi için virgül (,) kullanma esası belirlenmiştir. Özel sektör tarafından da bu uygulamanın esas alınması tavsiye edilmektedir.”²⁷

TCMB’ye (2014) göre “YTL’ye geçişte *kuruş* gösteriminde, binlik ve ondalık ayraçlar konusunda DİE tarafından üretilen istatistiklerde muhasebe sistemine uygun olarak binlik ayraç için nokta “.” Ondalık ayraç için ise virgül “,” kullanılacaktır.”²⁸

AB ülkelerinde ve ABD’de “binlik” ayraç olarak “virgül (,)” kullanılırken Türkçe yazım kurallarında “nokta (.)” kullanılmaktadır.²⁹ Örneğin “1.000 TL (*bin TL*)”, “3.500 TL (*üç bin beş yüz lira*)”, “1.500.000,25 TL (*bir milyon beş yüz bin lira yirmi beş kuruş veya 1 milyon 500 bin lira 25 kuruş*)”.

²⁵ “Türk Lirası değerlerin Yeni Türk Lirasına dönüşüm işlemlerinin ve Yeni Türk Lirası cinsinden yapılan işlemlerin sonuçlarında ve ödeme aşamalarında yarım Yeni Kuruş ve üzerindeki değerler bir Yeni Kuruş’a tamamlanır; yarım Yeni Kuruşun altındaki değerler dikkate alınmaz.” (31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”, Madde 2)

²⁶ TCMB (2014). “Soru-Cevaplarla Türk Lirası”, http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20_Halen_kullandığımız

²⁷ TCMB (2014). “Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası” http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3_Paramızdan_neden_1

²⁸ TCMB (2014). “Yeni Türk Lirasına Geçişte İstatistik Faaliyetleri Kapsamında Alınan Tedbirler”. <http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/ytlsitedokuman/die/YTL-1.pdf>

²⁹ Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur: 4.567, 326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500 vb.” “Sayılarda kesirler virgülle ayrılır: 15,2 (15 tam, onda 2); 5,26 (5 tam, yüzde 26) vb.” (Turan, Feride, Derleyen, 2016. “Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu ve Kurallar”. img.eba.gov.tr)

Türkçede ayrıçlar, zaten para ifadesinin kendinde büyüklük olarak geçtiğinden, okunuşta ayrıca ifade edilmez (okunmaz).

2.4. Kesirleme Sorunu: Kur ve Değişim Oranlarının Yazılışı

Yukarıda da belirtildiği gibi 28.01. 2004 tarih ve 5083 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun" "*kuruş*" en küçük para birimi kabul etmekle ve ödemelerde bundan küçük birimlerin bir tam kuruşa tamamlanmasını hükme bağlamakla birlikte Madde 2'nin gerekçesinde "Mal ve hizmetlerin fiyatları bir Yeni Kuruşun altında olabileceği gibi, bir Yeni Kuruşun altındaki değer küsuratlı olarak da belirlenebilecektir. Vergiler, yabancı para alım satımı ve benzeri belli sabit sayılarla çarpım yapılarak elde edilen sonuç üzerinde tahakkuk, tahsil ve ödeme işlemlerinde, işlem sonuçları da bir Yeni Kuruşun altında veya değer küsuratlı bir Yeni Kuruşun altında olabilecek şekilde sonuç verebilecektir." açıklaması yer almaktadır.

Yine yukarıda da belirtildiği gibi Maliye Bakanlığına göre "belge ve raporlarda değerlerin rakamla yazılmasında binlik ayrıç için nokta (.), kuruş gösterimi için virgül (,) kullanma esası belirlenmiştir."³⁰

TCMB'ye (2014) göre "YTL'ye geçişte *kuruş* gösteriminde, binlik ve ondalık ayrıçlar konusunda DİE tarafından üretilen istatistiklerde muhasebe sistemine uygun olarak *binlik* ayrıç için "*nokta (.)*" *ondalık* ayrıç için ise "*virgül (,)*" kullanılacaktır."³¹

TDK'ye (2014) göre "sayılarda kesirler virgülle ayrılır: 15,2 (15 tam, onda 2); 5,26 (5 tam, yüzde 26) vb."

a) Küsuratlı veya kesirli yazılış: "Ondalık kesir (ondalık ayrıç)" ve *kuruş* gösteriminde "virgül (,)" kullanımı

AB içinde *Avro* ve *yüzlük sent* (santim) sistemi kabul edilmekte, sent altı bir birim öngörülmemiş bulunmakta, cent altı birim için kesirleme kullanılmaktadır.³² *Lira* ve *kuruş* için de artık aynı mantık geçerli kılınmıştır. Yazılı ifadede çok sorun olmamakla birlikte yukarıda tam kuruştan daha küçük ifadelerin sözlü anlatımında güçlükler yaşandığına değinilmiştir.

b) Döviz kurlarının fiyat cinsinden yazılışı

TCMB, kurları "döviz satışı" altında "2.82520" şeklinde *liradan* sonra "nokta (.)" kullanarak beş kesirli olarak yazmaktadır.

TP.DK.USD.S (TCMB Döviz Satış)³³

02-01-1950	2.82520
24-06-2014	2.14310

Seçilen Serilerin Açıklamaları

³⁰ TCMB (2014). "Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası"

[http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3\)_Paramızdan_neden_1](http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3)_Paramızdan_neden_1)

³¹ TCMB (2014). "Yeni Türk Lirasına Geçişte İstatistik Faaliyetleri Kapsamında Alınan Tedbirler".

<http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/ytlstedokuman/die/YTL-1.pdf>

³² Decimalisation is the process of converting a currency from its previous non-decimal denominations to a decimal system, i.e., a system based on one basic unit of currency and one or more sub-units, such that the number of sub-units in one basic unit is a power of 10, most commonly 100. <https://en.wikipedia.org/wiki/Decimalisation>

³³ <http://evds.tcmb.gov.tr/fame/webfactory/evdpw/rpt/20227.html>

TP.DK.USD.S: (USD) ABD Doları (Döviz Satış)

Döviz Cinsi	Yön	Alış	Satış	Değişim %	Saat
 ABD Doları	↑	3,5159	3,5199	0,29%	23:59
 Euro	↑	3,6742	3,6776	0,33%	23:59
 İngiliz Sterlini	↑	4,3142	4,3237	0,16%	23:59

Ayrıca *Türk lirasında* kesirli ifadeler virgülle ayrılırken burada “nokta”dan söz edilmesi sorunlu bir durumu oluşturmaktadır ki, AB ve ABD’de “nokta (.)” kullanılması yüzünden uyarlama güçlüğü yaşanmaktadır.

Fiyat yazılırken hangi para birimine dönüştürülüyorsa o para birimi sonda yer almaktadır: “*Satış 3,5532 USD/TL*” yani bir ABD doları 3,5532 liraya satılmaktadır.

c) Döviz kurlarının oran cinsinden yazılışı

En küçük para birimi tam kuruş (“*1 kuruş*”) olmakla birlikte TCMB gösterge niteliğindeki döviz efektif kurlarının ilan edilmesinde noktadan önce ve sonra kullanılan rakam sayısının 5’e eşit olduğunu kabul etmektedir: “6 sıfır atılması ile birlikte Türk Lirası’nın çeşitli para birimleri karşısındaki nominal değeri kendiliğinden değişmiştir. Buna göre, örnek olarak 1 ABD Doları döviz satış kuru 1.348.625 TL’ye eşit iken 1.348625 YTL’ye eşit hale gelmiştir. Böyle bir durumda noktadan sonra kaç basamak kullanılacağı önem kazanmıştır. Bu durumda, Merkez Bankasınca uluslararası uygulamalara benzer olarak, noktadan önce ve sonra kullanılan rakam sayısının 5’e eşit olduğu bir gösterge niteliğindeki kur listesi ilan edilmektedir.”³⁴

Burada toplam beş rakam değil de küsuratının (kesirlerinin) dört olduğu anlatılmak isteniyor olabilir. Çünkü toplam 5 rakam olursa, yarın dolar 10 TL’yi aştığında ilke bozulacaktır.

Ayrıca *Türk lirasında* kesirli ifadeler virgülle ayrılırken burada “nokta”dan söz edilmesi sorunlu bir durumu oluşturmaktadır ki, AB ve ABD’de “nokta (.)” kullanılması yüzünden uyarlama güçlüğü yaşanmaktadır.

Döviz kurlarının değişim oranları, “Borsa İstanbul (BIST)” veya diğer borsa işlemlerinde “*1 ABD doları 2,1428 Türk lirası*” şeklinde dört veya daha fazla kesir kullanılabilir. “Virgül”den sonrası kuruşa tekabül ettiğinden bu şekilde yazılış hatalı sayılmaz; ancak okunuşları konusu çok sorunludur.

d) Kıymetli menkuller veya sermaye piyasasında endeks ve oranların yazılışı

TCMB, yeni paraya geçiş sonrasında lot gösteriminde “kuruşla ifade edilebilen fiyat adımlarının gerekliliği nedeniyle fiyat gösteriminde iki Yeni Kuruş hanesi bulunacaktır.” demektedir.³⁵

Yasal olarak endekslerin oluşmasında iki kurum “Sermaye Piyasası Kurulu” ve “Borsa İstanbul (BIST)” belirleyici bulunmaktadır³⁶. Borsa İstanbul onlarca endeks hesaplamaktadır.

³⁴ TCMB (2014).” Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası”

http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3_Paramızdan_neden_1

³⁵ TCMB (2014).” Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası”

http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3_Paramızdan_neden_1

³⁶ Borsa İstanbul Anonim Şirketi Esas Sözleşmesi, Madde 3- Amaç ve faaliyet konusu, “1) Endeks yapıcılığı faaliyetinde bulunmak, endeksler hesaplamak, mevcut endeksleri geliştirmek, yeni endeksler oluşturmak, hesaplanan bu endekslerin kullanım hakkını kiraya vermek veya endeks oluşturulması,

Bunların yazılış ve okunuşları çok zor ve sorunlu bulunmaktadır. Burada sadece bir örnek verilmektedir.

Endeks Dönemi İtibariyle BIST Temettü, BIST Temettü 25 Endeksleri Kapsamındaki Paylar ve Ağırlıkları³⁷

Pay Adı	Toplam Pay Sayısı	Kapanıs/Aof	Fiili Dolaşımdaki Pay Oranı	Katsayı	Ağırlık (%)
Akbank	40.000.000.000.000	Close(Kapanıs)	0.52	0.880813846348	104.282
Arçelik	6.757.282.050.000	Close(Kapanıs)	0.25	1.000.000.000.000	20.609

Günlük yazılı ve görsel medyada aşağıdaki tür ekonomi haberleri gün boyu aktarılmaktadır³⁸.

BIST 100	↓ -0,56%	DOLAR	↑ 0,23%	EURO	↑ 0,28%	ALTIN	↑ 0,49%	PETROL	↑ 0,31%	BONO	↓ -0,19%
76.972	-432,60	3,5179	0,0100	3,6759	0,0100	128,03	0,62	55,0200	0,1700	10,5800	-0,0200

76.972 Değişim: **-0,56%** Hacim : **1.995 Mio.TL** Son veri saati : **18:10**

Örneğin “1.995 Mio.TL” yazımı doğru mu, nasıl okunacak, bunların çok ayrıntılı değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.4. Oranlamanın, Para Biriminin veya İmin Dizilişi

Para sembolleri veya imler nasıl dizilecek, bu konuda farklı örneklerle karşılaşılmaktadır.

a) Kur ve değişim oranlarında para sembollerinin yazılışı: “TL/\$” veya “\$/TL”

“TL/\$” veya “\$/TL” neyi gösteriyor? Pay ve payda mı yoksa ürün ve karşılığı birim mi? Fiyatlandırma ve oranlama farklılıklar bulunuyor mu?

Örneğin şu şekilde haberler yapılıyor: “DOLAR/TL – BLOOMBERG HT Dolar - TL 2,25'i gördü, altının ateşi düştü · Dolar, TL karşısında yükseliyor.”³⁹

“1 ABD Doları Alış (TL) 2,1428, Satış (TL) 2,1440” yazılışı uygundur. Bunun “2,1428 Dolar/TL” şeklinde yazılışı fiyat gösterimi için doğru, ancak oranlama için hatalıdır.

Örneğin “1 ABD Doları” “2,1428 TL” ifadesinin yazılışı “2,1428 TL/\$” mi olacak yoksa “2,1428 \$/TL” mi olacak? Eğer domatesin fiyatı “Domates/TL” şeklinde gösteriliyorsa “Doların fiyatının da “Dolar/TL 2,1428” veya “2,1428 \$/TL” yazılması uygundur. Tabloda “kur kodu” olarak verilmektedir⁴⁰.

hesaplanması, yayımlanması, dağıtılması ve finansal ürünlerde kullanılması ve/veya başkalarına kullandırılması konusunda üçüncü kişilere yetki vermek, bu konularda başkalarıyla ortaklıklar ve sözleşmeler yapmak” (<http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/kurumsal-yonetim/bias-esas-sozlesmesi.pdf?sfvrsn=22>)

³⁷ <http://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/temettu-endeksleri>

³⁸ <http://www.bigpara.com/borsa/hisse-fiyatları/>

³⁹ DOLAR/TL – BLOOMBERG HT www.bloomberght.com/piyasa/USDTRY%20Curncy

⁴⁰ <http://tlkur.com/>

DOLAR	EURO
3.5134 +0.07%	3.6765 +0.24%
min:3.5039 - max:3.5202	min:3.6623 - max:3.6788
TRY/USD : 0.2846	TRY/EUR : 0.2720

Döviz Kurları (Döviz Hesaplama)

Para Birimi	Alış (TL)	Satış (TL)	Değişim	Kur Kodu
Dolar	3.5089	3.5134	+0.00 %	USD/TL
Euro	3.6684	3.6765	+0.00 %	EUR/TL
Pound	4.3109	4.3195	+0.00 %	GBP/TL

* Arada ayraç olarak nokta kullanılması hatalıdır, doğrusu virgül olacaktır.

Fiyat yazımı için satış “3,5134 USD/TL” yazımı doğru ise de oran için imlerin yer değiştirmesi gerekmektedir.

Eğer “\$”ın “TL” cinsinden oranı gösterilecekse, örneğin “1 Türk lirası 0,4667 ABD dolarıdır” anlatımı için “1,0000 \$/ 2,1428 TL” işleminin karşılığı olarak “0,4667 \$/TL” yazılışı uygun olacaktır ki, yukarıdaki fiyat cinsinden aktarımlarla tutarsızlık oluşmaktadır (yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır).

b) Oranlamanın dizilişi veya imin (“\$/TL”) yeri: Başta veya sonda

“TL/\$” sembollerinin yeri Türkçe dil kurallarına göre meblağ (para) miktarından önce değil sonradır. Doğru yazılış “2,1428 TL/\$” şeklindedir.

Ancak ayrı sütunlar veya tablo formatında yazılıyorsa “TL/\$: 2,1428” yazılışı da uygundur.

“Yüzde (%)” imi ise başta yazılmakla birlikte yazılı medyada hatalı kullanımları bulunmaktadır⁴¹.

Döviz Cinsi	Yön	Alış	Satış	Değişim %	Saat
ABD Doları	↑	3,5159	3,5199	0,29%	23:59
Euro	↑	3,6742	3,6776	0,33%	23:59
İngiliz Sterlini	↑	4,3142	4,3237	0,16%	23:59

c) Para birimi ve oran imleri (“TL”, “\$”, “TL/\$”) para miktarı ile bitişik mi, ayrı mı yazılacak?

Matematik sembol ve işaretleri, bazen bitişik bazen ayrı kullanılıyor. TDK, harfle veya rakamla yazılı cümlelerde bitişik kullanıyor: “6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: 70/2=35”, “7. Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır: g/sn (gram/saniye)”⁴².

⁴¹ <http://www.bigpara.com/doviz/dolar/>

⁴²TDK (2014) “Noktalama İşaretleri”,

<http://tdk.gov.tr/index.php?option=content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132>

“%” imi bitişik yazılmakla birlikte⁴³ “TL” ibaresi anlatım olarak miktardan ayrı bir sözcüğe (ayrı bir kavrama) karşılık geldiğinden arada boşluk bırakılarak ayrı yazılması doğrudur.

Oranlamada iki im veya sembol arasındaki “kesme (/)” işaretinin ayrık değil bitişik yazılması eğilimi bulunmaktadır (örneğin “TL/\$”).

2.6. Para Miktarlarının (Meblağların) İstatistiklerde Yazılışı

TDK’ye göre genel kural olarak bütün istatistiklerde sayılar rakam halinde yazılır.⁴⁴ TCMB yönergelerine göre istatistiklerde binlikler arasında “boşluk” da bırakılabilmektedir: “2005 yılında hem TL hem de YTL uygulamasının bir arada uygulanabilirliği düşünüldüğünde istatistik tablolarında sıkça kullanılan (000 000 TL) ölçü birimi yerine (000 000 TL/YTL) ölçü birimi kullanılabilir.”⁴⁵

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20’lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı 2015.

	Toplam Total	İlk %20 ⁽¹⁾ First quintile ⁽¹⁾	İkinci %20 Second quintile	Üçüncü %20 Third quintile	Dördüncü %20 Fourth quintile	Son %20 ⁽¹⁾ Last quintile ⁽¹⁾
Yüzde (%) – Percentage (%)	100,0	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5
Ortalama - Mean (TL)	16 515	5 065	8 850	12 520	17 785	38 368
Medyan - Median (TL)	12 492	5 306	8 812	12 492	17 558	30 993

(1) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

2.7. Para ile İlgili İşlemlerde veya Ticari Belgelerde Para İfadelerinin Yazılışı

TDK’ye göre (2014) “Para ile ilgili işlemlerle senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır: 650,35 (altıyüzelliTL, otuzbeşkr.)”.

Burada TDK’nin heceyle yazımda araya “,”(virgül) koyması fazlalık oluşturmaktadır. Dahası hata yapılmakta, TCMB’ye göre paranın okunuşunda “,”(virgül) yerine “ve” söylenmesi gerektiğinden yazılış şu şekilde olacaktır: 650,35 (altıyüzelliTürklirasiveotuzbeşkuruş.).

⁴³ “Yüzde ve binde işaretleri yazılırken sayılarla işaret arasında boşluk bırakılmaz: %25, (Turan, Feride, Derleyen, 2016. “Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu ve Kuralları”. img.eba.gov.tr)

⁴⁴ TDK (2014) “Yazım Kuralları” “saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır: 17.30’da, 11.00’de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi vb.”

⁴⁵ TCMB (2014) “Yeni Türk Lirasına Geçişte İstatistik Faaliyetleri Kapsamında Alınan Tedbirler” <http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/ytlsitedokuman/die/YTL-1.pdf>

Bu ibarede “ve” kullanımını da fazlalık hatta anlam kayması oluşturacağından doğrudan “*altıyüzelliTürklirasıotuzbeşkuruş*” şeklinde yazılışı en uygunu olacaktır. Bankalar Birliği'nce bankalara dekont, makbuz vb. çıktılarda kullanılması **tavsiye edilen** format da bu şekildedir:

“Rakamsal gösterim: 475,45 YTL

Yazı ile gösterim: DörtüzyetmişbeşYTLkırkbeşYKr”.⁴⁶

İlgili kanunda ise para miktarının (meblağın) sayı kısmı bitişik, birim kısmı ayrı yazılmıştır (“*onbin Türk Lirası*”)⁴⁷.

Aynı duruma banknotlarda da rastlanmaktadır.

Eski seri emisyonları da dikkate alırsak Merkez Bankası, banknotların ön ve arka yüzündeki sayıların (para miktarının) harfle yazımında bu kuralları dikkate almamakta, örneğin “*2½ TÜRK LİRASI*” (“*İKİ BUÇUK TÜRK LİRASI*”) şeklinde sayıları harfle ayrı yazmaktadır.

Dahası “*250000 İKİYÜZELLİ BİN TÜRK LİRASI*”nda “*İKİYÜZELLİ*” bitişik yazılırken “*BİN*” ve “*TÜRK LİRASI*” ayrı yazılmıştır.

⁴⁶ TCMB (2014).” Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası”

http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3_Paramızdan_neden_1

⁴⁷ “Bakanlar Kurulunun bu Kanun hükümlerine göre yapmış bulunduğu genel ve düzenleyici işlemlerdeki yükümlülüklerle aykırı hareket eden kişi, üçbin Türk Lirasından yirmibeşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası ile cezalandırılır.” 20.2.1930 tarihinde çıkarılan 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, Madde 3).

“İlan olunacak şartlara uymayan kişiye, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yönetim Komitesi tarafından, ikibin Türk Lirasından onbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir.” (31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”, Madde 4).

Merkez Bankası eski banknotlarda harflerle “elli”, “yüz” sayılarını bitişik yazarken “bin” ve “milyon” sayılarını ayrı yazmaktadır ki, yüzler basamağına kadar sayıları bitişik yazarken, binler ve milyonlar basamaklarını ayrı yazması kendi içinde de tutarsızdır. “Türk Lirası”nı ise her zaman ayrı yazmaktadır.

“Türk lirası” biriminin meblağdan ayrı yazılması tercihe bağlı olarak hatalı yazılmış sayılmazsa da “250000 İKİYÜZELLİ BİN TÜRK LİRASI” ibaresindeki “BİN” kısmının ayrı yazılması hiçbir ölçüte uymamakta, açıkça hatalı bulunmaktadır. Diğer geçmiş emisyonlardaki “bin” ve “milyon” ibarelerinin ayrı yazılması da hatalıdır.

Ayrıca “TÜRK LİRASI” ibaresinin ayrı yazılması da, eğer banknotlar para ile ilgili bir işlem ise TDK’nın yazım kılavuzunda verdiği bitişik örneğe yani “650,35 (altıyüzelliTL, otuzbeşkr.)” yazımına uymamaktadır.

Merkez Bankası banknotlarda eğer araya ek bir sayı yazılamayacağını düşünüyorsa her bir sayı adını ayrı yazması, bunu para ile ilgili bir işlem sayıyorsa o zaman da tüm sayı adlarını bitişik yazması uygun olacaktır. Yarısı bitişik yarısı ayrı yazılması hiçbir kurala uymamaktadır.

Para iminin kullanımı da sorunlu bulunmaktadır. Merkez Bankası, “₺” sembolü “bitişik yazılır” diye tavsiye etse de paralarda bu simgeyi kullanmamakta ve “Türk Lirası” ibaresini de sağda ve ayrı yazmaktadır.

Para ile ilgili işlemlerle ticari belgelerde geçen para ifadelerinin hem sayı hem de birim kısımlarının rakamla da harfle de bitişik yazılması uygun olacaktır. Örneğin “25kr.” (“yirmibeşkr.”), “25TL” (“yirmibeşlira”), “1.500.000,25TL” (“birmilyonbeşyüzbinlirayirmibeşkr.”).

Bununla birlikte ticari evraklarda rakam ve yazı birlikte kullanılmaz. Örneğin; “1milyon500binlira25kr.” yazımı hatalıdır.

2.8. Dört Basamaklı Miktarlarda Sayı ve Harflerin Birlikte Kullanılışı

“1.000” liradan büyük miktarlarda sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen bin, milyon, milyar ve trilyon sözleri harfle de yazılabilir (TDK). Örneğin “1.500 TL” için “bin 500 lira”.

31.01.2004 tarih ve 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun”un “Genel Gereğesi” açıklanırken “Ulusal ekonomimizde 1980-2002 döneminde yaşanan enflasyonist süreç dolaşımdaki banknot tutarına da yansımış, 31/12/1980 tarihinde 278,6 milyar Türk Lirası olan tedavüldeki banknot tutarı (emisyon hacmi) 31/12/2002 tarihinde 7 katrilyon 635 trilyon 621,9 milyar Türk Lirasına (27.407 katına) ulaşmıştır.” denmektedir.

Kanun metnindeki “7 katrilyon 635 trilyon 621,9 milyar Türk Lirası” yazılışı oldukça zor bir yazılıştır. Böyle durumlarda, meblağ ayrıntılı ifade edilmek isteniyorsa “7 katrilyon 635 trilyon 621 milyar 945 milyon Türk lirası” yazılması daha uygun olacaktır..

Dahası “1.550,25 TL” için “bin 550 lira ve 25 kuruş” mu yoksa “bin 550,25 lira” mı yazılacak, bu da açık değildir.

Ayrıca, yukarıda belirtildiği üzere, ticari evraklarda rakam ve yazı birlikte kullanılmaz hükmü bulunduğundan bir ticari evrakta “1milyon500binlira25kuruş” yazımı hatalıdır.

3. PARA, KUR, ORAN VE ENDEKSLERİN OKUNUŞ SORUNLARI

TCMB “Yeni Türk Lirası”na geçiş esnasında YTL ile TL arasındaki değişim oranlarını verirken paranın okunuşlarından da söz etmiştir; ancak yazım ve okunuş güçlüklerini daha da sorunlu hale getirmiştir.

TCMB’ye Göre YTL ve TL Arasındaki Değişim Oranı – Örnek Tablo- ve Okunuşu⁴⁸

TL Cinsinden	YTL Cinsinden	Okunuşu
994.000 TL	0,99 YTL	99 YKr
995.000 TL	1 YTL	1 YTL
1.004.999 TL	1 YTL	1 YTL
1.005.000 TL	1,01 YTL	1 YTL ve 1 YKr
1.095.000 TL	1,10 YTL	1 YTL ve 10 YKr
1.501.000 TL	1,50 YTL	1 YTL ve 50 YKr
1.505.000 TL	1,51 YTL	1 YTL ve 51 YKr
30.524.999 TL	30,52 YTL	30 YTL ve 52 YKr
30.525.000 TL	30,53 YTL	30 YTL ve 53 YKr
30.534.999 TL	30,53 YTL	30 YTL ve 53 YKr
30.535.000 TL	30,54 YTL	30 YTL ve 54 YKr

Not: YTL=Yeni Türk Lirası, YKr=Yeni Kuruş

a) Tam liranın okunuşunda sorun yok

Tam “Türk lirası”, meblağdan sonra “Türk lirası” veya günlük deyişle “lira” okunur. “3 TL” “üç lira” veya “üç TL” veya “üç Türk lirası”; “30 TL” “otuz lira”, “otuz TL” veya “otuz Türk lirası” şeklinde okunabilmekte ve bir güçlük yaşanmamaktadır.

b) Tam kuruşun okunuşu

Tabloda gösterilmemekle birlikte tam “kuruş”, meblağdan sonra “kuruş” okunur (örneğin “1 kuruş” “bir kuruş” veya “bir kr.”, “25 kuruş” “yirmi beş kuruş” veya “yirmi beş kr.”).

⁴⁸ TCMB (2014). “Soru-Cevaplarla Türk Lirası”, [http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20\)_Halen_kullandığımız](http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20)_Halen_kullandığımız)

Osmanlı paralarından bu yana 250 kuruşluk kupürler de yer aldığından, “2,5 TL” şeklinde yazılması ve söylenmesi daha uygun olmakla birlikte “250 kuruş” da kullanılabilir. Tavsiye edilmemekle birlikte üç haneli kuruş yazılışları ve okunuşları da kabul edilebilir.

c) Lira cinsinden yazılmış kuruşların yazım ve okunuşunda zorluk var: Her durumda kuruş okunması gerekiyor

Kuruşların lira cinsinden yazılışında “üç kuruş (3 kr.)” yerine “0,03 TL” veya “otuz kuruş (30 kr.)” yerine “0,30 TL”) yazılışlarında da okunuşlarında da bir miktar güçlük bulunmaktadır. Bu tür yazımlarda “sıfır virgül otuz lira” veya “sıfır otuz lira” şeklinde okunma eğilimi oluşmaktadır.

Bir liranın altındaki paraların *lira* cinsinden yazılsalar da *kuruş* cinsinden okunması gerekmektedir. Örneğin “0,25 TL” için “sıfır virgül yirmi beş lira” veya “sıfır yirmi beş lira” şeklinde ifadeler yaygın olsa da doğru okunuşu “25 kuruş”, “yirmi beş kuruş” veya “yirmi beş kr.”tur.

d) Küsuratlı liralarda lira ile kuruş arasında “ve” okunuşunun fazlalığı

Yazılışta tam liranın altındaki veya üstündeki küsuratlar için kesir kullanılır.

“Lira” ve “kuruşun” birlikte olduğu para miktarlarında lira ile kuruş arasında “virgül (,)” yazılır ve sonuna “lira” eklenir; ancak harfle yazılırsa, TCMB’ye göre, tam liradan sonra araya “lira”, arada “ve”, kuruştan sonra “kuruş” yazılır, “virgül”e de ihtiyaç duyulmaz. Örneğin “1,25 TL” (“bir lira ve yirmi beş kuruş”), “100,25 TL” (“yüz lira ve yirmi beş kuruş”).

Yani TCMB’ye göre lira ve kuruş birlikte geçen paralarda liraya karşılık gelen meblağdan sonra “lira” okunur, “lira” ile “kuruş” arasında “ve” eklenir, kuruşlu meblağdan sonra “kuruş” okunur (örneğin “30 lira ve 54 kuruş” veya “30 TL ve 54 kr.” veya “30 Türk Lirası ve 54 kuruş”).

TCMB “1,25 TL” (“bir lira ve yirmi beş kuruş”), “100,25 TL” (“yüz lira ve yirmi beş kuruş”) şeklinde “lira” ile “kuruş” arasında “ve” bağlacının okunmasını önermekte⁴⁹ ise de buna ne fonksiyon ne de anlatım güzelliği (ne anlam ne de biçim) açısından gerek bulunmamaktadır. Dahası lira ile kuruşun arasında “ve” okunması akıcılığı bozduğu gibi aynı zamanda anlam kaymasına da yol açmaktadır. Türkçede “ve” kullanıldığında bir bütün değil iki farklı meblağın (yani iki farklı paranın) toplamı anlaşılmaktadır. Günlük dilde de zaten “ve” okunmamakta; “1,25 TL”, “bir lira yirmi beş kuruş” olarak ifade edilmektedir.

Bu yazının önerisi de “ve” ifadesinin hiç kullanılmaması yönündedir.

e) Tam kuruştan küçük meblağların (küsuraatın) kuruşa yuvarlanması

Yeni kanunla “1 tam kuruş” en küçük para birimi kabul edildiğinden iki kesirden fazlasının tam kuruşa yuvarlanması istenmektedir. Örneğin “1,255 TL” “1 lira 26 kuruş”a tamamlanır, “1 lira 255 kuruş” diye ifade hatalıdır, çünkü kuruşlar en fazla iki basamaktır ve kesir almaz (“25,5 kuruş” şeklinde yazılmaz).

Burada büyük bir hata, değişim oranında 1 tam kuruştan daha küçük meblağların yok sayılması olmuştur. Yukarıdaki tabloya bakıldığında “1.004.999 TL” (eski TL) “1 YTL” olarak yazılmıştır, oysa gerçekteki karşılığı “1,004999 YTL”dir. Böyle yazıldığında ise nasıl ifade edilecektir? Bu sorunun karşılığı verilemediğinden yazımda yuvarlama (eksiltme) yapılarak

⁴⁹ TCMB (2014). “Soru-Cevaplarla Türk Lirası”, [http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20\)_Halen_kullandigimiz](http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_20)_Halen_kullandigimiz)

kuruşun lira cinsinden yazılışı iki basamağa düşürülerek (tam kuruşa yuvarlanarak) “okunuş” kurtarılmaya çalışılmaktadır.

e) “Bir buçuk kuruş”: Kuruşlu kesirin lira cinsinden okunuşu

TCMB Türk lirasından altı sıfır atılması ile birlikte yeni birime çevrime örnek verirken ataç fiyatlarını şu şekilde dönüştürmektedir: “Yeni Türk Lirası’na geçilmesiyle 250.000 Türk Lirası olan kutu fiyatı 25 Yeni Kuruş, 2.500 Türk Lirası olan birim fiyat ise 0,25 Yeni Kuruş (0,0025 Yeni Türk Lirası) olmuştur.⁵⁰”

Bu durumda “0,1 kuruş”un nasıl okunacağını yanıtı verilmemiştir. “1 kuruş”un lira cinsinden doğru yazılışı “0,01 TL” şeklinde olup bunun “sıfır lira sıfır bir kuruş” okunuşu yanlış olup “sıfır virgül sıfır bir lira” veya “sıfır lira bir kuruş” şeklinde okunması da oldukça zor ve anlaşılmazdır.

Doğru okunuşu “bir kuruş”tur.

“Bir buçuk kuruş”un (“1,5 kuruş”) “lira” cinsinden yazılışı daha da büyük zorluk taşımaktadır. Yazılışı “0,015 TL” şeklindedir. Okunuşu “sıfır lira sıfır on beş lira” veya “sıfır on beş kuruş” şeklinde olabilir de anlaşılır olanı “bir buçuk kuruş”tur.

f) Tam kuruştan küçük meblağların okunuş gücülüğü

Liradan kuruşa dönüşümü bir kez daha tekrarlırsak

- “0,001 TL”=0,1 krş.
- “0,01 TL” = 1 krş.,
- “0,1 TL” = 10 krş.

Birinci örnekte, “0,1 kuruşun” yani tam kuruştan daha küçük meblağların sağlıklı bir okunuşu imla kılavuzlarında ve TCMB tarafından henüz verilmemiştir. Bu meblağ, “sıfır lira sıfır bir kuruş” veya “sıfır bir kuruş” şeklinde okunabilir de çok anlaşılır değildir.

g) Liradan sonra (kesirden sonra) üç veya daha fazla haneli kuruşların okunuş sorunu

“0,0015 TL”nin okunuşu, “sıfır lira sıfır on beş kuruş” veya “sıfır on beş kuruş” olacaktır ki zorluk daha da büyümektedir. Yukarıda kesirli kuruşların okunuşunda sorun olduğu belirtilmişti, iki veya daha fazla kesirli kuruş ifadelerinde güçlük daha da artmaktadır.

h) Kesirleme Sorunu: Ticari işlemlerde kesirli kuruşların yazılışı var, okunuşu yok

Yukarıda da belirttiği gibi “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun” “kuruş” en küçük para birimi kabul etmekle ve ödemelerde bundan küçük birimlerin bir tam kuruşa tamamlanmasını hükme bağlamakla birlikte “Mal ve hizmetlerin fiyatları bir Yeni Kuruşun altında olabileceği gibi, bir Yeni Kuruşun altındaki değer küsuratlı olarak da belirlenebilecektir.” açıklaması yer almaktadır.

AB içinde Avro ve yüzlük sent (santim) sistemi kabul edilmekte, sent altı bir birim öngörülmemiş bulunmaktadır. Cent altı birim yerine kesirleme kullanılmaktadır.⁵¹

⁵⁰ TCMB (2014).”Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası”

[http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3\)_Paramızdan_neden_1](http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3)_Paramızdan_neden_1)

⁵¹ Decimatisation is the process of converting a currency from its previous non-decimal denominations to a decimal system, i.e., a system based on one basic unit of currency and one or more sub-units, such that the number of sub-units in one basic unit is a power of 10, most commonly 100. <https://en.wikipedia.org/wiki/Decimatisation>

Üç veya daha fazla kesirli lira yazımları mümkün olsa da okunuşları ile ilgili bir kural verilmemiştir.

h) Kur ve değişim oranlarının okunuşu: Dört veya beş kesirli döviz kurlarının okunuşu yok

Üç, dört veya daha fazla kesirli kuruşların okunuşu oldukça zordur. Örneğin “TL/\$ 2,1428” için “bir ABD doları iki lira on dört yirmi sekiz kuruş” dendiğinde sayıların Türkçe okunuşlarına denk düşmemektedir. Eğer “bir ABD doları iki lira bin dört yirmi sekiz kuruş” dersek de “bin dört yüz yirmi sekiz kuruş” liraya çevrildiğinde “14,28 TL” yapar.

Bu değerın yaygın ifadesi “iki lira on dört yirmi sekiz” ise hem Türkçe okunuşa uymamakta hem de “kuruş” eklenmezse eksik ifade edilmiş olmakta, eklenirse de yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır.

Yine kuruş veya lira ile tamamlanan sözlü anlatımda “bir lira iki yüz elli kuruş”, “bir lira virgöl iki yüz elli kuruş” veya “bir lira virgöl iki bin beş yüz kuruş” şeklindeki ifadeler, arada virgöl ifade edilse de edilmese de yanlıştır.

Merkez bankası döviz satış kurlarını kesirden sonra beş haneli vermektedir ki bunun okunuşu çok daha zordur.

i) Oranlarda arada “lira” mı, “tam” mı ibaresi kullanılacak, kesirlerin ikişer okunması hatalı mı?

Değişim oranlarının okunuşu “para” olarak değil “oran” ile ifade edilirse daha doğrudur. “TL/\$ 2,1428” için “ABD dolarının Türk lirasına oranı iki lira on dört yirmi sekiz” gibi. “virgöl (.)”den sonra arada “lira” mı kullanılacak, yoksa “tam” mı kullanılacak (örneğin “iki tam on dört yirmi sekiz”), yanıtlanması gereken bir sorudur. Ayrıca oran olarak söylene bile “2,1428” örneğinde kesirden sonraki dört hanenin ikişer ikişer okunması da (örneğin “on dört yirmi sekiz”) Türkçeye uygun düşmemektedir.

j) İmli-Sembollü Oranların Okunması (“TL/\$” veya “1/2”)

“1/2” örneğinde “bir bölü ikisi” okunuşu doğru kabul edilse⁵² de “ikide bir” okunuşu zihinsel (anlamsal) bir dönüşümle olanaklı olmaktadır. Matematikte kesir sayıları kesir çizgisinin altından ve üstünden olmak üzere iki türlü okunur. Kesir çizgisinin üstünden okurken kesir çizgisi bölü olarak söylenir. Kesir çizgisini altından okurken ise kesir çizgisi ‘de, ‘da olarak okunur. 2/5; iki bölü beş veya beşte iki olarak okunur⁵³.

“TL/\$” örneğinde “TL bölü dolar” okunuşu doğru mudur, değerlendirilmesi gerekmektedir. “Dolarda TL” ise hiçbir şekilde uymamaktadır.

k) Ayraç ve kesirlerin okunması

Matematikçiler sayıların nasıl okunacağına dair bazı yollar önermektedir. Büyük sayılar bölükler halinde okunmaktadır.

⁵² “Bayağı kesirlere getirilecek ekler alttaki sayı esas alınarak yazılır: 4/8’i (dört bölü sekizi), 1/2’si (bir bölü ikisi) vb.” (Turan, Feride, Derleyen, 2016. “Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu ve Kurallar”. img.eba.gov.tr).

⁵³ <http://egitimevreni.com/2-sinif/kesirler-sayilarin-okunusu-eslestirme-etkinligi.html>

Bölük:	MİLYONLAR BÖLÜĞÜ			BİNLER BÖLÜĞÜ			BİRLER BÖLÜĞÜ		
Basamak:	Yüz Milyonlar Basamağı	On Milyonlar Basamağı	Milyonlar Basamağı	Yüz Binler Basamağı	On Binler Basamağı	Binler Basamağı	Yüzler Basamağı	Onlar Basamağı	Birler Basamağı
Sayı:			5	5	6	6	9	8	6
Okunuşu:	beş milyon			beş yüz altmış altı bin			dokuz yüz seksen altı		

www.matematikciler.org

Sayıları okurken önce bölük içindeki sayı okunur. Sonuna bölük ismi eklenir. Ama birler bölüğü okunurken sonuna bölük ismi eklenmez. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre 2012-2013 Eğitim-Öğretim yılında ortaokullarda toplam “5 milyon 566 bin 986” öğrenci bulunmaktadır⁵⁴.

AB ülkelerinde ve ABD’de “binlik” ayrıç olarak “virgül (,)” kullanılırken Türkçe yazım kurallarında “nokta (.)” kullanılmaktadır. Örneğin “1.000 TL (“bin TL”), “3.500 TL” (“üç bin beş yüz lira”, “1.500.000,25 TL” (“bir milyon beş yüz bin lira ve yirmi beş kuruş” veya “1 milyon 500 bin lira 25 kuruş”).

Türkçede ayrıçlar, zaten para ifadesinin kendinde büyüklük olarak geçtiğinden, ayrıca ifade edilmez (okunmaz).

4. KURUŞTAN KÜÇÜK AĞIRLIKLAR İÇİN TERİM ÖNERİLMELİ: “AKÇE”, “MANGIR”, “OKKA”, “DİRHEM”

Para ve kıymetli değerlerde en büyük güçlük kuruştan daha küçük birimlerin bulunmayışı, endeks ve istatistiklerde ise kesirlerden sonra iki haneden sonraki meblağların nasıl okunacağına açık olmamasıdır.

“Cent” tam liranın (tam paranın) 100’lük birimlere karşılık geliyor. Para ve endekslerde de “kuruş” veya “centten”(santimden) daha küçük birimlerin de ifade edilebileceği birimler geliştirilmesi gerekmektedir.

Osmanlı döneminde ilk para basımlarında o gün için elbette çok daha değerli (anamlı) bir değişim karşılığı olmakla birlikte örneğin; 1687’de “kuruşa” geçişe kadar “üç akçe” “bir paraya” eşitti. 1870’lerde “liraya” geçilmeden önce de “iki mangır” “bir akçeye” karşılık sayılıyordu ve kuruştan daha küçük birimleri ifade ediyordu. “Eski akçe dirhem dörtte biri” olduğu halde daha sonraları “on akçelik para bir dirhem” sayıldı⁵⁵. Okka’dan daha küçük olan bir dirhem de dönük, kırat, kıtmir gibi daha küçük zerrelere veya ağırlık birimlerine bölünebiliyordu⁵⁶.

Bugün için “kuruş” altı olarak en azından yüzlük bir birim daha oluşturulabilir, karşılığında bir madenî para basılmasa da yazılı ve sözlü anlatımda kullanılabilir. Böyle bir birime de “akçe” veya “dirhem” adı verilerek tarihi bağlar da sürdürülebilir.

Endeks ve oranlarda kesirden sonra ilk iki hanenin okunuşunda sorun olmamakla birlikte üç ve daha büyük kesirli hanelerin okunuşuna da birim veya terim geliştirilmesi hem dilde zenginleşme sağlayacak hem de daha önemlisi bütün gün karşılaştığımız dört haneli kesirli sayıların okunması ve anlaşılmasında semantik ve bilişsel katkı sunacaktır.

5. DİLBİLİMLERİ VE SOSYAL BİLİMLER AÇISINDAN BAZI SAVLAR

⁵⁴ “Büyük Sayılar Nasıl Okunur?” <http://www.matematikciler.org/5-sinif/matematik-konu-anlatimlari/948-buyuk-sayilarin-okunusu>

⁵⁵ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Akçe>

⁵⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_döneminde_ölçü_birimleri

Öyle anlaşılıyor ki her ne kadar insanın bir çıktısı gibi gözüke de sayı ve yazım dili kendi algoritmalarını oluşturarak konuşma dili ve zihnin sınırlarını aşan bir güce erişiyor. İkinci bir çıkarım olarak sanki anlama becerisi de (düşünce de) dilden daha önde bulunuyor. Üçüncü bir çıkarım ise düşüncenin önemli güçlerinden ve belki aynı zamanda hatalarından biri analitik yatkınlığı, sürekli daha derinlere doğru ayırım ve ilişki aramasıdır.

Analitik düşünce dilin de en önemli besleyici kaynaklarından biri gibi görülüyor. Dilin kendisini geliştirebilmesinin, sonuçta gerçeklikte olana, anlağa, matematiğe, sayılara, düşünce (anlamlar dünyasına) uyarlanabilmesinin ise bir mimari gibi geliştirilebilmesine bağlı olduğu iddia edilebilir.

KAYNAKLAR

- Borsa İstanbul (2016). “Temettü Endeksleri”, <http://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/temettu-endeksleri>
- Dil Derneği (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: Dil Derneği Yay.
- Dil Derneği (2014) “Yazım Kılavuzu”, <http://www.dildernegei.org.tr/TR,276/yazim-kilavuzu-ara-bul.html>
- Dil Derneği (2014) “Kısaltmalar Dizelgesi”. <http://www.dildernegei.org.tr/TR,278/kisaltmalar-dizelgesi.html>
- Dil Derneği (2014). “TÜRK LİRASI İMİ (₺), SAYIDAN ÖNCE KULLANILAMAZ!” <http://www.dildernegei.org.tr/TR,569/2-temmuz-2012.html>
- Matematikçiler.org (2016). “Büyük Sayılar Nasıl Okunur?” <http://www.matematikciler.org/5-sinif/matematik-konu-anlatimlari/948-buyuk-sayilarin-okunusu>
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü (2014). “Madeni Para Üretimi”, http://www.darphane.gov.tr/tr/content.php?parent_id=182&content_id=182
- TCMB (2016) “Banknotlar” www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar
- TCMB (2016) “Cumhuriyet Dönemi Banknotları- Sanal Müze”, sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/tr/koleksiyon/g/.../Cumhuriyet+Donemi+Banknotlari
- TCMB (2016) “Kâğıt Paranın Tarihçesi”. www.tcmb.gov.tr/.../TCMB+TR/TCMB+TR/.../Banknotlar/Banknotlarla+ilgili+Genel
- TCMB (2014).”Soru-Cevaplarla Yeni Türk Lirası” [http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3\)_Paramızdan_neden_1](http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/sss.php#_3)_Paramızdan_neden_1)
- TCMB (2014) “Yeni Türk Lirasına Geçişte İstatistik Faaliyetleri Kapsamında Alınan Tedbirler” <http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/ytlsitedokuman/die/YTL-1.pdf>
- TCMB (2014). “Türk lirası”, <http://www.ytl.gen.tr/>
- TCMB (2014). “Yeni Türk Lirasına Geçişte İstatistik Faaliyetleri Kapsamında Alınan Tedbirler”. <http://www.tcmb.gov.tr/ytlkampanya/ytlsitedokuman/die/YTL-1.pdf>
- TDK (2012) “Yazım Kılavuzu”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yazimkilavuzu&view=yazimkilavuzu
- TDK (2012) “Yazım Kuralları”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=50

- TDK (2014) “Noktalama İşaretleri”,
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132
- TDK (2014) “Yazım Kuralları” “saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır: 17.30’da, 11.00’de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi vb.”
- Turan, Feride (Derleyen) (2016). “Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu ve Kurallar”.
img.eba.gov.tr/
- Yeni Yazım Kılavuzu* (1981). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yücel, F. (1963). *Pratik Matematik*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wikipedia (2016). “ISO 4217”, <https://tr.wikipedia.org/wiki/ISO4217>.
- Wikipedia (2016). “Akçe”, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Akçe>
- Wikipedia (2016). “Osmanlı döneminde ölçü birimleri”, <https://tr.wikipedia.org/>
- Wikipedia (2016).” Türk lirası”, <https://tr.wikipedia.org/>
- Wikipedia (2016).”Decimalisation”, <https://en.wikipedia.org/wiki/Decimalisation>

MEVZUATLAR

- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu
- 1264 sayılı Madeni Ufaklık ve Hatıra Para Bastırılması Hakkında Kanun
- 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun
- 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu
- 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun
- 5083 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun
- 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu
- 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu
- 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- 234 sayılı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- Borsa İstanbul A.Ş. Esas Sözleşmesi
- Borsa İstanbul A.Ş. Borsacılık Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Yönetmeliği

**“ÇALIKUŞU” ROMANINDA
NOTRE DAME DE SION
(Türk Eğitim Tarihi Açısından, Eğitimin Öğeleri Üzerine Bir İnceleme)**

Şemseddin KOÇAK¹

ÖZET

Notre Dame de Sion (ya da Dam dö Sion) ilk kez 1842 yılında Fransa’da; Osmanlı Devleti’nde 27 Kasım 1856 tarihinde İstanbul Pangaltı’da, 11 rahibe tarafından yatılı okul olarak kurulur. Ülkemizde açılan ilk Kız Lisesidir. Okul daha sonra İzmir, Selanik, Trabzon ve Suriye’de şubeler açar. Çalığışu roman kahramanı Feride bu okulda on yıl öğrencilik yapar. Bu çalışmada, Feride’nin şahsında okul eğitiminin öğeleri; bina, araç/gereç, yönetici/yönetim, öğretmenler, öğrenciler, eğitim programı ve çevre anlatılmaktadır. Çalığışu romanı 1922 yılında yayımlanmış olup, 100 yıl öncesinin, bir yabancı okulu hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Notre Dame de Sion’da amacın, okutulan derslere ve yapılan etkinliklere bakıldığında eğitimin “siyasi” ve “toplumsal” işlevini gerçekleştirmeye yönelik olduğu görülür.

Anahtar kelimeler: Notre Dame de Sion, azınlık okulları, Çalığışu, Fransız Okulu, Osmanlıda eğitim.

**NOTRE DAME DE SION
IN “ÇALIKUŞU”
(A Review on Items about History of Turkish Education, Training)**

ABSTRACT

Notre Dame de Sion in France for the first time in 1842; Pangaltı Ottoman Empire in Istanbul on November 27, 1856 is established as a boarding school by 11 nuns. It is the first High School for Girls opened in our country. Then, this school is opened branch in Izmir, Thessaloniki, Trabzon and Syria. In Çalığışu, Farida had been a student in this school. In this study, as a character Farida, items of school education; building, tools/equipment, executive/management, teachers, students, educational programs and the environment are described. Novel Çalığışu was published in 1922, it is important to provide information about a foreign school, 100 years before. In Notre Dame de Sion, it is clear that the aim is to realize the political and social function of education (when we look at the courses and the activities they make).

Key Words: Notre Dame de Sion, minority schools, Çalığışu, French School, education in Ottoman.

GİRİŞ

Dam dö Sion ya da Notre Dame de Sion’in ilki, 1842 yılında Fransa’da Theodore Ratisbonne adında bir papaz tarafından kurulur. Notre Dame söz öbeği Fransızca olup, Türkçe’de “bizim hanımımız”, “hanımımız” veya “hanımefendimiz” anlamlarına gelir. Anlatılmak istenen kişi Meryem Ana’dır. Okulun adı ise, “Meryem Ana’nın Topluluğu” anlamına gelir. Theodore Ratisbonne, Strasbourg’lu bir Yahudi ailesinin oğludur. Theodore Ratisbonne genç yaşında Hristiyan olur ve tarikatlara girer. Strasbourg Katedrali’ne piskopos yardımcısı olarak atanır. Kardeşinin de Hristiyan olması üzerine, Congregation Des Soeurs de Notre-Dame de Sion cemiyetini kurar. Cemiyetin amacı Yahudiler arasında Hristiyanlığı yaymak ve Hristiyanlığı kabul edenlere ilk Hristiyan terbiyesini vermektir. Osmanlıya geliş tarihi 1856’dır.

¹ Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, Öğr. Gör. kocaks@cu.edu.tr

Okulun, Osmanlı ülkesine salt Yahudileri, Sabeteyistleri ve Müslümanları Hristiyan yapmak amacıyla geldiğini söylemek hatalı olur. Avrupa'nın kendi hayat tarzını Osmanlı kültürüne entegre etmekle birlikte, Avrupa'nın toplumsal kurumlarını Osmanlı kentlerinde oluşturmak için, burada ihtiyaç duyulacak kalifiye eleman ihtiyacını gidermek amacı da gütmekteydi. Notre Dame de Sion Mektebi, ilk olarak İstanbul Pangaltı'nda eğitime başlar. Kısa sürede başta İzmir olmak üzere, Selanik, Trabzon gibi liman kentleri ile Suriye'ye kadar yayılır.² Notre Dame de Sion İstanbul'da, 27 Kasım 1856 tarihinde, "yatılı okul" olarak açılır. İstanbul'daki okulun ilk adı "Maison du Saint-Esprit" tir. Adını, yanında bulunan kiliseden alır. Bu tarihe kadar *Filles de la Charité* teşkilatına bağlı rahibeler tarafından yönetilir. 07 Ekim 1856'da, İstanbul'a gelen 11 rahibe, 27 Kasım 1856 tarihinde okulun yönetimini devralır ve adını Notre Dame de Sion olarak değiştirir. Ülkemizde resmen açılan ilk kız lisesidir.

Önceleri, hepsi yatılı olan Hristiyan öğrencilere, kısa bir süre sonra Musevi, 1863 yılında padişahın ilgisi ve İmparatorluğun ileri gelenlerinin teklifleri ile Müslüman öğrenciler katılır. Böylece, farklı dinlerden ve ortamlardan gelen öğrenciler bir çatı altında başkalarına saygıyı, farklılıklara açık olmayı ve hoşgörüyü öğrenirler. Bu özellikler Notre Dame de Sion Kongregasyonu'nun kurucusu Père Théodore Ratisbonne'un da arzusu ve okulda verilen eğitimin temel amaçlarındandır.

I. Dünya Savaşı'nda Fransız rahibelerin ülkeyi terk etmeleri üzerine kapanan kurum, önce mühendislik okulu, daha sonra da, rahibelerin çalıştığı bir hastane olarak kullanılır. 1919 yılında öğretime tekrar başlayan okul, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türk Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanır. Bu yeni yapılanma ile birlikte Türk yönetici ve öğretmenler okul kadrosunda yer alır ve Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürür.³ Notre Dame de Sion Lisesi Eğitim Vakfı tarafından, 2001 yılında ilkokulu, 2009 yılında da anaokulu açılır.⁴ 1997'de, sekiz yıllık ilköğretim okulları döneminin başlamasıyla, ortaokul kısmı kapanan okul, özel bir liseye dönüşür. Okulun adının ilk harflerinin daha çok bilinmesi nedeniyle, ilköğretim kısmına "Neslin Değişen Sesi" ismi verilir.⁵

Atatürk'ün üç manevi kızına eğitim veren Notre Dame de Sion Fransız Lisesi, zamanla toplumun tüm kesiminden gündüzlü öğrencileri de kabul etmeye başlar. İlkokul bölümünü 1971, yatılı kısmını 1972 yılında kapatan kurum, 1989'da rahibelerin görevlerini devam ettirmelerine rağmen yönetime laik bir müdür getirir. 1856 yılında açılarak, Kız Lisesi olarak hizmet veren okul, 1996-1997 Öğretim Yılında, karma eğitime geçer ve erkek öğrenci kabul etmeye başlar. Eğitim, hazırlık+4 yıldır. Fransız Liselerinin kabul edilmiş müfredat programı uygulanır. Öğretim, Fransızca ve Türkçe olmak üzere iki dilde yapılır. İkinci Yabancı Dil olarak İngilizce eğitimi verilir. Okulun diploması Fransız Bakaloryasına denktir. Ayrıca Galatasaray Üniversitesi'nde iç kontenjanı vardır.⁶ Okul, 2006 yılında 150. yılını kutlar.

İlgili araştırmalar

Akyüz (1993)⁷ tarafından yapılan çalışmada; "Katolik okullarının Cizvit ve Kapüsen, Lazarist vs. denen dini örgütler, misyonerler ve kişiler tarafından açıldığı, İstanbul'da 21 erkek, 19 kız okulu bulunduğu, ilk ve ortaöğretim düzeyinde oldukları ve en tanınmışlardan birinin Notre Dame de Sion kız okulu olduğu" belirtilir.

² Soner Yalçın. (2004). Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı. Doğan Kitapçılık A. Ş. İstanbul.

³ www.nds.k12.tr/Tarihçe. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁴ www.ilkokul.nds.k12.tr/spip.php? article 4224. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Notre_Dame_de_Sion_Frans_Lisesi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁶ www.nds.k12.tr/Genel bilgi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁷ Yahya Akyüz. (1993). Türk Eğitim Tarihi. (Başlangıçtan 1993'e). İstanbul.

Salar (2011)⁸ tarafından yapılan, “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi” adlı araştırmada; “Feride’nin Dame De Sion adlı bir Fransız okuluna kaydının yaptırıldığı ve burada yatılı olarak on yıl okuduğu, oniki yaşında babasını kaybettiği,” anlatılır.

Topçu (2007)⁹ tarafından yapılan “Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi İle Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri” adlı araştırmada; “Yapımına 1884’te başlanan okulun, 1856’da Notre Dame de Sion rahipleri tarafından alınarak eğitime başladığı, rahiplerin okulu geliştirerek lise durumuna getirdiği, 1892 yılında okula devam eden öğrencilerin çoğunun Yahudi asıllı olduğu, daha sonra Türk öğrencilerin de alındığı, bu okulların halen eğitime devam ettiği, İstanbul Pangaltı (1844) ve Kadıköy’de (1863) şubelerinin bulunduğu” belirtilerek, bunun dışında eğitimin öğeleri ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmez.

Tanır (2015)¹⁰ tarafından yapılan “Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu (1923-1924)” adlı araştırmada; “Yabancı okullarda Türk öğrencilerin de okuduğu” belirtilerek, bunun dışında eğitimin öğeleri ile ilgili herhangi bir bilgi yer almaz.

Özen (2006)¹¹ tarafından yapılan “Yüzelli Yılın Tanığı Notre Dame de Sion” adlı çalışmada; “Maarif ileri gelenlerinin, hatta subayların bile Robert Kolej; Saint Joseph, Notre Dame de Sion gibi İstanbul’un prestijli yabancı okullarına çocuklarını kaydettirmekte tereddüt göstermedikleri; hatta bu konuda ilginç bir örnek olarak İtilaf Kuvvetleri’nin İstanbul’dan çekilmelerinin ardından 06 Ekim 1923’te İstanbul’a giren Türk birliklerinin başındaki General Şükrü Nail Paşa’nın şehre geldiği günün ertesinde kızı Saadet’i Pangaltı Notre Dame de Sion’a, oğlunu ise Kadıköy Saint Joseph Koleji’ne kaydettirdiği” belirtilir.

Notre Dame de Sion (Özel Fransız Lisesi) ile ilgili çalışmalarda, “eğitimin/okul eğitiminin öğeleri”ni konu alan bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu nedenle, sadece Çalığışu romanında, okul ile ilgili verilen bilgiler değerlendirilmiştir.

Roman, bir tarihi belge yerine geçmez ancak tarihe ışık tutarak o yolda gidenlerin yolunu aydınlatır. Yazıldığı dönemin problemlerinin anlaşılmasına yardımcı olur. Ayrıca roman, edebi bir dil ve üslup içinde eleştirel bir bakış açısıyla dönemin önemli olaylarını günümüze kadar taşıyabilme özelliğine sahiptir. Hatta roman oluşumu ve yapısı gereği, sosyal konuları aktarmada, diğer türlere göre daha öncül ve de avantajlı bir konumdadır. Çalığışu romanı, 1922 yılında yayımlanmış olup, İstanbul, Bursa, Çanakkale ve İzmir bölgelerinde geçer.¹²

Romanda, 1800’ün sonları ile 1900’ün başlarında Feride’nin on yıl okuduğu Dam dö Sion Mektebi’inde yaşadığı eğitim olayları da anlatılır. Bu çalışmada, Dam dö Sion’da geçen eğitim olguları/olayları, eğitim öğeleri açısından ele alınmış ve olması gerekenle karşılaştırılma yoluna gidilmiştir. Ayrıca nesnellığı vurgulamak amacıyla, yargısal ifade yerine betimleyici

⁸ Recep Salar. (2011). “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

⁹ Filiz Topçu. (2007). “Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi İle Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁰ Engin Tanır. (2015). “Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu. (1923-1924).” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. s. 56, Bahar 2015, s. 177-208.

¹¹ Saadet Özen. (2006). Yüzelli Yılın Tanığı Notre Dame de Sion. Yapı Kredi Bankası yayını, İstanbul.

¹² Reşat Nuri Güntekin. (1962). Çalığışu. İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul; Sabri Eyigün. (2003). Edebiyatta Politik Roman. Aktif Yayınları, İstanbul.

ifadeler ve kitaptaki dil kullanılmıştır. Böylece okuyucuda, -eğitimin öğeleri açısından-100 yıl öncesinin yabancı bir okuldaki eğitim uygulamaları hakkında, fikir oluşturulmaya çalışılmıştır.

Eğitimin (veya okul eğitiminin); bina ve araç/gereçler, yönetici, öğretmen, öğrenci, eğitim programı ve çevre, olmak üzere altı temel ögesi vardır. Okulun amaçlarına ulaşmasında, her ögenin ayrı bir işlevi olup, bu öğeler birbirleriyle etkileşim ve denge içinde bulunurlar. Öğelerden birindeki eksiklik ya da olumsuzluk, amaca ulaşılmasını engeller. Eğitim programı, okulun amaçlarının gerçekleşmesi doğrultusunda, okul içinde yapılacak tüm etkinlikleri gösterdiği için okul sisteminin temelini oluşturur. Programların en iyi biçimde uygulanmasından okul müdürü ve öğretmenler sorumludur. Öğretmenler, programın esas uygulayıcıları olduğundan, programların öğretmenler tarafından anlaşılacak şekilde hazırlanması gerekir. Eğitim programlarının uygulanmasında, bina araç gereç gibi kaynaklar, öğrenmelerin somutlaştırılması açısından ayrı bir önem taşır. Bu öğeler arasında denge sağlanırken, çevrenin okul üzerindeki baskı ve denetleme etkisi de göz önüne alınmalı ve çevreden yararlanma yoluna gidilmelidir.¹³

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türk Eğitim Tarihinde, azınlık okullarından biri olan Notre Dame de Sion (Özel Fransız Lisesi)'indeki eğitim uygulamalarını, okulun/eğitimin öğeleri açısından ele alarak, olması gereken özelliklerle karşılaştırıp, yeterli olup olmadığını ortaya koymaktır.

Önem

Çalışmanın önemi ise, Notre Dame de Sion'daki eğitim uygulamalarının okulun/eğitimin amaçlarını (hedeflerini/işlevlerini) gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği hakkında bir yargıya varmaktır.

Sınırlılıklar

Çalışma, Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu (1962, 2005)¹⁴ romanı ile sınırlı tutulmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmada, geçmişte var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan Tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan birey ve nesnelere, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu model ile bulunan ilişkiler, gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanmamıştır. İpuçlarının, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde, ötekinin kestirilmesinde yararlı sonuçlar verebileceği düşüncesinden hareket edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Öncelikle, Eğitim Bilimleri kitaplarından, okulun/eğitimin öğeleri ile ilgili bilgiler toplanmıştır. İkinci aşamada romanın özellikle birinci bölümünde, yer yer de diğer bölümlerinde yer alan öğelerle ilgili bilgiler çıkarılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Tarama yoluyla Çalıkuşu romanı ve Eğitim Bilimleri kitaplarından elde edilen bilgiler, eğitimin öğeleri ile eşleştirilip karşılaştırılarak, eğitimin amaçlarını (hedeflerini/işlevlerini) gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği konusunda bir yargıya/yargılara varılmaya çalışılmıştır.

¹³ Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

¹⁴ Reşat Nuri Güntekin. (1962). Çalıkuşu. İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul; Reşat Nuri Güntekin. (2005). Çalıkuşu. İnkılap Kitabevi, İstanbul.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Dam dö Sion ya da Notre Dame de Sion'da;

1) Bina (eğitimin yapıldığı yer) ve araç/gereçler (fiziksel özellikler)

Eğitimin yapılacağı yer ve yerin donanımı, eğitim programlarının etkili bir şekilde uygulanmasının önemli ve vazgeçilmez şartlarından. Çağdaş okul mimarisinde öğrencilerin düzeyi ve eğitim programlarındaki yeni gelişmeler göz önüne alınarak, okul binalara tek katlı ve birbirine bağlı birimlerden meydana gelmektedir. Okullarda her sınıf için ayrılmış derslerin yerini, her ders veya öğretmen için ayrılacak sınıf laboratuvar yahut sınıf/işlikler şeklinde donatılmış öğretim istasyonları almıştır.¹⁵ Çünkü istedik davranışlar öğrencilere, adına okul/sınıf/derslik denilen yerlerde kazandırılır. Okulun fiziki yapısı, hem öğrenmeyi kolaylaştırır, hem de öğrencilerin okula ve derslere karşı tutumunu olumlu yönde değiştirir (Fidan ve Erden, 1991). Ayrıca, olumlu sınıf ortamı yaratmak için önce fiziksel çevrenin yeterli olması gerekir¹⁶. Bunun için;

-Okul binaları, genel görünümüyle öğrencilere güven vermeli, temiz, bakımlı ve sağlam olmalı,

-Binaların büyüklüğü öğrenci sayısı ile uyumlu olmalı ve okulda öğrencilerin spor yapabilecekleri, oyun oynayabilecekleri bir bahçe bulunmalı,

-Bina içinde öğrencilerin spor yapmalarına ve sosyal faaliyetlerde bulunmalarına olanak sağlayacak geniş kapalı alanlar olmalı,

-Bina içinde kütüphane, bilgisayar ve fen bilgisi laboratuvarları bulunmalı,

-Öğrenci sayısına ve sağlık koşullarına uygun lavabo ve tuvalet bulunmalı,

-Derslikler, aydınlık, güneş görür ve sağlık koşullarına uygun olmasının yanında, öğretim araç ve gereçlerinin kullanılmasına olanak sağlayan donanıma sahip olmalı,

-Anaokulları ile ilköğretim okullarının birinci kademesinde iç mekan düzenlemesi yapılırken, öğrenciler için tehlikeli malzemelerin kullanılmasından özellikle uzak durulmalı ve sıra, sandalye ve lavaboların öğrencilerin fiziksel yapısına uygun olmasına dikkat edilmelidir.

-Bina, personelin işini aksatmamalı, sınıflar ile yönetici odaları, öğretmenler odası ve laboratuvarlar arasında ulaşım kolay sağlanmalıdır¹⁷.

Romanda, bina, derslerin yapıldığı yerler, derslerde kullanılan araç/gereçler hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, bina ve araç/gereçler hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Süvari binbaşısının kızı olan Feride, altı yaşında annesini kaybedince, babasından ayrılarak büyükannesinin yanında kalmaya başlar. Onu da dokuz yaşında kaybedince, babası çok müşkül bir durumda kalır. Çünkü o günlerde –babanın- tayini Arnavutluk'a çıkar. Bekar zabıt, dokuz yaşında bir kız çocuğunu peşine takıp dağ taş sürükleyemez. Nedense onu teyzelerinin yanına sığıntı olarak da bırakmak istemez. Ne düşünürse düşünür ve bir sabah Feride'yi elinden tutarak vapura bindirir, İstanbul'a geçirir. (s. 21).

Köprüden tekrar bir arabaya binerek, bitip tükenmez yokuşlardan çıkarak, çarşılardan geçerek, büyük bir taş binanın kapısı önünde dururlar. (İşte Feride'nin Dam dö Sion ile ilk

¹⁵ Kamran Çilenti. (1988). Eğitim Teknolojisi ve Öğretim. Ankara.

¹⁶ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara.

¹⁷ Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

tanışması böyle başlar.) Arabadan inince babası ile Feride'yi, kapının yanında perdeleri ve pancurları kapalı bulunan loş bir odaya alırlar. (s. 21). Burası Feride'nin on sene kapalı - yatılı- kalacağı Sör Mektebidir. Feride bu mektebe, "güvercinlik" der. (s. 103).

Okulun bahçesi ve bahçenin çevresinde duvar ile demir parmaklık vardır. Dış kapıda bir kapıcı bulunmaktadır. Kapıcı, izinsiz öğrencileri dışarı bırakmaz. Fakat Feride kapıcıya, "Ma Sör Terez seni çağırıyor!" gibi çeşitli sözler söyleyerek, onu atlatıp dışarı çıkmayı başarır. (s. 24). Kızlar bahçede ikişer, üçer kol kola dolaşırlar. Biçare Feride bu bahçede tek başına kalır. (s. 31). Herkesten ayrı kalmak, koskoca bir kız olduğu halde zevzek bir çocuk muamelesi görmek pek de hoşuna gitmez. (s. 32).

Bahçede kuru bir ağaç vardır. Feride fırsat buldukça ağaca tırmanır. Feride'nin ağaca tırmandığını ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığını gören bir muallim, -bir gün- "Bu çocuk insan değil, çalikuşu!" diye bağırır. İşte o günden sonra Feride'nin adı unutulur ve herkes onu Çalikuşu diye çağırmaya başlar. (s. 22, 23).

Mektepte parloir denilen, dışarıdan gelen konukların öğrencilerle konuştukları, görüştükları bir oda vardır. (s. 56). Feride nişanlandıktan sonra, Kamran sık sık okula, Feride'yi görmeye gelir. Bu nedenle sınıfta her kapı açılışında, Feride'nin yüreği, parloire çağırmaya gelmişler gibi hoplar. (s. 59). Çünkü Sörler, bir şey söylemeye cesaret edememekle beraber, bir nişanlının bir talebeyi ziyaret etmesini skandal addederler ve Kamran'ın Feride'yi parloirde beklediğini haber verirken, yüzlerini ekşitirler. (s. 95).

Bu odanın yanında bulunan ders araç gereçleri odası ise, mektep levhalarına ve haritalarına mahsus bir yerdir. (s. 56). Ayrıca okulda, mütalaahane (s. 31) denilen, Sörlerin başkanlığında, öğrencilerin sessizce ders çalıştığı odalar vardır. Mektebin çeşitli yerlerinde mermer kaide üzerinde duran heykeller bulunmaktadır. (s. 25, 154).

Manastır terbiyesinin istediği serin ve mağrur loşluğu temin için yapılmış ve panjurları hiç açılmayan uzun pencereleri vardır. Perdeleri kapalıdır. (s. 7). Sınıfların dışarıya açılan pencerelerinin yanında, koridora açılan pencereleri de bulunmaktadır. (s. 23, 52). Yöneticiler koridor pencerelerinden, sınıftaki öğretmen ve öğrencileri gözleyebilmektedir. (s. 23). Sınıflarda hava gazı lambası bulunmakta (s. 25) ve okul havagazı ile aydınlatılmaktadır.

Dam dö Sion'da "bina" ilgili ifadeler bunlardan ibaret olup, bunun dışında bina ile ilgili herhangi bir özelliğe yer verilmemektedir.

Dam dö Sion, okulların sahip olması gereken fiziksel özelliklerden "bina" ile karşılaştırıldığında;

-Okulun bir bahçeye sahip bulunduğu, bahçenin öğrencilerin rahatça gezip dolaşabileceği, oyunlar oynayabileceği, spor etkinlikleri yapabileceği genişlikte olduğu, bu durumun hem dinlenme hem de arkadaşlık kurma olanağı sağlayabileceği, böylece öğrencilerin sosyalleşmesine katkıda bulunacağı,

-Bahçenin, duvar ve üzerinde demir parmaklıklara çevrili olduğu, bu durumun disiplin sorunlarının azalmasını ve öğrencilerin dış etkilerden korunmasını sağlayabileceği, dolayısıyla eğitim üzerinde olumsuz etkileri önleyebileceği,

-Dışarıdan gelen ziyaretçi ve konuklar için ziyaretçi odasının bulunduğu, bu odada ziyaretçilerle öğrencilerin kimseye rahatsızlık vermeden rahatça görüşebileceği, bu durumun ziyaretçi ve öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bırakacağı,

-Okulda araç/gereç odasının bulunması, okulda bir oda ayıracak kadar araç/gereç olduğu ve okulda öğretimin somutlaştırılarak yapıldığı/yapılmaya çalışıldığı, dolayısıyla okul başarısının yüksek olacağı,

-Öğrencilerin ders çalışmak için mütalaahane denilen odalarda, öğretmenlerin gözetiminde ders çalışmaları, öğrencilerin sadece derslerde değil, ders dışında akşamları ders çalışırken de sürekli denetim altında bulundurulduğu, dolayısıyla başarının yüksek olacağı, kolaylıkla söylenebilir. Ayrıca,

-Dersliklerin/sınıfların kapılarının dışarıya değil koridora açılması, dersliklerde hem içeriye hem dışarıya bakan pencerelerin bulunması, binanın havagazı ile aydınlatılması, okulda aydınlanma/ışık sorununun olmadığını gösterir. Bunun yanında, koridordaki pencereler, öğretmen ve öğrencilerin hissettirmeden denetlendiğini/denetlenebileceğini de anlatır.

-Okul binasının bahçe içinde olması, yönetici, ziyaretçi, araç/gereç, ders çalışma odalarının (mütalaahane) bulunması, derslik kapılarının koridorlara açılması, denetim ve ışık için koridorlarda dersliklerin penceresinin olması, binanın okul mimarisine uygun olarak planlandığını/düzenlendiğini gösterir. Binanın çeşitli yerlerinde bulunan heykellerin ise, dini mesajların yanında (örneğin duvardaki Meryem Ana heykeli), sanatsal bir görünüm vermeyi amaçladığı da söylenebilir.

Sonuç olarak, bu özellikleri taşıyan bir binanın/eğitimin yapıldığı yerin, yer açısından, öğrencilerde istenilen davranışları kazandırmaya yeterli olacağı, kolaylıkla belirtilebilir.

Ders araç-gereçleri ya da eğitim araç ve gereçleri öğrenciye eğitim programlarında yer alan hedef ve hedef davranışların kazandırılmasında öğretmenin en önemli yardımcılarındandır.¹⁸

Ders araç-gereçleri olarak Dam dö Sion'da; cetvel (s. 26), T cetveli, (s. 25), kağıt makası (s. 25), resim kağıdı (154), zambak (25), çakı (s. 7), dolma kalem (s. 25), kopya kalemi, (s. 52), kurşun kalem (s. 154, 156), boya kalemleri (s. 154), fırça, (s. 52, 152) sulu boya (s. 155), nota defteri (s. 58), org (s. 256, 257), harita (s. 51, 52, 56) ve mektep levhaları (s. 56) kullanılmaktadır. Sınıflarda iki kişilik sıraların yanında tek kişilik (s. 7) öğrenci sıraları da bulunmaktadır. Öğrenciler, yaz tatillerine giderken büyük, ara tatillere giderken küçük valiz (s. 97) taşırlar.

Dam dö Sion'da; harita, mektep levhaları, org, gibi malzemelerin bulunması, okulun - yeterli olmasa bile- birçok ders araç/gerecine sahip olduğunu belirtir. Hatta mektepte araç/gereçler için bir odanın bulunduğu göz önüne alındığında, mektebin istenilen davranışları kazandırmaya yetecek kadar araç/gerece sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, tek kişilik sıraların bulunması, bireysel çalışma olanağı sağlaması bakımından önemlidir. Bugün bile, bu araç/gereçlerin bir kısmının, birçok okulda yeteri kadar bulunduğunu söylemek güçtür.

2) Yöneticiler ve Yönetim

Yönetici, okulun amaçlarına ulaşması, eğitim programındaki amaçların gerçekleşmesi için, gerekli insan ve maddi kaynakların sağlanmasından ve bu kaynakların en verimli biçimde kullanılmasından sorumlu olan kişidir. Yöneticinin temel görevi, okulu, eğitim programlarında yer alan amaçlara uygun olarak yaşatmaktır. Bunun yanında, okul personelinin geliştirilmesi ve mesleklerinde daha verimli olması için, meslek içi eğitim kursları, seminerler, konferanslar vb. düzenler. Okulun ihtiyaçlarının karşılanması için mali kaynakların sağlanması ve dağıtılması işlemleri ile ilgilenir. Çevre kalkınmasına yardımcı olacak çalışmalar yapar. Öğrencilerin okulla ilgili sorunlarına eğilir ve çözüm yolları bulmaya çalışır. Okul müdürü görevini yerine

¹⁸ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara.

getirirken, öğretmen, eğitim uzmanı, sekreter, hizmetli gibi insangücü ile bina, araç-gereç, para vb. maddi kaynaklardan yararlanır.¹⁹

Romanda, yönetim ve yöneticilerin görevleri hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, yöneticiler ve yönetim hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Sör Süperiyör: Mektebin en büyüğüdür. Müdiredir. En ihtiyar hocalara kadar herkes onu -yazarın ifadesi ile- Allah gibi sayar. Feride, Papazın taklidini yaparak arkadaşlarını güldürürken, Sör Süperiyör'ün, koridora açılan pencereden kendisine baktığını görür. Ona sus işareti yapar ve bir öpücük gönderir. Feride Sör'e, hocaya karşı suç ortaklığı için rica edince, neşelenir ve sınıfa girmekten korkuyormuş gibi yaparak gülümser. Arkasından, parmağı ile Feride'yi tehdit ederek koridorun karanlığında kaybolur. (s. 23).

Sör Süperiyör, bir gün de Feride'yi, sınıftan çalıp getirdiği kağıt sepetine yemek artıklarını doldururken yakalar. Sert bir sesle, "Buraya gel Feride, nedir bu yaptığın?" diye sorar. Feride, "Köpeklere yiyecek vermek fena mı Ma Sör?" diye karşılık verir. Bir keresinde de, köpeklere yiyecek vermek için duvardan atladığını, diğer bir seferinde, "Ma Sör Terez seni çağırıyor!" diye kapıcıyı aldattığını söyler. (s. 24). Tüm bu yapılanlara rağmen Sör Süperiyör Feride'ye ceza verme yoluna gitmez. Bu duruma Feride de hayret eder ve "Sörler ne garip insanlardır. Zannederim ki başka bir mektepte bunu yapsam ya hapsedilir yahut da bir başka ceza görürdüm," der. Tüm bunlara rağmen Sör Süperiyör, Feride'yi en çok seven öğretmendir. Feride, Sör için "Hayatta kimse, galiba bu kadın kadar beni sevmedi," der. (s. 24).

Dam dö Sion'da, Feride hocasına yaptığı yaramazlıktan dolayı Sör Süperiyör tarafından sorgulanmak için çağrılmayı beklerken, Sör Süperiyör Feride'yi, odasına çağırır. Feride, böcekten korkan hocasını bayılttığı için istintaka (sorguya çekilme) çağrıldığını sanır. Çünkü kabahatinin kolay geçiştirilecek kabahatlerden olmadığını bilmektedir. (s. 26). O gece de Sör Süperiyör'ü uyku sırasında, çatkın bir çehreyle üzerine yürüyor, gözlerini açıyor ve bağılıyor olarak görür. Oysa çağrılma nedeninin bu olayla ilişkisi yoktur. Sör Süperiyör'ün yüzü mahzun, dudakları titremektedir. Feride'yi elinden tutup göğsüne çekecek gibi bir hareket yapar. Sonra yine bırakır ve "Feride, çocuğum... Sana bir haber vereceğim... Üzücü bir haber... Baban bir parça hastaymış... Bir parça diyorum, ama galiba ziyadece..." diyerek babasının ölüm haberini Feride'ye vermeye çalışır ama veremez. (s. 26, 27). Elindeki kağıt parçasını buruşturur ve sözünün arkasını getirmeye muvaffak olamaz. Dili tutulmuştur. Feride, "Anladım Ma Sör, üzülmeğiniz... Ne yapalım, hepimiz öleceğiz..." deyince, Feride'nin başını göğsüne dayar ve uzun müddet bırakmaz. (s. 27). Böylece, Sör Süperiyör'in odasında Feride'ye, babasının ölüm haberi bildirilir.

Yaz tatili sonlarında mektep, bir zaman için kaynar, bu taşkınlık ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatıştır. (s. 30).

Çok yaramaz ve geveze olan Feride'yi Sör Süperiyör (müdire), arkadaşlarından ayırır ve bir köşede tek kişilik küçük bir sırada oturtur. Ders esnasında komşularını lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkum eder. (s. 7).

¹⁹ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

Mektedir yatılı olduğu için öğrenciler izinsiz dışarı çıkamaz. Şehir, çarşı iznine çıkabilmek için Pazar gününü beklemek gerekir. Pazar günü ev iznine çıkılabilir. Feride, Kamran'ın Madrid'e sefaret katibi olarak gideceğini doktorun kızı olan arkadaşından öğrenince, kendisinin haber verilmemesi nedeniyle çok kızar. Pazara kadar sabredemez ve Sör Süperiyör'e giderek, "Teyzem hastaymış," deyip ev izni ister. Allah'tan o gün, Sörlerden biri Kartal'a gidiyormuş da, Erenköy istasyonuna kadar beraber gitmek şartıyla, Sör Süperiyör Feride'ye istediği izni verir. (s. 97). Notre Dame de Sion mektebinde, yatılı öğrencilere gelen mektuplar, yönetici Sörler tarafından incelenerek öğrencilere verilir. (s. 95).

Dam dö Sion'da, yönetim, yönetici ile ilgili ifadelere ve yöneticinin görevlerine bakarak;

-İnsan ve maddi kaynakların sağlanması, personelin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalardan, mali kaynakların sağlanması ve kullanılmasından, çevre kalkınması ile ilgili çalışmalardan, öğrencilerin okul ile ilgili sorunlarından, okuldaki kapıcı dışındaki diğer yardımcı ve uzman personelden hiç söz edilmediği,

-Yönetici olarak sadece Sör Süperiyör'den bahsedildiği, Sör Süperiyör'ün okulun müdürü olduğu,

-Yaşlı genç tüm hocaların Sör Süperiyör'den çok korktukları ve onu "Allah gibi saydıkları",

-Sör Süperiyör'ün koridora açılan pencereden öğretmen ve öğrencileri gizlice, hissettirmeden denetlediği,

-Öğrencileri işledikleri suçlardan dolayı Sör Süperiyör'ün sorguladığı,

-Sör Süperiyör'ün her ne kadar katı davransa da onları yer yer hoş gördüğü, onlara karşı sevecen davranışlar gösterdiği, hatta çok sevdiği,

-Hafta sonu tatillerde ve özel durumlarda dışarı çıkmak için izin almak gerektiği ve bu izni Sör Süperiyör'ün verdiği,

-Sınıfta çok yaramazlık yapan öğrencileri, arkadaşlarından ayırarak tek kişilik sıralarda oturttuğu, görülmektedir.

Ayrıca, Yaz tatili sonlarında okulun, bir zaman için kaynadığı, bu taşkınlığın ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatıştığı belirtildiğinden, bu dönemde daha çok yönetim sorunlarının olacağı söylenebilir. Öğrencilere gelen mektupların, Sörler tarafından okunduktan sonra öğrencilere verilmesi de bir yönetim olayı olarak ele alınabilir.

Sonuç olarak, yöneticinin/yönetimin; öğretmen, öğrenci ve diğer çalışanlara karşı sıkı bir disiplin uyguladığı, derslerde öğretmen ve öğrencileri çeşitli şekillerde denetlediği görülmektedir. Öğrenciye fiziksel ya da psikolojik ceza verme yerine onlarla konuşmanın, -ikna etmenin- yeğlendiği anlaşılmaktadır. Eğitime uzun vadeli bir yatırım gözüyle bakılmaktadır. Öğrencilere hep yetişkin gibi davranılmakta, onlar okul dışında da kontrol edilmek istenmektedir. Örneğin, izin konusunda çok titiz davranıldığı görülmektedir. Her ne kadar sıkı disiplin uygulansa da yöneticinin öğrencileri ve işini sevdiği, bu uygulamaların da istenilen davranışları kazandırabileceği söylenebilir.

3) Öğretmenler/Sörler

Öğretmen; resmî ya da özel bir eğitim kurumunda çocukların, gençlerin ya da yetişkinlerin istenilen öğrenme yaşantıları kazanmalarına kılavuzluk etmek ve yön vermekle

görevlendirilmiş kimse.²⁰ Öğretmen, belli bir program çerçevesinde, planlı eğitim etkinlikleri düzenleyerek, öğrencilerde programlar doğrultusunda istendik davranış değişikliği meydana getirir.

Öğretmenlik mesleğinin icrası sırasında, öğretmenin iki temel niteliği önem taşır. Bunlardan biri “kişisel”, diğeri “mesleki” niteliklerdir. Kişisel nitelikler; hoşgörölü ve sabırlı olma, açık fikirli, esnek ve uyarlayıcı olma, sevecen, anlayışlı ve espirili olma, yüksek başarı beklentisi, cesaretlendirici ve destekleyici olma. Etkili bir öğretmende bulunması gereken mesleki nitelikler ise; genel kültür bilgisi, konu alanı bilgisi ile öğretmenlik meslek bilgisi ve becerileridir/yeterlikleridir.²¹

Öğretmenin görevleri; öğretmenlerin ders ile ilgili görevleri, öğretim işleri ile görevleri, öğretim (öğretme-öğrenme) sürecindeki görevleri, sınıf yönetimi (olumlu sınıf atmosferi oluşturma) ile ilgili görevleri, eğitim işleri ile görevleri, yönetim işleri ile ilgili görevleri olarak gruplandırılabilir.²²

Romanda, öğretmenler ve görevleri hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, öğretmen/sörler hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Sörler sokakta gezmeyi pek sevmeyiz. (s. 44). Ancak mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü öğrencileri Kağıthane tarafına gezmeye götürürler. (s. 44).

Sörler, mektepte, beyaz başlık ve siyah forma/önlük gibi özel giysiler giyerler. (s. 21).

Dünyaya ait hiçbir şeyin farkında görünmemelerine rağmen, en küçük dedikoduları bilirler, öğrenirler. (s. 94).

Öğrenciler, Sörlerden izin alarak, mütalaahanede arka sıralara geçip dersler üzerinde arkadaşları ile müzakere yapabilirler. (s. 31).

Sörler, öğrenciler mütalaahanede ders çalışırken, onlara etüt başkanlığı yapar ve onları denetler. (s. 31).

Dam dö Sion'da görev yapan/adı belirtilen öğretmenler ise şunlardır:

Frer Kısavye: İhtiyardır. Mektebe ara sıra müzik dersi vermeye gelir. (s. 58).

Adı belirtilmeyen titiz hoca: Feride, son derece temiz ve titiz olduğuna inandığı bu hocası yanından geçerken, kaleminin iyi yazmadığından şikayet eder gibi yapar ve kalemini şiddetle sallayarak, zavallının bembeyaz yakasına mürekkep sıçratır. (s. 25).

Böcekten korkan hoca: Bu hoca böcekten çok korkar. Feride, kitaplardan makasla kestiği boyalı akrep resmini at sineği üstüne yapıştırarak hareket ettirir. Hoca bunu gerçek bir akrep sanarak, çok korkar ve küçük bir baygınlık geçirir. Yanında bulunan bir T cetveli ile sineği bir vuruşta kürsünün üstüne yapıştırır. (s. 25).

Sör Matild: Müzik hocasıdır. İhtiyar ve son derece mutaasıptır. Sör Matild bir gün duvardaki Meryem heykelinin önünde gözlerinde yaşlarla dua ederken, Feride heykelin etrafında uçuşan sinekleri göstererek, “Ma Sör, aziz annemizi melekler ziyarete gelmiş!” gibi sözle onu en can alıcı yerinden vurur. (s. 25). Sör Matild, Feride'in hiç hoşlanmadığı bir tiptir. Bir akşam, yemekten sonra Feride'yi çağırıp, bir sırma tel ile birbirine bağlanmış iki resimli

²⁰ Türkçe Sözlük (1974). Ankara.

²¹ Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

²² Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Veysel Sönmez. (2003). Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı. Anı Yayıncılık, Ankara.

şeker kutusunu ona uzatınca, Sör Matild'den hiç hoşlanmadığı halde Feride, Sör'ün boynuna sarılıp, yanaklarından öpmek için kendini zor tutar. (s. 51).

Sör Aleksis: Fransızca muallimidir. "Hayattaki ilk hatıralarınızı yazmaya çalışın. Bakalım ne bulacaksınız? Sizin için güzel bir hayat temini olur," konulu bir yazma ödevi verir. Feride bu sırada, 12 yaşında ve dördüncü sınıftadır. (s. 7).

Sör Aleksis'nin hiç dilinden düşürmediği bir söz vardır: "Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikayet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar." (s. 178).

Sör Aleksis'nin Feride'ye, daima söylediği bir söz vardır: "Sana hiç yüz vermeğe gelmez. Hemen şımarmağa, küçük bebekler gibi ağzında kelimeleri büzmeğe, maskaralık yapmağa başlarsın." (s. 218).

Sör Aleksis, "Papaz elbisesi, adamın ruhunu da papaz eder!" der. (s. 291).

Sör Berenis: Feride'nin mektepte, çok sevdiği hocalardan biridir. (s. 334).

Sörlerin, işlenen her suç karşısında öğrencileri cezalandırmama, yapılması gerekenleri anlatma, davranışları karşısında Feride şunları söyler: "Evdeki haşarılığım orada da devam ediyordu. Bu Sörler ya hakikaten melek gibi sabırlı insanlardı yahut da benim hoş bir tarafım vardı. (s. 22).

Sörlerin hareketleri o zaman yelin kayaya tesiri gibi bir şeydi. Haşarılığım, intizamsızlığım mani olacağı benzemezdi. Fakat zamanla gizli gizli içeriye işlemiş bu silinmez izlerin bende şifasız bir zaaf ve rikkat tortusu bırakmış olmasından korkarım." (s. 24).

Sörler ile konuşurken; eller mektep gömleğinin göğsü üzerine kavuşturulur ve hafifçe boyun bükülür. "Beni affedersiniz," diye söze başlanır. Bu masum yalvarma jesti mektepte sörlere ve dindar talebelerin Meryem ve İsa karşısında dua ederken aldıkları bir jesttir ve tesiri herhalde çok uzun zaman tecrübe edilmiştir. (s. 33).

Sör Aleksis, sınıfta öğrencilerin gürültüsünden rahatsız oldukça, mum gibi sarı parmaklarını birbirine geçirir, berrak mavi gözlerini bir Meryem tasviri saflığıyla gökyüzüne kaldırarak; "Bana bir Kalver azabı çektiriyorsunuz!" der. (s. 187).

Dam dö Sion'da; öğretmenler/sörler ile ilgili ifadelerden, öğretmenlerin sahip olmaları gereken "kişisel" ve "mesleki" özelliklere bakarak, kişisel özelliklerden sadece birini taşıdıkları görülmektedir. O da, "hoşgörülü ve sabırlı olma" özelliğidir. Sabırlı olma konusunda Feride Sörler için, "Hakikaten melek gibi insanlardı" demektir. Feride, Sörlerin olumsuz davranışlar karşısında cezalandırıcı tepkilerde bulunmayıp, hoşgörülü davranmalarını, "Yelin kayaya tesiri gibi. Fakat zamanla içeriye işlemiş ve silinmez izler bırakmış bir tortu olmasından korkarım," demekle, istendik davranış değişmelerinin zaman içinde (ve bir dizi etkinlikten sonra) gerçekleşeceğini belirtmektedir. Böylece bir öğretmenin sahip olması gereken en önemli özelliğin, "hoşgörü ve sabır" olduğu vurgulanmaktadır. Mesleki özellikler konusunda ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunların dışında öğretmenlerin geziye götürmek gibi "eğitim", mütalaa başkanlığı yapmak gibi "yönetim" görevi yaptıkları görülmektedir.

Sörlerin dışarıda gezmeyi sevmemeleri, nerdeyse bütün zamanlarını okulda geçirmeleri, öğrencileri denetim altında bulundurma, onlarla ilgilenmesi demektir. Bunların dışında, öğretmenlerin siyah giysiler giyip beyaz başlıklar takması, onların da denetim altında tutulduğunu gösterir. Bu durum, öğrencilere istendik davranışlar kazandırılmasa bile, istenmedik davranışların önleneyeceği anlamına gelir ki, bu da eğitim açısından olumlu bir kazanımdır. Yine Sörlerin okulda olup biten her şeyden haberli olmaları, işleri ile ilgili oldukları

anlamına gelir. Dolayısıyla, Dam dö Sion Mektebindeki Sörlerin/öğretmenlerin istendik davranışları kazandırabileceği söylenebilir.

4) Öğrenciler

Öğrenci; kendi fiziksel ve toplumsal ihtiyaçlarını, toplumun ihtiyaç ve beklentileri ile uyumlu bir biçimde karşılayabilmek için gerekli olan bilgi, beceri, yetenek, tutum ve değerleri kazanmaya çalışan kişiye denir.²³

Okulda öğretimin etkili olabilmesi için, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişim düzeyleri ile önceki yaşantılardan elde ettiği bilgi, beceri, tutum, duygu ve alışkanlıkların bilinmesi gerekir. Öğrencilere bu özellikleri kazandırmaya çalışırken, öğrenmeye etki eden iki etmeni göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan birincisi ‘bireysel’ (iç), diğeri ‘çevresel’ (dış) etmenlerdir.²⁴

Bireysel etmenler (iç koşullar): Sınıfta öğrenciler, aynı çevrede, aynı düzende buldukları halde, farklı öğrenmeler meydana gelmektedir. Bunun kaynağı öğrencilerin “bireysel” özellikleridir. Öğrenmeye etki eden bireysel özellikler şunlardır: Genel sağlık durumu, gelişim düzeyi, öğrencinin genel yeteneği (zeka seviyesi), giriş davranışları (ön bilgi ve beceriler), çalışma strateji ve alışkanlıkları, dil becerisi, duyuşsal özellikleri (ilgi, inanç ve değerler, tutum, güdülenme, alışkanlık, kendine güven ve benlik tasarımı).²⁵

Öğrenmeye etki eden faktörlerin başında, genel sağlık durumu ve gelişim düzeyi gelir. Gelişim düzeyi, vücut organlarının kendilerinden beklenen görevleri yapabilecek duruma gelmesi demektir. Bundan sonra, genel yetenek gelir. Birey belli bir öğrenme potansiyeli ile dünyaya gelir. Çevre ile etkileşimde bulundurulur, bu potansiyel geliştirilmeye çalışılır.²⁶

Öğrencilerin okul başarılarını etkileyen en önemli değişkenlerden biri, onların geçmiş yaşantılarında kazandıkları ön bilgilerdir. Bunlara “giriş davranışları” da denir. Her yeni öğrenme, bir öncekinin üzerine inşa edilir. Bu nedenle öğrencilerin ön bilgileri ne kadar çoksa, yeni bilgiler kazanması, o kadar kolay olur.²⁷

Ön bilgilerin yanı sıra öğrencilerin çalışma strateji ve alışkanlıkları, öğrenmeyi önemli ölçüde etkiler. Örneğin, öğrencinin yeni metni kendi cümleleriyle özetlemeye, soruları yanıtlamaya çalışması, bunları yapmayan öğrencilere göre önemli ölçüde başarı farkı yaratır.²⁸

Öğrenmede duyuşsal özellikler de, örneğin öğrencinin okulu ve dersleri sevmesi, başarılı olacağına inanması, kendine güvenmesi, ders çalışmaya karşı güdülenmesi, öğrencinin başarılı olmasını sağlayan önemli faktörlerdendir.²⁹

Çevresel etmenler (dış koşullar); aile, öğretmen, diğer öğrenciler (okuldaki/sınıftaki öğrenciler ve arkadaş çevresi), basılı araçlar, gör-ışit araçları, öğretim yöntemleri, pekiştiriciler ve dönüttür.³⁰

²³ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara.

²⁴ Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

²⁵ Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

²⁶ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

²⁷ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

²⁸ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

²⁹ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara; Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

Aile çevresinin çocuğa sağladığı ekonomik olanaklar, uygun bir fiziksel mekan sağlaması, aile bireylerinin öğrenciyi akademik yönlerden desteklemesi, ona akademik rehberlik yapması, başarı beklentisinin yüksek olması, öğrencinin başarısını etkilemektedir.³¹

Sonuç olarak, öğrenci ile çevresi arasındaki etkileşim demek, öğrencilerin “iç koşullar” ile “dış koşullar” arasındaki etkileşimi demektir. Bunun için de, öğrenci davranışında oluşturulmak istenen değişikliğin niteliğine göre, belli iç ve dış koşullar gerekir. Diğer bir deyimle, dış koşullar, iç koşullara göre düzenlenmelidir ki, öğrenci istenilen davranışları kazanabilsin, denebilir.³²

Okul eğitiminde öğrencinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Okul içinde düzenlenen tüm etkinlikler öğrencilere yönelik olup, buna karşılık öğrencinin de okula karşı bazı sorumlulukları, derslere devam etme, derslere çalışma, öğretmen, yönetici ve arkadaşlarına saygılı olma, arkadaşları ile iyi geçinme gibi yapması gereken davranışlar vardır. Bu davranışların gösterilmesini, okuldaki öğretmen ve yöneticiler, öğrencinin ailesi, yakın çevresi, hatta toplumdaki diğer kişiler, öğrencilerden bekler.³³

Okulda öğrenen durumunda bulunan öğrenciler genellikle aynı yaş grubunda bulunur ve 25-50 kişilik gruplar halinde eğitim görürler. Öğrenciler, sınıfta eğitim görürken bir yandan okulun normlarına uyarken, diğer yandan arkadaş grubunun normlarına uymak zorundadır. Akran grupları, öğretim faaliyetlerinin yanı sıra, arkadaş grupları ile de etkileşim kurarak birçok yeni davranışın öğrenilmesini sağlar. Öğrenciler içinde buldukları grubun yargı standartlarına uyar ve olumlu ya da olumsuz davranış geliştirir. Bu nedenle, öğretmen ve yöneticilerin, okul içindeki öğrenci gruplarının faaliyetlerini kontrol etmesi ve yönlendirmesi önem taşır.³⁴

Okulda öğretimin etkili olabilmesi için, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişim düzeyleri ile önceki yaşantılardan elde ettiği bilgi, beceri, tutum, duygu ve alışkanlıklar, onların, bir yandan eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yardımcı olurken, diğer yandan eğitim yoluyla onların hangi davranışları öğrenip, hangilerini öğrenemeyeceklerine işaret eder.³⁵

Romanda, öğrenciler ve görevleri hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, öğrenciler hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Feride:

Babası ile kayıt için okula gittikleri ilk gün, kayıt için beklerken biraz sonra içeri giren siyahlı bir kadın Feride'ye doğru eğilir. Başındaki beyaz başlığın uçları garip bir kuşun kanatları gibi saçlarına sürünür ve yakından yüzüne bakarak, yanaklarını okşar. (s. 21). Babası Sör Süperiyör ile konuşurken Feride, ortalıkta dolaşmaya, orayı burayı karıştırmaya başlar. Üzerindeki renkli resimlere parmağı ile dokunmak istediği vazoyu yere düşürerek kırar. Bu duruma çok kızan babası, kılıcını çıkartarak yerinden fırlar, telaşla Feride'yi kolundan yakalar. Kırılan vazunun sahibi Sör Süperiyör kızmak bir yana, bilakis güler. Ellerini sallayarak babayı yatıştırmaya çalışır. (s. 22).

³⁰ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara; Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

³¹ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

³² Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

³³ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

³⁴ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

³⁵ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

Feride, etrafındaki hayata pek fazla kendini kapıp koyveren, hafif ve dikkatsiz bir çocuktur. (s. 9).

Küçükten beri resim yapmayı çok sever. Azar işitmesine, ceza çekmesine rağmen, köşkte tertemiz oda duvarlarına, mektepte heykellerin mermer kaidelerine, kurşun yahut boya kalemleriyle resimler yapar. (s. 154).

Yazı yazarken kalemi ağzına soktuğu gibi, fırçayı da ağzına sokar. (52). Kalem sapını kebab şişi gibi dişlerinin arasında çevirir. Bunun hikmetini doğrusu kendisi de pek anlamaz. Bütün bildiği, dudaklarından mor mürekkep lekelerinin eksik olmadığıdır... (s. 9).

Ders esnasında arkadaşları ile konuşur, uslu uslu oturup muallimi dinlemez. Çok yaramaz ve gevezedir. Yaramazlığından ve gevezeliğinden öğretmenler bıkmıştır. Onu arkadaşlarından ayırır ve bir köşede tek kişilik küçük bir sırada oturturlar. Feride bu durumu hiç unutamaz. Müdire tarafından, ders esnasında komşularını lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye, mahkum edilir. Edilir edilmesine de, Feride tek kişilik sırada bile boş duramaz. Pencereden dışarıyı seyreder, yanında bulunan kocaman direğin ötesine berisine, çakısının ucuyla yaracıklar açar. (s. 7).

Feride, Sörlerin/hocaların zayıf damarlarını yakalar ve her hocanın neden üzüleceğini gayet iyi keşfeder. Sonra da ona göre işkenceler hazırlar. (s. 25).

Biçare Feride, bahçede ve sınıfta tek başına kalır. Arkadaşları adeta ona karşı bir esrar kumkuması kesilir, Sörlerden ziyade Feride'den çekinirler. Çünkü çok gevezedir ve ağzında bakla ıslanmaz. Bahçe parmaklığı arasından bir komşu genciyle masum bir çiçek alışverişi duysa, bahçede tellal çağırır. (s. 31). Hasılı arkadaşlarının kendini aralarına almamalarını haklı görür. Buna rağmen, "Herkesten ayrı kalmak, koskoca bir kız olduğu halde zevzek bir çocuk muamelesi görmek pek de hoş bir şey değildir," diyerek kendini eleştirir. (s. 32).

Ailesinden, evinden ayrı okuyan tüm talebeler gibi Feride de, mekteplerin açılacağı günlerin yaklaştığını gördükçe sıkıntı duyar. Baş ağrır, gözleri kararır. Kamran ile Neriman'ı bahçede gece ay ışığında konuşurken ve boğuşurken gördükten sonra, o sene evden, bu insanlardan uzaklaşacağı günü iple çeker. (s. 44).

Feride, mektepte pek öyle akli başında, çalışkan/başarılı bir öğrenci değildir. (s. 93). Nişanlanınca, notları daha da düşmüştür. (s. 93). Mektepte tam not aldığı tek ders resimdir. (s. 154).

Bültenler dağıtıldığı günün akşamı Sör Aleksis ile Feride arasında şöyle bir olay geçer: Sör, Feride'yi bir köşeye çekerek, "Notları beğendin mi, Feride?" der. Feride bedbin bir tavırla, başını sallayarak; "Epeyce bozuk Ma Sör" cevabını verir. Bunun üzerine Sör Aleksis; "Epeyce değil, pek çok. Ben sizin bu kadar düştüğünüzü hatırlamıyorum. Halbuki bu sene başka türlü çalışacağınızı umardım," (s. 93) karşılığını verince Feride, "Hakkınız var. Bu sene geçen seneden bir yaş daha büyüğüm," cevabını verir. Bunun üzerine Sör, imalı bir şekilde, "Sadece o kadar mı?" karşılığını vererek, Feride'nin çenesini okşar ve manalı manalı güler. Sör devamla, "Zannederim ki, bültendeki numaraları herkese göstermekten sıkılacaksınız. Bu sene sınıf geçemezseniz bir sene, bir uzun sene daha burada beklemek tehlikesi var," deyince Feride, "Tehlike mi? Niçin tehlike?" diye, sorar. Sör, koket (kibar) bir tavırla, Feride'nin yanağına bir fiske vurur ve "Onu, sen kendi kendine bulabilirsin," (s. 94) der. Sör böylece, tüm olaylardan haberli olduğunu bildirir. Feride, Sörlerin en küçük dedikoduları bile, kimden, nasıl öğrendiklerini -on sene aralarında yaşamasına ve alık, salak bir kız olmamasına rağmen- bir türlü anlayamaz. (s. 94).

Feride, nişanlandıktan sonra Kamran'ın mektup yazma teklifini, "Sörlerin, gelen mektupları Türkçe bilen birisine okuttuktan sonra yırtma adetlerinin olduğunu" söyleyerek

reddeder. Onu böylece mektup yazmaktan vaz geçirir. (s. 95) Bir gün Feride, “Ziyaretleriniz biraz sıkça oluyor, burasının mektep olduğunu hatırlamanız lazım gelir, yolunda bir söz işitmek istemezsiniz...” (s. 96) diyerek, Kamran’ın okula gelmesini istemez. Kamran da bundan sonra, bir daha okula gelmez. (s. 96). Ayrıca Feride, nişanlı bir kız vaziyetine düştükten sonra hafta tatillerini mektepte geçirir. Üç ay içinde, ya iki, ya üç gece eve çıkar. (s. 95).

Feride okulda, bahçede, etkinliklerde, her zaman en önde giden bir kızdır. (s. 45).

Yalnızlığına karşı koymak için gece geç vakitlere kadar hatıralarını yazar. (s. 9).

Sınıftaki bütün gürültülerin, yaramazlıkların elebaşısı olan Çalikuşu, (s. 186) Sör Aleksî’ye ettiklerini Zeyniler Köyü’nde acı acı çektiğini belirtir. (s. 186).

Çocuklarla boğuşur, kendi kendine ip atlar. (s. 38).

Dans etmesini bilir (kapıyı pencereyi kapatarak, Munise’ye de öğretmeye çalışır). (s. 209).

Org, çalar. Bu salona ne yapmaya geldiğini, nerede olduğunu unutur. Yavaşça ayağını basar, tuşlardan birine parmağını koyar. Org, yaralı bir gönülden gelir gibi ağır, derin bir ses verir. Ah, bu ses! Ne yaptığını düşünmeden bir sandalye çeker. Orgun önünde oturur; yavaş yavaş sevdiği cantique (ilahi)’lerden birini çalmaya başlar. Org iniledikçe yavaş yavaş kendini kaybeder, ağır bir rüya içine gömülmeye başlar. ... Ne vakitten beri burada olduğunu, neler çaldığını bilmez. Eski günlerin eski rüyasına tamamıyla kendini terk eder. (s. 256). ... Orgun üzerine başını daha ziyade eğerek gözlerinden akan yaşlar kuruyuncaya kadar çalar. Sonra göğsünde tutuk nefeslerle yorgun, bitkin bir halde durur. (s. 257).

Mişel: Feride’nin çalışkan, mektep/sınıf arkadaşlarından biri olup, Türkçe bilmez. (s. 57, 31).

Mari Pırlantacıyan: Feride’nin çalışkanlığı kadar, oburluğu ile de meşhur bir mektep/sınıf arkadaşıdır. (s. 59).

Mektep açıldığı zaman, öğrenciler, bavullarının gizli bir köşesinde mektuplar, fotoğraflar, hatıra çiçekleri ve daha neler neler getirirler. Kendilerine hediye edilen renkli ve yaldızlı peygamber ve melek resimlerinin altında gençlere ait fotoğrafları saklarlar. (s. 31).

Dam dö Sion öğrencileri yatılı olup, okulda siyah önlük/forma giymektedirler. (s. 53). Olaylar Feride’nin çevresinde dönmekte, -Mari ve Mişel adlı- sadece iki öğrenciye yer verilmektedir. Feride’nin, öğrencilik ve kişilik özellikleri kısmen anlatılıyor, diğeri bir deyimle “iç” ve “dış” koşullara yeteri kadar yer verilmiyor, denebilir.

Dam dö Sion’da; Feride’nin, öğrenmeye etki eden bireysel “iç” özellikler olan genel sağlık durumu, gelişim düzeyi, öğrencinin genel yeteneği (zeka seviyesi), giriş davranışları (ön bilgi ve beceriler), dil becerisi, gibi “iç koşullardan” doğrudan bahsedilmemektedir. Başarısız bir öğrenci olması nedeniyle, zeka durumu hakkında bazı yargılarda bulunulabilir. Düzenli bir ders çalışma durumu, ders çalışma alışkanlığı olmadığı, derslerde sürekli konuştuğu, dersi dinlemediği, derslere karşı pek ilgisinin güdüsünün olmadığı, açıkça belirtilmektedir.

Feride’nin başarısızlığında, öğrenmeye etki eden bireysel “dış” özellikler olan aile, öğretmen ve diğeri öğrencilerin etkisinden, basılı araçların kullanılmamasından, uygun öğretim yöntemlerinin seçilmemesinden, pekiştirici kullanılmamasından, dönüt verilmemesinden ve düzeltme yapılmamasından hiç söz edilmemesine rağmen, bu değişkenlerin olumsuz etkilerinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü Feride’nin aile çevresi onunla ilgilenmekte, okulda araç ve ders çalışma odası bulunmakta, öğretmenler çok sabırlı davranmaktadır. Bunun yanında okulun yatılı olması, dış özelliklerin de uygun olduğu anlamına gelir.

Dam dö Sion'da dile getirilen bir husus da, yatılı okuyan öğrencilerin aile hayatını özlemeleri, -özel nedenler dışında- evlerinden ayrılmak istememelerinin vurgulanmasıdır. Sörlerin/Sör Süperiyör'ün kayda değer bir davranışı da, okula kayıt sırasında yapılan bir yaramazlık karşısında bile, ilk izlenimlerin kalıcı olması nedeniyle olsa gerek, yaramazlığın hoş görülüp, Feride'ye iyi davranılmasıdır.

Feride'nin akademik yönden, tembel bir öğrenci olup, sadece resim dersinde çok başarılıdır. Sosyal yönden çok yaramaz, çok hareketli, hatta yaramazların elebaşısıdır. Hocaların zayıf taraflarını bilir ve ona göre işkenceler hazırlar. Etkinliklerde en önde gider. Arkadaşları ile ilişkileri çok zayıf ve hiç yakın arkadaşı yoktur. Mektepte/sınıfta bahçede tek başına dolaşır. Hafif, dikkatsiz ve kendini kapıp koy veren bir çocuktur. Çok geveze olup, ağzında bakla ıslanmaz. Derslerde bile arkadaşları ile konuşur. Otururken de hareket halinde olup, sürekli bir şeylerle meşgul olur. Kendi kendine ip atlar, çocuklarla boğuşur. Dans eder, org çalar. Yalnızlığını gidermek için uzun günlükler tutar. Feride'nin çok hareketli, yaramaz, hafif ve dikkatsiz olması, onun "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu" hastası olabileceği konusunda okuyucuya/öğretmenlere/yöneticilere ipuçları vermektedir.

Ayrıca, Dam dö Sion'da adı belirtilen iki öğrencinin (Mişel ve Mari) çalışkan olması yanında, Feride gibi tembel öğrencilerin bulunması, istedik davranışların, programda belirtilen düzeyde kazandırıldığı hususunda bir fikir vermeye yeterli olmasa gerek.

5) Eğitim Programı

Program (Yunanca); bir işin bölümlerini, her bölümün yapılış sırasını, zamanını ve nasıl yapılacağını gösteren tasarı, anlamına gelmektedir. Eğitim de programlı bir iştir. Eğitimde "program" kavramı; Eğitim Programı, Öğretim Programı, Müfredat Programı, Ders Programı gibi değişik adlar altında kullanılmaktadır.³⁶

Eğitim Programı Saylor ve Alexander'e göre; okulun, okul içi ve dışındaki bütün durumlarda arzu edilen sonuçlara ulaşmak için giriştiği çabaların tümü, olarak tanımlanmaktadır. Eğitim Programı; bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, Milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. Öğretim, ders dışı kol faaliyetleri, özel günlerin kutlanması, geziler, kısa kurslar, rehberlik, sağlık vb. hizmetler ve fonksiyonlar bu çerçeveye girer.³⁷

Eğitim Programları tanımlarında; amaçlar (Milli Eğitimin ve kuruluşun), öğretim ve ders programları, dersi içi etkinlikler (üniteler), ders dışı etkinlikler (eğitici kol çalışmaları, kurs, gezi, toplantılar, belli gün ve haftaların kutlanması, sağlık ve rehberlik çalışmaları), yöntem ve teknikler, zaman, değerlendirme etkinlikleri, ortak özellik olarak bulunur.³⁸

Romanda, eğitim programı hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, program hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Hayganuş, Ermeni Katolik mektebine gidiyordu. Hacı Kalfa bir gün, komşularından inmeli bir ihtiyarla siyah şalvarlı bir dudu karşısında kızını sıkı bir imtihandan geçirmemi istedi. Haydi bakalım Hayganuş, hocanıma karşı yüzümü kara çıkarırsan yedirdiğim ekmeğin burnundan gelsin, diyordu. Bir iki zarp, taksim amelîyesinden sonra resimli bir "Peygamberler Tarihi" açtım, İsa ve vaftize dair bir parça tesadüf etti. Kızcağz, vaftizi anlatırken saçma sapan

³⁶ S. Savaş Büyükkaragöz. (1977). Program Geliştirmede "Kaynak Metinler". Konya.

³⁷ Fatma Varış. (1978). Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.

³⁸ S. Savaş Büyükkaragöz. (1977). Program Geliştirmede "Kaynak Metinler". Konya.

bir şeyler söyledi. Mektepten kulağım dolu olduğu için tashih ettim, vaftize dair bazı sade malumat verdim. (s. 157).

Kamran'ın Feride'ye getirdiği hediyeler arasında Noel Yortularında küçük çocuklara hediye edilen yaldızlı ve resimli bebek masalları kabilinden iki kitap bulunmaktadır. (s. 53).

İmtihan için boyalı bir Coğrafya haritası hazırlıyordum. (s. 51).

Harita (s. 51, 52, 56) ve mektep levhaları (s. 56) kullanılmaktadır.

Yabancı bir şehirde, yabancı bir otel odasında, sırf bitip tükenmeyecek gibi görünen bir gecede yalnızlığına karşı koymak için hatıralarımı yazmaya başladığım bu saatte, ... (s. 9).

Geldiğin gündün beri gece demeysin, gündüz demeysin, yazarsın da yazarsın. Ne bitip tükenmez yazıdır bu! Mektup desem değil; mektup deftere yazılmaz. Kitap desem değil. Bizim bildiğimiz kitabı saçlı sakallı ulemalar yazar. Sen parmak kadar çocuksun. Öyle ne yazarsın böyle durup dinlenmeden? (s. 117).

Hacı Kalfa'ya ne yazdığımı anlatmak kabil değildi. Yazım pek çarpuk çurpuk da meşk yazıyorum Hacı Kalfa, dedim. Yarın, öbür gün derse başlayacağım. Çocuklar ayıplar sonra. (s. 118).

Yalnızlıktan o kadar bunalmıştım ki, bu ses beni adeta sevindiriyor. Kalemimi bırakarak, ağrıyan parmaklarımı birkaç kere sallıyorum. ... (s. 154).

Oteldeki yalnızlık günlerimde yazıdan sıkıldıkça, resim yapıyordum. (s. 155).

Şimdiye kadar defterime bir şey yazmak istemedim. Daha açıkçası bundan korktum. İlk günlerin titiz ümitsizliği içinde, kim bilir ne münasebetsiz şeyler yumurtlayacaktım? (s. 178).

Defterime, bir aydan beri el sürmemiştim... Hem mesut günlerin yazılacak nesi olur ki?... (s. 212).

Sörler, mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü öğrencileri Kağıthane tarafına gezmeye götürürler. (s. 44).

Kilisede mum ışıkları, orgla çalınan ilahiler, her tarafı dolduran bahar çiçekleri kokularıyla karışarak bir kat daha ağırlaşan günlük ve ödağacı dumanları içinde yapılan bu nişan töreni pek güzel bir şeydi. (s. 31).

Ona bir parça dans bile öğretiyordum. (s. 209).

Orgun önünde oturur; yavaş yavaş sevdiği cantique'lerden (ilahi) birini çalmaya başlar. Org iniledikçe yavaş yavaş kendini kaybeder, ağır bir rüya içine gömülmeye başlar. ... Eski günlerin eski rüyasına tamamiyle kendini terk eder. (s. 256).

Yaz tatili sonlarında mektep, bir zaman için kaynar, bu taşkınlık ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatıştır. (s. 30).

Sörler ile konuşurken; eller mektep gömleğinin göğsü üzerine kavuşturulur ve hafifçe boyun bükülür. "Beni affedersiniz" diye söze başlanır. Bu masum yalvarma jesti mektepte sörler ve dindar talebelerin Meryem ve İsa karşısında dua ederken aldıkları bir jesttir. (s. 33).

Sınıf Yönetimi ile ilgili olarak; öğretmenlikler, yaramazlıklarından, gevezeliklerinden bıktıkları öğrencileri, arkadaşlarından ayırır ve bir köşede tek kişilik küçük bir sırada oturturlar. (s. 7). Ders esnasında komşularını lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkum ederler. (s. 7). Hocalar cetvelleriyle hafif hafif kürsüye vurarak öğrencileri sukut ve ciddiyete davet ederler. (s. 26).

Dam dö Sion'da, ders dışı etkinlikler olarak, gezi etkinliklerine yer verildiği fakat fazla yapılmadığı görülmekte ve Rehberlik/Öğrenci Kişilik Hizmetleri çalışmalarına yer verildiği, hatta günlük yazma becerisinin kazandırıldığı (Feride'nin günlük yazmasından) anlaşılmaktadır. Hatta günlük/hatıra yazma olayı bir terapi aracı olarak görülmekte, Feride de bu yola sık sık başvurmaktadır. Bunun yanında, törenler ve dans gibi toplumsal etkinliklere de yer verilmektedir.

Sınıfta dersin yönetimi açısından; çevresindeki öğrencilerin öğrenmesine engel olan çocukların, arkadaşlarından ayrılarak, tek kişilik sıralarda oturtulduğu ve böylece kendisi öğrenemese bile, diğer öğrencilerin öğrenmelerine engel olunmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca bu sürgün hayatının, öğrencinin uslanıncaya kadar devam edeceği belirtilmektedir. Bu uygulama, istenmeyen davranışların engellenmesi konusunda, basit ama ekili bir yöntemin nasıl uygulandığını anlatması açısından, öğretmenlere verilebilecek güzel bir örnektir. Öğretmenlerin öğrencileri susturmak için cetvelle hafifçe kürsüye vurmaları, her öğretmenin başvurduğu sıradan bir davranıştır. Mektepte imtihanların yapıldığı belirtilmekte fakat sayısı ve içeriği konusunda herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Bunların dışında, Feride'nin sürekli çok hareketli olması, derslikte tek kişilik sırada oturtulduğu anda bile istenmeyen davranışları göstermesi, öğretmenlere “hiperaktivite” (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu) rahatsızlığı/hastalığı ile “yaramazlık” davranışlarını karşılaştırma konusunda bir ipucu verme, olarak değerlendirilmelidir.

Dam dö Sion Okul programında, Roma Tarihi (s. 31), Müzik (s. 31, 256, 257, 277), Fransızca (s. 133, 134, 138, 209, 222, 223, 241, 242, 245, 339, 251, 254, 323, 339, 336), Resim (s. 154, 209, 334) ve Coğrafya (s. 51) derslerinin okutulduğu açıkça belirtilmektedir. Müzik dersinde *cantique (ilahi)ler* de öğretilmektedir. Okutulan dersler arasında Peygamberler Tarihi (veya içeriği) dersi açıkça belirtilmemekle birlikte, bu dersin içeriğinin kazandırıldığı kanaatine varılmaktadır. Diğer derslerin adı geçmemektedir. Derslerde harita (s. 51, 52, 56) ve mektep levhaları (s. 56) kullanıldığı belirtilmekte fakat kullanılışı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Dam dö Sion'da Fransızca öğretim yapılması; Roma Tarihi dersinin okutulması, Peygamberler Tarihi dersinin içeriğinin kazandırılması; Müzik dersinde org eşliğinde *cantique*ler öğretilmesi; kilisede törenlerin düzenlenmesi, günümüzden yüz yıl önce, çocuklar için yazılmış yaldızlı ve resimli bebek masal kitaplarının çocuklara okutulması ve bu kitapların Noel Yortularında onlara hediye olarak verilmesi, çocuklarda okuma isteği uyandırması yanında, dini mesajlar verme açısından da, “eğitimin siyasi işlevini” gerçekleştirmeye yönelik etkinliklerdir.

Yine öğrencilere, büyükler (Sörler) ile konuşurken; ellerin mektep gömleğinin göğsü üzerine kavuşturulup hafifçe boyun bükülmesi ve “Beni affedersiniz” diye söze başlanması, diğer bir deyimle Meryem ile İsa karşısında dua ederken alınan durumun alınması, eğitimin “siyasi” ve “toplumsal” işlevini gerçekleştirmeye yönelik bir davranıştır. Ayrıca, “Meryem ile İsa'nın karşısında duruş” gibi toplumsal davranışların özenle kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu uygulamalara bakarak, Dam dö Sion eğitim/okul programının, programdaki hedefleri gerçekleştirebileceği söylenebilir.

6) Çevre

Okulun yakından ilişki içinde bulunduğu grup ve kurumlar, okulun çevresini oluşturur. Okul, toplumdaki bireylerin eğitilmesi işini üstlendiği için, birçok grup ve kurum, okullarda gerçekleştirilen çalışmalarla ilgilenir ve bu çalışmaları denetler. Bunların en etkilileri, veliler,

okul aile birliği, işverenler ve basındır. Çevrenin, okul üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak bir baskı ve denetleme gücü vardır.³⁹

Okul çevresindeki grupların beklentileri ile okulda yer alan çalışmalar ve okulun amaçları arasında bir denge kurulduğu zaman, bu gruplar okula destek olabilir ve eğitimin niteliğini olumlu yönde etkileyebilirler. Bu nedenle, çatışma çıkmaması için, çevre ile iyi bir iletişim kurulması ve çevrenin aydınlatılması gerekir.⁴⁰

Romanda, çevre ve çevre ile ilişkiler hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, çevre ile ilgili verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Sörlər, mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü öğrencileri Kağıthane tarafına gzmeye götürürler. (s. 44).

Birinin mesela, bahçe parmaklığı arasından bir komşu genciyle masum bir çiçek alışverişini duydum mu, bahçede adeta tellal çağırırdım. (s. 31).

Görüş günü olmadığı halde biraz sonra teyzelerim beni görmeye geldiler. (s. 27).

Bir sırma tel ile birbirine bağlanmış iki resimli şeker kutusu uzatarak, bunları sana kuzenin (Kamran) getirdi, dedi. (s. 51).

Dam dö Sion'da; mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü yapılan bir gezi, bahçe parmaklığı arasından komşu genciyle masum bir çiçek alışverişleri ile öğrenci yakınlarının (Feride'nin akrabalarının) okula yaptıkları ziyaretlerin dışında, veli, okul aile birliği, basın, işverenler ve diğer okullar gibi hiçbir çevresel öğeden söz edilmemektedir. Dolayısıyla Dam dö Sion, dış dünyaya kapalı bir okuldur, denebilir.

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in Çalığışu romanı, 1922 yılında yayımlanmıştır.⁴¹ Romanda Osmanlı Devletinde 1920 öncesinde geçen eğitim olayları/uygulamaları anlatılır. Bu çalışmada anlatılmak istenen, 1800'lerin sonu ile 1900'lerin başlarında, romanın birinci kısmında, İstanbul'da 1856 tarihinde açılmış bulunan Notre Dame de Sion (Özel Fransız Lisesi)'inde gerçekleşen bir dönemdeki eğitim uygulamalarıdır. Bu okulda geçen sürede, roman kahramanı Feride'nin on yıllık öğrencilik anılarından yararlanarak, Notre Dame de Sion'da yapılan eğitim, eğitimin öğeleri -bina, araç/gereç, yönetici, öğretmen, öğrenci, eğitim programı ve çevre- açısından incelenmiştir.

Bu çalışma, günümüzden 100 yıl öncesinin bir azınlık okulunu anlatması ve Osmanlı Devletinde açılan ilk Kız Lisesinin Dam dö Sion olması açısından önemlidir. Dam dö Sion 1856 yılında, İstanbul Pangaltı'da kurulmuş olup, azınlık ve bürokrat çocukları ile Feride gibi bakacak kimsesi olmayan kişilerin devam ettiği bir okuldur. Ağaçalı bir bahçe içerisinde kurulmuş, çevresi bahçe parmaklıkları ile çevrilmiş, büyük bir taş binadır. Özel derslikleri, odaları ve koridorlara açılan pencereleri bulunan mimari bir özellik taşımaktadır. Derslerde, araç-gereç kullanılmakta ve araç/gereç odası bulunmaktadır. Okulda çok sıkı bir yönetim anlayışı egemen olup, öğretmenler ve öğrenciler yöneticiden çok çekinmektedir. Öğrenciler, Feride'nin dışında, azınlıkların çocukları olup, genelde Türkçe bilmemektedir. Feride hafif, yaramaz ve tembel bir çocuktur.

³⁹ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

⁴⁰ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

⁴¹ Cahit Kavcar. (1994). Edebiyat ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi yayını, Ankara.

Öğretmenler, çok sabırlı olup, öğrencileri ile ilgilenmektedir. Eğitime uzun vadeli bir yatırım gözüyle bakılmaktadır. Okulda, Roma Tarihi, Coğrafya, Resim, Müzik ve Fransızca, Peygamberleri Tarihi (veya içeriği) dersleri, okutulan dersler arasındadır. Sosyal etkinliklere, törenlere ve rehberlik çalışmalarına yer verilmektedir. Çevre ile ilişki kurma etkinliklerine, hemen hemen hiç yer verilmemektedir.

Feride'nin sürekli çok hareketli, hafif ve dikkatsiz bir çocuk olması, onun "yaramaz çocuk" olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Oysa "yaramazlık" ile "hiperaktiflik" farklı kavramlardır. Dolayısıyla, yaramaz çocukların, "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu" hastası olabilecekleri konusunda dikkatleri çekmekte, okuyucuya/öğretmenlere/yöneticilere ipuçları vermektedir.

Yabancı bir ülkede, çoğu Türkçe bilmeyen öğrencilere Fransızca öğretim yapılması, Roma ve Peygamberler Tarihi dersinin (veya içeriğinin) okutulması, okulun çeşitli yerlerinde heykeller -Meryem heykeli- bulunması, öğrencilerin peygamber ve melek resimleri getirmesi, kilisede düzenlenen törenlerden söz edilmesi, Müzik dersinde ilahilerin org ile çalınıp söylenmesi, Sörlere konuşurken ellerin kavuşturulup hafifçe boyun bükülerek, "Beni affedersiniz." diyerek konuşmaya başlanması, hafta tatilinin Pazar günü olması, kısaca Hristiyanlık kültürünün okulda işlenmesi "eğitimin siyasi ve toplumsal işlevini" kazandırmak için yapılan etkinliklerdir. Dolayısıyla Notre Dame de Sion'un, bu amaçları gerçekleştirmeye çalıştığı rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Yahya (1993). *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1993'e). İstanbul.
- Büyükkaragöz, S. Savaş (1977). *Program Geliştirmede "Kaynak Metinler"*. Konya.
- Çilenti, Kamran (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara.
- Erden, Münire (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Erden, Münire (2014). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Eyigün, Sabri (2003). *Edebiyatta Politik Roman*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Repa Eğitim Yayınları.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Güntekin, Reşat Nuri (1962). *Çalığışu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Güntekin, Reşat Nuri (2005). *Çalığışu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kavcar, Cahit (1994). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Özen, Saadet (2006). *Yüzelli Yılın Tanığı Notre Dame de Sion*. İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Salar, Recep (2011). "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Sönmez, Veysel (2003). *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tanır, Engin Deniz (2015). "Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basımında Fransız Okulları Sorunu. (1923-1924)." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 56, Bahar 2015, s. 177-208.

- Tekin, Halil (2004). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Yargı Yayınevi, Ankara.
- Topçu, Filiz (2007). “Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi İle Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (1974). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uludağ, Mehmet Emin (2008). “Çalıkuşu Romanında Vurgulanan Eğitim Problemleri ve Günümüze Yansımaları.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.25 (078-090).
- Url¹: www.nds.k12.tr/Tarihçe. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Url²: www.ilkokul.nds.k12.tr/spip.php?article4224. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Url³: https://tr.wikipedia.org/wiki/Notre_Dame_de_Sion_Frans_Lisesi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Url⁴: [www.nds.k12.tr/Genel bilgi](http://www.nds.k12.tr/Genel_bilgi). (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Variş, Fatma (1978). *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.
- Yalçın, Soner (2004). *Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*. Doğan Kitapçılık A. Ş. İstanbul.

SEHÎ BEY, NECÂTÎ BEY'İN DAMADI MIYDI?

Mine MENGİ¹

ÖZET

Şuara tezkireleri, Türk edebiyatı tarihçiliğinin ilk örnekleridir. 16. yüzyılda Sehî Bey'in yazdığı *Heşt Behişt*, Türk edebiyatında bilinen ilk tezkiredir. Şuara tezkireleri, genellikle şair ve şairlerinden bahseder. Bu tür kaynaklarda şairin hayat hikâyesi ya çok az yer alır ya da hiç bulunmaz. Divan şiiriyle ilgili olarak Necâtî Bey'den bahseden bütün kaynaklarda onun Sehî Bey ile olan yakınlığına da değinilmiştir. 17. yüzyılda Evliyâ Çelebi, *Seyahatname'sinin* II. Bayezit devri şairlerinden bahsettiği bölümünde Necâtî Bey ile Sehî Bey hakkında, diğer kaynaklardan farklı olarak bir akrabalığın varlığına değinmiştir. Bu çalışmada, tarihî kaynaklardan yararlanılarak Sehî Bey ile Necâtî Bey arasındaki akrabalık ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sehî Bey, Necâtî Bey, *Heşt Behişt*, Evliyâ Çelebi, Aşık Çelebi, Gelibolulu Âli.

IS SEHI BEY THE GROOM OF NECATI BEY?

ABSTRACT

Collections of biographies (tazkiras) about poets are the first samples of Turkish literature historiography. *Hest Behist* written in 16th century by Sehî Bey is the first tazkira known in Turkish literature. In general, tazkiras contain something about poet and his poems. In this kind of reference did not mostly refer about life stories of poets. In Turkish Classical Literature, all the reference books mentions about Necati Bey tell about his friendship with Sehi Bey. In 17th century, Evliya Celebi inform something about Necati Bey with the differences of other reference books. Evliya Celebi inform that Sehi Bey and Necati Bey are relatives. In this study, relationship of Sehi Bey and Necati Bey is discussed with historical references.

Key words: Sehi Bey, Necati Bey, *Hest Behist*, Evliya Çelebi, Aşık Çelebi, Gelibolulu Ali.

Edebiyat tarihçiliğimizin ilk örnekleri şuara tezkireleridir. On altıncı yüzyılda Sehi Bey *Heşt Behişt*'le edebiyatımızda bilinen ilk tezkireyi yazmış, daha sonra çoğu mensur olan söz konusu biyografik eserler on dokuzuncu yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Şuara tezkireleri genellikle şairlerden ve eserlerinden söz edip hayat hikayelerine ya kısaca değinir ya da yer vermezler. Tezkirelerde şairler arasında kurulan yakınlık ve çeşitli ilişkiler ise verilen bilgilerin azı olmakla birlikte önemlilerindedir. İlişkilerin başında akrabalık, arkadaşlık ve yakınlıklar gelir. Bu arkadaşlık ve yakınlıkların zemini ya da dayanağı edebi ve kültürel sohbet, içki, eğlence, aynı dönemin kişileri oluş, mizaç uyuşması, öğrenim beraberliği, hemşehrilik vb. özelliklerdir. Anlatımda dil, döneme ve yazarına göre az çok değişiklik göstermekle birlikte anlatılanların çoğu biri ötekinden aktarma olup birbirine benzer. Bilgilerdeki farklılıklar ve sözün uzunluğu daha çok hakkında bilgi verilen şairin tanınmışlığına, tezkire yazarının şaire verdiği öneme, şairlerin dönemlerindeki tanışıklıklarına ve yakınlıklarına göre değişiklik gösterir.

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. mmengi@cu.edu.tr.

Divan Şiirinin önde gelen şairlerinden Necati Bey'den bahseden bütün kaynaklar onun Sehi Bey'le olan yakınlığına, aralarındaki dostluğa yer verirler. Necati Bey, Sehi Bey'i gençken tanımış, ona hocalık yapmış, edebiyatla uğraşmayı, şiir sanatını öğretmiştir.

Tezkirelerde iki sanatçı arasındaki bu durum Sehi'nin Necati Bey'in terbiyet-kerdesi ya da telamizinden olduğu yani Sehi'nin yetişmesinde Necati'nin katkısı olduğu, aralarında hoca öğrenci ilişkisi bulunduğu bilgisiyle yer alır.

Necati Bey'le ilgili olarak genelde 16. yüzyıl tezkireleri övücü sözler söyler: Necati'nin hayallerinin inceliği, darbimesel kullanımındaki başarısı, gazel ustası olduğu ve başka özellikleri... Ailesi, çevresi vb. hayat hikayesine ilişkin bilgiler ise kısmen verilmekle birlikte şairliği, edebi kişiliği dışında söylenenlere bakıldığında daha geri planda kalır.

İki şair arasındaki ilişkiye en uzun değinen iki önemli kaynak **Âşık Çelebi'nin Meşairü's-şu'arâ'sı** ve **Gelibolulu Âli'nin Kühnü'l-ahbar'ıdır**.

Hakkında diğer tezkirelere göre daha fazla bilgi edinebildiğimiz

Âşık Çelebi Tezkiresi'nde Necati, ailesi ve çevresindekilerle ilgili şu bilgi bulunmaktadır:

“Oğulları olmuşdur amma hiçbiri ömrden behremend olmamışdur. Ve bir kızı var imiş anı Ümmü'l-veled-zâde 'Abdülaziz Çelebi ki 'ulûm-ı 'Arabîyyede bedi'ü'l-bedi' ve fûnûn-ı edebîyyede 'adimü'l-'adildür Amasiyya fetvasından tekâ'üd idüp fevt olmuşdur. Bi-hasbi't-tertib mezkûr olur. Ol zemânda yeni mülâzım bulunup ol kızın ana virmişdür. Andan dahı evlâd vücûd bulmamışdur. Necâtiniün mahsûs-ı mülâzımlarından biri güyegisi ve biri Sehî Beg idi. Ve biri Nakkaş Bayram idi ki mahalle-i Vefâ'da sakîn olup ıyş u işret ile rûzgâr geçirüp ölünce gicesi kadr ve gündizi bayramdan yeg idi.

.....Merhuma **Sehi Bey gütdi Necâtî hây** diye târih dimüşdür amma Necâtî Sun'isi dimekle ma'rûf şâkirdi bu tarihi kalb-ı ba'z-ı hurûfla **gütdün Necâtî âh** eylemişdür. Bu tefâsil ekser anlardan menkûldür.... (Kılıç, 1994: 450-452).

Gelibolulu Âli de Kühnü'l-ahbar'ın Tezkire kısmında Necati'yle ilgili şunları söyler:

“Ahir-i ömrüne dek sâbıkü'z-zikr Sehî Beg ve vârise-i vâhidesin tezevviuc itdüğü 'umdetü'l-müderrişin Ümmü Veledzâde 'Abdü'l-'aziz nâm damad gibi gam-hâr-ı nâ-şâdı ve hem-civârlarından Nakkâş Bayram nam gibi nedîm-ülfet-nihâdı ile geçinmiş, ne mu'ammer olmuş evlâd-ı devletinden behre-dâr olmuş ve ne ol duhter-i bülend-ahterün ebnâ-yı kirâmu rü'yetinden kesb-i nûr kılmış âhyanen berâ-yı hâtır (FII96a) için gönli seyr ü sülûk istese merhûm Mü'eyyedzâde hizmetine gidermiş. Ale'l-husûs Sehî Beg merhûm ki ömr-i varı gibi Necâtî Begün hizmetinden ayrılmaz bir nefes meclisinden cüda olmaz” (İsen, 1994: 158).

Görüldüğü gibi her iki kaynakta da Necati'nin ömrünün sonuna kadar Sehi ile ahabplığının bulunduğu, bir kızının olduğu ve onun dönemin âlimlerinden Ümmü Veledzade 'Abdü'l-'aziz ile evlendirildiği ancak kızının çocuk sahibi olmadığı bildirilmektedir. Bu bilgiyle birlikte Necati'nin yakın çevresinde Sehi'nin, damadı Ümmü'l-Veledzade Abdü'l-'aziz'in ve Nakkaş Bayram'ın bulunduğunu öğreniyoruz.

17. yüzyıla gelindiğinde Evliya Çelebi, ünlü Seyahatnamesi'nde II. Bayezit dönemi şairleri arasında Necati'ye de yer verip şair hakkında kısa fakat övücü sözler söylemiştir. Evliya'nın konuyla ilgili verdiği önemli bilgi ise Necâtî ve Sehi hakkında tezkirelerin söylediklerinden farklı olarak aralarında akrabalık ilişkisinin bulunduğuna değinmesidir. Daha sonra Necati ile Sehi arasındaki bu akrabalık ilişkisine Franz Babinger'in *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* adlı kitabında da yer verilir.

Önce *Seyahatname*'de yer verilen konuyla ilgili bilgilere bakalım:

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'nin “**Bayezid Han zamanındaki şairleri bildirir**” başlıklı bölümünde (Kahraman – Dağlı, 2003: 301) iki şairi şöyle tanıtır:

Necati Bey: “*O asırda şairlerin ve edebiyatçıların sultanı eşsiz bir beydi. Edirne şehrinde Sâ'ilî adındaki şairin kurret-i ayn li ve lek sözü gibi kölesi ve oğulluğu idi. İsmi İsa'dır. Ok ve yay vasfında bir penc-beyti vardır ki gerçekten ok ve yayını arşa asmıştır. Yetmiş altı cilt eseri ve hamsesi vardır. 914 tarihinde vefat edip Vefa Sultan yakınına gömülmüştür.*”

Seyahatname'de Necati Bey'le ilgili bu bilgiyi Sehi Bey hakkında verilen şu bilgi izler:

Sehi Bey: “*Necati Bey damadıdır. Zarif dostlarının dedikodularına göre; Sehî Bey Necati'nin kızını almaktan maksadı Necâtî'nin Perişan Evrakını almaktır, diye bugün de söylenir. Gerçekten Sehî Bey şiiirleri sanki Necâtî'ye necat vermiştir. Yahut Sehi'nin ağacı kuru iken Necâtî'nin şiiirleri ile necat bulmuştur.*”

Evliya, *Seyahatname*'nin daha sonraki başka bir bölümünde de yine iki sanatçı arasındaki akrabalık ilişkisine değinerek Sehi'nin Necati Bey'in damadı olduğundan şöyle söz eder.

“**Selim Han (I.Selim, Yavuz) zamanında olan şairleri bildirir**”

Sehî Bey: “*Abdullahoğlu ve Necâtî Bey damadıdır. Hayli eserleri vardır. Şiir:*

Dağlar halka zırhlar geyirüpdür tenime

Cebe satmak nice olur düşmenime

951 (1544) de vefat etti” (Kahraman – Dağlı, 2003: 305).

Evliya'nın her iki şair arasındaki akrabalık ilişkisine değindiği *Seyahatname*'nin daha sonraki bir bölümünde de şu bilgiyle karşılaşırız. Başlık şöyledir:

“*Fetihten sonra Fatih zamanındaki Evliyaullahları ve diğer kabir sahiplerini bildirir.*”

Bu bölümde de Sehi Bey'in Necati Bey'in kızıyla niçin evlendiğini daha doğrusu, Necati'nin şiiirlerine sahip olmak için evlendiğini şöyle anlatır. Yukarıda değindiğimiz ana bölümün alt bölümü şöyledir:

Hazret-i Vefâ'nın vefat tarihi. *Bu Şeyh Vefa'dan aşağı Unkaparı Yolu üzerinde eski Pehlivanlar Tekkesi civarında şairler sultanı Necati Bey gömülüdür. Zamanında asrın biriciği ve devrin seçkini idi. Selis ve hoş divanı ve pek çok ciltli eserleri var. Hatta Edirneli Sehî Bey Necati Bey'in kızını aldı. Necati Bey'in ölümünden sonra Sehî Bey Necâtî'nin kalan evrakıyla Sehî adıyla bir divan etmiştir. Ancak Necati, padişah hizmetinde sancakbeyi olmasa, daima köşesinde otursa idi her gün birer kitabı olurdu. Lâkin Necati, 914'te (1508-09) dünyanın gürlütüsünden kurtulamadı. Kendi mısraı üzere,*

Ölmeyince gelmedi mesken Vefâ meydânına.

dediği gibi sonunda cenazesi Vefa Meydanı'nda kılınıp anılan yerde gömüldü. ...Mezar taşında Karahisari hattıyla damadı Sehî Bey güftesiyle tarihi budur. Gitdi Necati hây (Kahraman – Dağlı, 2003: 320).

Böylece Evliya, *Seyahatname*'nin değişik yerlerinde Sehi Bey'in Necati'nin damadı olduğunu söylemektedir.

Ancak Evliya Çelebi'nin değişik yerlerde bildirdiği ve **zarif dostlarının dedikodularına göre diyerek açıkça sözlü kaynaklara dayandırdığı** bu akrabalık ilişkisi Babinger dışında görebildiğimiz başka hiçbir kaynaktan yer almamaktadır.

Franz Babinger 1927 yılında yazdığı *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* adlı kitabında “Sehi Çelebi Edirne’lidir. Sonradan kayınbabası olan ünlü şair Necâti Nuh’un (Ölm. 17.III.1509) ülfetinde bulunmuş ve ondan ders almıştır.” (Babinger s.76) bilgisine yer verir ki bu bilgiyi aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen herhalde Evliya Çelebi’den almış olmalıdır. Ayrıca Rıdvan Canım (1995: 127), Edirne Şairleri adlı çalışmasında da “F.Babinger, şairin (Sehi Bey’in), Necâti Bey’in damadı olduğunu ileri sürmekte ise de bu bilgiyi doğrulayacak başka bir kaynak da yoktur.” ifadesini kullanır.

Evliya’nın söylediklerinin bir kısmı önceki yüzyıl tezkirelerinin söyledikleriyle örtüşür. Ancak yukarıda yer verdiğimiz ayrı bölümler içinde Sehi Bey’e ilişkin anlattıkları arasında Sehi’nin Necati Bey’le ilişkisine değindiği söz konusu ettiğimiz bazı bilgiler tezkirelerde yer almaz. Seyahatname’nin Sehi Bey’e ilişkin verdiği bilgiler arasında Sehi Bey’in Necati’nin damadı olduğu ancak onun Necati’nin kızıyla evlenme nedeninin Necati’nin şiirlerini, daha doğrusu onun perişan evrakını yani toplanmamış şiirlerini ele geçirmek olduğu bilgisi bulunmaktadır ki ilginç bir bilgidir. Bilginin Necati’nin, Sehi Bey’i damat edinmesi yeni bir bilgi olarak iki sanatçı arasındaki akrabalık ilişkisine işaret ettiği gibi daha da önemlisi Sehi’nin Necati’nin kızını alma nedenidir.

Sehi Bey’in divan sahibi olduğu bilinmektedir. Ancak Divan’ın içeriği ile Necati Bey ilişkisi daha doğrusu Necati Bey’in şiirlerinin toplayarak Sehi Bey’in bu şiirlerden divan tertip ettiği ilişkisi araştırılmaya, her iki divan arasında karşılaştırmaya muhtaçtır. Bu bağlamda Âşık Çelebi’nin Sehi hakkında söylediklerine bakacak olursak Âşık Çelebi, Sehi Bey’in şairliğini beğenmez ve bu konuda şunları söyler: “.....ol asrun şu’arâsıyla mukarin ve merhum Necâti ile musahib belki mu’âsır dimelidür.Eski zaman şu’arâsına taklidi iderdi. Zemânenin kavâbilinden gâfil ve teşhis-i makâdirde hayli câhil idi.Divanın gördüm kabûle kâbil ebyâtın yazdum” (Kılıç, 1994: 551). Âşık Çelebi’nin Sehi Bey’den verdiği örnek beyitler arasında Necâti’ninkilerle örtüşen beyit bulunmamaktadır ancak “hatem, nişan, serv kasideleri arasında redif benzerliği ya da aynılığı vardır.

Necâti’nin yakın çevresinde bulunanlardan biri de **Sun’î**’dir. Sun’î ile ilgili olarak Âli, Kühnü’l-âhbar’da şunları söylemektedir:

“*Sun’î Kastamonidendür. Merhum Necâti Begün şagirdlerindendir. Şu’arâ-yı Fûrs ebyatını dahi kem tettebbu’ itmemişdür. Ve zamânında bazı pesendide sözler söylemiş hatta Sultan Mahmud asitânesinde Necâti nişâncı, Tali’î defterdâr olup Sun’î kâtib-i divân bulunmuş. Mezîd-i inâyetleri ricâsına bu beyti söylemiş* (İsen, 1994: 93).

Evliya’yı ve Babinger’i hariç tutarak, buraya kadar baktığımız kaynaklarda **Necâti Bey’in** yakın çevresinde **Sehi, Veledzade Abdülaziz, Nakkaş Bayram, Sun’î, Tali’î**’nin bulunduğu söylenmekte ancak akrabalıkla ilgili olarak yalnızca **Veledzade Abdülaziz’in Necati**’nin damadı olduğu bilgisi verilmektedir.

Sehi Bey ile Necati Bey arasındaki akrabalık ilişkisine dönecek olursak, Sehi Bey ile Necati Bey arasında akrabalık ilişkisi olup olmadığı yolunda iz sürme isteğimiz Seyahatname’de rastladığımız ilginç bilgileri bulmamızla başlamıştı. Söz konusu iki sanatçı arasında akrabalık ilişkisinin bulunmasından yana konu ilgimizi çekmişti. Böylece Necati Bey ve Sehi Bey hakkında kaynakların aktardığı biyografik bilgilere farklı yeni bir bilgiyle katkıda bulunacağımızı düşündük. Ancak görebildiğimiz kaynaklar böyle bir katkının yapılmasını imkân vermedi. Bu çalışmadan çıkarabileceğimiz sonuç, üzerinde durduğumuz ve ortaya koyduğumuz biyografik bilgilerin kaynaklarına bakarken her zaman dikkatli okumak ve üzerinde düşünmek gerektiği oldu. Gerek şura tezkirelerinde gerekse tarih vb. başka kaynaklardaki bilgilerin önemli bir kısmının daha çok sözlü ve kısmen de yazılı kaynaklardan naklen aktararak verildiklerini gözden kaçırmamak gerektiği, ayrıca anlatımda hikâye, rivayet

vb. bölümlerin metinlere renk katmak, ilgi çekmek vb. özellikler için kullanıldığını hatırlayarak çalışmak gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle saraylı olan ve sarayda babası ve çevresinden aldığı söylenti, hikaye, rivayet, latife vb. sözlü malzemenin Evliya Çelebi'nin üslubunda her zaman bulunduğunu hatırlamak gerekiyor.

Ayrıca, yukarıda Âşık Çelebi Tezkiresi'nde geçen “*Necati'nin mahsus-ı mülazimlerinden biri güyegüsü ve biri Sehi Beg idi.*” cümlesi üzerinde de durmamız gerekiyor. Dikkatlice “**biri güyegüsü ve biri Sehi Beg idi**” cümlesine bakacak olursak cümlenin sonundaki “**ve biri**” ifadesinin düşmesi ile cümlenin**biri güyegüsü Sehi Bey** biçiminde okunması Sehi Bey'in güvey olduğu görüşünü ortaya koymuş olmalı. Böylece Evliya Çelebi ve Franz Babinger'in Sehi Bey'in Necati'nin damadı olduğunu söylemelerinin nedenlerinden belki de en önemlisi bu okuma biçimidir diye düşünüyoruz. Evet, basit bir okuma hatası yani “Necâti'nin mahsûs-ı mülazımlarından biri güyegüsü ve biri Sehî Bey” cümlesindeki “ve biri” ifadesinin düşürülmesi sonucu, Sehi Bey güvey olarak düşünülmüştür.

Kıyasası Necati ile Sehi arasındaki ilişki Evliya Çelebi ve Babinger'in dedikleri gibi akrabalık ilişkisi olmayıp kaynakların çoğunun da belirttiği gibi usta çırak ilişkisi ya da hoca öğrenci ve daha sonra da dostluk ve şairlik mesleğini paylaşma ilişkisidir demek daha doğrudur.

KAYNAKLAR

- Babinger, Franz (1982), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. Coşkun Üçok). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Canım, Rıdvan (1995). *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Evliya Çelebi'nin Sözlü Kaynakları (2012). Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu Yayınları.
- İsen, Mustafa (1990). *Latîfi Tezkiresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1120.
- İsen, Mustafa (1994). *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 93.
- İsen, Mustafa (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahraman, Seyit Ali - Dağlı, Yücel (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Cilt 1.Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kılıç, Filiz (1994). *Âşık Çelebi - Meşa'irü's-Şu'ara İnceleme - Tenkitli Metin*. Ankara: Basılmamış Doktora Tezi.
- Tarlan, Ali Nihat (1992). *Necati Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yekbaş, Hakan (2010). *Sehî Bey Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDEKİ BOLAY ~ BULAY “BÖYLE” KELİMESİ HAKKINDA

Aziz MERHAN¹

ÖZET

Bolay kelimesinin kökeni, *bol-* fiiliyle ilişkilendirilmektedir. Araştırmacıların bu yaklaşımı, Tarama Sözlüğüne dayanmaktadır. Söz konusu kelimenin Tarama Sözlüğünde *bolay ki*, *bola kim*, *bolay kı*, *bolay kim* biçimleriyle en eski metinlerden en yeni metinlere kadar tespit edildiği görülmektedir. Bu çalışmada kelime, *bu* işaret zamiriyle ilişkilendirilerek *bulay* biçiminde okunmuştur. Çalışmanın sonucunda *bulay* kelimesinin yapı çözümlemesi, *bu+lay* “bu(nun) gibi” > *bulay (ki/m)* biçiminde tanımlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, *bolay~bulay*, Tarama Sözlüğü, Divanu Lugati't-Türk, {-AyU} eki.

ABOUT BOLAY~BULAY “LIKE THIS” IN OLD ANATOLIAN TURKISH

ABSTRACT

Etymological form of *bolay* is derived from verb *bol-*. This approachment is shown from *Tarama Sozlugu*. It is mentioned with *bolay ki*, *bola kim*, *bolay kı*, *bolay kim* forms from the oldest book to the latest book in *Tarama Sozlugu*. In this study, this word is mentioned as *bulay* because of demonstrative pronoun *bu*. According to result of this study, morphological form of *bulay* is describe as *bu+lay* “like this” > *bulay (ki/m)*.

Key words: Old Anatolian Turkish, *bolay~bulay*, Tarama Sozlugu, Divanu Lugati't-Turk, suffix {-AyU}.

Daha önce basılmış olan bir bildirimizde² genel itibarıyla adlara gelerek benzetme durumunu gösteren *+Ay(In)* eki üzerinde durmuş olup Türk dillerinin (lehçelerinin) gerek bugünkü gerekse tarihsel devirlerindeki kullanımlarına dikkat çekmiştik. Bundan dolayı burada yeniden buna değinilmeden sadece gönderme yapılarak Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınmış metinlerde karşımıza çıkan *bulay* kelimesinin okunuşuyla ilgili mesele çözümlenmeye çalışılacaktır. Söz konusu olan kelime Türkiye'deki çalışmalarda *bolay (ki/m)* biçiminde verilmektedir. Kelimenin kökeni olarak Orta Asya Türkçesindeki *bol-* “olmak” eylemi gösterilmekte olup bu belirleme de Tarama Sözlüğüne dayanmaktadır.³

Bu gösterme zamiri ile ilgili olması sebebiyle *bulay* biçiminde okuduğumuz kelime, Tarama Sözlüğünde (I, s. 635-636) *bolay ki*, *bola kim*, *bolay kı*, *bolay kim* “ola ki, belki, inşallah” biçiminde ilk metinlerden 19. yüzyıla kadar olan metinlerden alınan örneklerle verilmiştir. Bunun dışında ayrıca aynı sözlükte (VI, s. 4106-4107) *uşbula*, *işbula*, *üşböle* “böyle,

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doç. Dr. amerhan@yildiz.edu.tr

² Merhan, A., “Türk Lehçelerindeki *+lay/+ley*, *+layın/+leyin* Ek(ler)i Hakkında”, *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 13-21 (2006).

³ Ayrıca şu makaleye de bakılabilir: Ayşhan Deniz ABİK, “On the Word *Bolay ki* Anatolian Turkish Texts / Anadolu Türkçesi Metinlerinde ‘*bolay ki*’ Sözü Üzerine”, *Discussions on Turkology Questions and Developments of Modern Turkology Studies / Türkoloji Tartışmaları Başarı ve Zaflarıyla Çağdaş Türkoloji*, Editors / Editörler: Öztürk EMİROĞLU, Marzena GODZIŃSKA, Filip MAJKOWSKI, Warsaw 2014: 664-679. ABİK de enine boyuna irdelediği *bolay ki* sözünün kökenini *bu ol-a ki* (-A istek gelecek zaman eki, *ki* ise Eski Türkçedeki *erki* edatı) birleşmesi olabileceği (s. 677) görüşünü ileri sürer.

bölyece [*bölyece* yerine yanlılıkla], işte böyle, bu şekilde” biçimlerindeki yapı da bununla ilgilidir.⁴

Yapının kökünü *bu* biçiminde belirlediğimize göre eki de “gibi”lik anlamı katan *+lay* ekidir. Bu ek, Köktürk Yazıtlarında görülmemekle birlikte Eski Uygurca metinlerinde ve Mahmud Kaşgarî’nin Divanü Lugati’t-Türk sözlüğünde karşımıza çıkmaktadır. Kaşgarî’nin sözlüğünde kelime *eyle* (Arapçaya uygun biçimi *ayla*) olarak verilmiş ve bunun Oğuzca olduğu belirtilmiştir. (DLT, 1990: 69, 93, 526) İngiliz doğu bilimci Sir Gerard Clauson (1891-1974) bunu *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (= 13. Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Kökenbilgisel Sözlüğü) başlıklı etimoloji sözlüğünde *-la/-le* diye bir ekin varlığını kabul ederek (s. xl) şu bilgiyi vermektedir. Sözlüğünün *ayla* “thus, like that” (= böyle, bunun gibi) maddesinde (s. 272) kelimenin yapısı hakkında bilgi vererek bunun **anlayu* biçiminden ortaya çıkmış olabileceği görüşünü ileri sürmektedir.

Alman asıllı Rus Türkolog Wilhelm Radloff (1837-1918) 1893 yılında yayımlanan *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte* (= Türk Dialektleri Sözlüğü)nde (1. cilt, 353. sütun) *alay* sözünün Baraba, Kazan, Kırım ve Koman diyalektlerinde bulunduğunu belirterek *ol* (*an*) “jener” (= o) zamirinden geldiğini belirtmiş ve anlam olarak “auf solche Weise, so” (= o biçimde, öyle) şeklinde vermiştir. Oysa Radloff’un da kendisinden yararlandığı Ermeni Türkolog Lazar’ Budagov’ (1812-1878) 1869-1871 yılları arasında yayımladığı *Sravnitel’nyy slovar’ Turetsko-Tatarskix’ nareçiy* (= Türk-Tatar Dialektlerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü)nün birinci cildinde (1869, s. 79) *alay* ve *bulay* kelimelerinden kökeni hakkında bilgi vermeden Çagataycada ve Kazan diyalektinde bulunduğundan bahseder. Bir başka yerde (s. 289) Kazan diyalektinde *şulay* ve *bulay*, Kazakçada *bulayğı*, Osmanlı Türkçesinde ise *bulayki* (بولايكي, بولايكي) biçiminde vermektedir.

Gerek Francisci à Mesgnien Meninski’nin (1623-1698) 17. yüzyıla ait *Thesaurus linguarum orientalium* sözlüğünde (1. cilt 943.-944. sütunlar) *bulayki* “ola ki, belki”, gerekse Floransalı Filippo Argenti’nin 1533 yılında kaleme aldığı *Regola del parlare turcho* (= Türkçe konuşma kuralları) notlarına göre (Adamović 2009) *bola ki* “ola ki, belki” biçimi bulunmaktadır. Ekin tarihsel dönem olarak daha önceki dönemde kullanıldığı örnekler bakıldığında, bir başka ifadeyle Eski Anadolu Türkçesi metinleri tarandığında (örneğin Yusuf u Zeliha, Süheyl ü Nevbahar, Dede Korkut Hikâyeleri gibi) karşımıza *bolay* ve *böyle* biçimleri birlikte çıkmaktadır. *Bolay* biçimi daha çok *bolay ki(m)* biçiminde görünmektedir. Diğer Türk dillerindeki görünümü de bize ayrı bir *+lay* ekini işaret etmektedir.

Türkiye Türkçesinde *böyle* kelimesinde görülen bu ek, bu dille aynı grupta olan Azerbaycancada *belə* (*bèle*) biçimi yanında, Türkmencedeki *beyle* biçimi görülürken, ek de Azerbaycancada *olay* “öyle”, *şulay* “şöyle”, *oxloy* “ok gibi”, Türkmencede *yüzley* “yüzeysel olarak” gibi örneklerde varlığını korumaktadır. Türk dillerinin Güneydoğu grubundaki Özbekçede *butunlay* “tamamıyla, bütün olarak; kesin olarak; asla, hiç”, *tiriklay* “canlı olarak, diri diri”, *yarimlay* “yarım” ve Yeni Uygurcada *bütünley* “büsbütün, tamamıyla, bütün bütün” biçiminde görülmektedir. Ekin en belirgin biçimi Kuzeybatı grubundaki Türk dillerinde görülmektedir: Örneğin Karayimcedeki *menley* “benim gibi”, *senley* “senin gibi”, *bizley* “bizim gibi”, *sizley* “sizin gibi”, *allay* “onun gibi”, *olarlay* “onlar gibi”. Yine *buley* “böyle, bu suretle, böylece”, *buley özü* “keza, aynıyle”, *buley-da* “öyle ya da böyle”. Ayrıca Kumukçadaki *bulay* “böyle”, *şulay* “şöyle”, *şolay* “şöyle”, *olay* “öyle”, *savlay* “sağ olarak, bir bütün olarak”, *gertiley* “gerçekten”, *ekinçiley* “ikinci kez”, *üçünçüley* “üçüncü kez” örneklerinde açıkça görülmektedir. Karaçay-Balkarcadaki *bilay*, *bulay* “böyle”, *alay* “öyle”; Kazakçada *bulay* “böyle”, *olay* “öyle”;

⁴ Burada değişik biçimlerde sunulması, kelimenin tam olarak nasıl yazılması gerektiği konusunda da birliğin olmadığını göstermektedir.

Kırgızcadaki *alay* “öyle”; Kazan Tatarcasındaki *bulay, bolay* “böyle”, *alay* “öyle”, *şulay, şuşılay* “şöyle”; Yine Başkurtçadaki *bilay, bolay* “böyle”, *alay, ulay* “öyle”, *korılay* “kuru gibi”, *tereley* “diri gibi”.

Sonuç olarak bazı Türk dillerinde özellikle Kuzey grubundakilerde belirgin biçimde görülen *bolay* ~ *bulay* biçimi Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülmektedir. Ancak +*IAy* ekinin varlığına dikkat edilmediği için araştırmacılar tarafından Anadolu Türkçesinde görülmeyen *bol-* fiiline dayandırılmıştır. Oysa bu ek, Eski Türkçedeki +*IAyU* ekindeki ünlünün düşmesiyle ortaya çıkmış olup eklendiği ada “gibi” anlamı katmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde de *bu* işaret zamirine eklenerek *bu+lay* “bu(nun) gibi” > *bulay* (*ki/m*) biçiminde kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDULLAYEV, Elövset Zakiroğlu, *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, Ankara 1996.
- ABİK, Ayşehan Deniz, “On the Word Bolay ki Anatolian Turkish Texts / Anadolu Türkçesi Metinlerinde ‘bolay ki’ Sözü Üzerine”, *Discussions on Turkology Questions and Developments of Modern Turkology Studies / Türkoloji Tartışmaları Başarı ve Zaaflarıyla Çağdaş Türkoloji*, Editors / Editörler: Öztürk EMİROĞLU, Marzena GODZİNSKA, Filip MAJKOWSKI, Warsaw 2014: 664-679.
- ADAMOVIĆ, Milan, *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, Çeviren: Aziz Merhan, Ankara 2009.
- ALTAYLI, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*, İstanbul 1994
- ATALAY, Besim, *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini “Endeks”*, Ankara 1986.
- ATALAY, Besim, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-III*, Ankara 1985.
- Azərbaycan Dilinin İzahli Lügəti*, Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Dörd cilddə, Bakı 2006.
- BAMMATOV, Z. Z., *Kumıskko-russkiy slovar'*, Moskva 1969.
- BUDAGOV', Lazar', *Sravnitel'nyy slovar' Turetsko-Tatarskiy' nareçiy*, Tom' I, Sanktpeterburg' 1869.
- CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London 1972
- DİLÇİN, Dehri, *Şeyyad Hamza Yusuf ve Zeliha*, İstanbul 1946
- DLT 1990: Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lûgati't-Türk*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1990 (Tıpkıbasım).
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, 2. baskı, Ankara 1991.
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, 2. baskı, Ankara 1991.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak, *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu (Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü)*, Ankara 1992.
- HANSER, Oskar, *Türkmence Elkitabı*, Çev. Zühal Kargı Ölmez, İstanbul 2003 [Özgünü: *Turkmen Manual: Descriptive Grammar of contemporary literary Turkmen Texts Glossary*, Wien 1977]
- KAÇALIN, Mustafa S., *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, İstanbul 2006.

- Kasantatarisches Wörterverzeichnis*, Aufgrund der Sammlung von Ignác Kúnos. Zusammengestellt von Zsuzsa Kakuk, unter Mitwirkung von Imre Baski, Ankara 1999.
- KOWALSKI, Tadeusz, *Karayim Lehçesi Sözlüğü*, Çev. Kemal Aytaç, Ankara 1996. [Özgünü: *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, Karakowie 1929: 150-280]
- MA'RUF OV, Z. M., *Ўzbek tilining izohli luğati I-II*, Moskva 1981.
- MENINSKI, Franciszek à Mesgnien, *Thesaurus Linguarum Orientalium, Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, 6 Cilt, İstanbul 1992-1993.
- MERHAN, Aziz, "Türk Lehçelerindeki +lay/+ley, +layın/+leyin Ek(ler)i Hakkında", *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Bilkent Üniversitesi*, Ankara 2006: 13-21.
- MERHAN, Aziz, *Die 'Vogelgeschprache' Gülşehrîs und die Anfänge der türkischen Literatur*, Göttingen 2003.
- MERHAN, Aziz, *Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi*, Ankara 2008.
- MERHAN, Aziz, *Özbek Dilinin Grameri*, İstanbul 2012.
- NECİP, Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev. İklil Kurban, Ankara 1995.
- ÖNER, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi (Tatar, Kazak ve Kırgız Lehçeleri Karşılaştırmalı Grameri)*, Ankara 1998.
- ÖZÇELİK, Sadettin, *Dede Korkut: Araştırmalar, Notlar/Dizin/Metin*, Ankara 2005.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara 1994.
- PRÖHLE, Wilhelm, *Karaçay Lehçesi Sözlüğü*, Çev. Kemal Aytaç, Ankara 1991. [Özgünü: "Karatschajisches Wörterverzeichnis", *Keleti Szemle*, 10/1909: 83-150]
- RADLOFF, W., *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, Erster Band, 1893.
- Russko-turetskiy slovar'* (Rusça-Türkçe Sözlük), Moskva 1989.
- Tarama Sözlüğü*, 8 Cilt, Türk Dil Kurumu, Ankara 1972-1988.
- TEKİN, Şinasi, "Türkçedeki Bazı Çekim Eklerinin Tarihi Üzerine Düşünceler ve +leyin Eki Hakkında", (*Tarih ve Toplum* 123/1994: 11-16), *İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, İstanbul 2001: 229-245.
- TEKİN, Talat ve Mehmet ÖLMEZ, *Türk Dilleri (Giriş)*, İstanbul 1999.
- TEKİN, Talat, Mehmet ÖLMEZ, Emine CEYLAN, Zuhâl ÖLMEZ, Süer EKER, *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Ankara 1995.
- TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul 2003. [Birinci Baskı 1988]
- TOPARLI, Recep, Hanifi VURAL, Recep KARAATLI, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 2003.
- WATERSON, Natalie, *Uzbek-English dictionary*, New York 1980.
- YUDAHIN, K. K., *Kırgız Sözlüğü I-II*, Çev. Abdullah Taymas, Ankara 1994.

TÜRKÇEDE SÖZ KALIPLARININ YENİDEN ÜRETİMİ: AFORİZMADAN LAFORİZMAYA¹

Muna Yüceol ÖZEZEN²

ÖZET

Bu çalışmada, deyim (idiom), atasözü (proverb), özdeyiş (aphorism), dua (prayer), beddua (damn) vb. söz kalıplarındaki söz oyunları, *yeniden üretim* (reproduction) terimi kullanılarak değerlendirilmektedir. Buna göre *yeniden üretim*, bildik ve genel görünümdeki bir söz kalıbında yapılan dizesel (paradigmatic), dizimsel (syntagmatic), sözcüksel (vocabulary) ve anlambilgisel (semantic) değişikliklere gönderme yapmaktadır. Türkiye Türkçesinde, ilk ve bildik görünümünden farklı bir görünüm kazanan bu söz kalıplarına 1990'lar itibarıyla, *aforizma* terimine örneklemeye *laforizma* denmeye başlamış, bu terim *Türkçe Sözlük*'te de kendisine yer bulmuştur. Söz kalıplarındaki yeniden üretimler, daha çok mizah (gülmece) alanında ve mizah amaçlı olarak yapılmaktadır. Mizahın ilk ve görünen amacı güldürmek olmakla birlikte, ikinci ve belki de daha önemli amacı toplumsal eleştiridir. Söz kalıplarındaki yeniden üretimler de bu amaçlarla yapılmaktadır. Böylelikle, söz kalıpları genel dilbilimin araştırma konusuyken, yeniden üretimler mizah ve toplumsal eleştiri özellikleriyle toplumdilbiliminin araştırma konusu olmaktadır. Bu konulardaki gözlemlerin paylaşılacağı çalışmanın örneklemini, gazeteci Mustafa Balbay'ın *Cumhuriyet Gazetesi*'ndeki 2008-2015 tarihleri arasında çıkan köşe yazılarındaki; *laforizma* teriminin sahibi mizahçı Cihan Demirci'nin *Laforizmalar* (Papirüs Yayınları, İstanbul 1996) adlı kitabındaki, yine Cihan Demirci'nin www.cihan-demirci.blogspot.com.tr adresli blogundaki, www.orjinalsozler.com adlı internet sitesindeki ve son olarak da Nezihan Demirci'nin *Duvar Yazıları* (Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana 2004) başlıklı lisans tezindeki seçme sözlerden oluşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: söz kalıpları, yeniden üretim, anlık oluşum, toplumdilbilim, mizah dili.

REPRODUCTION / RECONSTRUCTION OF FORMULAIC ITEMS AND FIXED EXPRESSIONS ON TURKISH: FROM APHORISM TO LAPHORISM

ABSTRACT

In this paper, puns in formulaic items and fixed expressions such as idioms, proverbs, aphorisms, prayers and damns have been evaluated using *reproduction* and *reconstruction* terms. These terms refer to pragmatic, syntagmatic / syntactic, lexical / and semantic changes made in familiar and generalised fixed expressions. These generalised fixed expressions and formulaic items generally well known by all Turkish users but gain a different aspect from their first known aspect have been called the term of *laphorism* which analogically derived from *aphorism* as of 1990. This term has found a place for itself in *Türkçe Sözlük* since 1998. The reproductions / reconstructions on fixed expressions are made generally in the world of humor for humor per se. However, the first and apparent purpose of humor is making one laugh, its second and possibly more important purpose than the first is social criticism. The reproductions / reconstructions on fixed expressions are also produced for these purposes. From this perspective, while formulaic items and fixed expressions are research topics of linguistics, reproductions / reconstructions of them are topics of sociolinguistics as they contain humor and social criticism features. The sampling

¹ Bu çalışma, 07 Aralık 2016 tarihinde Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi bünyesinde aynı adla verilen konferansın makale olarak yeniden düzenlenmiş biçimidir.

² Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. mzezen@cu.edu.tr

of the study in which observations will be shared consists of fixed expressions selected from the journalist Mustafa Balbay's columns published in *Cumhuriyet Gazetesi* between the years 2008-2015; from humorist and owner of the term of *laphorism* Cihan Demirci's book *Laforizmalar* (Papirüs Publishing, İstanbul 1996), from blog of Cihan Demirci at www.cihan-demirci.blogspot.com.tr, from website www.orjinalsozler.com and finally Nezihan Demirci's undergraduate thesis *Duvar Yazıları* (Çukurova University Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, Adana 2004).

Key Words: formulaic items / fixed expressions, reproduction / reconstruction, nonce formation, sociolinguistics, language of humor.

Kalıplaşma ve kalıplaşmış sözler, dilbiliminde üzerinde söz söylenirken en temkinli davranılması gereken konulardandır. Nitekim bugüne kadar ne kalıplaşmanın tam olarak ne demek olduğuna dair herkesçe kabul edilen bir tanıma ulaşılmıştır, ne kalıplaşmanın sistematığı belirlenebilmiştir, ne de nelerin söz kalıpları havuzunda yer alıp nelerin yer almadığı açıkça ortaya konulabilmiştir. Herhangi bir dilin kalıplaştırma süreçleri ve söz kalıpları bile tam olarak ortaya konulamadığı için kalıplaştırmanın evrensel yasalarının tespiti ise daha büyük bir güçlük olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü kalıplaştırmanın ve söz kalıpları üretmenin dinamikleri her kültürde başka başkadır ve bu kültürel farklılıklar dilbilimcilerin bu dilsel üretim düzlemlerine görece bir mesafede durmalarına neden olmaktadır (Tanımlama, betimleme ve sınıflama güçlükleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yüceol Özezen, 2001; Gökdayı, 2011; Altunöz, 2013). Buna rağmen yapısal (structural) bir bakış açısıyla *sözcük sırası ve birimlerinin değişmez bir biçim aldığı, yapısal olarak kapalı ancak anlamsal olarak son derece üretici söz birlikteliklerine* "söz kalıbı" deme eğilimindeyiz. Söz kalıpları dizisinde (paradigma), diziminde (syntagma), sözcük sırasında değişimlerin olmadığı, sıklığı yüksek ve toplam anlamının bünyesindeki sözcüklerin herbirinin anlamından büyük ölçüde farklı olduğu öbekselleştirilmiştir. İşlevsel (functional) bir bakış açısıyla ise ezberi güçlendirdiğini ve kullanıcıya düşüncesini karşı tarafa en kısa sürede ve en az çabayla aktarma kolaylığı sağladığını söyleyebileceğimiz bu *hazır yapıların* kullanımı, doğal olarak sözlü kültürlerde ve sözlü dilde daha çok tercih edilmektedir. Çünkü sözlü kültürlerde söz kalıbı kullanmak bilişsel bir gereksinimdir ve yaşamsal bir öneme sahiptir. Yazılı kültürlerde ve yazılı dillerde söz kalıplarının kullanımı ise retorik işlevlidir; bu düzlemde söz kalıbı kullanmanın amacı daha çok sözü etkili ve çarpıcı bir biçimde dile getirmektir.

Söz kalıplarının genel yapısal ve işlevsel özellikleri göz önünde bulundurulunca Türkçede de çok çeşitli söz kalıbından söz edebileceğimiz hemen ortaya çıkar: atasözleri, özdeyişler, deyimler, kalıpsözler, dualar, beddualar, tavsiye nitelikli genelleşmiş sözler. Peki bu *kalıplaşmış ve donmuş* (Gökdayı buna "(...) dil birimlerinin bir biçime girip öylece kalmaları" diyor (2011, 22)), görünüşleri söz kalıplarının biçimbilgisel ve sözdizimsel olarak yeniden üretilmelerine, yeniden yaratılmalarına engel midir? Bu soruya "Hayır." cevabını vermemiz gerekiyor. Dil, her görünümüyle (sesbilgisel, biçimbilgisel, sözdizimsel, anlambilgisel, tipolojik ve hatta ortografik) değişmeye açık, dinamik bir olgudur ve aynı zamanda bireysel bir özgürlük alanıdır. Çünkü -Ferdinand de Saussure'ü de hatırlayarak söylemek gerekirse- *dil, toplumsaldır ancak söz / söylem, kişiseldir*. Değişimden, değiştirilmeden, yeniden üretimden *değişmez görünüşlerine rağmen* söz kalıpları da nasibini alır. Bu değiştirme sürecine "çarpıtma" diyebiliriz, "yeniden yaratma" diyebiliriz veya "yeniden üretim" diyebiliriz. Ben burada bu kavramı *yeniden üretim* terimi ile ifade etmek istiyorum. Mizah (gülmece) dünyasında bunun için *laforizma* terimi kullanılmaktadır. Bu terim üzerinden ilerleyelim:

Laforizma terimini tam olarak anlamak için öncelikle *aforizma* teriminin anlamına bakmak gerekmektedir: *Türkçe Sözlük* (2011)'de *aforizma* "Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, ülgere, kelamıkibar, aforizm, aforizma, motto" biçiminde tanımlanmıştır. Biz ise burada

aforizmanın anlamını daha geniş bir pencerede düşünüyor ve söyleyicisi genel halk yığınları tarafından büyük ölçüde unutulmuş, atasözü gibi büyük ölçüde anonimleşmiş veya anonimleşme yolundaki sözleri, deyimleri, kalıpsözleri hatta birincil işlevi artık olumlu ve olumsuz dileklerin aktarılması olmayan dua ve bedduaları da *aforizma* olarak değerlendiriyoruz. Bu değerlendirmede *laforizma* teriminin içeriği ve anlamsal çağrışımları etkili olmuştur. *Türkçe Sözlük* (2011)'de *laforizma* “Çok bilinen sözleri veya atasözlerini günün gereklerine göre değiştirme” biçiminde tanımlanmıştır. Ancak, yayın dünyasındaki *laforizma* kitapları, internet ortamındaki *laforizma* blogları ve *laforizma* siteleri bize *laforizmaların* “çok bilinen sözler”le ve “atasözleri”yle sınırlı olmadığını göstermektedir. Hatta bazı *laforizmalar* dilsel değil kavramsal bir kalıp durumundadırlar. *Laforizma* sözcüğü, 1980’li yıllarda Türkçeye *geyik muhabbeti* kavram ve göstergesini de kazandıran mizah yazarı Cihan Demirci tarafından ilk kez 1993 yılında kullanılmıştır. Kendisiyle sosyal paylaşım ağı üzerinden yaptığımız görüşmede bu terimi 1996 yılında İstanbul’da Papirüs Yayınları’ndan basılan *Laforizmalar* adlı kitabına başlık olarak tercih ettiğini öğrendim. Bu kitabı 1998 yılında yayımlanan *Laforizmalar-2 (Aklımızda Hayırlısı Olsun)* kitabı izlemiştir. Ardından ilk kitap 2005 yılında İstanbul’da Bulut Yayınları’ndan *Laforizmalar-1 (Sürüden Ayrılan Kişilik Kapar)* adıyla tekrar yayımlanmıştır. Cihan Demirci, esasında bu kavramı ilk önce *espirin* sözcüğüyle terimleştirmiş, ancak daha sonra *laforizma* terimini buna tercih etmiştir (Demirci: 1996, ss. 7-10). Öyle ki *laforizma* terimi yukarıda da görüldüğü gibi 1998 baskıları itibarıyla *Türkçe Sözlük*’e bile girmiştir.

Laforizma terimi üretilirken, *aforizma* sözcüğünün başına eklenen /l/ ile *laf* sözcüğüne gönderme yapılmıştır. *Laf* sözcüğü için *Türkçe Sözlük* (2011)’de verilen karşılıklar şöyledir: “1- söz, lakırtı, 2- sonuçsuz, yararı olmayan söz, 3- konuşma, 4- konu, mevzu, bahis, 5- ‘Öyle şey olmaz, bu sözün hiçbir değeri yok.’ anlamlarında hafifseme yollu kullanılan bir söz, 6- dedikodu”. Bu karşılıkların çoğunda *laf* sözcüğü *söz*’e, *kelam*’a göre daha az ciddi bir içeriktedir. Buna göre, Cihan Demirci *laforizma* terimini üretirken aslında okuyucuya / dinleyiciye şu mesajı da vermiş olmaktadır: “Bu anlık, bir kerelik ve kişisel üretimleri çok da ciddiye alma ve ciddiye aldıkların üzerinde bir daha düşün.”

Herhangi bir mizah dergisi veya mizah içerikli bir ağ sayfası incelendiğinde bu “anlık, genellikle bir kerelik, kişisel ve çok da ciddiye alınmaması gereken üretimler” için başka birçok terim de kullanıldığı görülecektir: *makara sözler*, *geyik sözler*, *matrak sözler*, *saçma sözler*, *esprili sözler*, *komik sözler*, *deli sözleri*, *orijinal sözler*, *gırgır sözler*, hatta kısmen benzerlikleriyle *kamyon arkası sözleri*, *duvar yazıları*, yani *grafitiler*, *atarlı sözler* ve *harbi sözler*. Her biri dilbilgisel aykırılıkları bakımından da incelemeye değer olan ve son derece geniş bir arşiv oluşturan bu sözleri biz burada daha çok kavramsal içerikleri, anlambilgisel gönderimleri ve toplumdilbilimsel bir veri olmaları bakımından inceleyeceğiz. Buna göre *laforizma* ve *yeniden üretim* terimleri şu dilbilimsel ve toplumdilbilimsel içerikle kullanılacaktır:

Söz kalıplarının, toplumsal yaşam kalıplarını mizahi bir yolla eleştirmek amacıyla anlık, genellikle bir kerelik ve genellikle kişisel olarak yeniden üretimi ve bu üretimlerin somutlaşmış biçimi.

Bu noktada, akla çalışmada neden *değişke* (variant) teriminin kullanılmadığı gelebilir. Bunun nedeni, çalışmada amaçlanan kavramın *değişke* olmamasıdır. Berke Vardar, *değişkeyi* “bir dil biriminin, değerinde herhangi bir değişiklik olmadan büründüğü biçimlerin her biri” (1998, 71) olarak tanımlamaktadır. Oysa bu tür yeniden üretimlerde tam aksine *değer değişikliği* söz konusudur. Ayrıca bir dilbilimsel kavram olan *anlık oluşum* (nonce formation) da belli ölçülerde burada kullanılan *yeniden üretim* kavramıyla benzerlikler göstermektedir. Turgay Sebzecioğlu, *anlık oluşumu* herhangi bir dil uzmanının kabul etme koşuluna bağlı olmaksızın ancak dil kullanıcılarının anlayacağı düzeyde kalmak koşuluyla üretilen sözcükler olarak ele almaktadır. Buna göre üretilen bu *anlık sözcükler* (nonce words) süreklilik arzeder ve belli bir

grup tarafından kullanılmaya devam ederse *yeni sözcük* (neologism), standartlaşırsa *sözlükbirim* (lexem) adını alır (2013, 17-47). Görüldüğü gibi, *anlık oluşum* biçimbilgisinin (morfolojinin) bir konusudur. Bu bağlamda *laforizma* sözcüğünün kendisi bir anlık sözcük olmakla birlikte, *laforizma* adı altında üretilen söz kalıpları, sözdizimsel üretimlerdir, anlık oluşum ürünleri değildir. Çünkü söz kalıpları, birden çok sözcüğün bir arada bulunduğu sözlerdir. Ancak burada geçen “herhangi bir dil uzmanının kabul etme koşuluna bağlı olmaksızın” üretilme durumunun ve standartlaşma potansiyelinin söz kalıplarının yeniden üretimi / laforizmalar için de geçerli olduğunu belirtelim.

Kavramı hangi terimle karşılırsak karşılayalım, söz kalıplarının da değiştirilebildiği, yeniden üretildiği gerçeğini kabul etmemiz gerekiyor. Peki söz kalıplarını kimler, neden yeniden üretir veya söz kalıplarını kimler, neden yeniden üretme gereksinimi duyar? Bu noktada akla ilk gelenler mizahçılardır. Çünkü bu yeniden üretim, en çok mizahçıların tercih ettiği bir dil oyunudur.³ Ancak yeniden üretim yalnızca mizahçıların değil, mizahi bir dil kullanan, bununla okuyucunun veya dinleyicinin ilgisini toplumsal olaylara ve değer yargılarına çekmeye ve bunları sorgulatmaya çalışan her dil kullanıcısının tercihi olabilmektedir.

Yeniden üretimler anlık (spontane) üretimler gibi görünmektedir; oysa bunlar, üreticisinin zekasını, içinde bulunduğu toplumun geçmişten günümüze kültürel yapısını, değerler sistemini, söz konusu toplumun günümüzdeki toplumsal ve siyasal açmazlarını bildiğini, ayrıca üyesi olduğu dilin olanaklarına da hakim olduğunu gösterir. Aslında bu dilsel yeniden üretim süreci, ilgili kültürün değer yargılarının da yeniden üretimi anlamını taşımaktadır. Bu üretim, idealize edilen değer yargısının çok da gerçek olmadığı, söz kalıplarının bazen yalnızca gerçekte var olanın üzerini örttüğü fikriyle yapılmakta, yeniden üretimlerle bu örtü kaldırılmış olmaktadır. Böylece bildik sözlerin bildik sonuçları doğurmadığı ve toplumsal deneyimlerin değiştiği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Söz kalıplarını yeniden üreten, laforizma kullanan bir mizahçı veya sıradan dil kullanıcısı bize şöyle demiş olmaktadır:

“Toplumumuz şu ideal fikre sahip, şu deneyimlerin gelecek kuşaklara da aktarılması gerektiğine inanıyor. Ama günümüz değer yargılarıyla ve yaşanan olumsuzluklarla artık o bildik sözler geçerli değil ve toplum artık başka şeyleri deneyimliyor.”

Buna göre aforizmalar dil ve edebiyat konusuyken, laforizmalar toplumsal eleştiri işlevlidir ve aynı zamanda mizahın, toplumdilbiliminin ve siyasetbiliminin de konusudur. Şaşırtıcı zenginlikte bir arşive sahip olan laforizmaların tamamını bu sunumla paylaşmanın olanağı yoktur. Burada yalnızca gazeteci Mustafa Balbay’ın *Cumhuriyet Gazetesi*’ndeki 2008-2015 tarihleri arasında çıkan köşe yazılarındaki; mizahçı Cihan Demirci’nin *Laforizmalar* (Papirüs Yayınları, İstanbul 1996) adlı kitabındaki, yine Cihan Demirci’nin www.cihan-demirci.blogspot.com.tr adresli blogundaki, www.orjinalsozler.com adlı internet sitesindeki ve son olarak da Nezihan Demirci’nin *Duvar Yazıları* (Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana 2004) başlıklı lisans tezindeki seçme sözler paylaşıldı. Bunları şöyle sıralayabilim:

- *Acele maile virüs karışır.*

³ Çiğdem Usta, mizah dilindeki dil oyunlarını şöyle sıralıyor: mübalağa (abartma); benzeşleme; eş adlılık (cinas); çok anlamlılık; ağız, lehçe, kesimsel dil kullanımı; argo kullanımı; teşbih (benzetme); istiare (deyim aktarması, eğretileme, metafor); mecaz-ı mürsel (ad aktarması, düzdeğişmece); teşhis (kişileştirme); tezat (karşıtlık); müşakele; istikak; yankı; dil sürçmesi; kaydırma; alışılmamış bağdaştırma kullanımı; karşıtlama; ikilem (paradoks); aktarım; değiştirim; geçişme; değişim; türeme; tersine çevirme (kiyasmus); önsayıtlarla oynama; ironi; saçmalama ve imleme (2009, s. 97-118). Usta’ya göre, dil oyunları yalnız bildirişim aracı olan doğal insan dilinde değil, çizgi, hareket gibi gösterge sistemlerinde de gülmeyi sağlayan temel nedenleri yaratmakta, gülmeye ve gülmeceye aracılık etmektedir (2009, s. 81).

- Ağlamayan takıma penaltı vermezler.
- Alttan aldık yeteri kadar, bundan sonra herkes ederi kadar.
- Ashında Türkiye 'nin sayılı zenginlerinden biriyim ama bayağı saymanız lazım.
- Bazen geriye dönüp bakıyorum da, boynum çıt ediyor bayağı rahatlıyorum.
- Belki birgün seninle aynı evin elektrik faturasına “Oha lan!” deriz.
- Ben evde göbek besliyorum.
- Beni Türk kebabçılara emanet edin.
- Bitkisel hayata girdim, maksat yeşillik olsun.
- Biz kimseyi yarı yolda bırakmadık, onlar müsait bir yerde indiler.
- Borç yiğidin karın ağrısıdır.
- Bu ne hal şoför bey! Süratinden düşen bin parça!
- Bu geceki milli maç nedeniyle, ülkemizde bütün bölgelerde havanın sağanak kurşunlu geçmesi bekleniyor!...
- Bugün aç yatıp bütün komşuların cennetini kitlemeyi düşünüyorum.
- Bülbülü altın kafese koymuşlar, “24 ayar olsun.” demiş.
- Deprem insanı öldürmez, sadece ölmeyi kolaylaştırır.
- Derdini söylemeyen iyi yapar. Bir de onun derdiyle uğraşamayız!
- Dine kılıf arayan minareye yardım toplar!...
- Doğru konuşmuyor ama hep eğri oturduğu için kafam karışıyor.
- Döner gelirse senindir, biz pide söyledik.
- Düşünüyorum, öyleyse suçluyum.
- Eğer kafanızı karıştırıyorsam dibi tutmasın diyerdir.
- Elbette bir gün Allah bize “Yürü ya kulum!” yerine “Otomobile bin ya kulum!” diyecektir.
- Eskiden nereye baksam sen vardın, şimdi Suriye.
- Gecekondu semtlerinde ekmeğin satışı azalmış; pasta yiyor olmasınlar!
- Geçenlerde bir taksi çevirdim, hâla dönüyor.
- Görünen köy kılavuz istemez; yol, su, elektrik ister.
- Göz görmeyince gönül lazer tedavisi ister!...
- Hayat sorar: Bir laforizma yazarı kısa yoldan mı cümleyi döner!...
- Hayata bir de iyi tarafından bakayım derken boynum tutuldu.
- Hayatımı yazsam duble yol olur.
- Hayattayken bir otopsi yapılırsa aslında yaşamadığı ortaya çıkacak pekçok insanın!..
- Her şeyi devletten bekleme. Kendine zengin koca bul!

- *Herkez hata yapar.*
- *Her türlü kesintiye alışmıştık lakin en çok bu koydu bize: Allah'tan ümit kesintisi!..*
- *İçerken araba kullanmayın; bir yere çarparsanız biranız dökülebilir!*
- *İki gönül bir olunca kiralık ev aranır.*
- *İnsanın doğduğu yer değil, durduğu yer önemlidir!..*
- *İnşaat ya Resulallah!*
- *Kaç promil gerekiyor, ikimizi çift görebilmek için?!*
- *Kafam rahat etsin diyorsan altına yastık koy.*
- *Kafanı çevirip durma, aklından geçenleri okuyamıyorum.*
- *Kardan adam olur, senden olmaz.*
- *Kasabamızın ileri gelenleri vardı, ama asıl sorun hiç ileri gidenleri yoktu!..*
- *Kavga ederken birbirini tanımayan tek millet biziz:*
 - Kimsin lan sen?!
 - Asıl sen kimsin lan?!
 - Kimsin oğlum sen?!
- *Kendimi zengin bir iş adamı zannedeyim diye, kahvaltıda portakal suyumdan bir yudum alıp evden çıktım: Şu an açlıktan ölüyorum.*
- *Kurtlardan teklif geldi. Sürüden ayrılıyorum.*
- *Kültür mantarı dışındaki mantarlar ölümlere neden oluyorsa, kültürsüz insan insana neler etmez?!*
- *Millet ruh ikizini bulur, benim payıma ruh öküzü düştü.*
- *Mutluluğa giden yolu bulsam yol paralı çıkar.*
- *Nazar etme ne olur; gasp et, senin de olur.*
- *Normal şartlarda iyi biriyim de şartlar normal değil.*
- *Okul bitsin istiyorsan, adını yaz, boşluk bırak, okulunu yaz, "Çok Biter" şarkısı cebine gelsin.*
- *Oluruna bırak, olmazsa tekrar bırakırsın.*
- *Ölenle ölmümez, mirasına konulur!*
- *Paçayı sıvamış insanın dereyi görme şansı daha fazladır.*
- *Perşembenin gelişi aslında pazartesiden belli olmuştur.*
- *Salt çoğunluğun halt çoğunluğa dönüşmesi de bazen yarıdan bir fazlaya bakar.*
- *Semt bizim, ev ise kira.*
- *Sigara sağlığını bozuyor; çünkü her yakalandığımda babam kemiklerimi kırıyor.*
- *Son gülen sen olacaksın, çünkü geç anlıyorsun.*

- *Sonbahar sararmış ve kurumuş yaprakları romantik bulanlar için farklı bir mevsim. Bizlik bir durum yok. Mangala devam.*
- *Söz gümüş, sükut altın ise hak edene lafı koymak da pırlantadır.*
- *Sürekli eksilerek eksilerini arttırıyoruz zamanın... Hay aksi!...*
- *Şifreni söyleme dostuna, o da söyler dostuna.*
- *Şişede durduğu gibi durmuyor meret: Ha bire zamlanıyor.*
- *Taşlanan her ağaç kendini meyveli zannedermiş!..*
- *Telefonun dinleniyorsa üzülme. Bak sesine hala kulak veren birileri varmış!*
- *Tipinin gideri var ama karakterinin ederi yok.*
- *Vatandaş öldü: Allah taksitlerini affetsin!*
- *Virüs geliyorum demez.*
- *Ya olduğun gibi görün ya da gözüme hiç görünme!*
- *Yarası olan bant alır.*
- *Yarın yapabileceğin birşeyi asla bugünden yapma.*
- *Zamlaya zamlaya kriz olur.*

Cihan Demirci'nin yayımladığı kitapların birçoğunun adı, söz kalıplarının yeniden üretiminden oluşmaktadır (Bu durumun mizah yayını dünyasında tipik bir durum olduğu tahmin edilecektir):

- *Bana Güldüğünü Söyle*
- *Ben Büyüyünce de Çocuk Olucam*
- *Çıkarın Kağıtları Muziplik Yapıcaz*
- *Damdaki Mizahçı / Aptal Bile Değiliz*
- *Damdaki Mizahçı / Türk'ün Türk'ten Başka Düşmanı Yoktur*
- *Deli Gömleği Ütü İstemez*
- *Dilin Komiği*
- *Gülene Ne Yakışmaz*
- *Gülmeye Gülmeye Gülmeye Geldik*
- *Haberden Al Fıkırayı*
- *Hayata Düşen Yalana Sarılır*
- *İyiler Cinnete Gider*
- *Kutsal Kelime Avcısı*
- *Laforizmalar-1 (Sürüden Ayrılan Kişilik Kapar)*
- *Laforizmalar-2 (Aklımızda Hayırlısı Olsun)*
- *Parodisyen Doktor*

- *RTE Garantili Fıkralar*
- *Sazan Mevsimi*
- *Sizinle Hangi Fıkradan Tanışıyoruz*
- *Şiir Küçüğün*
- *Türküm Doğruyum Fena Halde Doluyum*
- *Zirzop Masallar*
- *Zombilirkşi*

Toplumun değer yargılarına gönderme yapan bu yeniden üretimlerin / laforizmaların sistematiğini belirlemek son derece güçtür. Ancak yine de bazı belirlemeler yapılabilmektedir. Buna göre:

➤ Örneklere bakıldığında söz konusu yeniden üretim sürecinde sıklıkla edimbilimsel (pragmatik) anlamlandırmanın yerini dilbilgisel anlamlandırmaya bıraktığı, metaforik ve mecazlı ifadelerin sözlük anlamlarının öne çıkarıldığı dikkati çekmektedir. Zaten mizah dilinin en önemli özelliği de, dilbilgisel anlamın üzerini bir örtü gibi örten bu edimbilimsel anlamı sıyırıp atmak ve okuyucunun / dinleyicinin sözleri düz mantıkla kavramasını, yani dilbilgisel anlama odaklanmasını sağlamaktır:

- *Geçenlerde bir taksi çevirdim, hâla dönüyor.*
- *Kafamı çevirip durma, aklından geçenleri okuyamıyorum.*
- *Kafam rahat etsin diyorsan altına yastık koy.*
- *Döner gelirse senindir, biz pide söyledik.*

➤ Bazı yeniden üretimler, bildik bir söz kalıbının değişkenlerinin tamamen ters yüz edilmesiyle yapılmaktadır:

• *Dereyi görmeden paçaları sıva-* deyiminin ters yüz edilmesiyle: *Paçayı sıvamış insanın dereyi görme şansı daha fazladır.*

• *Sürüden ayrılanı kurt kapar.* atasözünün ters yüz edilmesiyle: *Kurtlardan teklif geldi. Sürüden ayrılıyorum.*

• *Eğri oturalım, doğru konuşalım.* kalıpsözünün ters yüz edilmesiyle: *Doğru konuşmuyor ama hep eğri oturduğu için kafam karışıyor.*

• Hz. Muhammet'in *Komşusu aç yatarken kendisi tok yatan bizden değildir.* biçimindeki özdeyiş görünümü kazanmış olan hadisin ter yüz edilmesiyle: *Bugün aç yatıp bütün komşuların cennetini kitlemeyi düşünüyorum.*

• *Minareyi çalan kılıfını hazırlar.* atasözünün ters yüz edilmesiyle: *Dine kılıf arayan minareye yardım toplar!...*

➤ Bazı yeniden üretimler, sözel bir değiştirmeden çok toplumun zihninde yerleşik durumdaki bir kavramın, bir inancın ters yüz edilmesi biçiminde yapılmaktadır:

• *İyiler cinnete gider.* (Toplumumuzda iyilerin cenete gideceği, cennetle ödüllendirileceği biçiminde bir inanış var. Öteki dünya inanışını bir kenara bırakırsak, iyilerin bu dünyada pek de ödüllendirilmedikleri, hatta iyi olmak yüzünden bedel ödedikleri ortadadır.)

• *Kendimi zengin bir iş adamı zannedeyim diye, kahvaltıda portakal suyundan bir yudum alıp evden çıktım: Şu an açlıktan ölüyorum.* (Küresel anlamda idealize edilen insan tipleri Türk toplum yaşamına uymaz. Türk insanı, büyük oranda bulduğu yemeği, sağlıklı olup olmadığına bakmaksızın çarçabuk yemek zorundadır. Çünkü yaşam mücadelesi onu beklemektedir.)

• *Semt bizim, ev ise kira.* (Semt bizimse yuvamızdayız ve korunaklıyız demektir. Oysa bu gerçek dışıdır. Evimiz bile bize ait değil. O halde *Semt bizim semtimiz.* gibi bir düşünce yersizdir.)

• *Sonbahar sararmış ve kurumuş yaprakları romantik bulanlar için farklı bir mevsim. Bizlik bir durum yok. Mangala devam.* (Sonbahar mevsimi, sararmış ve kurumuş yapraklarıyla romantik bir mevsimdir. önermesi bizim toplumumuzda genel olarak ormanlık alan-mangal çağrışımı yaratır.)

➤ Durağan ve son biçimini almış atasözü, özdeyiş gibi söz kalıplarının sözel düzeyde kalan yeniden üretimlerinin sistematiğini çözmek görece daha kolay olmaktadır. Bu üretimlerde, dizimde çok fazla bir değişiklik yapılmadığı, değişikliklerin dizisel düzlemde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Özellikle iki bölümlü atasözleri ve özdeyişlerde, ikinci bölüm okuyucuya / dinleyiciye sürpriz ancak esprili bir biçimde farklı bir görünümle sunulmaktadır:

Aforizma	Laforizma
<i>Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.</i>	<i>Akılsız başın cezasını halklar çeker.</i>
<i>Borç yiğidin kamçısıdır.</i>	<i>Borç yiğidin karın ağrısıdır.</i>
<i>Düşünüyorum, öyleyse varım.</i>	<i>Düşünüyorum, öyleyse suçluyum.</i>
<i>Ecel gelmiş cihane, baş ağrısı bahane</i>	<i>Ecel gelmiş cihane, iş kazası bahane.</i>
<i>Göz görmeyince gönül katlanır.</i>	<i>Göz görmeyince gönül lazer tedavisi ister!...</i>
<i>Nazar etme ne olur, çalış senin de olur.</i>	<i>Nazar etme ne olur; gasp et, senin de olur.</i>
<i>Paranın ne önemi var, mühim olan insanlık.</i>	<i>Paranın ne önemi var, mühim olan miktarı.</i>
<i>Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.</i>	<i>Perşembenin gelişi aslında pazartesiden belli olmuştur.</i>
<i>Sürüden ayrılanı kurt kapar.</i>	<i>Sürüden ayrılan kişilik kapar.</i>
<i>Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol.</i>	<i>Ya olduğun gibi görün ya da gözüme hiç görünme!</i>

Bu tür söz kalıplarında bazen söz kalıbının bitmesi gereken yerde cümle sürpriz bir biçimde devam ettirilmektedir:

• *Görünen köy kılavuz istemez.* atasözü yerine *Görünen köy kılavuz istemez, yol, su, elektrik ister.*

• *Her şeyi devletten beklememek gerekir.* biçimindeki tavsiye niteliğindeki genelleşmiş söz yerine *Her şeyi devletten bekleme. Kendine zengin koca bul!*

• *Ölenle ölülmeyiz.* kalıpsözünün yerine *Ölenle ölülmeyiz, mirasına konulur.*

• *Deprem insanı öldürmez.* biçimindeki tavsiye niteliğindeki genelleşmiş söz yerine *Deprem insanı öldürmez, sadece ölmeyi kolaylaştırır.*

Bu tür söz kalıplarında yeniden üretim bazen yalnızca farklı sözlerin kullanımıyla yapılmaktadır. Farklı sözler, bazen ilk biçimdeki sesbirimlerle oynanması sonucunda ortaya çıkmaktadır:

- *Acele işe Şeytan karışır.* atasözünün yerine *Acele maile virüs bulaşır.*
- *Ağlamayan çocuğa meme vermezler.* atasözünün yerine *Ağlamayan takıma penaltı vermezler.*
- *Kaza geliyorum demez.* atasözünün yerine *Virüs geliyorum demez.*
- *Sırrını söyleme dostuna, o da söyler dostuna.* atasözünün yerine *Şifreni söyleme dostuna, o da söyler dostuna.*

➤ Tespit edildiği kadarıyla üretilme süreçleri ve üreticilerinin özellikleri bakımından söz kalıplarında 3 çeşit yeniden üretim / laforizma vardır:

1- Anlık / bir kerelik ve üreticisi belli yeniden üretimler:

- *Ecel Gelmiş Cihane, İş Kazası Bahane.* (Mustafa Balbay, *Cumhuriyet Gazetesi* (10 Eylül 2014))
- *Güzele bakmak için önce jüri üyesi olmak gerekir.* (Cihan Demirci, *Laforizmalar*, s. 67)
- *Yurtta Karış, Dünyada Karış!* (Mustafa Balbay, *Cumhuriyet Gazetesi* (11 Eylül 2011))
Gazeteci-siyasetçi Mustafa Balbay'ın söz kalıplarında anlık yeniden üretimlere sık sık başvurduğu dikkati çekmektedir:

- *Komşu Komşunun Gül'üne Muhtaç!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Eylül 2008)
- *İtaat Eken İsyân Biçer!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Kasım 2011)
- *Hukuk Adres Sormuyor!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ocak 2012)
- *Kol Kırılır Paket İçinde Kalır!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Temmuz 2012)
- *Ecel Gelmiş Cihane, İş Kazası Bahane!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Eylül 2014)
- *Operasyon Yapan Yasasını Hazırlar!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Aralık 2014)
- *Vurun Medyaya!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Eylül 2015)
- *Yanlış Hesap Moskova'dan Döndü!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Eylül 2015)

Anlık yeniden üretimler bazen daha basit söz oyunları ile de yapılabilmektedir:

- *Neşet Ertay: Anadolu'nun Ozan Tabakası* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Eylül 2012)
- *Faili Meşhur Cinayetler...* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Eylül 2014)
- *Siyaset K-adını Arıyor!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mart 2015)
- *Soykırımı Geç... Aman Oykırım Olmasın!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 2015)
- *"İzin" deyim!* (*Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Kasım 2015)

2- Süreklileşme / yaygınlaşma eğilimi gösteren, üreticisi belli yeniden üretimler:

- *Emek En Cüce Değerdir!* (Mustafa Balbay, *Cumhuriyet Gazetesi* (30 Nisan 2015)),
- *Sürüden ayrılan kişilik kapar.* (Cihan Demirci, *Laforizmalar*, s. 89),
- *Mizahçının vurduğu yerde gülümseme biter!* (Cihan Demirci, *Laforizmalar*, s. 102)

3- Süreklileşen / yaygınlaşan ve anonimleşen yeniden üretimler: Cihan Demirci kendi yeniden üretimlerinin anonimleşmesi sürecini biraz da mizahi bir dille şöyle ifade ediyor: Önce dillere, sonra internete, ardında giderek arak ellerde anonim hallere düşen laforizmalar (www.laforizmalar.blogspot.com.tr). Sürekli hale gelip yaygınlaşan laforizmalar, giderek ilk ve bildik biçimlerinin alternatifleri haline gelmektedir. Hatta bazen ilk biçimlerini unutturmaları bile söz konusu olabilmektedir:

- *Bekleyen derviş beklemekten gebermiş.*
- *İsteyenin bir yüzü kara vermeyen zenci.*
- *Türk! Öğün! Çalış! Babana bile güvenme!*
- *Sakla samanı kış gelince yersin.*
- *Senin paran benim param, benim param yine benim param.*
- *Damlaya damlaya hiçbir şey olmaz.*
- *Akılsız başın cezasını halklar çeker.*
- *Paranın ne önemi var, mühim olan miktarı.*

SONUÇ

Türkiye’de 1990’lı yıllar itibarıyla mizah dünyasında bildik söz kalıplarını ve kalıplaşmış ve yerleşik toplumsal deneyimleri hatırlatan mizahi söz oyunları genel olarak “laforizma” olarak bilinmektedir. *Aforizma* terimi ile *laf* sözcüğü arasında sesbilgisel ve anlambilgisel bir benzerlik kurularak oluşturulmuş olan bu sözcük, ilk defa mizahçı Cihan Demirci tarafından kullanılmıştır. Bu bağlamda laforizma söz kalıplarının yeniden üretimidir. Dil araştırmalarında, kalıplaşma kavramını tanımlamanın, söz kalıplarının yapısal çözümlemelerini yapmanın ve nelerin söz kalıbı olup olmadığını belirlemenin güçlüğü bilinmektedir. Durum böyleyken laforizma üretmenin sistematüğini belirlemek daha zorlu bir araştırma konusuna dönüşmektedir. Çünkü laforizmaların bir bölümü, dilsel değil bilişsel verilerdir. Ancak yapısal olarak son biçimini almış atasözü, özdeyiş gibi söz kalıplarının yeniden üretilmeleriyle ortaya çıkan laforizmaların dilsel sistematüğünü belirlemek görece daha kolay olmaktadır. Ama hangi tür laforizma olursa olsun, bu yeniden üretimlerle bildik sözlerin bildik sonuçları doğurmadığı ve toplumsal deneyimlerin değiştiği düşüncesi verilmiş olmaktadır. Laforizmalarda zihindeki hazır yapıların temel profilleri (structure) alınarak yeni ve dinamik yapılara (construction) ulaşılmaktadır.

Laforizmalar en çok mizahçılar tarafından tercih edilmektedir. Ancak yaşama dair alternatif ve eleştirel bir düşüncesi olan her dili kullanıcısı bunu, çeşitli bildik dilsel kalıp yapıları kullanarak ifade edebilmektedir. Söz kalıpları toplumsal deneyimleri kolayca ve etkileyici bir biçimde yeni kuşaklara aktarmak için kullanılır ve bunlar yalnız dilbilimin ve kültür tarihi araştırmalarının konusudur. Ayrıca yazılı kültürlerde giderek bu tür söz kalıplarının üretimi azalmış görünmektedir. Standart dildeki bildik ve kalıplaşmış ilk biçimlerin alternatifi olan laforizmalar bilinenin ve gerçek sanılanın mizah yoluyla yeniden yorumlanması, inanılan şeyin sorgulanması amacını taşır. Çünkü söz kalıplarının gösterdiği gerçeğin değiştiği, gerçekte söz kalıbının gösterdiği gerçeğin artık birbiriyle uyuşmadığı deneyimlenmiş, toplumda artık bazı bilinenleri eleştirme vaktinin geldiği düşüncesine ulaşılmıştır. Böylece değişen gerçek

karikatürize edilmiş ve mizah yoluyla yeniden tanımlanmış olmaktadır. Bu özellikleriyle laforizmalar yalnız genel dilbilimin değil toplumdilbiliminin, mizah araştırmalarının ve hatta siyasetbiliminin araştırma konusudur.

Mizah dili genel dilin özel alanlarından, özel düzlemlerinden biridir. Osman Cemal Kaygılı, “Dilin tabakalaşmasından argo doğar.” diyor (2003, s. 7). Aslında herhangi bir standart dilin çeşitli toplumsal sınıflarda, internet ortamında, çeşitli meslek gruplarında, çeşitli etnik gruplarda, kırsalda, bürokratik ortamlarda vb. çok çeşitli varyasyonları vardır. Mizah düzlemi de bize bu varyasyonlardan birini sunmaktadır ve bu düzlemdeki üretimler çeşitli disiplinler için eşsiz bir veri durumundadır.

ÖRNEKLEM

Cihan Demirci örnekleme için: Cihan Demirci, *Laforizmalar*, Papirüs Yayınları, İstanbul 1996 ve www.cihan-demirci.blogspot.com.tr (erişim tarihi: 18 Kasım 2016),

Mustafa Balbay örnekleme için: www.cumhuriyet.com.tr (erişim tarihi: 29 Mayıs 2016)

Genel örneklem için: www.orjinalsozler.com (erişim tarihi: 14 Kasım 2016) ve Nezihan Demirci, *Duvar Yazıları*, (Danışman: Muna Yüceol Özezen) Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana 2004.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö. A. (1989). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*. İstanbul: 5. Baskı, İnkılâp Kitabevi.
- Altunöz, M. (2013). *Türkiye Türkçesinde Anlatım Kalıpları*. Basılmamış Doktora Tezi. (Danışman: M. Özmen) Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, Cihan (1996). *Laforizmalar*, İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Gökdayı, H. (2011). *Türkçede Kalıp Sözcükler*. İstanbul: Kriter yayınları.
- Kaygılı, O. C. (2003). *Argo Lugatı*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Sebzecioğlu, T. (2013). Anlık Oluşum ve Türkçede Anlık Sözcüklerin Oluşum Süreçleri Üzerine Bir Betimleme. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*. S. 10 / 3, 17-47.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Usta, Ç. (2009). *Mizah Dilinin Gizemi*. Ankara: 2. Baskı, Akçağ Yayınları.
- Vardar, B. vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: 2. Baskı, ABC Kitabevi. www.laforizmalar.blogspot.com.tr (erişim tarihi: 21 Kasım 2016).

TÜRKÇEDE RENKLERİ ADLANDIRMA SORUNU

Mehmet ÖZMEN¹

ÖZET

Renk adları sınırlıdır; oysa renkler sonsuzdur. Beyazdan siyaha, siyahtan kırmızıya, maviden sarıya *vb.* geçişlerde sayısız ara renk vardır. Bu bakımdan, renkleri adlandırmak zor ve sorunlu bir konudur. Bununla birlikte, renkleri adlandırmanın belirli yöntemleri vardır. Renk adları, tek kelime olabilir. Belirtisiz isim tamlaması veya sıfat tamlaması yapısında olabilir. Eklerle türetilmiş olabilir. Her yapının kendine özgü renk adı yapma özelliği bulunmaktadır. Renklerle ilgili olarak binlerce kelime türetilmiştir; ancak, bunların pek azı ölçünlü dilde ve buna bağlı olarak da sözlüklerde yer almaktadır. Renkleri adlandırmak zor bir konudur. Bunca rengi nasıl adlandırmak gerektiği, sokaktaki herhangi bir kişiyi, fazla ilgilendirmeyebilir; ama dilcileri, şairleri, yazarları, ressamaları, boya sanayisi ile uğraşanları, modacıları, fotoğrafçıları elbette, çok ilgilendirir.

Anahtar kelimeler: Renk, renk adı, renk adlarının yapısı, adlandırma, renkler ve sıfatlar.

THE PROBLEM OF NAMING COLORS IN TURKISH

ABSTRACT

Names of colour are limited; however colours are infinite. There are limitless accent colours from white to black, black to red, blue to yellow etc. Therefore, it is difficult and problematic to name the colours. Nevertheless, there are some methods to name colours. Name of a colour may consist of a single word or an indefinite noun phrase or adjective phrase. It may be derived with affixes. Every structure has its own feature naming colours. Thousands of words regarding colours have been derived; however, a few of them are used in standard language and therefore put in dictionaries. Naming colours is an arduous matter. Naming so many colours may not be relevant to the man in the street but it is indeed a significant issue for linguists, poets, authors, artists, people in the paint industry, fashion designers and photographers.

Key words: Colour, colour name, structure of colour names, naming, colors and adjectives.

1. Renk adları sınırlıdır; oysa renkler sonsuzdur. Beyazdan siyaha, siyahtan kırmızıya, maviden sarıya *vb.* geçişlerdeki ara renklerin kaç tanesinin adı vardır? Bu renk cümbüşünde bunca rengi nasıl adlandırmak gerektiği, sokaktaki herhangi bir kişiyi, fazla ilgilendirmeyebilir; ama dilcileri, şairleri, yazarları, ressamaları, boya sanayisi ile uğraşanları, modacıları, fotoğrafçıları elbette, çok ilgilendirir. Ancak, hangi meslekle, hangi işle, hangi bilimle veya sanatla uğraşılırsa uğraşılsın, binlerce renge karşı, sınırlı sayıda renk adı vardır ve renkleri adlandırmak isteyenler, belirli yöntemlere başvurmak zorundadır.

Eski Türkçede, tarihi lehçelerde, Türkiye Türkçesinde, çağdaş Türk dillerinde ve lehçelerinde kullanılan renkler ve renk adları, *anlamları, biçim özellikleri, kökenleri, nitelikleri, kültürel algılanmaları, Türk kültüründeki yerleri, kullanım sıklıkları, tercih edilişleri, yazım biçimleri, tonları, öznel kullanımları, sayıları, metafor olarak kullanımları, yer adlarındaki kullanımları, kumaş ve desenlerdeki kullanımları, ağızlardaki kullanımları, atasözleri ve deyimlerdeki kullanımları, sistematiği, vb.* bir çok yönden incelenmiştir.

Renkleri adlandırmada, karşımıza değişik sorunlar çıkmaktadır. *Ak/beyaz, al, boz, kara/siyah, kırmızı, mor, vb.* renk adlarında olduğu gibi, belli renkleri, doğrudan doğruya

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. mehmet_ozmen01@hotmail.com; ozmen@cu.edu.tr.

karşılaman ve ölçünlü dilde kullanılan adlar yanında, renklerin tonlarını ve ara renkleri karşılamak için farklı yöntemlere başvurulmuş yeni renk adları da türetilmektedir. Herkesçe bilinen ve sözlük birimi olarak sözlüklerde yer alan renk adları yanında, kişisel adlandırmalar da olabilmekte, bir kişi, kendi dünyasındaki nesne renkleriyle, ölçünlü dilde olmayan, herkesin zihninde aynı rengi çağrıştırmayan renk adları da türetebilmektedir. Bütün bu renkleri adlandırmak, kendi içerisinde farklı sorunlar da barındırmaktadır.

Adlandırılan renklerin yanında, Türkçe Sözlük'te (TS)² "Değişik renklerin veya boyaaların karışmasından ortaya çıkan ve kesin bir adı olmayan renk." olarak tanımlanan ve "sağır renk" diye adlandırılan bir renk daha vardır. İlginç olan şu ki tanımında adının olmadığı belirtilen rengin de adı var: *sağır renk*.

2. Yapıları ve yöntemleri bakımından renk adlandırmaları

Türkçede renkler, *gök, sarı, yeşil, boz*, örneklerinde olduğu gibi doğrudan doğruya tek kelimeyle; *bal rengi, camgöbeği, deniz mavisi, çivit rengi* örneklerinde olduğu gibi belirtisiz isim tamlaması yapısında; *koyu kırmızı, açık mavi* örneğinde olduğu gibi sıfat tamlaması yapısında; *kırçıl, gökşin, mavimtrak, beyazımsı* örneklerinde olduğu gibi eklerle türetilen kelimelerle veya *altuni, nohudi, fındiki* örneklerinde olduğu gibi Arapça aitlik eki (+î) ile türetilen kelimelerle karşılaşılır.

2.1. Tek kelimedenden oluşan renk adları

Bazı renk adları, doğrudan doğruya tek kelimedenden oluşur: *ak/beyaz, kara/siyah, kırmızı, lacivert, mavi, mor, sarı, yeşil, bej, boz, kır, kızıl, vb.*

2.2. Belirtisiz isim tamlaması yapısındaki renk adları

Belirtisiz isim tamlaması biçiminde olan renk adları, *bal rengi, kahverengi, çivit rengi* örneklerinde olduğu gibi *nesne adı + renk + 3. teklik kişi iyelik eki*; diğeri, *saman sarısı, deniz mavisi, Çingene pembesi, Hint sarısı, şeytan kırmızısı* örneklerinde olduğu gibi, *nesne / kavim / halk / kavram adı + renk adı + 3. teklik kişi iyelik eki* yapısında olmak üzere iki biçimdedir.

Nesne adı + renk kelimesi + 3. teklik kişi iyelik eki yapısındaki *kahverengi, çivit rengi, gümüş rengi, vb.* renk adları, yaygındır ve sözlük birimi olarak kullanılır. *Nesne adı + renk adı + 3. teklik kişi iyelik eki* yapısındaki *çivit mavisi, deniz mavisi, saman sarısı* (TS) *bayrak kırmızısı, dudu yeşili (papağan yeşili), kanarya sarısı, kömür karası, kar beyazı, öd yeşili, yosun yeşili* (Çotuksöken 1994: 63) *vb.* renk adları ise, sözlük birimi olarak daha seyrek kullanılır.

Her iki biçimde türetilmiş renk adlarından yeteri kadar tutunmamış ve yaygınlık kazanmamış olanlar, elbette sözlüklerde yer alamaz. Ancak, eşdeğer yaygınlığa sahip renk adlarından biri sözlükte yer alırken diğeri yer almaması tutarsızlık olarak kabul edilebilir. Örneğin bu renk adlarından *çivit mavisi, Çingene pembesi, deniz mavisi, kar beyazı, saman sarısı, süt kır, TS'de yer alırken, bayrak kırmızısı, kanarya sarısı, kömür karası, öd yeşili, yosun yeşili, TS'de yer almamaktadır.*

Aslında sık kullanılmayan isim tamlaması yapısındaki renk adlarının karşıladığı rengi bilebilmek için, nesneyi ve buna bağlı olarak da o nesnenin rengini bilmek zorunluluğu vardır. Eğer nesne ve nesnenin rengi bilinmiyorsa renk hakkında fikir edinmek mümkün değildir. Örneğin *saman* ve samanın rengi bilinmiyorsa *saman rengi* hakkında fikir edinmek mümkün değildir. Önce nesne ve rengi, buna bağlı olarak da renk bilinecektir. Yine, kanarya ve *kanaryanın rengi* bilinmiyorsa *kanarya sarısının*, yosun ve yosunun rengi bilinmiyorsa *yosun*

² Bu çalışmada, renk adları için Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ü (TS, 2011) esas alınmıştır.

yeşilin ne olduğu bilinemez. Bu durum, sık kullanıldığı için nesne renk ilişkisi düşünülmeden, bir rengin göstergesi olarak algılanan renk adlarında dikkat çekmez. *Saman rengi* derken saman ve rengi, *yosun yeşili* derken yosun ve rengi düşünülmez; ancak, *çivit rengi*, *angudi*, *bergamodi*, *leylak rengi* gibi daha az kullanılan renkler için daha çok geçerlidir.

Barut rengi, *saman rengi*, *kahverengi*, vb. renk kelimesiyle türetilen renk adları ile *saman sarısı*, *yosun yeşili kanarya sarısı*, vb. nesne adıyla türetilen renk adları arasındaki farka gelince, renk kelimesi ile türetilen adlar doğrudan doğruya bir rengin adı olurken, nesne renginden aktarılan renkler, bilinen bir rengin tonlarını karşılar.

Tamlayanı isim tamlaması olan, dolayısıyla üst üste gelen isim tamlamalarından oluşan renk adlarında, renk kelimesinden oluşan tamlanan eksiltilir: *gülkurusu* (<*gülkurusu rengi*), *yavruağzı* (<*yavruağzı rengi*), *camgöbeği* (<*camgöbeği rengi*), *devetüyü*, *kavuniçi*, vb.

2.3. Sıfat tamlaması biçimindeki renk adları

Renklerin bazıları, sıfat tamlaması biçiminde adlandırılır. Sıfat tamlamasını oluşturan sıfatlar, *açık*, *koyu*, *cart*, *ciyak*, vb. gibi, genellikle belli sıfatlardır; ancak bu sıfatların bazıları ölçünlü dildeki renk adlandırmalarında kullanılmayan sıfatlardır. Yine bu sıfatların bazıları *koyu kırmızı*, *koyu yeşil*, *açık sarı*, *açık pembe* örneklerinde olduğu gibi kalıcı renk adı türetirken bazıları, sözlük birimi olarak sözlüklerde yer almayan geçici renk adı türetir.

Ölçünlü dilde, renklerin tonlarını ve derecelerini belirten sıfatlar, aynı sıklıkta kullanılmamaktadır. Renk adı türeten sıfatlar arasında, en sık kullanılanlar, *açık* ve *koyu* sıfatlarıdır. Bunların yanında, *çiğ*, *kırık*, *kirli* ve *süt* gibi seyrek kullanılan sıfatlar da bulunmaktadır.

Renklerin derecelerini anlatan renk adlarının çoğu, *açık sarı / koyu sarı*, *açık yeşil / koyu yeşil* örneklerinde olduğu gibi karşılıklı durumdadır. TS'de, *koyu* ve *açık* sıfatlarıyla türetilen renk adlarından *koyu lacivert* ile *koyu kırmızı* renklerinin *açık* karşılıkları, *açık kestane* ile *açık saman renginin* de *koyu* karşılıkları bulunmamaktadır. Yedi renk adı ise, *koyu* ve *açık* olmak üzere, karşılıklıdır. Ayrıca *koyu kırmızı* renk adı, at donunu ifade eder.

Koyu sıfatı ile türetilen renk adlarında sıfat tamlaması, *koyu + renk adı* biçimindedir. TS'de, *koyu* sıfatıyla türetilen 9 renk adı bulunmaktadır: *koyu gri*, *koyu kahverengi*, *koyu kırmızı*, *koyu lacivert*, *koyu mavi*, *koyu pembe*, *koyu sarı*, *koyu kırmızı*, *koyu yeşil*. *Açık* sıfatıyla türetilen renk adları, *açık + renk adı* biçimindedir. TS'de *açık* sıfatıyla türetilmiş 8 renk adı bulunmaktadır: *açık gri*, *açık kahverengi*, *açık kestane*, *açık kırmızı*, *açık mavi*, *açık pembe*, *açık saman rengi*, *açık yeşil*.

TS'de, *acı* ve *kirli* sıfatlarıyla türetilmiş sınırlı sayıda renk adına yer verilmiştir: *acı yeşil*, *kirli sarı*. Nense adıyla türetilen ve sıfat tamlaması görünümünde olan *süt beyaz* ve *kar beyaz* renk adları ise, benzetmeye dayalı sıfat tamlaması olabileceği gibi, iyelik eki düşmüş isim tamlamasından da gelmiş olabilir; ancak, *süt kırmızı* "*Beyaz renkli at donu.*", *süt mavisi* "*Çok açık mavi.*" renk adları, iyelik düşmesini göstermektedir.

Türkçede, sıfatlarla türetilen renk adlarından bazıları kalıcı renk adı olurken, bazıları halk arasında kullanılan, ancak sözlük birimi olarak sözlüklerde yer almayan geçici renk adı türetir. TS'de, bu sıfatlar tanımlanırken, renk tanımlamasında kullanıldıkları belirtilmiş, ancak türettikleri renk adlarına TS'de yer verilmemiştir. Bu sıfatlardan *canlı*, *cart*, *cırlak*, *çiğ*, *parlak*, *kırık* sıfatları, doğrudan doğruya rengi nitelerken, *donuk*, *mat*, *solgun*, *soluk* sıfatları, renkli olan nesneyi niteler. *Kırık* sıfatının tanımında *kırık beyaz* örneği verilmiş ancak, *kırık beyaz* madde başı olarak sözlükte yer almamıştır. TS'de, geçici renk adı türeten belli başlı 11 sıfat vardır. Bu sıfatların tanımında, genellikle renklerle olan ilişkileri belirtilmiştir:

canlı: Dikkat çekici, göz alıcı, parlak (renk), ateş parçası.³

cart: Hoşa gitmeyen, dikkat çeken renk.

cırlak: Hoşa gitmeyen, göze batan renk.

çiğ: Gözü rahatsız eden, göze batan (renk, ışık).

donuk: Parlak olmayan, mat (ll).

kırık: Saf renkten hafif uzaklaşmış: kırık beyaz.

mat: Parlak olmayan, donuk.

parlak: 1. Parlayan ışıldayan. 2. Temiz ve parlak.

solgun: rengini, tazeliğini, canlılığını veya parlaklığını yitirmiş olan, solmuş.

soluk: rengi atmış olan, solmuş, uçuk. 2. Rengi kaybolmuş matlaşmış (nesne).

uçuk: 1. Uçmuş, soluk. 2. Açık (renk).

Ölçünlü dilde kullanılan ve geçici renk adı türeten sıfatların yanında, TS’de bulunan, ancak renk adı türetimi ile ilgisi belirtilmeyen, renk adlandırmalarında çok seyrek kullanılan sıfatlar ve zarflar da bulunmaktadır: *baygın (baygınsiyah), berrak (berrak sarı), cıyak / ciyak (ciyak kırmızı), çok açık/çok koyu (çok açık sarı, çok koyu mavi), düz (düz pembe), sönük (sönük yeşil), yanık (yanık kırmızı), yoğun (yoğun mavi), az (az esmer), cılık (cılık kızıl)* (Eminoğlu, 2010, 364).

Seyrek olarak, niteleyeni de niteleneni de renk adı olan sıfat tamlaması

biçiminde olan renk adları da bulunmaktadır: *esmer kırmızı, kara yağız (TS 2011)*. Kakımın rengi *esmer kırmızı* olarak nitelenmiş, ancak *esmer kırmızı* sözlükte madde başı olarak alınmamış:

kakım: Sansargillerden, yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli kürkü değerli, etçil hayvan as (I), ermin (Mustela erminea) (TS 2011).

Halk ağzında da *kara sarı, vb.* örnekler de bulunmaktadır.

2.4. Nesne adı + Arapça aitlik eki (+î) biçimindeki renk adları

Bu tür renk adları, *altuni “Altın sarısı”, barudi “Barut renginde olan.”, fındıki “Fındıkkabuğu.”, laciverdi “Lacivert renkli.”, zeytuni “zeytin renginde olan.”* örneklerinde olduğu gibi, rengi aktarılan nesne veya bitki adına, Arapça aitlik (+î) ekinin eklenmesiyle oluşur: *çividî, eflatuni, fıstıki, filizî, gümüşî, haki, havai, kimyoni, kurşuni, leylaki, limoni, nefti, nohudi, patlıcanî, samani, sincabi, siyahi, şarabi, tahini, tarçını, zümrüdi, vb.* Salim Küçük, Türkçede, Arapça aitlik eki (+î) ile türetilmiş 47 renk adı tespit etmiştir (Küçük 2010: 421-422).

2.5. Eklerle türetilen renk adları

Renk adı türeten eklerin bazıları ölçünlü dilde kullanılan bazıları ise ölçünlü dilde kullanılmayan eklerdir. Hatice Eminoğlu, renk adlarıyla ilgili olarak yaptığı çalışmada, belirlediği 2993 renk adı içerisinde renk adı türetiminde kullanılan 22 ek saptamıştır. Saptanan eklerden, *+cam, +dırak, +lırak, +m, +mtük, +umtuk; +ımtıl +ımtul, +mtül; +sagı /+sagu, +şağı*, ölçünlü dilde kullanılmamakta; *+cıl+rak, ça+rak*, ekleri ise üst üste gelen eklerden oluşmaktadır. Ayrıca, eklerle türetilen ve ölçünlü dilde kullanılan renk adlarının bazıları, sözlük

³ Atıfta bulunulmayan tanımlar, TS’ten alınmıştır.

birimi olarak TS’de yer alırken, bazı, geçici renk adları, TS’de yer almamaktadır (Eminoğlu 2010: 365).

Zeki Kaymaz, *Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği* adlı makalesinde, renklerle ilgili ekler yanında, 4’ü bir başlık altında, 44’ü başka bir başlık altında olmak üzere isimlerden renklerle ilgili kelimeler türeten 48 ek belirlemiştir. Aslında ekin biri her iki başlık altında da bulunduğu için ek sayısı 47’dir. Kaymaz’ın belirlediği renklerle ilgili basit veya türemiş kelimelerin büyük bir kısmı, bir rengin adını değil, bir renkte olan kişiyi, hayvanı, nesneyi karşılayan kelimelerdir. Ayrıca Kaymaz’ın belirlediği eklerin bir kısmı da, +çan, +çav, +ço, +çoz, +en+sal, +en+si, +ey+si, +kırt, +sAvl, +tış, +ov, +iya / +iyo, vb. örneklerinde olduğu gibi ölçünlü dilde bulunmayan eklerdir (Kaymaz 1997: 269-275, 322-332).

TS’de, +msI/+msU ve +mtırak ekleriyle türetilen, *kırmızımsı, sarımtırak, mavimsi, mavimtırak, vb.* renk adlarına yer verilmiş, ancak, +rAk ile türetilen adlara yer verilmemiştir. İşlevleri, birbirine çok yakın olan bu eklerle türetilen renk adları, üzerine geldikleri renk adının karşıladığı renge yakın bir rengi karşılar: *sarımtırak, kızılımtırak, mavimtırak, sarımsı, mavimsi, vb.* Renk adı türetmede kullanılan +ca/+ce, +ça/+çe; +cıl/cil +çil/+çil, +çın, +şın/+şin ekleri oldukça seyrek kullanılan eklerdir. Bunun yanında, TS’de, +gıl, +layın/+leyin ekleri ile türetilmiş renk adı da bulunmamaktadır.

2.6. Renklerin ölçün dışı adlandırılması

Kullanım sıklığı ister yüksek olsun isterse düşük olsun, ölçünlü dilde kullanılan ve TS’de yer alan renk adlarının yanında, kişisel olarak türetilen ve TS’de yer almayan, renk adlandırmaları da bulunmaktadır.

2.6.1. Nesne adlarıyla ölçün dışı adlandırmalar

Bazı renkler, adlarını, *çivit rengi, güllurusu, gümüş rengi, barudi, zeytuni, nohudi vb.* örneklerde olduğu gibi, nesne veya bitki adlarından alır. Ancak bu renk adları, ölçünlü dilde kullanılan, tutunmuş, adını veren nesne veya bitki düşünülmeden hatırlanan, tanınan renklerdir. Bunların yanında, kişilerin, ölçünlü dilde bulunmayan, hatta bazılarını kendisi dışında kimsenin kullanmadığı, renk adı da türetebilmektedirler. Örneğin Nesrin Bayraktar, yeşil renk üzerine yaptığı incelemede, yeşille ilgili 75 çeşit renk adı tespit etmiştir. Bu renk adlarından, 21’i TS’de (2011) yer almakta, buna karşılık, 54 renk adı TS’de ve dolayısıyla ölçünlü dilde yer almamaktadır. TS’de yer almayan renkler arasında, *deniz dibi yeşili, Kâbe yeşili, hayit yeşili, Bursa yeşili, salatalık yeşili, Ankara armudu yeşili, toprak yeşili, sinabr yeşili, mint yeşili, vessi yeşil, vb.* renk adları yer almaktadır (Bayraktar, 2010, 188). Bu renk adlarının bazıları yaklaşık olarak bilinse bile bazılarının, kullananlar dışındaki insanların zihninde kastedilen rengi canlandırabileceği veya herhangi bir kişiye, ilgili renk gösterildiğinde, aynı adla adlandıracağı söylenemez. Bu yöntemle ne kadar bitki varsa o kadar yeşil ile ilgili renk adı türetilir.

İnsanlar elbette istedikleri gibi konuşabilir, herhangi bir renge istediği adı koyabilir. Ancak bu tür kullanımları renk adı zenginliği olarak kabul etmek mümkün olmasa gerek.

2.6.2. Renk çağrıştırmayan ölçün dışı adlandırmalar

Renklerle en çok iştil eden kuruluşlar arasında, muhakkak ki boya sanayisinin özel bir yeri vardır. Boya sanayisi, boyaya ihtiyaç duyan her kesime boya üretir. Çevremizde, bu renklerin yüzlercesini hatta binlercesini giyim kuşamda, mamul mal, malzeme veya uygulama alanlarında görebilmekteyiz. Bu renkleri adlandırırken boya firmalarının değişik yollara başvurdukları görülmektedir. Bazı firmalar, renkleri ölçünlü dildeki adlarıyla adlandırırken, bazıları, renklere, herhangi bir renkle ilgili olmayan adlar vermektedir.

Kale Color firmasının 5 gruptan ve toplam 146 renkten oluşan katalogunda ölçünlü dilde kullanılan renk adları yanında, ölçünlü dille ilgisi olmayan renk adlarına da yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bazı renk adlarına numara da verilmiştir:

1) 32 renkten oluşan 1/10 renk grubu içinde, *açık başak 1007, açık damla 1007, fildişi 2010, funda 3059, atlas 6064, meltem 5011;*

2) 32 renkten oluşa, 2/10 grubu içinde, *gülpembe, şampanya, traverten, vaha, çöl kahvesi, yeşil çay, limon ağacı, Manavgat, Abant, Niagara;*

3) 48 renkten oluşan 3/10 grubu içinde, *Havana, Havana 1, Havana 2, Havana 3, Havana 4, Havana 5, hardal, hardal 1, hardal 2, hardal 3, hardal, 4, hardal 5, Amazon, Amazon 1, Amazon 2, Amazon 3, Amazon 4, Amazon 5;*

4) 18 renkten oluşan 10/4 grubu içinde, *8899 sahra, 2243 hamam, 1066 kirli beyaz, 1076 kar beyazı,*

5) 16 renkten oluşan 10/5 grubu içinde, *bronze metallic 504, 500, silver metallic,* adlarına yer verilmiş.

Kale Color firmasının katalogundaki renklerin tonları ise numara ile gösterilmiş: *Havana, Havana 1, Havana 2, Havana 3, Havana 4, Havana 5, Havana 1, hardal 2, hardal 3, hardal, 4, hardal 5, Amazon, Amazon 1, Amazon 2, Amazon 3, Amazon 4, Amazon 5;*

(<http://duvarboyasirenkleri.blogspot-com.tr/2013/06/kale-color-duvar-boyas-kartelas-katalogu.html> 03.05.2014).

2.6.4. Edebi metinlerde ölçün dışı adlandırmalar

Edebiyatçılar, özellikle şiirde, ölçünlü dilde bulunan renkler dışında, kendi renkli dünyalarını yansıtmak üzere, değişik renk adları türetmektedirler. Bu renk adları herkeste ortak bir çağrı yapma zorunda olmadığı için, isteyen istediği gibi algılayabilir. Bunun değişik örneklerini, farklı edebiyatçılarda görebilmekteyiz. Bu konuda, hem ressam, hem şair olan Bedri Rahmi Eyüboğlu ilginç örneklerden biridir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, ölçünlü dilde kullanılan ve Türkçe Sözlük'te bulunan 25 renk adı kullanmıştır: *ak, al, ala, bal rengi, barut rengi, beyaz, camgöbeği, Çingene pembesi, ela, esmer, gök mavisi, kahverengi, kara, kırmızı, koyu kırmızı, kül rengi, mavi, mor, pembe, sarı, siyah, toprak rengi, turuncu, yeşil (Eyüboğlu: Güngördü, 2011, 1).* Bedri Rahmi, TS'de bulunan renk adlarını yeterli bulmamış, kendisi yeni renk adları da türetmiştir. Bedri Rahmi'nin türettiği renk adları, ölçünlü dilden kullandığı renk adlarının neredeyse iki katı kadardır. Bedri Rahmi, türettiği renk adlarını ya renk adlarını birleştirerek ya da nesnelere renk aktararak türetmiştir; ancak, bazı renk adlarının hangi rengi karşıladığını belirlemek kolay değildir. Bedri Rahmi, renkleri ifade edebilmek için, yapı bakımından birleşik kelime türetilmeye uygun olmayan belirtili isim tamlaması kullanım yoluna da gitmiştir. Örneğin, *morla* ilgili, hepsi de belirtili isim tamlaması yapısında olan 13 renk adı türetmiştir:

Amoftaların alı, asfaltın moru, karadutun moru, karamuğun moru, karanlığın moru, karayemişlerin moru, kasaturanın moru, kuzgunun moru, mavzerin moru, mazotun moru, menekşenin moru, morun karanlığı, sineklerin moru, ziftin moru (Eyüboğlu Güngördü: 2011, 20-21).

2.7. İki adlı renkler

Bazı renklerin, biri *nesne adı + Arapça aitlik eki (+î)* diğeri ise *nesne adı + renk + 3. teklik kişi iyelik eki* biçimindeki isim tamlamasından oluşan iki adı bulunmaktadır. Bu ikili

adlandırmalarda, hem Arapça aitlik ekiyle türetilen sözcük hem de bu sözcüğün tanımı, aynı rengin adı olarak kullanılır:

fındıki: Fındıkkabuğu.

fındıkkabuğu: Fındığın kabuğunu andıran bir tür kahverengi, fındık rengi.

fındık rengi: fındıkkabuğu.

gümüşi: Gümüş rengi.

gümüş rengi: gümüş parlaklığında, gümüşi andıran renk, gümüşi.

leylaki: Leylak rengi.

limoni: Limon rengi.

nohudi: Nohut rengi.

patlıcani: Patlıcan rengi.

şarabi: Şarap rengi.

Fındıki, *fındıkkabuğu*, *fındık rengi* örneğinde olduğu gibi, bir renk, üç renk adıyla karşılanabilmektedir. Ancak, nesne adına Arapça aitlik eki getirilerek türetilen her rengin tanımı, aynı zamanda o rengin ikinci adı olmamakta, renk adı olarak kullanılmayan tanımlar da yapılabilmektedir: *nefti*: Siyaha yakın koyu yeşil renk; *haki*: Yeşile çalan toprak rengi; *barudi*: koyu gri renk.

2.8. Renk adlarının yazımı:

Renk adlarının yazımı, Yazım Kılavuz’unda (YK, 2012) belirtilmiştir:

“*Renk* sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları, ayrı yazılır: *bal rengi*, *duman rengi*, *gümüş rengi*, *portakal rengi*; *saman rengi*; *ateş kırmızısı*, *boncuk mavisi*, *çivit mavisi*, *gece mavisi*, *limon sarısı*, *safraya yeşili*, *süt kırığı*, vb.” (YK, 2012, 23).

Yalnız *kahverengi* bitişik yazılır. “Rengin tonunu belirlemek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: *açık mavi*, *açık yeşil kara sarı*, *kirli sarı*, *koyu mavi*, *koyu yeşil*, vb.” (YK, 2012, 24).

Tamlayanı isim tamlaması olan renk adlarında, *renği* kelimesi eksiltilir: *camgöbeği* (< *camgöbeği rengi*), *devetüyü* (< *devetüyü rengi*), *fildişi* (< *fildişi rengi*), *güvercinboynu* (< *güvercinboynu rengi*), *kavuniçi*, (< *kavuniçi rengi*), *güllurusu* (< *güllurusu rengi*), *krem* (< *krem rengi*), *limonküfü* (< *limonküfü rengi*), *ördekgagası*, (< *ördekgagası rengi*), *vapurdumanı* (< *vapurdumanı rengi*), vb. Aynı yapıda olup TS’de yer almayan başka renk adları da bulunmaktadır: *keklikayağı* (< *keklikayağı rengi*), *soğankabuğu* (< *soğankabuğu rengi*), (Çotuksöken 1994: 63).

Bazı renk adlarında, renk kelimesinin eksiltimli ve eksiltimsiz biçimleri de kullanılır: Örneğin *fildişi* yanında *fildişi rengi* adı, *krem* yanında da *krem rengi* adı kullanılmaktadır.

SONUÇ

Renkleri adlandırmak zor ve sorunlu bir konudur. Bununla birlikte, renkleri adlandırmanın belirli bir mantığı ve bu mantığa cevap vermek üzere başvurulan belirli yapısal yöntemler vardır.

Renkler adları, yapısal olarak tek kelimeyle karşılananlar yanında, belirtisiz isim tamlaması yapısında, sıfat tamlaması yapısında, nesne adı üzerine Arapça aitlik eki (+î) getirilerek veya renk adlarına yapım ekleri getirilerek türetilmektedir. Bunların yanında, ölçünlü

Türkçeyle ilgisi olmayan, numarayla adlandırma veya belirtili isim tamlaması biçimindeki adlandırmalar da bulunmaktadır.

Renkleri kavram olarak adlandırmada belirli yöntemlere başvurulmaktadır. Tek kelimeyle adlandırmalarda, kelime ister Türkçe kökenli, isterse alıntı olsun, doğrudan doğruya bir rengi karşılar. İsim tamlaması yapısındaki adlandırmalarda, tamlayan durumundaki nesnenin rengi, renk adı olarak tanımlanır. Sıfat tamlaması yapısındaki renk adlarında ise bir renk adının önüne bazıları sık, bazıları seyrek kullanılan sıfatlar getirilerek, bir rengin değişik tonları adlandırılır. Dolayısıyla, belirtisiz isim tamlaması yapısındaki renk adları doğrudan doğruya bir rengi karşılar, sıfat tamlaması yapısında olan renk adları, bir rengin değişik tonlarını karşılar. Nesne adına Arapça aitlik eki getirilerek yapılan renk adları da, belirtisiz isim tamlaması yapısında olan renk adları gibi, nesnenin rengini renk adına dönüştürür. Renk adlarına yapım eki getirilerek türetilen renk adları da eklendiği rengin bir tonunu karşılar.

Ölçünlü dilde kullanılan renkler dışında, özellikle nesne adlarından aktarma yoluyla, binlerce renk adı türetilir. Denebilir ki ne kadar nesne varsa o kadar renk adı türetilir. İster halktan biri, ister sanatçı olsun, yeni renk adı türetebilir; ancak, sadece türeten kişinin kullandığı veya belirli sayıdaki insanın anlayabileceği renk adlarını dil zenginliği olarak kabul etmemiz mümkün olmasa gerek.

İsteyen, herhangi bir rengi, istediği gibi adlandırabilir. Bu adlandırmalar, anlatıma zenginlik de katabilir; ancak, genelleşmemiş, o dili konuşanların büyük kesimince bilinmeyen, işitildiğinde veya okunduğunda, göz önüne kastedilen rengi getirmeyen adlandırmaları, renk adı zenginliği olarak değerlendirmek tartışmaya açık bir konudur.

Renklerle ilgili olarak binlerce kelime türetilmiştir; ancak, bunların pek azı ölçünlü dilde ve buna bağlı olarak da sözlüklerde yer almaktadır. Bu kelimelerden sözlüklere alınmada ihmal edilmiş olanlar bir yana bırakılırsa, kişisel olarak türetilenlerin sözlüklere girmesi söz konusu olamaz.

KAYNAKLAR

- Bayraktar, Nesrin (2010), "Türkçe Yeşil Renk Adının Biçim, Anlam ve Kavram Alanına Tarihsel Bir Bakış" *Journal of Language and Linguistic Studies*, 10(1), 179-193. s.
- Çotuksöken, Yusuf (1994), "Renk Adlarının Yazımı Üzerine", *Varlık*, Kasım, 63. S.
- Eminoğlu, Hatice (2011), "III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 16-18 Aralık 2010, İzmir," *Bildiri Kitabı*, Editör: İlyas Yazar, s. 360-368.
- Güngördü, Meryem (2011), *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Dol Karabakır Dol Adlı Şiir Kitabındaki Renkler Üzerine Bir İnceleme*, Adana, Çukurova Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi.
- Kaymaz, Zeki (1997), "Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği", *TDAY, Belleten*, Ankara, s. 251-341.
- Küçük, Salim (2010), "Türkiye Türkçesinde Renk Adları ve Özellikleri, The Names and Specialities of Colours in Turkey's Turkish" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 3 / 10 Winter, 420-427. s.*
- Subaşı Adalar, Derya (2012), "Renkler Ulamı Üzerine Türkçe ve Arapça Sözlük Tabanına Yönelik Gözlemler" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara, Volume 7/2 Spring 2012, 963-977. s.

Türkçe Sözlük, (2011), 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

Yazım Kılavuzu (2012), 27. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Zülfikar, Hamza (2014), “Renkleri Adlandırma ve Tanımlama”, *Türk Dili*, C. CVII, S. 752, Ağustos 2014, s. 57-61.

<http://duvarboyasirenkleri.blogspot-com.tr/2013/06/kale-color-duvar-boyas-kartelas-katalogu.html> (03.05.2014).

ADLARIN VE EYLEMLERİN EDİNİMİ

Hatice SOFU¹

ÖZET

Çocuklar, bir yaş civarında anlamlı ilk sözcüklerini söylemeye başlarlar. On sekiz ay civarında 50 kadar sözcük kullanabilmektedirler. On sekiz aydan itibaren sözcük sayısında hızlı bir artış görülür. Bu sözcükler sözcük türü açısından ad, eylem, belirteç gibi çeşitlilik göstermekle birlikte sözcük dağarcığında daha çok ad ve eylemlerin yer aldığı görülmektedir. Doğal olarak, adlar çocuğun etrafında bulunan nesnelere adlandırmaya yaradığı için ve çocuklarla yapılan ilk konuşmalar o anda gerçekleşen eylemler ve orada yer alan nesnelere hakkında olduğu için adların ve eylemlerin edinimi önceliklidir. Çocuklar, bu dönemde bir yandan mevcut sözcükleri sesletmeyi ve onları anlamlarına uygun kullanmayı öğrenirken bir yandan da iletişimi sürdürmek için yeni sözcükler türetme yollarını edinmektedirler.

Bu çalışmada 2; 0-3; 6 yaş arasında dört kız çocuğundan toplanan anlık konuşma verisi kullanılarak Türkçe edinen çocukların ad ve eylemleri edinme ve yeni sözcükler türetmek için kullandıkları ekleri edinme süreçleri incelenmiştir. Sonuçlar, çocukların iki yaştan itibaren sözcük türetmeye karşı duyarlı oldukları ve hem türetme ekleri ile hem de bileşik sözcük yapımı yöntemini kullanarak yeni sözcükler oluşturduklarını göstermektedir. Ancak, Türkçede eklerin şeffaf olması ve ek ve köklerin kolayca ayrılabilmesi nedeniyle türetme eklerinin kullanımı daha yaygındır. Hem eklerin şeffaf olması ve kökte değişiklik gerektirmemesi hem de yetişkin dilinde kullanım sıklığı o eklerin erken ve yaygın kullanımına yol açmaktadır. Ad türetmede kullanılan -cI eki ve eylem türetmede kullanılan -IE eki böyle eklerdir. Çocuklar, bir sözcük dağarcıklarında olmadığında kendileri yeni sözcükler türetmektedirler.

Anahtar kelimeler: Ad, eylem, adların edinimi, eylemlerin edinimi, {-CX} ve {-IA} ekleri.

ACQUISITION OF NOUNS AND VERBS

ABSTRACT

Children start producing meaningful words around their first birthday. They are able to use 50 words at 18 months. The number of words increase rapidly after this age. First words of children show variety in type covering nouns, verbs, adjectives, social function words. However, since nouns are used for naming the objects and people around the child and early child directed speech is restricted to here and now, nouns and verbs are acquired earlier. Children at this stage, learn how to pronounce words and use them in semantically and syntactically appropriate forms, they also produce new words to maintain communication.

In this study, acquisition process of nouns and verbs and also acquisition of derivational suffixes have been investigated using spontaneous speech data collected from four girls at the ages of 2;0-3;6. The results show that children are sensitive to word formation as early as two years and are able to create new words by using both derivational suffixes and compounding. Since suffixes are transparent and does not require any change in the root, thus, roots and suffixes are easily identified, use of derivation is more common in Turkish. Another reason for the early acquisition of derivation is the frequent use of suffixes in adult speech. The suffixes -cI for producing nouns and -IE for producing verbs are such morphemes. Children are also able to create new words when they feel the lack of a Word.

Key words: Noun, verb, acquisition of noun, acquisition of verb, {-CX} and {-IA} suffixes.

¹ Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Prof. Dr. hasofu@cu.edu.tr

1. GİRİŞ

Çocukların bir dili edinmeleri doğumdan önce ve sonra o dile maruz kalmaları ile gerçekleşir. Yaşamlarının birinci yılında bilişsel ve fiziksel nedenlerle dil sayılabilecek birimler üretmedikleri halde dilden tamamen bağımsız değildirler. Araştırmalara göre, bebekler doğmadan önce annenin konuşması aracılığıyla dilin bürünsel özellikleri hakkında bir farkındalık geliştirirler ve bu nedenle doğduktan sonraki ilk birkaç haftada annelerinin konuşmasını başkalarının konuşmasından, adadillerindeki bir konuşmayı başka dillerdeki konuşmalardan ayırt edebilirler. Birinci yılda çıkarılan sesler dil sayılmaz, ancak, dile hazırlık oluşturabilecek dilsel ve bilişsel gelişimin bir parçasıdır. Çocuklar, bir yaş civarında anlamlı ilk sözcüklerini söylemeye başlarlar. Onsekiz ay civarında 50 civarında sözcük kullanabilmektedirler. On sekiz aydan itibaren sözcük sayısında hızlı bir artış görülür. Sözcük dağarcığının artışı daha sonra insan ömrü boyunca azalan bir hızla devam eder. Bu sözcükler sözcük türü açısından ad, eylem, belirteç gibi çeşitlilik göstermekle birlikte sözcük dağarcığında daha çok ad ve eylemlerin yer aldığı görülmektedir. Doğal olarak, adlar çocuğun etrafında bulunan nesnelere adlandırmaya yaradığı için ve çocuklarla yapılan ilk konuşmalar o anda gerçekleşen eylemler ve orada yer alan nesnelere hakkında olduğu için adların ve eylemlerin edenimi önceliklidir. Çocuklar, bu dönemde bir yandan mevcut sözcükleri sesletmeyi ve onları anlamlarına uygun kullanmayı öğrenirken bir yandan da iletişimi sürdürmek için yeni sözcükler türetme yollarını da edinmektedirler.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada 2;0 ile 3;6 yaş arasında dört kız çocuğundan toplanan veri kullanılarak adların ve eylemlerin edinim süreci ve sözcük dağarcıklarında olmayan bir adlandırma için sözcük türetimi incelenmektedir. Bu amaçla, dört kız çocuğu 2;0 yaştan başlanılarak ayda bir kez olmak üzere 18 ay boyunca ziyaret edilmiş ve çocuklardan anlık konuşma örnekleri toplanmıştır. Çocukların dördünün de kız çocukları olarak seçilmesinin nedeni erken yaşlarda kız ve erkek çocukların dil gelişimini karşılaştıran çalışmalarda bu dönemde cinsiyetten kaynaklanan farklılıkların gözlenmesidir (Bennett-Kastor, 1988). Çocuklardan toplanan örneklerin ses kaydı CHILDES programı kullanılarak çevriyazıya dönüştürülmüş ve veri nitel ve nicel olarak incelenmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Veri toplama sürecinin başlangıcı olan iki yaşında katılımcı çocukların toplam sözcük dağarcığı incelendiğinde çocuklar arasında bireysel farklılıkların çok belirgin olduğu görülmektedir. Örneğin, bir çocuğun toplam sözcük dağarcığı 28 iken diğerinin 144'dür. Dört çocuğun kullandığı ortalama sözcük sayısı 87,5'tir.

Tablo 1. Toplam sözcük dağarcığı

Katılımcılar/Sözcük Türleri	Ç1	Ç2	Ç3	Ç4
2;0	28	69	144	43
3;6	630	726	940	979

Çocuklar arasındaki bireysel farklılıklar bir buçuk yıl boyunca gözlenmiş, çocuklar üç yaş altı aylık olduklarında da hala sayıca farklılıklar göstermişlerdir. Dört çocuk arasında bir çocuk başlangıçta az sayıda sözcük kullanmakta iken bu çocuk veri toplama sürecinin sonunda en yüksek sözcük dağarcığına ulaşmıştır.

3.1. Adların Edinimi

Toplam sözcük dağarcığının büyük bir kısmını adlar ve eylemler oluşturmaktadır. Katılımcı çocuklar tarafından kullanılan adlar altı aylık dönemler halinde sınıflandırıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. Adların yaşa göre dağılımı

Katılımcılar/Yaş	Ç1	Ç2	Ç3	Ç4
2;0	17	26	60	43
2;1-2;6	71	148	168	196
2;7-3;0	113	87	121	120
3;1-3;6	91	61	93	86
Toplam	292	321	442	445

Dört çocuğun ad kullanımlarında da iki yaştan üç buçuk yaşa kadar artış görülmektedir. Genelde böyle bir artışın gözlenmesi doğaldır. Ancak, üç yaştan itibaren tüm çocuklarda gözlenen düşüş ilgi çekicidir. Bu düşüşün nedeni diğer sözcük türlerindeki artışa bağlı olabilir. Bu yaşta çocukların kullandıkları tümceler karmaşıklaşmakta ve birden fazla tümceciğin aynı tümce içinde kullanıldığı yapılar arttıkça eylemlerin kullanımı ağırlık kazanmaktadır (Sofu & Türkay, 2006). Türkay (2005) tarafından adların mı yoksa eylemlerin mi önce edinildiği üzerine yapılan çalışmada Türkçenin yapısı gereği eylemlerin bilgi yükü nedeniyle çocuğa yönlendirilen dilde daha çok eylemlerin ön plana çıkması sonucu, başlangıçta baskın olan ad kullanımı yerini eylemlerin daha fazla kullanımına yol açmaktadır. Bu da üç yaş civarına denk gelmektedir. Ancak, kullanımdaki artış daha sonra yeni edinilen eylemlerin yaşa göre dağılımında etkili olmamaktadır.

Adların kullanımındaki sayısal verinin yanı sıra bulgular işlev ve tür açısından da değişiklikler olduğunu göstermektedir. Çocuklar, adları insanlara seslenmek ve onları adlandırmak, hayvanlar ve nesnelere de adlandırmak amacıyla kullanmaktadır. Örneğin, en sık kullanılan adlar “anne”, “abi” gibi seslenme sözcükleridir. Bu sözcüklerin kişileri adlandırma işleviyle kullanımı seslenme amacıyla kullanımına göre biraz daha azdır. Ancak, “tavşan”, “at” gibi hayvan, “şeker”, “bebek” gibi nesnelere adları ise daha çok hayvanları ve nesnelere adlandırma amacıyla kullanılmaktadır.

3.2. Çocukların Kullandığı Adların Yapısal Analizi

Bu çalışmanın katılımcısı olan çocukların kullandıkları adlar yapısal olarak basit, türetilmiş ve bileşik adlardan oluşmaktadır. Bir sözcüğün türetilmiş ya da bileşik sözcük olduğunu kökün çocuk tarafından ayrıca kullanılıyor olup olmaması belirlemektedir. Çocukların kullandıkları adların %90’ı basit adlardan oluşmaktadır. Bunu türetilmiş adlar izlemekte, birleşik adlar ise en az kullanılan adlar arasındadır.

Türkçede türetim ekleri ünlü uyumu kurallarına uyar. Ekler, vurgusuz ekler olmadıkları sürece sözcük vurgusunu sağa doğru kaydırır (Underhill, 1986; Banguoğlu, 1990). Gerekli olan tek değişiklik ekin içindeki sesle ilgilidir ve kökler biçimbirimsel bir değişiklik geçirmezler. Bu nedenle, çocukların tek yapması gereken kök ve eki ayırt etmek ve bu ekleri başka köklere uygulamaktır. Çocukların bir eki üretken olarak kullanıp kullanmadığının ölçüsü kökü eksiz olarak kullanabilmesinin yanı sıra eki yetişkinin kullandığından farklı biçimde kullanabiliyor olmasıdır. Bu konuyla ilgili katılımcı çocukların ürettiği iki sözcük bize ipucu vermektedir.

Örneğin, yetişkinlerle konuşurken çocuk bir yandan bir resimli kitaba bakmaktadır. Resimde bir göl ve üzerinde yüzen bir kayık vardır. Çocuk, yetişkine sorar:

Örnek 1. Ç: aaa kayık. Kimin kayığı o? Kim kayıyor?

Yetişkinler kendi aralarında konuştuklarından çocuğa yanıt vermemekte ve çocuk sorunun anlaşılmadığını düşünerek sorusunu farklı şekilde tekrarlamaktadır. Bu arada, “kayık” sözcüğünün “kay-“ eyleminden türetildiğini düşünerek son sorusunu sormaktadır.

Başka bir örnekte çocuk dolapta bulunan ekler pastanın birini yemiş, daha sonra diğerini de yemek istemektedir. “Ekler” sözcüğünü çoğul bir sözcük olarak düşünmekte ve tekilinin “ek” olacağını varsaymaktadır.

Örnek 2. Ç: ben dolaptaki eki yiyebilir miyim?

Çocuğun zihninde anlam ve biçimin bire bir eşleştirilmesi çocukların türetme eklerini üretken olarak kullanmalarını sağlar. Diğer yandan, tüm türetme ekleri benzer şekilde biçimlendiğinden, çocukların bazı ekleri tercih etmeleri bu yapısal basitlikle açıklanamaz. Bu durumda, çocukların kullandıkları türemiş adları eklerin kullanım sıklığı açısından ele almak gerekir. Yetişkinlerin kullandıkları türemiş adları kullanılan türetme ekleri açısından inceleyen Cüceloğlu (1973) –Iık ve –cI ad türetme eklerinin en üretken ekler olduğunu bulmuştur. Bu bulgularla çocuk dilindeki bulgular, aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, paralellik göstermektedir. Dolayısıyla, çocuğa yöneltilen dildeki kullanım sıklığının bu türetme eklerinin üretken olarak kullanılmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3. Ad türetme eklerinin kullanım sıklığı

Ekler (örnek)	Sıklık
-Iık (terlik, gözlük..)	33
-cI (iğneci, inekci)	18
-Ek (E+ek) (oturak, durak)	11
-mE(k) (görüşmek)	8
-mEk (yemek)	8
-cEk (takacak)	7
-cIk (evcik)	6
-mE (batırma)	6
-k (kapak)	5
-mEcE (çekmece, bilmece)	4
-gI (sürgü)	4
-I (yazı)	3
-(I)k (kayık)	3
-mEn (öğretmen)	3
-EcEk (yiyecek)	2
-gIn (bilgin)	2
-Iş (dikiş)	2

Tablo 3’te yer alan eklerin kullanım sıklığı dört çocuğun toplam kullanımından oluşmaktadır. Özellikle ilk iki ekin (-Iık ve –cI) en sık kullanılan ekler olduğu görülmektedir.

Çocuklar, örneğin, “gözlük, önlük, yaramazlık, lazımlık, cibinlik” gibi günlük yaşamlarında yer alan sözcükleri iki yaş civarında sıkça kullanabilmekteler. Aynı şekilde, -cI eki ile türetilen bir şeyi yapan ya da satan kişi anlamına gelen sözcükler de sıkça kullanılmaktadır. Çocuklar, “simitçi, tamirci, halıcı, iğneci” sözcüklerinin yanı sıra yetişkin dilinde çok kullanılmayan “inekçi, marulcu, bostancı” gibi sözcükleri de kullanmaktadırlar. Akyol-Bal (2016) da kılıcı ekinin edinimine ilişkin deneysel bir çalışma yaparak çocukların sözcük türetme konusundaki tercihlerini, hangi yöntemin daha üretken olduğunu ve kılıcı ekinin edinim sürecini incelemiştir. Bu çalışmanın sonuçları da kılıcı eki -cI'nın en yaygın kullanılan ek olduğunu ve 2;6 yaştan itibaren üretken bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

3.3. Eylemlerin Edinimi:

Çocuk dilinde sayıca adlardan az olmakla birlikte, ikinci baskın sözcük türü eylemlerdir. Bu çalışmanın katılımcıları olan çocuklar arasında bireysel farklılıklar eylem grubunda da gözlenmektedir. Çalışmanın başlangıcı olan iki yaşında kullanılan eylem sayıları altı ile 44 arasında değişmektedir. Ancak, veri toplama sürecinin sonunda bu sayı 200 ile 300 arasında değişmektedir. En fazla ad kullanan çocuk Ç4 iken, Ç3 en fazla eylem kullanan çocuk olmuştur.

Tablo 4. Eylemlerin yaşa göre dağılımı.

Katılımcılar	Ç1	Ç2	Ç3	Ç4
2;0	6	28	53	44
2;1-2;6	69	111	129	121
2;7-3;0	73	54	53	65
3;1-3;6	61	38	66	49
Toplam	209	232	301	279

Yaş gruplarına göre edinilen eylem sayısına baktığımızda iki yaştan itibaren hızlı bir artış daha sonra daha yavaş bir artışın olduğu gözlenmektedir. Bu aşamada çocuklar artık dilbilgisel tümcelerle konuşmaya başlamışlardır. Türkçenin temel yapılarının ediniminin başka dillere göre erken olduğu göz önüne alınırsa bu dönemde çocukların daha fazla eylem edinmeleri ve onları kullanmaları doğal bir sonuçtur (Aksu-Koç & Slobin, 1985).

3.4. Çocukların Kullandığı Eylemlerin Yapısal Analizi

Çocukların kullandığı eylemler yapılarına göre incelendiğinde adlarda gözlediğimiz dağılımdan farklı bir dağılım görülmektedir. Eylemler arasında türetilmiş eylemlerin oranı hayli yüksektir. Bunun nedeni, eylemlerin adlardan eylem türetmeye yönelik ekler almasının yanı sıra çatı ekleri de alarak gövdeler türetmesidir. Bu ekler arasında ettirgen ekinin en yaygın kullanılan ek olduğu görülmektedir. Aşağıdaki örnekte çocuğun ard arda iki sözcüde eylem kökünü hem yalın halde hem de ettirgen eki ile birlikte kullanması bu eklerin işlevini ayırabildiğini göstermektedir.

Örnek 3. Ç: bunu yatırayım.

Ç: Bu yatsın.

Edilgen çatı söz konusu olduğunda çocukların erken yaşlarda eşesli olan dönüşlü ve edilgen çatı arasındaki tam ayrım yapamadıkları gözlenmektedir. Türkçede edilgen tümceler çoğu zaman kılıcıdan söz edilmeden kullanıldığından eylemden etkilenenin dönüşlü eylemin

kılıcısı mı olduğu yoksa edilgenlik sonucu eylemden etkilenen mi olduğu çok kolay anlaşılmaz. Bunun için bağlamdan alınan ipuçlarının değerlendirilmesi gerekir. Örneğin, çocuk kırık bir oyuncak üzerinde konuşmaktadır. Bağlamda eylemin kılıcısı hakkında ipucu yoktur. Ancak, nesnenin son durumu üzerine yapılan vurgu sözceye dönüşlülük anlamı yüklemektedir.

Örnek 4. Y: getir ben açayım.

Ç: bu açılmıyor.

Ç: bak açıldı.

Bu çalışmanın katılımcısı olan çocukların erken yaşlarda edilgen yapıya atfettikleri bir diğer işlev de ne yapılıp ne yapılmayacağına dair kural belirtmedir.

Örnek 5. Y: küçük kaşıkla yemiyor musun?

Ç: yenilir mi?

Aşağıdaki örnekte de çocuğun edilgen eki almış olan eylemi hem kural ifade etmek için kullandığını hem de olumsuz ve ortaç eki ile birlikte kullanabildiğini görmekteyiz.

Örnek 6. Ç: dinlenir mi bu?

Y: hı?

Ç: bu dinlenemiyen mi?

Çocukların eylem türetmek için kullandıkları yapım eklerinin kullanım sıklığı aşağıdaki tablodaki gibidir. Bu eklerden en sık kullanılanı olan -IE eki, Banguoğlu (1990)'da da belirtildiği gibi sözcük dağarcığımızdaki en kalabalık eylem grubunu oluşturmaktadır.

Tablo 5. Eylem türetmek için kullanılan eklerin sıklığı

Ekler	Sıklık
-IE (salla, topla, başla...)	71
-sE (susa)	3
-Ik (acık)	3
-EIE (kovala)	2
-dE (gıcırda)	2
-IEş (iyileş)	1
-E (kana)	1

Bu eki almış olan "bekle, dinle, sakla" gibi sözcükler de etimolojik olarak türetilmiş sözcüklerdir. Ancak, bu sözcüklerin türetilmiş olduğu kökler modern Türkçede artık kök olarak bulunmamaktadırlar (Banguoğlu, 1990). Bu nedenle, katılımcıların ürettikleri sözcükler arasında sayılmamışlardır.

Eylem türetme eklerinin kullanımındaki çeşitlilik ve sıklık açısından bireysel farklılıklar gözlenmesine karşın, katılımcıların konuşmalarında bu eklerin kullanımının oldukça düzenli olduğu görülmektedir. Tüm konuşma örneklerinde rastlanan düzensiz kullanım bir kaç örnekle sınırlıdır.

Örnek 7. Ç: iç-tir-t

Aynı çocuğun ettirgen ekini gereksiz kullanımı çevresindeki yetişkinlerde de görülmektedir. Ancak, katılımcıların tümü birden fazla eki dilbilgisel olarak sıralayabilmektedirler.

Örnek 8. Ç: daya-n-dır

Ç: kop-ar-t-ıl

Çocuklar, türetilmiş eylemlere ek olarak, yetişkin dilindekine benzer şekilde a) ol-, et-, eyle-, kıl-, yap- gibi yardımcı eylemlerle ve b) diğer eylemlerle de bileşik eylem oluşturmaktadırlar. Yardımcı eylemler arasında ol-, et- ve yap- en yaygın kullanılan yardımcı eylemlerdir. Birçok eylemin yerine kullanılabildiği için yap- eylemi en yaygın kullanılanıdır.

Örnek 9. Y: ekmek yaptın mı sen sabah?

Ç: yapmadım.

Ç: annem yaptı.

"Yaramazlık yap-" ve "çiş yap-" birleşik sözcüklerin tüm çocuklar tarafından sık olarak kullanıldıkları görülmektedir. Yardımcı eylemlerin yansıma sözcükleri ile de kullanımı sık gözlenmektedir.

Örnek 10. Y: ne yaptın parkta?

Ç: cuyk cuyk yaptım.

Y: cuyk cuyk ne?

Ç: cuyk diye kaydım.

Türetilmiş eylemlere ek olarak çocukların bazı ad türü sözcükleri eylem olarak kullandıkları da görülmüştür. Örneğin, "boya, ağrı, acı, kuru, eski" sözcükleri yetişkin dilinde olduğu gibi eylem olarak kullanılmaktadır.

3.5. Sözcük Türetme

Çocuklar dağarcıklarında bir nesnenin ya da kişinin adı olmadığında çeşitli stratejiler kullanarak sözcük türetirler. Bunlardan biri de bildikleri sözcükleri kullanarak yeni bir sözcük türetmedir. Clark (1993), dilin tipolojik yapısının bu süreci etkilediğini ileri sürmektedir. Örneğin, sözcük türetmek için çok ek kullanan dillerde çocuklar ilk dönemlerde çok sözcük türetmezler. Kökleri farklı sözcük türlerine dönüştüremezler ve eklerin anlamı şeffaflaşmaya kadar beklerler. Bu çalışmanın kapsamındaki çocukların türettiği aşağıdaki sözcükler daha çok bildikleri sözcüklerden oluşturdıkları bileşik sözcüklerdir.

Çorbalı pasta (çikolatalı pasta)

Çocuk abi (kendisinden büyük erkek çocuk)

Batırma (bir oyuncak)

Acılık anne (üvey anne)

Islak fasulye (taze fasulye)

Saplı et (pirzola)

Tutulan et (pirzola)

Adların yanı sıra, çocuklar yeni sözcükler türetmek için eylemleri de kullanmaktadırlar. Bu durumda eylemlere eşlik eden sözcükler genellikle yansıma sözcükleri ya da belirteçlerdir. Örneğin, "yap" eylemi bu yapılarda çok sık kullanılan bir eylemdir.

Örnek çıt çıt yap (teybi kapat)

Örnek dın dın yap (saz çal)

şöyle şöyle yap (saçını düzelt)

Katılımcı çocuklardan bir tanesi yansıma sözcüğü ve eylemi bir nesne için ad türetme amaçlı da kullanmıştır. Ocağı nasıl çalıştıracağımı anlatırken çakmak sözcüğünü bilmediğinden aşağıdaki sözcüğü kullanmıştır.

Örnek cıss yaktık (çakmak)

SONUÇ

Çeşitli dillerde yapılan çalışmalar, çocukların bir yaşından itibaren sözcükleri üretmeye başladıkları ve 18 aydan itibaren edinilen sözcük sayısının hızla arttığını göstermektedir. Bu çalışmada da Türkçeyi anadili olarak edinen dört kız çocuğunun edinim süreci adların ve eylemlerin edinimi açısından incelenmiştir. Çocukların edindikleri sözcükler arasında adlar en fazla sayıdadır, bunları eylemler izlemektedir. Çocukların iki yaştan itibaren sözcük türetmeye karşı duyarlı oldukları ve hem türetme ekleri ile hem de bileşik sözcük yapımı yöntemini kullanarak yeni sözcükler oluşturmaktadırlar. Türkçede eklerin şeffaf olması ve ek ve köklerin kolayca ayrılabilmesi nedeniyle türetme eklerinin kullanımı daha yaygındır. Bu eklerin sıklığına ve üretkenliğine bakıldığında, yetişkin dilinde sık kullanılan eklerin çocuklar tarafından da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, hem eklerin şeffaf olması ve kökte değişiklik gerektirmemesi hem de yetişkin dilinde kullanım sıklığı o ekin erken ve yaygın kullanımına yol açmaktadır. Ad türetmede kullanılan -l eki ve eylem türetmede kullanılan -IE eki böyle eklerdir. Çocuklar, bir sözcük dağarcıklarında olmadığında kendileri yeni sözcükler de türetmektedirler.

KAYNAKÇA

- Akyol-Bal, Ö. (2016). Acquisition of Word Formation in Turkish: Compounding and Derivation with Agentive Suffix. Çukurova Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Banguoğlu, T. 1990. *Türkçenin Grameri*. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bennett-Kastor,T. 1988. *Analyzing Children's Language*. NY: New york, Blackwell.
- Cüceloğlu, D. 1973. Türkçe türetme ekleri üzerine bir çalışma. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5, (1), 47-56.
- Sofu, H. ve Turkay, F. 2006. Input Frequency Effects in terms of Noun/Verb Dominance. Çukurova Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Vol. 3/32, 229241. Adana
- Underhill, R. 1986. Turkish. D.I. Slobin & K. Zimmer (Haz.) *Studies in Turkish Linguistics*. 7-22 Amsterdam: John Benjamins.
- Türkay, F., 2005. "Children's Early Lexicon in Terms of Noun/Verb Dominance", Çukurova Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ADANA TİCARET REHBERİ ADLI KİTABIN REKLAM YA DA İLAN KISMI

Bedri AYDOĞAN¹

ÖZET

Remzi Oğuz 1924 yılında "Adana Ticaret Rehberi" adlı bir kitap yayımlamıştır. Osmanlıca olan kitap başta Adana olmak üzere Mersin, Silifke, Tarsus, Dört Yol, Kozan yöreleri ile ilgili veri ve bilgileri içermektedir. Kitabın 156 sayfalık bir de ilan kısmı bulunmaktadır. Kitap 2014 yılında Halil Altıparmak tarafından Latin harflerine çevrilerek yayımlanmıştır. Bu yayında kitabın Fransızca özeti ile ilan kısmı yer almaz. Bu yazı kitabın ilan kısmının Latin harflerine aktarılmasından ibarettir. Böylelikle ilk yayının eksikliği giderilmiş olacaktır. Firma ve kişi adlarını içeren bu kısım bölge kültür ve ekonomi tarihi açısından önemli olması bakımından ilgi çekicidir. Bazı kişiler burada kendi geçmişlerini bulacaklardır.

ADVERTISEMENT OR ANNOUNCEMENT SECTION IN BUSINESS DIRECTORY OF ADANA

ABSTRACT

Remzi Oguz published a book entitled "Adana Trade Guide" in 1924. The book, which is Ottoman, contains data and information about Mersin, Silifke, Tarsus, Dört Yol and Kozan regions, mainly Adana. The book has a notice section which has 156 page. The book was published by Halil Altıparmak in Latin letters in 2014. In this publication, the French version of the book and its notice does not include. This article refers to the transfer of the notice of the book to the Latin alphabet. In this way, the lack of the first publication will be eliminated. This section, which includes company and person names, is of interest in that it is important in terms of regional cultural and economic history. Some people will find their own past here.

GİRİŞ

Adana Ticaret Rehberi adlı kitap, İstanbul Cihan Matbaasında 1924 yılında basılmıştır. Kitabın kapağında adının altında tertip eden Remzi Oğuz, hemen altında da Adana Ticari Rehber Heyeti Reisi – Muallim yazılıdır. İç kapakta ise tertip eden, sahibi ve naşiri olarak yine Remzi Oğuz adı yer alır. Bu bilgilere göre kitabın yazılıp basılması için bir heyet oluşturulmuştur. Kitapta bu heyetin kaç kişiden ve kimlerden oluştuğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız bu heyetten üç kişinin adı ve fotoğrafı verilir. İlk fotoğraf Remzi Oğuz, ikinci fotoğraf Ziraat Bankası Müdürü Kozanlı Ahmet Hilmi Bey ve sonuncusu Helvacı Sigorta Şirketinin temsilcisi Fasih Bey'e aittir. Bu üç kişinin heyet üyesi oldukları fotoğraflarının altında yazılıdır, ancak heyetin bunlarla mı sınırlı olduğu, başkalarının bulunup bulunmadığı konusu açığa kavuşmamıştır.

Kesin olan şey bu rehberin hazırlanmasında en büyük pay Heyet Reisi Remzi Oğuz'undur. Gerekli malzemeyi derleyip toplayan ve rehberi yazan odur. Kurulun diğer üyeleri ona gerekli olan ortamı hazırlamışlar ve yardımcı olmuşlardır. Rehber yazdığı önsözde Remzi Oğuz özellikle iki kişinin adını anar. Biri maddi olarak yardım eden Arık Fakifoğullarından Teğmen Kozanlı Asım Bey, öbürü ise baskı işlerinde yardımcı olan Mihran Efendi'dir. Kitap, İstanbul'da Bab-ı Âlî Ebussuud Caddesinde Cihan Biraderler Matbaasında basılmıştır.

Elinde olmayan nedenlerden dolayı rehberin geciktiğini söyleyen Remzi Oğuz, bundan dolayı üzüntü duyar. Remzi Oğuz rehberi hazırlarken Avrupalıların yaptığı rehberleri

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yrd. Doç. Dr. baydogan@cu.edu.tr

gördüğünü ancak bunlarla yetinmek istemediğini ve yeni sayım, rakam ve bilgilere ulaşmak için çabaladığını bunun da zaman aldığını ve rehberi geciktirdiğini söyler. Gecikmenin bir başka nedeni de ilan verenlerin firmalarına ait bilgileri zamanda vermemeleridir. Bu ve başka nedenlerle geciken rehberin Batılı örnekler düzeyine ulaşmadığını bildiğini söyleyen Remzi Oğuz her şeye rağmen kitabın iyi bir başlangıç olduğu, ilerde daha iyi bir rehber öncülük ettiği görüşündedir.

Adana'yı ve ülkeyi tanıtmak amacını da taşıyan rehberin Avrupa ve dünya ticaret odalarına dağıtılacağı sözü verildiği için dağıtımın parasız yapılacağı ve bunun iyi bir ilişkinin başlangıcı olacağına inanılmaktadır. Bu nedenle rehber 46 sayfalık Fransızca bir bölüm konulmuş ve rehberdeki bazı bilgiler Fransızca'ya aktarılmıştır. Özet niteliğinde olan bu bilgilerin daha çok tüccarlara ait olduğu belirtilip ilgi duyanların kitabın tamamını kendi dillerine çevirebilecekleri söylenir. Adana'nın Türkiye ve dünyanın ilgi odağında olduğuna içtenlikle inanan Remzi Oğuz, Adana'nın bir çocuğu olarak böyle bir kitabı hazırlamakla mutlu ve gururludur. Ancak eksiklikler için de hoşgörü bekler. Rehberin hazırlanmasında kendisine memleketinin her ferdinin yardımını olduğunu dile getiren Remzi Oğuz aşağıdaki kurum ve temsilcilerini isim sim anarak teşekkür eder. Önsözün son paragrafı olan bu bölümü olduğu aynen aktarıyoruz:

Adana Valisi Hilmi Beyefendi, Ziraat Bank Müdürü Ahmet Hilmi Beyefendi, Belediye reisi Ali Münif Beyefendi, tacir - komisyoncu ve intibah şirketi müessislerinden Fasih Bey, Adana Türk inşaat şirketinin temiz vicdanlı müessisleri, Adana Sıhhiye Müdürü Yunus Vasfi Bey, Yeni Adana gazetesi sahibi Ahmet Remzi Bey, Rasihzadeler müessesesi sahibi Feyzi ve Halil Beyler, İstikamet eczanesi sahibi Hasan Basri Bey, Mersin merkez memuru Tevfik Bey, Mersin Ticaret Odası reisi Şevket Bey, Adana Ticaret Odası katibi Hayrettin Bey, Silifke dava vekili Nacizade Mehmet Lütfü Bey, Tarsus ziraat memuru Fazıl Bey, Adana Lisesi muallimlerinden Selim Rauf Bey, Adana Ziraat müdür-i sabıkı Ali Rıza Bey, Mersin posta memurlarından Doğan Bey, Mersin Rüsumat Başmüdürü Sıddık ve Müdür Fethi Beyefendiler, Adana Türk Sözü tahrir heyeti müdürü Uluğ Bey.

Remzi Oğuz'un hazırladığı Adana Ticaret Rehberi adlı bu kitap 19124'te harf devriminden önce yayımlandığı için Arap kökenli alfabeye basılmıştır. Bu nedenle bugünün okuyucusu kitaptan yararlanamamaktadır. Ben de 27 yıldır Adana'da yaşayan bir akademisyen olarak bu kitabı Latin harflerine aktardım ve dinlenmesi için bir kenara bıraktım. Ayrıca elimdeki nüshada eksik sayfalar vardı, onlarda tamamlanmalıydı. Bu dinlenme sürecinde bir gazete haberinden kitabın Adana Ticaret Odası tarafından 2014 yılında bastırıldığını öğrendim ve kitaba ulaştım. Halil Altıparmak tarafından yeni harflere aktarılan kitap herkesin anlayabilmesi için sadeleştirilmiştir.

Kitabın Arap harfli olan kısmı yayımlanmıştır. Kitabın 46 sayfalık Fransızca kısmı bu baskıya alınmamıştır. Elimdeki nüshada eksik sayfaların olduğunu söylemişim. Bu eksik sayfaları tamamlamak için kütüphanelerde başka baskı ve nüshalarının olup olmadığını araştırdım. İstanbul Taksim'deki İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk kütüphanesinde bir nüshasının olduğunu belirledim ve bu nüshaya ulaştım. Elimizdeki nüsha 46 sayfalık Fransızca ve 259 sayfalık Osmanlıca ve 3 sayfalık numara verilmemiş yanlış doğru cetvelinden oluşmaktaydı. Atatürk Kütüphanesindeki nüsha ise üç bölümden oluşuyordu. Üçüncü bölüm ilanlar kısmıydı. Osmanlıca ve Fransızca olan bu ilanlar kısmı 156 sayfadır. Bu 156 sayfanın son üç sayfası içindekiler ve resimler ait bir fihristten oluşuyordu. Dolayısıyla çevrilen nüsha eksik bir nüshaydı. İlanlar kısmı da en az bilgi kısmı kadar hatta ondan daha önemlidir. Biz burada bu eksikliği gidermek için ilanlar kısmını yayımlıyoruz. İlanların Fransızca ve

Osmanlıca olduğunu söylemiştik. Örnek olması kabilinden bir kısmını hem Fransızca hem Osmanlıcadan yeni harflere aktararak verdik. Bir yerden sonra Fransızca kısmı vermedik. Çünkü o kısmı yalnızca Fransızca bilenler anlayabilecekti. Son olarak kitabın ilanlar kısmında da fotoğraflar bulunduğunu eklemek istiyoruz. Ayrıca kitabın içinde ne olduğuna ilişkin bir fikir vermesi açısından içindekiler kısmını da aktarıyoruz:

Fihrist – Münderecat

Sahife			
1	Gazi Paşa Hazretlerinin Mart'ında Adana Türk Ocağı'ndaki kitabelerinden	1339	128
7	Rehber için		133
9	Kilikya (Tarihi)		135
17	Kilikya (Coğrafyası)		153
22	Kısa tettebbu		165
50	Pamuk ve pamukçuluk		170
64	Mısır'da pamuk ziraati		180
71	Adana mülki taksimat		184
83	İçtimai vaziyet		191
91	Adana Çiftçi Derneği		193
93	Adana memleket Hastahanesi		206
101	Mehamiler Cemiyeti		218
108	Ticari ve Sanayi-i Adana		230
119	Adana Ticaret ve Sanayi Odası		239
124	Adana Ticaret ve Sanayi Odası'nda mukayyed tüccar		239
126	Adana Borsası		1338
			254
			258
			Şirketler
			Adana Ziraat Bankası
			Adana'da maarif
			Nakliye ucuratu – şimendöfer tarifeleri
			Altun Yurt
			Tarsus
			Tarsus'un kıymeti
			Dörtüol
			Şehit Saim Bey – Hatıralar
			Kozan
			Silifke'ye dair
			Mersin
			Mersin Sanayi ve Ticaret Odasında mukayyed tüccarın esami ve miktar-ı servetlerini müşir cetvel
			İstatistikler
			İthalat ve ihracat cetvelleri 1913 ila
			Gümrükler hakkında
			Vezin ve ölçüler

Resimler

Sahife			
1	Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri		112- 113
2	Remzi Oğuz Bey – Rehberimn üretilip ve naşiri		Kilikya Demiryolları haritası Posta şebekesi haritası (numara olarak yüz verilmiş ama yukardaki sırayı bozuyor)
3	Kozanlı Ahmet Hilmi Bey – Adana Ziraat Bankası Müdürü	128	Salih Efendi Fabrikası
4	Fasih Bey –Rehber heyeti azasından Helvacıya Sigorta Şirketinin mümessili	129	Hamit Efendi Marangoz Fabrikası
72	Adana –Hükümet Konağı	133	Adana – Darülmuallimin
77	Yeni İstasyon	134	Darülmuallimat
79	Adana Köprüsü	177	İskender'in Hamamı denen meşhur Tarsus Şelalesi
80	Meşhur Ere dere Köprüsü	179	Tarsus Hükümet Konağı
84	Adana heyet-i umumiyesi ile gülümserken	204	Kozanlı Şehit Saim Bey
86	Adana Türk Ocağı	226	Mersin Memleket Hastahanesi sertabibi Doktor Abdullah Bey
89	Adana Türk Ocağı bir köşesi	228	Mersin – Bahçeler denize gülümserken
94	Adana Memleket Hastahanesi	242	Mersin Polis serkomiseri Tevfik Bey
95	Memleket Hastahanesi nin umumi görünüşü	244	Veli Tevfik Bey'in gayretli yavruları sefere çıkarken
			24 fotoğraf

- 1- Gazi Ayıntabî Hacı Ali Vehbi Efendizade
Mehmet Nuri Ticarethanesi
Posta Kutusu. 66 - Telgraf Adresi: Adana - Ayıntabizade Nuri
Badana için her nevi toz ve yağlı boyalar
Bezir, keten yağları, petrol ve makine yağları, alüminyum takımları, kırtasiye dikiş makinesi edevatı, marangoz alat ve edevatı, demir edevatı, saatlerin envai, çimento

Ayıntablı
Mehmet Nouri
GRANDE MAISON DE QUINCAILLERIE
Parfumerie, article de forgeron, de menuisier, machines a coudres, articles d'aluminium, horlogerie, papeterie, çiment etc.
Adresse: Adana – Aıntablı Mehmed Nouri – B.P. 66
- 2- Pamukçuzade Hasan
Fabrikatör ve tüccar
Hububat ve pamuk üzerine
İthalat: İhracat
İşe başladığı tarih
1299
Her an için büyük muamelelere girişebilir daima peşin muamele ile büyük komisyon işlerini deruhte eder.
Telgraf adresi: Adana- Pamukçuzade Hasan
Pamukçuzade
Hasan

Pamoukdji Zade'
HASSAN
FABRICANT ET NEGOCIANT
Export Import
Sur du Cotons et Cereales
Mession Fondée en 1884
Entreprenant toutes affaires commerciales a tout moment et au comptant – Commission
Adresse Telegraphie:
Adana – Pamoukdji Zade Hassan
- 3- Teraso o Maoni
İthalat: İhracat, komisyon, emanet
Telgraf adresi: Maoni – Posta kutusu: 42

Teraso o Mahoni
İmport – Export
Commission, representation, consignation
MAISON PRINCIPALE A ADANA (Asie Mineure)
Adr. Tel. Mahony Adana – B.P. 42
- 4- Şaşati Biraderler
İthalat: İhracat, reprezentanlık

Adres: Mersin - Hükümet Caddesi
Kadim bir müessesedir

Şaşati Freres
Importation, Exportation, Representation
Adresse: Mersine Grand Rue du Palais
Gouvernemental

- 5- Mübaşırzade Mehmet ve Şürekası
Tüccar – Komisyoncu
Posta kutusu – Mersin: numara 207

MÜBACHİR ZADE HAMDİ ET Cie
Negociant – Commissionnaire
Adresse: B.P. 207 Mersine

- 6- Jak Kohen
Adana Posta kutusu: 64
Tüccar ve Komisyoncu
İthalat, İhracat, emanet
Berlin'in en büyük sigorta şirketi olan "Viktorya dö Berlin" in
Vekil-i umumisi
Ziraat makineleri ve makine yağları ilah...

Jacques Cohen
Adana B.P. 64
Maison de commerce et de Commission
Machines Agricoles, Huiles minerales etc.
Agent Generale de Cie Victoria du Berlin

- 7- K. Kreunblat ve Şürekâsı
Mühendis ve Liman İnşaatı
Paris Mersin Muhabiri: Mösyö Seriyus

K. Gruenbelat & Cie
Travaux Maritimes et Urbains
Paris
Conespondant a Mersin: Mr. Seriuys

- 8- Aziz H. Sarraf
Komisyonculuk, ithalat, ihracat
Mersin – Hükümet civarı

Aziz H. Sarraf
İmp. Exp. Commission

- 9- Türk Fotoğrafhanesi Kemal - Mersin

- 10- Etiyen Kros

Büyük Manifatura Mağazası
Mersin

Etienne Cros
Maison de Manufacture
Mersine

- 11- Nesim Matalon
Tuhafîye, hırdavat, kırtasiye, dantela, züccaciye, itriyat
Mersin – Gümrük civarında

Nesim Matalon
Maufacture, Quincailleire, Papeterie, Bonnetterie
Parfumerie et Verrerie
Mersine – pres de la Donailee

- 12- Sait Arif ve Sait Ömer Ticarethanesi
Komisyon, Sigorta ve Vapur Acenteliği
Merkezi: Mersin
Şubeleri: Adana, Tarsus
Telgraf adresi Mersin – Saitler
“Levant” Deniz Sigorta Şirketi
Ve

“Rus Vapur Şark Ticaret-i Bahriye” kumpanyasının
Mersin acenteleri

Mersin ve Adana depolarında külliyetli miktarda her nevi eşya-yı ticariye, alat-ı ziraiye ve Kardif maden kömürleri mevcuttur.

Sait Arif ve Sait Ömer Ticarethanesi
İthalat, ihracat ve komisyon
Merkezi: Mersin

Şubeleri: Adana, Tarsus

Telgraf adresi Mersin – Saitler

Komisyonla her nevi eşya ticareti ve Anadolu cam mahsulatını ve bilhasa pamuk, Sisam, zahire, yapağı, neftik ve ilah ihraç eder.

Avrupa ve Amerika'nın merkez-i mühimme-i ticariyesi ile daimi temas ve münasebettedir.

Mersin ve Adana depolarında her nevi eşya-yı ticariye, alat-ı ziraiye, otomobil, kamyon, traktör ve külliyetli miktarda Kardif maden kömürü mevcuttur.

Sait Arif ve Sait Ömer Ticarethanesi

Sait Arif ve Sait Ömer Ticarethanesi yeni tesisi ve teşekkül etmekle beraber müessisleri alem-i ticarete oldukça tecrübe görmüş ve bilfiil hareket-ı ticariyede bulunmuş kimselerdir. Mesela: Sait Arif Bey anasıl İstanbul'lu Türk olup Hukuk ve Mekteb-i Ticaret-i Alilerini ikmal eylemiş ve ilk mütareke zamanına kadar milli şirketlerden İstanbul'da Anadolu Milli Mahsulat Şirketi müdüriyet-i umumiyesinde bulunmuştur. Mütarekeyi müteakip İstanbul Ferit hükümetinin şirketlere vukubulan vaz-ı yedi üzerine münferiden çalışmaya başlamış ve Mersin'in istirdadının müteakip Mersin'imize gelerek ticarethanesini küşad eylemiştir.

Sait Ömer Bey ise Kıbrıs'ın münevver Türk evlatlarından olup Mekteb-i Hukuk'ta tahsilini ikmal etmiş ve Londra'da Ulum-ı Ticariye ve İktisadiye Mekteb-i Alisine devam ile

müktesebat-ı ticariyesini tevsi eyleyerek kezalik Adana vilayetimizin hin-i istirdadında Mersin'de ticarethane küşat eylemişti. Kemal-i teessüfle itiraf ederiz ki alem-i ticaretteki gayr-ı milli teşkilatların eser-i ihaneti olarak hakkında bi-gayr-ı hakkın vukubulan isnadatı zamanına kadar kemal-i muvaffakiyetle idame ettirmiş olduğu ticarethanesini lema-ı hakikatın tecellisine kadar olan müddet zarfında dostları ağlatacak ve düşmanları sevindirecek vaziyete düşmekte iken tekrar gayur gencin say ve gayretiyle eski mevkiini ihraz ettirmiş idi.

Sulh-ı Umumiyenin akdi kuvve-i karibeye geldiği bir zamanda bu iki gencin sulh-ı umumi hayat-ı iktisadiyesinde tevhid-i kuvvaya karar vermeleri ve bunda hakiki kardeşlik hissi ile hareket ederek ticarethanelerini birleştirmeleri Mersin'in hayat-ı milliye-i iktisadiye ve ticariyesinde atılmış en mühim bir hatve-i terakki addedilmekle sezadır. Bu müessese-i milliye bugün Amerika ve Avrupa'nın merakiz-i mühimme-i ticariyesiyle tesis-i münasebat eylemiş ve bir çok şirket ve fabrikaların vekalet-i umumiyesini deruhte ederek memleketimizin ithalat ve ihracatı üzerinde azim bir rol ifa etmeye başlamıştır.

Amerika'nın meşhur 'Ford' otomobil fabrikasının ve bir çok alat-ı ziraiye fabrikalarının vekalet-i umumiyesini haiz olan bu ticarethane memleketimize külliyetli miktarda otomobil, kamyon, traktör ve her nevi alat-ı ziraiye celb etmekte olup Mersin, Tarsus, Adana vesair merakizde tesis etmiş oldukları depo ve şubeleri vasıtasıyla ziraatımıza azim tezhilat ibraz ederek memleketimizin usul ve vesait-i iptidaiye-i ziraiyesini tebdil ve bunların yerine alat ve vesait-i cedideyi ikame ve teşmil etmek hususunda çiftçilerimize hakiki bir rehber olmaktadırlar.

Bu Türk ticarethanesinin muamelatını her gün tevsi ederek saha-ı ticarete metin adımlar atmakta olduğunu memnuniyetle müşahade etmekteyiz. Şimdiye kadar memleketimizde ecnebiler tarafından icra edilmekte olan sigorta, vapur acenteliği gibi muamelatı da kemal-i ciddiyet ve muvaffakiyetle ifaya başlamış olmaları ati nokta-i nazarından göğsümüzü milli bir hiss-i gurur ile kabartmaktadır.

Bu iki genç vatandaşımıza büyük ve parlak muvaffakiyetler temenni eder ve bu gibi müesseselerimizin az zamanda yüzlere balığ olmasını arzu eyleriz.

Said Arif & Said Omer

Commissions, Representations,

Assurances, Agence Maritime

Siege Central: MERSİNE

Succursales: Tarsous & Mersine

Exportation pour compte de tiers des produits indigenes, Laine, Coton et produits dreives, sesame, cereals, tiftik, peaux brutes.

Depot permanent a MERSİNE, ADANA, TARSOUS d'automobiles et comionettes FORD, Tracteurs FORD SON et machines agricoles de toutes sortes.

13- Hediviyal Mail Layn

Türkiye ile Yunanistan, Kıbrıs, Mısır, Filistin, Suriye, diğer Bahr-i Ahmer iskeleleri arasında seri ve muntazam posta vapurları vardır. Her cihete doğrudan doğruya konşimento alabilir.

KHEDİVİAL MAIL LİNE

Service rapide et regulier entre la Turgue, Grece, Chypre, L'Egypte, Paletsine, Syrie et les ports de la mer Rouge.

Connaissements directs pour toutes les destinations.

- 13- Josef Katoni ve Şürekası
Komisyon, ithalat, ihracat, sigorta ve banka muameleleri
Mersin
- JOSEPH CATOONİ ET Cie
Commision, Impaortation, Exportation
Bangué, Assurance, Affaires Maritimes
- 14- Zablith Biraderler
Mersin – Viyana
Züccaciye – Kırtasiye ve kasa deposu
- Zablith Freres
Mersine - Vienne
Depots de Verrerie, Papeterie et Coffre-fopt
- 15- Auf İhvanı
Mersin – Hükümet Caddesi – Posta kutusu: 133
Telgraf adresi: Mersin – Auf
Her nevi manifatura eşyası ve komisyon muameleleri
- Auff Freres Mersine
Toutes sortes d’operations sur manufactures et textiles indigenes
- 16- Hacı Ahmet Behensavi Evlatları ve Şeriki
Telgraf adresi: Behensavi
Her nevi manifatura eşyası üzerine toptan muamele
- Hadji Ahmed
Behensavi Fils & CİE
Mersine Grand rue de Palais
Adresse telegraphique: Behensavi
Tontes sortes de manufactures achat et vente en Gros
- 17- Ali Ekrem Bey ve Şürekası
Adresi: Mersin: Gümrük civarında
Tuhafiye ve bonneteri ile uğraşır
- Ali Ekrem Bey & Cie
Adresse: Mersin, Pres la Dauane
Manufacture – Bonneterie
- 18- Batris İhvan
Komisyoncu – Tüccar
- Boutros Freres
Mersine
Negociant – comissionnaire

İmp. Exp.cereale, goudron
Adresse: telegr. Boutros – Mersine
B. P – 142

- 19- Tahli Kerom
Erkek terzisi
Tarih-i tesisi: 1900
Adresi: Mersin Tahli Kerom

Tahli Kerom
Mersine
Maison fondee en 1900

- 20- Kardeşler Evi
Tuhafiye mağazası
Tuhafiye, ıtriyat (İpek) ve manikür iplik ilah...
Tarih-i tesisi: 14 Mart 339
Telgraf adresi: Mersin Kardeşler
Posta kutusu: numara 141

KARDECHLER EVİ
(Maison des Freres)
Magasin de manufactures
Manufactures, parfumeries, soeries,
Cotonnades, necessaires de manicure
Etc, etc ...
Fondee en 1339
Adresse telegraphique: Mersine – Karrdechler
Boite postale No. 141

- 21- Ayıntablı Hacı Ali Vehbi
Tüccar ve komisyoncu
Telgraf Adresi: Adana Ali Vehbi Adana Bedestan içinde
İhracat- ithalat- pamuk ve zahire tüccarı, hırdavat, zücaciye, billuriye, ıtriyat, vazelin;
ecza-yı tıbbiye, kırtasiye, iplik, düğme, saat, tuhafiye, toz ve yağlı boyaların envaı, kaput bezi,
kibrit, sigara kâğıdı, emaye takımlar, çay, baharat, demir aksamı, otomobil edevatı.

Ayıntablı
Hacı Ali Vehbi
Grande Maison en gros
Sur: Quincaileire, parfumerie, verrerie, articles de drogeries, d'automobile, de
cordonnerie, peinture, Bonnoterie coloniale- exportation – importation – commission.
Adresse: Adana – Bedestan

- 22- Selanikli Yako Binyaş
Adana – Postane civarı
Posta kutusu: 9 Telgraf adresi: Yako Binyaş Adana
Hırdavat ve demir alata

Yako Benyach
Adana – pres de la poste
Quincaillerie

- 23- Mois İsak Aşer
Merkez : İzmir -- Tüccar -- Şube: Adana
Her nevi hırdavat ve baharat üzerine toptan muamele yapar.
Telgraf Adresi: Aşer - Adana Posta kutusu: 3

Moise İsak Acher
Negociant en quincaillerie et articles de droguerries
Adana – Yağ Djami djadessi
B.P. 3 Adr. Telegr. – acher

- 24- Nahman Pizante
Toptan (Adana Yağ Cami civarı) toptan
Kırtasiye, hırdavat, tuhafiyeye, billuriye, kavafiye, attariye
Telgraf: Adana – Pizante Posta kutusu: 45

Nahman Pizante
Papeterie, parfumerie, quincaillerie, manufactures, articles de droguerie verrerie
Vente en gros
Adresse: Adana – Nahman Pizante

- 25- Tarsus
Müessese-i İslamiye Terziler Çalışma Yurdu
Büyük terzi şirketi – Tarsus'ta her işçisine iş bulabildiği gibi kadınların elleri emeğiyle geçinebilmelerine vesile olmuştur.
Yüz bin askeri torbayı on günde, 200 elbiseyi bir haftada hazırlayabilmesi bu şirketin faaliyeti hakkında birer delildir.
Zevki temin, ucuzluğu metinlikle tevhid bu şirketin gayesidir.

SOCIETE DES TAILLEURS MUSULMANES
Tarsus
Travail rapide – accepte des cammandes
En gros
Bon gout et prise reduit

- 26- Masuracızade
Hacı Rasim ve Şürekası
Tesis-i tarihi: 1305
Merkezi: Antalya Merkez şubesi: Adana
Sabun ve şeker gibi kantariye esasının her nevi üzerinde toptan ve perakende muamele yapar.
İthalat ve ihracat eşyasının her çeşidi üzerinde komisyon ile iş yapar.
Tediye ve tahsil şartları daima peşindir.
Muhabere adresi: Adana Masuracızade Hacı Rasim ve Şürekası

- Maassaradji Zade
Hacı Rasim & Cie
Fondee en 1305
Adana Antioche
İmportatino exportation, commission, operation sur les marchandises coloniales,
savons, sucres.
Adresse: Adana – Maasaradji Zade Hadji Rasim et Cie
- 27- Debbasi Biraderleri Fabrikası
- Tarsus –
Çırçır Fabrikası
Tarih-i tesisi: 1863
Telgraf adresi: Tarsus Debbasi
- FABRİQUE
Debbas Freres
Tarsus
MAISON FONDE EN 1863
Egrainage de Coton
Adresse Telegraphique
DEBBAS - TARSUS
- 28- Mersin
Yıldız İş Evi
Matbaa – Kütüphane – Kırtasiye mağazası
Her nevi ithalat – ihracat- komisyon
Adres – Mersin: Yıldız matbaası
Posta kutusu: - numero : 144
Maison du Fravail
- YILDIZ
İmprimerie - librairie - papeterie
İmportation – Exportation - Commission
Adresse: imprimerie Yıldız – Mersine
- 29- Alaiyelizade
Hacı Mustafa ve Hacı Mehmed Ali Biraderler
Telgraf adresi: Eskişehir Alaiyeli
Mektup adresi: Eskişehir’de Alaiyelizade Biraderler
Eskişehir’in en büyük ve kadim hırdavat ticarethanesi
İştigal şubeleri:
Tuhafiye – kırtasiye – billuriye – attariye – kitap
Müessese: ihracat ve ithalatla da uğraşan bir kısmı muhtevindir.

NOT: Buraya kadar hem Osmanlıca hem Fransızca olarak aktardık, bundan sonra yalnızca Osmanlıca kısımları aktaracağız.

- 30- Edirne pazarı
Aksekili Hacı Hasan, Hacı Mehmet ve Mahdumları
-Konya-
Telgraf adresi: Konya- Edirne pazarı
Mektup adresi: Konya Büyük Çarşı'da Edirne Pazarı sahipleri
Hırdavat – kırtasiye – fotoğraf levazımı - kitap
Tuhafiye- attariye
Konya'nın asri ticaret ruhunu, temizliğini, nezaket ve ciddiyetini haiz en mühim müesseselerindendir. Genç ve yüksek bilgili unsurlarla Avrupa ve diğer büyük menbalarla doğrudan doğruya iş yapar.
Bonnoteri ile uğraşan ayrı bir kısmı da muhtevindir.
- 31- Avundukzadeler
Mersin şubesi
Mühim bir manifatura ticaretgâhı
Adres: Mersin Ziya Paşa Gazinosu ittisalinde
- 32- Kara Mehmetzade Mustafa ve Şürekası
Tarsus
Tüccar ve Muamelat-ı umumiye komisyoncusu
Telgraf adresi: Kara Mehmetzade Mustafa Tarsus
Posta kutusu: 14
Bilumum ziraat ve hububat, pamuk, manifatura üzerine muamele yapar. İthalat ve ihracata tavassut eder.
- 33- Kunduracı Abdalbaki
Sipariş üzerine kadın erkek her nevi metin ve zarif ayakkabılar imal olunur.
Tarsus'un yegane kunduracı ustasıdır.
- 34- Adana
Çukurova Marangoz Fabrikası
Tarih-i tesisi: 1339
Telgraf adresi: Adana Marangoz fabrikası
Posta kutusu: Numero
Her nevi inşaat deruhte eder. Zevke muvafık mobilyalar imal eder ince ve zarif doğramacılık işler ile fennin en son ve asri ihtiraatının tatbiki sureti ile iştilal eder.
Adana'nın bu vadide yegane ve asli bir müessese-i milliye ve sanayisidir.
- 35- Osmanlı Bankası
Tarsus Şubesi
Her nevi banka muamelatı yapar.
- 36- Nadir İhvan
Mersin
Telgraf adresi: Nadir
Komisyoncu ve vapur acentesi
- 37- Maks. N. Brazafolli

- Mersin
Komisyon, ithalat, ihracat, sigorta muameleleri
Petrol, benzin, makine ve araba yağı kibrit, kösele, çimento vs. deposu
- 38- Veli Tevfik ve Şeriki Mehmet Salih
Fabrikatör - Tüccar
Telgraf adresi: Mersin- Veli Tevfik
Muhabere adresi: Mersin Fabrikatör Veli Tevfik ve Şeriki Mehmet Salih
Fabrika buz, pamuk bulunur, un yapar.
Ayrıca mevcut mütehasıs ve ustalarla mükemmel arabalar yaptırılır.
Şirketin ayrıca iki büyük kamyonu muntazaman Kayseri - Ulukışla münakalesini temin ederler.
Şirket her çeşit ihracat eşyası üzerine ticaret de yapar.
- 39- Morgu Dalgi
İhracat- İthalat
Tüccar- Komisyoncu
Posta kutusu: Mersin 62 numero
Marsilya – Beyrut - Mersin şubeleri vardır.
- 40- Asikurasivoni Cenarali
Türkiye de en eski teşkilata malik büyük İtalyan sigorta şirketi
Dünyanın her tarafı ile alakası vardır
Harik - Hayat - nakliyat üzerine her türlü sigorta taahhüt eder.
Sermayesi : 13.230.000 lirt
İhtiyat akçası : 544.000.000 lirt
- 41- Sosyeta İtalyana Di Servisi Maritin
İtalya'nın en vasi teşkilata malik seyrüsefer kumpanyası
Dünyanın her tarafına seyrüsefer eden vapurlara maliktir.
Acentesi : Mersin – Ziyapaşa Caddesi
- 42- Fabrikacı
Bandeli Sehapolos ve Kardaşları
Tesis tarihi: 1895
Mersin - Bandeli Sehapolos ve Kardaşlar
Buz ve pamuk fabrikası
- 43- Mahmut Semman – Mersin
İtriyat, hırdavat, billuriye, elvan ve yağlı boya ve çimento
- 44- Adana - leyli ve nehari
Amerikan Kız Mektebi
Tarih-i tesisi: 1864 miladi (Amerikan board) cemiyeti tarafından idare edilmektedir.
Mektep lise derecesindedir. Mezunları Amerika teşkilatı mucibince koleje girmek hakkını kazanırlar. Darülfünun'a imtihan verebilirler. Ayrıca ana kısmı da muhtevidir. Dersler bütün milletlere açıktır. Tedrisat İngilizcedir. Ayrıca Türkçe ve Fransızca kısımları vardır.

Mektebin gayesi yalnız ders vermek değil; iyi bir ev hanımını ameli bir hayat kadını ve seciye sahibi yetiştirmektir. Hususi programlarından musiki; ev ve ev işleri jimnastik vardır.

Müracaat adresi: Adana- Tepebağ: Amerikan Kız Mektebi

- 45- Terzi Ziya Mazlum
Paris kadın ve erkek terzi akademisinden diplomalı
- 46- Ordu Terzihanesi ve Tuhafiyeci
Adana – Yağ Cami civarı Mehmet Emin
Zevke muvafık elbise imal olunur - tuhafiyeye ve ıtriyat
- 47- Modaşinas
Askeri, mülki ve kadın terzisi Fuat
Adana Orozdibak karşısı
- 48- Kalpakçı Hacı Süleyman
Adana - Yağ Cami civarında
- 49- Tüccar ve Komisyoncu
İdris Ayıntabi - Mehmet İrfan
Adana - Mersin
Telgraf adresi: İdris İrfan
Posta kutusu: Adana: 71 – Mersin - 231
Zeytinyağı, zeytin tanesi, Antakya ve Milas sabunları ve sade yağ, her nevi kantariye eşyası, kösele, kibrit üzerine iş yapar.
- 50- Çinli Hacı Ahmet ve Biraderi Ticarethanesi - Adana
Tarih-i tesisi: 1325
Telgraf adresi: Adana – Çinli
Posta kutusu: numero 106
Tuhafiyeye, kırtasiye, züccaciye, billuriye, hırdavat, ıtriyat, baharat, demir aksam edavat, toz yağlı bilumum boyalar, neft, bezir, vazelin, benzin, kibrit, sigara kağıtları, ayna, möble, kavafiye, marangoz alat ve edevati, otomobil lastikleri, çinko envayı avani, bisiklet levazımı, her nevi yelek cep asma saatleri, mutfak takımları, her cins çocuk oyuncakları, fes, kalpak, fes hasırları, bakkaliye ve ambalaj kağıtları, gaz ocakları ve sobaları kunduracı alatı ve levazımatı, deri, kösele üzerine toptan ve perakende muamele yapar. Muamelatındaki sürat ve ciddiyeti Adana ve havalisinde masruftur. Adana vilayetinin Mersin - Kozan, Osmaniye livaları ve mülhakatıyla Maraş, Ayıntab ve havalisi ile de muamelat-ı daimesi mevcuttur. Hariç ve dahilden muamelatında mütedair her türlü siparişatı kabul ve sürat ve emniyetle ifa eder. Anadolu'nun bil-cümle biladıyla münasebat-ı cariyeye-i ticarisi mevcuttur. Tüccar-ı tuhafenin sebep-i masrufiyeti iktisap ettiği emniyet ve muamelatındaki emsalsiz sürat ve suhulettir.
- 51- Şabanzade Bilal
Pamuk ve hububat taciri toptan her nevi muameleye her an girişilir
Adres: Adana – Şabanzade Bilal

- 52- Gaston Mizrahi
Tüccar
Posta kutusu: 80
Telgraf adresi: Gastrahi
Hırdavat – tuhafiyeye- lavanta – kırtasiye – bezzaziye – saat -- gözlük ve fotoğraf alat ve edevatı
Merkezi : İstanbul'dadır.
- 53- Diş tabibi
İbrahim Rasih - Celaleddin Halit
Menzil(?) Hastaneleri ağız ve diş hastalıkları mütehasısları
Konsültasyonla 1921 tedavisi bila-veci' tatbik ve katiyen ağız hissetirmeksizin diş çıkarılır. Muannit ağız yaraları tedavi olunur. Minalı, minasız pirinçler, kauçuk suni takım dişler, platin altın kaplamalar, platin emaye dolgular.
Muayehane: Adana – Karasoku kurbunde Türbeli Mescit karşısı
- 54- Operatör Mehmet Nuri
Adana- Ankara Oteli karşısında hususi muayenehane
Her türlü ameliyat-ı cerrahiyeyi icra ve lüzumunda muayenehanesinde yatırarak tedavi eder.
- 55- Şekerci Ahmet Efendi
Şekerci Esnafı Şeyhi
Adana – Yeni Adana Matbaası civarında hususi imalathane
- 56- Perukar Ziya
Zevke muvafık sıhhi ve temiz peruklar
Adana Acem Hanı civarı
- 57- Perukar Giridi Mustafa
Arzuya göre saç keser fiyat ehvendir.
Adana Orozdibak civarında
- 58- Gubliyelmo Rozikarello
İthalat- ihracat- komisyon ve şeker
Adana- Osmanlı Bankası civarı
Posta kutusu: 38
- 59- Hacı Yusufzade Tahsin ve Kılıç oğullarından Mehmet Kamil
Adres: Mersin Kılıç
Su yollarına ait demir -- kalay her ölçüde borularla tulumbaların envayı; yağlı toz boyalar – vernikler; mermerli bakkal terazileri; gaz – kömür -- odun sobaları ve teferruatı toptan ve perakende satılır. Fabrikalara siparişle kabul olunur. Zahir ve pamuk ticareti yaparlar.
- 60- Doktor
Abdullah Yusuf
İmraz-ı dahiliye ve etfal mütehasısı; tıp fakültesi seririyat-ı dahiliye muavinlerinden;
Mersin Memleket Hastanesi Ser-tabibi.

Muayehanesi:
Mersin – Yoğurt Pazarı civarında Mahmudiye Mahallesi birinci sokakta (643) numarolu binada

61- Hilal Komisyon Evi Mersin
Posta kutusu numarası: 185
Telgraf adresi: Mersin de hilal
Berri ve bahri nakliyat ve bilumum alım ve satım ve gümrük komisyonculuğu ile işgal eder.
Umur görmüş zevattan müteşekkil Türk evidir.

62- Adana Sanayi Mektebinden mezun
Muharrem Hilmi & Mehmet Fethi
Mersin'in yegane Türk ve Müslüman terzisi
Modayı, zevki ve ucuzluğu cem etmiş
Mersin – Balık pazarı

63- Adana Sanayi Mektebi mezunlarından makineci Abdulkadir
Tarih-i tesisi: 1339
Vapurlara; otomobillere ait her nevi tamirat; yeniden inşaat.

64- Mersin İhtiyat-ı Zabitan Komisyon Evi
İthalat – ihracat -- nakliyat
Gençlerden müteşekkil; Şayan-ı itimat bir müessesedir.

65- Kayserili Mirzede Mustafa ve Şürekası
Tüccar ve Komisyoncu
Adana Osmanlı Bankası
Numero: 3-4
Telgraf adresi: Mirzede Mustafa
Tarih-i tesisi: 1337
Şubesi: kayseri

Halı, pamuk, yapağı, her nevi zahire, tuzlu ve gayrimamul manda, sığır, koyun keçi derileriyle muhtelifül-cins av derileri, taze ve salamura bağırsak, sade yağ, erzak ve okka malı üzerine toptan satış yapar. Anadolu'nun her tarafı ile vasi muamelesi vardır. Halı şubesi her zaman Şark'ın en mutena malumatını teşhir eder. Muhtelif cinste Acem halıları ile Anadolu'nun her nevi halı ve kilimlerinden külliyetli miktarda bulundurulur. Yegâne düstur-ı muamelatı emniyet, istikamet, sürattir.

66- Şarkın en eski en büyük Fransız müessesesi Ömer Efendi
Orozdibak Ticarethaneleri Anonim Şirketi 1271
Merkezi Paris, lafeyat sokağı numero:126 paris 10.cu daire
Sermayesi: 40 milyon İhtiyat akçası: 16 milyon
Şubeleri

Alım	Satım
Paris	İstanbul
Mancester	İzmir

Bradfor	Adana
Riyaksi	Halep
Paris	Beyrut
Keminiç	Bağdat
Gayloç	Turis
Viyana	Kahire
Milan	İskenderiye
Newyork	Tanta
Kufe	Bizeret
Yokohama	Tunus
İpekli yünlü kumaş dairesi	

Her nevi tuhafıye, hırdavat, itriyat, konfeksiyon, emaye, züccaciye, billuriye ve bilumum malumat-ı mensuce ve masnua.

Alım	Satım	
Paris	Constantinepol	
Mancester	Smyrne	
Bradfort	Adana	
Roulaix	Alep	
Barmen	Beyrouth	
Chemnitz	Bagdat	
Gablontz	Tauris	
Vienne	Le Caire	
Milan	Alexandrie	
New-york	Tantat	
Kobe	Bizerte	
Yokohama	Tunis	(Kentlerin yazılışları faklı olduğu için Fransızcasını da verdik.)

67- Ekrem, Behçet -- Zekeriya
Bütün Türkiye şimendifer istasyonları vagon ve perakende olarak tenzil, tahmil, ve nakliyat deruhte eder.

Adres: Mersin – Şimendifer İstasyonu

68- Avram Kapalotu
Mersin
Tüccar ve komisyon muamelatı
Tarih-i tesisi: 1890
Telgraf adresi: Mersin’de Kapalotu
İthalat ihracat
Pamuk, keten, kenevir, zahire ve müstemleke emtiası
Mersin: Konak civarı

69- Perukar Ahmet Hamdi

70- Şevket ve Şürekası
Tüccar ve komisyoncu

Mersin – Hükümet caddesi
Telgraf adresi: Mersin – Şevket
Her nevi ithalat, ihracat emtiası üzerine seri muamele yapar. İstok halinde daima malı bulunur. Piyasa üzerinde alım satım muamelesi ile iştilgal eder.

71- Birinci sınıf dava vekili
Hikurzade Derviş Saffet
Tarsus – Hükümet caddesinde daire-i mahsusa
1334 senesinden beri vekaletle meşgul olup birçok adli vazifelerde temayüz etmiştir. Gerçi miktarı muayyen davalardan % 10'dan fazla alınmadığı gibi davaya başlamadan dörtte biri, kazanıldığında mütebakisi alınır. Dava kazanılmazsa ücret alınmaz. Yalnız %1 gibi bir ücretin tediyesi şarttır.

72- Eczahane-i Mustafa Rıfat
Telgraf adresi: Adana – Mustafa Rıfat
Tarih-i tesisi: 1318 Rumi
Adana'nın en büyük eczanesi ve eski bir İslam müessesesidir. Avrupa'nın en büyük fabrikaları ile öteden beri doğrudan doğruya muamele yapar. İlaçların en iyisini kullanır ve en ucuz fiyatla satar. Meşguliyet-i vicdaniyeden korkar. Mustafa Rıfat Bey Adana'nın başlıca eczacılarını ve daha birçok gençlerin masrafını sırf kendi kesesinden yaparak yetiştirmiştir. Kendi tertip-kerdesi olan “kan kuvvet şurubu” bütün dünyada tanınmış ve maruf-ı etibbanın mazhar-ı takdiri olmuştur.
*Kimyager Hafız Rıfat Bey Eczahanesi
En eski ve büyük ecza deposu

73- İstikamet Eczanesi
Sahibi: Eczacı Hasan Basri
Adres: Adana – Hükümet civarında
Tesis tarihi: 1328 – 1912
1- Yerli malı mamulattan pertev müstahzaratı
2- Almanya'nın Bayer fabrikası
3- İsveç'in meşhur peynir mayası
4- Fransaca tanınmış fabrikaların bütün mamulatu
5- Bütün edviye ve tertipler İtina ile hazırlanır – ehven şerait ile satılır
Telgraf adresi: Adana – Eczacı Basri

74- Adana Merkez Eczanesi
Tarih-i tesisi: 339
Toptan sipariş kabul edilir. Fiyat gayet mutedildir.
Her nevi edviye – mide suları serum ve aşılarda
Edviye-i mevcude her üç ayda devredildiğinden daima tazedir.
Müessesat-ı Hayriye sermayesine satış yapar
Yerli ve Avrupa müstahzaratı tamamen bulunur
Adres: Adana – Postahane Meydanı

75- Esad Rauf Ticarethanesi

Esad Rauf ticarethanesi, Türkiye dahilinde ve Türkiye ile Avrupa arasında muamelat-ı ticariyeye tevessül eder. Anadolu'nun büyük şehirlerinde bulunan ticaret evleriyle, Fransa ve Almanya'nın mühim ticarethaneleriyle münasebettardır.

Şürekasıyla işletmekte olduğu Karataş dalyanından her sene büyük mikyasta tuzlu, salamura ve kuru balık ve en nefis balık yumurtası istihsal ve İstanbul ile Suriye ve Avrupa şehirlerine ihraç eder.

Amerikan Rakıyom Eril Kumpanyasının Adana Vekili Fransa'da Dijon şehrinde (Adriyan Sarazen) likör, şarap şampanya müessesesinin umum vekili -- gençlere örnek -- şahsiyettir. Otuz senelik bir devlet emektarı olan muma-ileyh Arabistan, Irak vesair Anadolu havalisinde mutasarrıflık vazifelerinde bulunmuş; son mücahede devresinde de vatani vazifesini Silifke mutasarrıflığında ifa eylemiştir. Sırf bedeni, sıhhi ihtiyacı dolayısıyla memurluktan ayrılan Rauf Bey 1 Mart – 338'de Adana (Eski Borsa civarında bir ticarethane) açarak ithalat ve ihracat işleriyle uğraşmaya başlamıştır. Müteaddit kumpanyaların acenteliğini yapmak, günde beş - on saat çalışmak; icabında memleketin gençlik cereyanlarına her çeşit muavenet ve alaka göstermek Esad Rauf Bey'i yalnız sevmemizle, tanımamızla iktifa ettirmemiş, onu gençlere kıymetli bir imtisal numunesi gibi takdim etmemize de vicdani bir saik olmuştur.

76- Şabanzade Şeyh Kamil

Pamuk ve koza ticareti üzerine toptan olarak vasi muamele yapar. Tarsus pamuk ticaretinin en mühim bir şahsiyetidir.

Adana – Mersin – Tarsus
Adres: Tarsus – Kozacı Şeyh Kamil

77- Sadettin Abdülgani ve Şürekası

Tüccar ve Komisyoncu
Telgraf Adresi: Sadettin
Posta kutusu: 126 Mersin – 59 Adana
Tarih-i tesisi: 1337

Bilumum okka malı, yerli Antakya sabunları, zeytin taneleri, Kilis'in zeytinyağları, Halep'in Hadidi yağları toptan alınır ve satılır.

Piyasa üzerinde her nevi emtia komisyonculuğu ve transit muamelatı deruhte edilir.

Muhabere Türkçe ve Arapça'dır.

Vukubulan suallere günü gününe cevap verilir. Umum Anadolu ve Suriye'de vasi muamele yapmakla maruf ciddi bir müessesedir.

Merkezi: Mersin
Şubeleri: Adana ve Antakya

78- Ergerizade Ali ve Şürekası

Tarih-i tesisi: 1890
Vapur ve sigorta acentesi – İthalat, ihracat tüccar- komisyon
Mersin
Telgraf adresi: Ergerizade
Posta kutusu: 16

Zeytinyağları, zehair, hububat, pamuk ve kantariye malları üzerine toptan muamele yapar.

Nakliyat-ı ticariyeyi en emin bir surette bilumum seyr-i sefain kumpanyalarıyla ve bilhassa acentesi olduğu (Mısır ve Şark) Riz vapur kumpanyası ile deruhte ve taahhüt eyler.

- 79- İstikbal
Adana Pamuk Anonim Şirketi
“İstikbal” Fabrikası
Hususi makineler vasıtasıyla çırçır ve şifleme ameliyatı tazyik-i har vasıtasıyla işleyen prese
Pamuk ihracatı
Alat-ı ziraiye ve saniye ithalatı
Binek ve yük otomobilleri
Her nevi sigortalar
Telgraf adresi: Sokotriel – Adana
Posta kutusu numerosu: 13
Merkez idaresi: Adana murat Palas'ta
- 80- Alemdar Pazarı
Tuhafiye- fotoğraf malzemesi – itriyat ve musiki aları
Mersin – Hükümet Caddesi
- 81- İsak Alhadeş Mersin – Merkezi: Rodos
Şubeleri: İzmir – Mersin – Adalia
İthalat- ihracat
Telgraf adresi: Hako – Mersin
- 82- Tuhafiyeci Mustafa Ziya - Mersin
Ayıntabizade Ahmet Necati ve Şeriki
Tüccar ve komisyoncu
Merkezi: Adana - Bedestan
Şubeleri:
Ayıntab: arasta (?) kitapçı Said Efendi
İstanbul: Mısır Çarşısı numero 42
İslam Kitaphanesi – Sahafiye ve mektep kitapları, kırtasiye, attariye, hırdavat, itriyat, iplik ve biz, sigara kağıtları – yerli malları üzerinde Adana için yüzde bir komisyon alır- istenilen mahalle mal gönderir - tanıdığı tüccara bilagüzeşte bin liraya kadar itibar eder – İstanbul şubesi komisyonu yüzde üçtür. İş yapmak isteyenler bu eski ve ciddi İslam müessesesinden memnun kalırlar.
- 83- Habip Efendi Fabrikası
Eski Kokonaki müessesesi
Adres: Şişli civarı
Telgraf: Haqbip Efendi fabrikatör
Fabrika kırka yakın vatan evladına iş vermektedir.
İşçi ve makinistleri tamamen Müslüman'dır.
Uğraştığı işler:
Buz – Pamuk üzerinedir
Müessese aynı zamanda ihracat eşyası üzerine de muamele yapar. Yeni ziraa suhulet gösterir.
- 84- Dıblanzade Mehmet Fuad
Adresi: Siptilli civarında

Telgraf adresi: Adana Mehmet Dıblan

Çırçır ve un imal eden bir fabrikanın müsteciri, hububat pamuk vesaire ihracat eşyasının vasi miyasta muamele-kârdır. Her zaman için vukubulan müracaatlara emin olduğu takdirde cevap verir. Yalnız fabrika altmışa yakın memleket evladına bir melce olmakta, ayrıca, ziraat işlerinde zamanına göre üç yüzden fazla amele kullanılmaktadır.

- 85- Karataş Dalyan-ı Şarkî
Adana- Eski Borsa civarı
Müdürü, müessislerden Hüseyin Daim Bey
Telgraf adresi: Adana – Hüseyin Daim
Posta kutusu: 4
Balık yumurtası – tuzlama ve yaş balık üzerine muamele yapar.
- 86- Adana’da Osmanlı Bankası altında: İstanbul pazarı
Akif Kuzu
Toptan ve perakende tuhafiye ve manifatura
Posta kutusu: 60 telgraf adresi: Akif Kuzu
- 87- Adana Sanayi mektebinden mezun
Kunduracı Şükrü
Kadın – erkek en metin ve sağlam malzeme ile zevke muvafık ayakkabı imal eder
Adana – Borsa civarı
- 88- Bosnalı Mustafa Bakiç
Erkek, kadın ve çocuk ayakkabıları zevke, sıhhate modaya muvafık bir tarzda en sağlam ve metin malzeme ile imal eden müessesedir
Mağazası: Borsa civarındadır.
- 89- Doktor Ahmet Naci
Röntgen, tedavi-i elektriki, frengi ve bel soğukluğu mütehassısı
Yeni ve müzmin belsoğukluğu, frengi ve ihtilatatı en son fenni usul ile tedavi edilir. Bel soğukluğu ihtilatatına aşı tatbikatı yapılır. En muannit belsoğukluğu elektrik ile tedavi edilir.
Bilumum felçler, müzmin romatizma, siyatik, müzmin mide ve bağırsak hastalıkları elektrikle tedavi edilir.
Adres: Adana – Hilal-i Ahmer’e müntakil hususi muayenehane
- 90- Doktor Ahmet Remzi
Belsoğukluğu elektrik tatbikatı ile teşhis ve yeni keşfolunan usullerle; frengi, Almanya’da yeni keşfolunan (Slir saluvarı) kan muayenesi ile; adem-i iktidar, seyelan-ı meni ve romatizma, elektrik ile tedavi olunur.
Adres: Karasoku’da, Bedestan arkasında Gün Hanı arsası dahilinde muayenehanedir.
- 91- Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi
Sermayesi: 1.000.000 Lira-yı Osmani
Merkezi: Ankara
Şubeleri:
Adana İstanbul İzmir Eskişehir
Telgraf adresi: Her şehir için – Temavaş

- Posta kutusu: 95 Adana
Bilumum ithalat, ihracat komisyon muamelatı ile işigal eder. Teşebbüsat ve tesisat-ı sanaiyede bulunur. Türkiye'nin en vasi ve asri teşekkülâtına malik büyük müessesesidir.
- 92- Diş tabibi Mehmet Rıfat
Dersaadet Tıp Fakültesi dişçi mekteb-i alisinden diplomalı
Diploma numerosu: 288
Terakkiyat-ı fenniyyeye tevfiken bilcümle ağız ve diş hastalıklarını tedavi eder.
Altın, platin, istil, grampetli, vidalı, dökme pirinç, kas porselen damaklı, damaksız kauçuk beyaz ve suni diş imal eder.
Ağrısız çürük diş ve kökleri usul-ı mahsusasına tevfiken çıkarır.
- 93- Kirmanzade ve şürekası
Dakik, buz ve çırçır fabrikası
Tarih-i tesisi: 1337
Değirmenlerimizde ahaliye suhuletle tahniyyat icra ettirilir. Fabrikamızda ihraç edilen buz dayanıklı olmakla beraber suyunun halisiyeti sıhhiye müdürünce musaddaktır.
Çırçırlarda en münasip şeraitle pamuklar çektirilir. Bu ziraa azami muavenet ifası deruhte edilir. Hububat ve pamuk üzerine muamelemiz vardır. Alış verişimiz peşindir.
- 94- İtidal Şirketi
Yusuf Lütfi – Mahmut Nedim – Yusuf Ziya
Tarih-i tesisi: 1338
Telgraf adresi: Adana – itidal
Pamuk, hububat ve sair memleketin ihracat eşyasıyla işigal eder.
- 95- Türk İnşaat Şirketi
Yol – köprü –tünel –demiryolu - irva ve ıska ile fabrika, hangar, beton, demir beton, şerait-i sıhhiye ve fenniyyeyi haiz haneler, bilcümle projeler ve ve keşifnameler tanzimi taahhüt eder.
Telgraf adresi: Adana – Ataş
Posta kutusu: 111
- 96- Rasihzade Biraderler
Tarih-i tesisi: 1335
Kendi hesabına veya komisyon ile çalışır.
İthalat: Alat-ı ziraiye, alat-ı tahniye, motor, tulumba, traktör, otomobil, cülud-ı masnua.
İhracat: pamuk, çiğit, susam, kepek, balmumu, ham deri....
“Fiyat” Fabrikası Adana acentesi
Adres: Adana'da Rasihzade Biraderler
Posta kutusu: 93
Telgraf adersi: Rasihzade – Adana
Fiat
Otomobil, kamyon, ziraat traktörü tayyare ve bahri motorlar
İtalyan Fabrikası
1899 da tesis edilmiştir.
İtalya'nın en büyük otomobil fabrikası olan Fiat

- 1- Her cins ve zarif otomobiller
- 2- 1,2,5 tonluk kamyonlar
- 3- 4,6 ton hamule taşıyan römork arabalar;
- 4- 30 / 35 beygir kuvvetinde ziraat traktörleri;
- 5- Tayyare motorları
- 6- Bahri motorlar ve saire imal eder.

- 1- Anadolu'da Kilikya için umumi acente:
Mersin – Posta kutusu: 7
- 2- Adana ve Tarsus'ta acenteleri vardır.

Fiat- Prelli – Fiat
Avrupa'nın en büyük lastik fabrikası
Sermayesi 120.000.000 Frank
Tarih-i tesisi 1872

Lastik mamulâtı

- 1- Otomobil ve kamyonlar için her nevi ve her ölçüde boş ve dolu lastikler
 - 2- İç lastiği (şanbrayer)
 - 3- Bisiklet için boş lastikler
 - 4- Mücerret nakiller
 - 5- Fenni ve sıhhi mevat
- Anadolu'da "Fiat acentesi" tarafından temsil edilmiştir.
Posta kutusu: numero 7
Mersin, Adana ve Tarsus'ta acente vekilleri vardır.

- 97- Lloyd Tristino
En büyük vapur kumpanyası şirket-i merkez-i umumisi Trieste
Telgraf adresi: Lloyd Passi Trieste
Telefon: 2018
Roma Merkezi – Trieste Caddesi 87
Telgraf Adresi: Lloydiano
.... Merkez-i umumisi: Civani Rıhtımı
İskenderiye vekil-i umumisi: Borsa Caddesi: 3 numeroda
Kilikya havalisi için umum acente: Mersin - Karantina dairesi ittisalinde
Hususi idarehane telgraf adresi: Mersin Lloyd Triestino
Kumpanyanın haftada iki defa Mersine posta vapurları uğrar. Her tarafa doğruca
konşimento verilir.
Temizlik, istirahat itibarıyla Lloyd Triestino bütün kumpanyalara faiktir.
İstanbul- Mersin üçüncü mevki 1800, yemekli ikinci mevki 6000

- 98- Kozanlı Helvacızade Şakir ve Ahmet Biraderler
Tesis tarihi 1923
Telgraf adresi: adana Kozanlı Helvacızadeler
Muhabere adresi: Kozanlı Helvacızade Şakir Ahmet Biraderler
Manifaturaya ait her nevi eşya Toptan perakende

Kadın için çarşaf ve erkek için elbise yapmaya salih mensucat-ı dahiliye ve hariciyesinin her kısmı ticarethanenin esas işini teşkil eder. Ayrıca milli adetlere ve gelinliğe ait her nevi levazım bütün teferruatı ile ticarethaneden tedarik ve temin olunabilir.

- 99- Kahyazade Hacı Mahmut ve Mahdumu
Adana Kapalıçarşı
Her nevi manifatura eşyası - toptan ve perakende
Ziraat Bankasınca muteberdir
- 100- Adana'da Orozdibak ittisalinde
Yıldız fotoğrafhanesi
Sahip ve sanatkarı Tevfik Coşkun
Memleketin yegane kibar ve bedii fotoğraf müessesesidir
- 101- Max Brazafolli
-Adana-
Pamuk ihracatı
- 102- George Lütfullah
Ziraat makineleri acentesi, Con Favlar Marshall ve internasyonal
Bursa heyeti idare reisi ve ticaret odası reis-i sanisi
Hüseyin Daim
İthalat- ihracat- komisyon
Pamuk hububat vs...
- 103- Bursa heyet-i idare reisi ve ticaret odası reis-i sanisi
Hüseyin Daim
İthalat – ihracat – komisyon
Pamuk hububat vesaire
- 104- Standart Oil Amerikan Kumpanyası
Dünyanın en meşhur gaz ve benzin, makine yağları kumpanyası
Adana vekili: Borsa civarında Hüseyin Daim Bey ticarethanesi
Stok halinde daimi malı bulunur
Toptan ve perakende muamele yapar
- 105- Kunduracı Esnaf Şeyhi
Ahmet Nadir
Adana Osmanlı Bankası karşısında
- 106- Adana Kapalıçarşı numero 8
Tuhafiyeci Fehim Ali
- 107- Josef Termin
Adana -- toptan ve perakende hırdavat mağazası

- 108- Kanaat Tuhafiye Mağazası
Orozdibak civarında - sahibi Muculluzade Ahmet Fehmi
- 109- Hocazade Namık
Mersin
Komisyoncu - elbise, manifatura ve kösele üzerine muamele yapar
- 110- Mehmet Bakır ve Mahdumları
Her çeşit fantazyaya eşyası
Toptan perakende
Tüccar – Komisyoncu
Telgraf adresi: Adana Mehmet Bakır
Muhabere adresi: Adana 53 numarolu posta kutusu
Mehmet Bakır ve Mahdumları
Tesis tarihi: 1308
Çay, kalay, sabun-ı Antakiye, balmumu, kına ve İran tömbekisi, her nevi zeytin. müessese; şeker, kahve, pirinç, kibrit, petrol, limon tuzu gibi bütün ithalat eşyasıyla; badem, pamuk, susam gibi bilumum ihracat mevaddı üzerine iş yapar. Sipariş verildiği takdirde daima en uygun ve kati şeklini tercih eder; muamelesi peşin ve seridir. Ticaret odasına mukayyet olduğu gibi Ziraat Bankasınca – arzu edilirse – teminat verdirilebilir.
- 111- Halidiye Ticarethanesi
Hacı Alizade Halit
Fantazyaya, tuhafiye, kavafiye ve itriyat
- 112- Bosnalızade Asım
-- Tüccar –
Pamuk ve kundura üzerine muamele yapar.
Adana – Orozdibak karşısında
- 113- İntibah Şirketi
İstanbul ve Avrupa Darülfünunlarında tahsillerini ikmal ettikten sonra hayat-ı iktisadiyeye atılmış olan faal bir grup tarafından tesis edilmiştir. Müessisleri buldukları bütün işlerde memulun pek çok fevkinde mazhar-ı itimat olmuşlardır. Türkçe, Almanca, Fransızca muhabere kabul eder ve aynı lisanlarla cevap verir – her türlü emtia alım satım ve nakliyat komisyonculuğu deruhte eder.
Merkezi : Mersin’de gümrük civarı
Şubesi: Adana’da Osmanlı Bankası karşısındadır
Telgraf adresi: İntibah
- 114- Çerkez Mehmet Ali
Mersin – Adana
Telgraf adresi: Çerkez
Tuhafiye, kırtasiye, hırdavat, zücaciye, bonnoteriye, billuriye, itriyat ve her nevi mamulat-ı mensuce, demir alataı, çay, sigara kağıdı, kibrit vesair her nevi emtia-ı ticariye

- 115- Salomon El Hadeş
Merkezi: Rodos – yazıhanesi: Milan
Şubeleri: İzmir, Mersin ve Antalya
Her nevi manifatura, hırdavat ve züccaciye üzerine ithalat eşyası
Telgraf adresi: Mersin – El Hadif
- 116- Artist Fotoğrafi
Mustafa Fahri – Mersin
- 117- Kanaat Eczanesi
Mehmet Adnan
Mersin – Hükümet Caddesi
İstenilen anda doktor bulunur
- 118- Hüseyin Salih ve Şürekası
İthalat – ihracat- komisyoncu
Mersin
Telgraf adresi: Hüseyin Salih - Mersin
Posta kutusu: 61
Zeytinyağları- sabun- zeytin taneleri- zahair
Piyasa üzerine alım satım ve komisyon
- 119- Sayit Arif ve Sayit Ömer
Mersin
Beş kişilik, dört silindirli, yirmi beygir kuvvetinde binek otomobili
Türkiye için umumi acentesi: Edgar. B.
Hovard Filadelfia – İstanbul
Adana ve Hinterland acentesi: Sayit Arif ve Sayit Ömer
Mersin, Tarsus, Adana
- 120- “Ford Son” traktörü “Oliver” pulluğu
Türkiye için umum acentesi: Edgar. B. Hovard Ticarethanesi
Filadelfia - İstanbul
Adana ve Hinterland’da Sayit Arif ve Sayit Ömer
Mersin- Tarsus Adana
Edgar. B. Hovard Ticarethanesi
Adana Hinterland Acentesi
Sayit Arif ve Sayit Ömer
Merkezi: Mersin- şubeleri: Adana ve Tarsus
Ford otomobil ve komisyonları, “Ford son” ve “Emerson” traktörleri ve bilumum alat-ı ziraiye.
Amerikan’ın meşhur “Ozborn” ve “Vood” orak ve biçerbağlar makineleri ve “Kayzar” batozları, “Delko” elektrik motorları en son model “çırçır” ve prese makineleri ve ziraate ait her şey için baladaki adrese müracaat ediniz.

- 121- Azim şirketi
1- Her nevi muamelat-ı ticariyenizde azami sürat, suhulet, istikamet arzu ederseniz bir defa işinizi (azim şirketine) tevdi ediniz.
2- (Azim Şirketi) memleketin öz namuskar ve fedakâr tecrübe-dide evlatlarından müteşekkil olup gayesi sırf memleketimizdeki iktisadi boşlukları doldurmak ve kendi işlerimizi kirlî ve gayrîmenüs ellerden tamamen kurtarmak ve şerefli tüccarımızı garba tanıtmaktır.
3- Azim Şirketi ticaret-i muhtelif, ithalat, ihracat-ı umumiye ve her nevi komisyonculuk ile işğal eder. Alım satım hususunda tüccara rehberlik eyler. Avrupa ile muamele yapmak arzu edenlere namuskâr evler tanıtır, İstanbul ve Avrupa'dan her nevi emtia-ı ticariye celb ve siparişini kabul eder.
- 122- -Osmanlı Bankası-
"Adana Şubesi"
Tarih-i tesisi: 1278
10.000.000 İngiliz liralık sermayeli anonim şirket
Umumi merkezi: İstanbul'da- Galata'da
Telefon: Beyoğlu 36
Merkez şubeleri: İstanbul Yeni Cami- Beyoğlu Cadde-i Kebir
Türkiye'nin her köşesinde şubeleri vardır. Londra – Paris- Manchester- Marsilya- Tunus şubeleri vardır.
Kafkasya havalisinde - Tiflis'te bir şubesi olduğu gibi Suriye şubesi de "Suriye Bankası"dır.
Romanya'daki muhabir-i ticarisi "Bank of Romanya Limited"tir.
Muameleleri: -- Senedat ve poliçe mukabilinde muayyen ve vadeli veyahut hesab-ı cari suretiyle avanslar, poliçe iskontosu, Türkiye'nin büyük şehirlerine – ecnebi diyara senedat -- çek itibar mektupları telgraf emirname irsalatı; hesab-ı cari küşadı. Senedat ve kıymetli eşya muhafazası. Vesair bilcümle banka muamelatı
- 123- Hacı Hamdi ve Mahdumları
Ticaret – komisyoncu
30 senelik bir müessese-i ticariye
"Portakal bahçesi" denmekle meşhur Dörtyol'un en muteber ve ciddi komisyon ve ticaret evi olup senelerden beri bilhassa portakal üzerine vaki olan siparişleri süratle isteyen yere sevk eder.
Satış şeraiti ayrıca kararlaştırılır. Teşrin-i Evvel'den Şubat'ın nihayetine kadar en nefis ve dayanıklı malları daima bulundurur.
Adres: Dörtyol'da portakal komisyoncu ve tüccarı Hacı Hamdi ve Mahdumları
- 124- Nacizade Mehmet Lütfü
Mezun birinci sınıf dava vekili
Adres: Silifke – Lütfü Naci – Posta kutusu: 6
İktisadi, adli, idari her nevi dava taahhüt eder.
Komisyon, vekillik, istişare hususunda müracaata daima cevap verir.
- 125- Lütfü ve Seyfi Ticarethanesi
Kıbrıs – Lefkoşa
Telgraf: Lütfi Seyf
Posta kutusu: 120

Ticarethane kitap hususundaki ihtiyacı vasi manasıyla temin ettiği gibi kırtasiye, tuhafiye, cam çerçeve gibi medeni her ihtiyaca ucuz ve temiz bir tarzda vasıta-ı temin olur. Her çeşit ticari muamele üzerine komisyon ile tavassut işi görür.

Meşhur “Kan kuvveti şurubu”nun Kıbrıs yegane depo ve tevzi yeridir.

126- Vakum Oil Kumpani

Şirketin merkez-i umumisi: New York

Müdüriyet-i umumiyesi: Kahire (Mısır)

Umum Kilikya temsil ve vekil-i umumisi: Bazil Zananiri

Mersin Palas

Telgraf adresi: Mersin Zananiri

Mektup adresi: Mersin – Vakum Oil Kumpani

Posta kutusu: 191

Şark’ın en mühim petrol, benzin ve bilumum makine yağları satan müesseselerindedir.

Petrol sandıklarımızın üstünde bir “ayçiçeği” resmi ile “sunfloor” ismi yazılı olmasına; benzin tenekelerimizin üstünde de “sphinx” kelimesiyle resminin bulunmasına dikkat ediniz.

Markalarımıza dikkat etmekle kendinizi mühim bir gafletten zarardan kurtarmış olacaksınız.

127- Amerikan İstandart Oil Kumpani of New York

Mersin şubesi

Müdüriyet-i umumiyesi: İstanbul

Mezkur şube Kilikya’da: Mersin, Tarsus, Adana, Ceyhan; ve Konya, Kayseri, Bor, Karaman ile Anadolu’nun sair en mühim noktalarında vekaletleri vardır. Kumpanya 1913 senesinden beri 150 dereceli ve en güzel hindi başlı gazıyla ihale tarafından en mergup 125 dereceli develi gazını ve dünyaca en maruf olan Pratez Motor Spirtez markalı benzini bu havalیه gönderip satmıştır.

Bizler boya ile en yüksek dereceli aşınıklığı men eden ve kuvve-i kâbilesini motordan ve her nerede istimal edilip de oradan müstahsil en kuvvetli sıcaklıkta muhafaza eden makine yağlarımızı da fûruht etmekteyiz. Ucuz yağlar bu hararete katıyen mukavemet edemezler.

Temmuz zarfında Adana ve Tarsus’ta yapılan bir müsabaka -- hindi başlı gazının traktör istimaline salih yegane gaz olduğunu göstermiştir – Ford Son ve Fiat traktörleri rakiplerin gazdan sarf olunan miktarın nısfını sarf ettiklerini ve aynı nispette de kuvvette fazla olduğunu irae ve silindirler üzerine pislik bırakmadığını da bu suretle ispat etmişlerdir. Bir dönümde bir okka gaz sarf olunmaktadır. Traktörler için hususi olarak “istandart encin ekstra” markalı makine yağımızı tavsiye ettiğimiz gibi Ford acenteleriniz de bu yağı tavsiye edeceklerdir.

Traktör ve sahiplerine tenzilat yapılacaktır. Hangi bir müşteri bu kuponlardan birini yukarıda tadat olunan ve Mersin’e tâbî olan acentelerden birine Teşrin-i Evvel zarfında gösterdiği takdirde müstahsalatımızın herhangisinden alırsa alsın eldeki fiyattan pek hususi bir tenzil yapılacaktır. Bu kupon bize gönderilmek üzere acenteye verileceği gibi her kupon bir satışa mahsustur.

Istandart Oil Kumpani of New York Mersin şubesi

Tarih..... müşterinin ismi.....

Aded-i sandık..... vekalet.....

- 128- Gazla işler “Fiat” ziraat traktörü
HP 3230 azami istihsal asgari sarfiyat
Adana ve Tarsus’ta ayrıca acenteleri vardır.
İşletmesinde sadelik
Uzun müddet dayanır
“Fiat – Mersin umum-vekil ve mümessilin”
Posta kutusu: numero – 7

Bugün, Fiat fabrikasını görenler, onun mazideki şeklini tasavvur edemezler. Onun vücuda geldiği küçük tohumu tahayyül edemezler... Vakıa, küçük bir tohum idi ama, bereketli idi! Zira, yetiştirdiği ağaç meyveleriyle bütün cihanı doldurdu.

Fiat fabrikasının tesisi ilk defa olarak 1899 senesi Haziran’ında Turin şehrinde düşünüldü ve Temmuz’da, (8.000.000) lirelik bir anonim şirketi tesis edildi.

19 martta, binanın resm-i küşadı yapıldı ve üç ay sonra muntazaman işlemeye başlamış olan genç fabrikanın atiyen ne büyük bir ehemmiyet kesbedeceği anlaşıldı.

1900 senesi Temmuz’unda, Padova mitinginde, birinci defa olmak üzere yarışa iştirakle ilk muvaffakiyetini kazandı ve bu andan itibaren genç fabrika dev adımla terakkiye başladı.

1901’de birinci model tamamıyla kaldırıldı ve arabanın önüne konulan dört silindirli bir araba ile yeni sistem vücuda getirildi bu model. Büyük bir muvaffakiyet ihraz etti ve 1902’de memalik-i ecnebiyeye ihraç edilmeye başlanarak müsabakalarda tefevvükü muhafaza etti.

1903’te “Fiat” sanayide müstamel ilk arabasını inşa ederek ilk satışlarını İtalya ve Portekiz hükümetlerine yaptı.

1905’te Fiat’ın faaliyeti arttı. Vakt-i merhun gelmişti, artık ilk devre hitam bulacaktı. Yeni bir ufuk açıldı ve Fiat daha ziyade yükselmek ve yeni piyasalara hakim olmak için bütün kuvvetlerini topladı... Bu sene zarfında Fiat imalathanelerini tevsi etti. İmalatı 450 arabaya baliğ oldu ve yeni numunelerle temayüz eyledi.

1906’da Fiat şirketi (900.000) lire sermayeli yeni Fiat’a münkalip oldu.. (54) bin metre murabbaında bir araziye tasarruf ediyordu ki bunun (45)bin murabba kısmında (1300) kişiyi ihtiva eden imalathaneler inşa edilmiş bulunuyordu.

Otomobilcilik sanayinin pek vahim bir buhran geçirdiği ve unutulmaz bir sene olan 1907’de “Fiat” yeni muvaffakiyetlerle temayüz etti. Bilumum müsabakalara iştirak ve Avrupa ve Amerika fabrikaları mamulâtı olan otomobillere galip geldi.. “Fiat” koşulara iştirak ederse başkalarının birinci gelmeleri imkânı yok gibiydi.

Bu cihan-şümül zafer fimabad “Fiat”ın otomobil sanayinde büyük bir tefevvüke malik ve pek yüksek bir dereceye vasıl olduğunu gösteriyor. Ve bu tefevvük yalnız Paris otomobillerinde değil diğer makinelerinde de meşhut oluyordu. Zaferlerinin şöhreti bütün cihana yayılarak kendisine yeni müşteriler temin ediyordu.

“Fiat” umumi ve askeri arabalar imaline son derecede faaliyetle devam ediyor ve hiçbir mani azmine hail olamıyordu. (1908)den (19013)e kadar fabrikaları gittikçe tevessü ve imalatı muntazaman tezayüt ederken 100’den fazla mükafat silsile-i muzafferiyetini artırıyordu.

İşte “Fiat”ın üçüncü devreye kadem nihade olduğunu görüyoruz: Vatanın teşebbüsât-ı azimesine vakf-ı mesai ediyor. İtalya’nın askeri kahramanlığı “Fiat”ın sanayi kudretinde büyük bir memba-ı müzaheret buluyor ve bu suretle fabrikanın kuvveti harikulade yükseliyor... “Fiat” hiçbir fedakârlıktan çekinmiyor ve hiçbir tehlike onu azminden alıkoymuyor. Müşkülât karşısında kendini teşvik ve targip eden; bütün rekabetlere karşı koyduran cüret; gayret ve aşk-ı vazife; hummalı bir sayı yeni bir kudreti tevhit ediyor... artık onun için mümkün olmayan hiçbir şey yok... Sermayesi (200 milyon) lirete iblağ; saha-yı işgalini bir milyon metre murabbadan fazla tevsi ederek gayet cesim mebani vücuda getiriyor; bir amele ordusunu tarafından imal edilen pek fazla miktarda makinelerle dolduruyor... imalatını harikulade bir surette tezyit ile her

çeşit otomobiller ve kamyonlar, muhtelif kuvvetlerde motorlar motojer tayyareler ve esliha imal ediyor. İşte bu mesai-i takat-ber-endazane sayesinde ki 50 binden ziyade “Fiat” arabaları, müttefik ordularına, mükemmel otomobil hidematının tesisini temin eylemiş ve “Fiat”ın (12) bin kuvvetli tayyare motoru, 1918 senesi sonbaharında muzafferiyetin kesb-i katiyet etmesine yardım eden müteaddit havai filoların teşekkülüne yardım etmiştir.

Sulh aynı nevi diğer fabrikalarda olduğu gibi, “Fiat”ı faaliyetinden mahrum edememişti; çünkü bir taraftan harp için son derece çalışmakla beraber diğer cihetten de sulhü müteakip tarz-ı mesai program ve planını hazırlamıştı. İşte buna binaen, bu tahavvül, bila-arıza ve müretteb bir süratle vukua gelmiş ve Avrupa’nın ilk otomobil fabrikasına bugün; pek büyük işler görmek kudretini bahşeylemiştir. “Fiat” elhaletü hazihi; günde 100 otomobil ve 20 ziraat traktörü imal etmektedir. Geçen senenin bilumum beynelmilel yarışlarıyla sergilerinde istihsal edilen muvaffakiyet; “Fiat” a cihanşümül bir şöhrat kazandırmıştır.

129- Nusaybin- Pozantı

Demiryolları şirketi

1337 senesinde Ankara itilafnamesi mucibinde müteşekkil Fransız şirket

Sermayesi: 1 milyon lira

Müdüriyet-i umumiyesi: Halep

Merkezi: Adana

Adana ve havalisinden geçen bütün demiryollarını ellerinde bulunduran şirket, Yenice-Adana, Adana-Mersin, Adana-Halep, Adana-İskenderun kesimlerini işletmektedir.

Adana-Halep

Mevkiler

	1	2	3
Adana-İncirlik	40	30	20
Adana-Kürkçüler	70	55	35
Adana-Misis	95	75	45
Adana-Ceyhan	170	125	85
Adana-Velis	210	155	105
Adana-Toprakkale	270	200	135
Adana-Osmaniye	300	225	145
Adana-Mamure	330	245	160
Adana-Sıtmapınarı			
Adana-Bahçe	420	310	205
Adana-Ayran			
Adana-Keller	485	360	235
Adana-İslahiye	515	380	250
Adana-Meydan-ı ekbez	605	450	295

Adana-Raco

Adana-Kurtkulağı

Adana-Fatma

Adana-Telalrifat

Adana-Müslimiye

Adana-Halep

Adana-İskenderun
Mevkiler

	1	2	3
Adana-İncirlik	40	30	20
Adana-Kürkçüler	70	55	35
Adana-Misis	95	75	45
Adana-Ceyhan	170	125	85
Adana-Visie	210	155	105
Adana-Toprakkale	270	200	35
Adana-Osmaniye	300	225	145
Adana-Mamure	330	245	160
Adana-Erzin	310	230	150
Adana-Dörtyol	375	280	185
Adana-Payas	405	300	200
Adana-İskenderun	470	350	230

Adana-Meydan-1 Ekbez
Mevkiler

	1	2	3
Adana-Bahçe	420	310	205
Adana-Keller	485	360	235
Adana-İslahiye	515	380	250
Adana-Meydan-1 ekbez	605	450	295

İzahat

13 Teşrin-i Evvel- 923'ten itibaren Adana Halep arasında Pazar ertesi ve Cuma günleri iki tren hareket eyler. Aradaki mesafeyi 20 saat ve 15 dakikada kat eylerler. Halep'ten ise Çarşamba ve Cuma ertesi günleri iki kere yolcu treni vardır. İskenderun'la Toprakkale arasında Cuma Cuma ertesi Pazar ertesi, Çarşamba günleri yani haftada 4 katar işler. Aradaki mesafeyi 8-9 saatte alırlar. Bilmukabele yani günlerde Toprakkale'den de İskenderun'a 4 yolcu katarı hareket eder. Bu postalardan başka haftada bir gün Perşembe günü Adana'dan Mamure'ye bir yolcu ve eşya-yı ticariye treni tahrik edilir. Aynı gün Mamure'den Adana'ya öteki trenin muvasalatından bir iki saat sonra – makabil bir tren gider.

SÖZLÜK

A

addedilmek: saymak, sayılmak
adem -i iktidar: iktidarsızlık
alat: aletler
alat-ı ziraiye : ziraat aletleri, tarım aletleri
alat-ı tahniye: öğütme aletleri
ameli: uygulamalı
ameliyat: uygulamalar
anasıl: aslında, aslından
asri : modern, çağdaş

aşk-ı vazife: çalışma aşkı, şevki, azmi
avani: kapacak, yemek takımları
azami: en fazla, en çok
azim: kararlılık

B

bahri: denizle ilgili
bahr-i Ahmer : Kızıldeniz
bahş eylemek: bağışlamak, göstermek
baliğ olmak: ulaşmak

berri: karayla ilgili
beynelmilel: uluslararası
bezzaziye: bez, kumaş satılan yer
bi-gayr-ı hakkın :haksızlıkla, haksız yere
bilad: beldeler, memleketler, kasabalar
bila-arıza: arızasız, kusursuz
bilagüzeşte: geçmeyen, aşmayan
bila-veci' : ağrısız
bil-cümle : bütün, hep,
bilfiil : iş edinerek, gerçekten, fiili olarak
billuriye: billurla ilgili, billur eşya satan
dükkân
bilmukabele: buna rağmen, mukabele
olarak, benzer
Bilumum : hep, bütün
bonneteri : tuhafiyecilik, tuhafiyeye dükkânı

C

celb : çekme, yazılı çağrı
celb etmek : yazı ile çağırarak,
cesim: büyük
cihanşümül: dünyayı kapsayan, dünya
çapında
cülud-ı masnu: suni, yapay deri

D

daire-i mahsusa: özel ev, özel işyeri
deruhte etmek: üstüne alma, yüklenme
düstur-ı muamelat: çalışma ilkesi, muamele
kuralı, ilkesi

E

edevat : parçalar, malzeme
edviye: ilaçlar
ecza-yı tıbbiye: ilaç yapılan şeyler
ehven: en Zarasız, ucuz
elhaletü hazihi: henüz, hâlâ, şimdi, bugünkü
günde, şimdiye kadar
emsalsiz: eşsiz, benzersiz
emtia : mal
enva: çeşit
esliha: silahlar

F

faik: üstün.
fantazya : çeşitli, değişik ürün, mal
fevk: üzerinde

fimabad : bundan sonra, bundan böyle, bir
daha
füruht: satma, satış
füruht etmek: satmak

G

gayrimamul: el yapımı
gayrimenus: bilinmeyen, yabancı
gayur: çok gayretli, çalışkan

H

haiz: içeren, içine alma, kapsama
haiz olmak: sahip olmak, içermek, yeterli
olmak
hamul: yük
harekat-ı ticariye: ticari hareket, faaliyet
harik : yangın, ateş
hayat-ı milliye-i iktisadiye ve ticariye: Milli
iktisadi ticari hayat
hayat-ı iktisadiye: iktisadi hayat, ekonomik
yaşam
hatve-i terakki : ilerleme adımı
hesab-ı cari küşad: cari hesap açma
hırdavat: ufak tefek eşya; kilit, tel, çivi gibi
eşya
hidemat: hizmetler
hiss-i gurur: gururlanmak, gurur duymak
hitam bulmak: sona ermek

I

ıska: sulama, su verme
ıtriyat:güzel kokular, güzel kokulu esanslar,
yağlar

İ

iblağ: ulaşma, yükselme
ibraz etmek: göstermek, ortaya koymak
idame ettirmek: sürdürmek
ifaya başlamak: ödemek
ifa etmek: yerine getirmek, ödemek
ihraz ettirmek:
ihtilat: katışma, karşılaşma görüşme
ihtiraat: yaratma
ihtiva etmek: kapsamak
İhtiyat akçası : yedek akça
ikame: yerine koyma
ikmal etmek: tamamlamak
iktifa etmek: yetinmek, yeterli bulmak

iktisap etmek: kazanmak
 imraz-ı dahiliye ve etfal mütehasası: Çocuk ve iç hastalıkları uzmanı
 imtisal numunesi: gereği yapılmış, gereğini yapan
 irsal: yollama, gönderme; salıverme
 irsalat: irsalin çoğulu, göndermeler
 istihsal etmek: üretmek, kazanmak
 itilafname: antlaşma
 ilah...: Nihayete kadar, böyle devam eder
 irae: gösterme, belirleme
 istirdad: geri alma, geri isteme
 irva ve iska: sulama ve suya kandırma
 isnadat: senet, dayanma, dayandırma, isnatlar
 istok : stok
 iştigal etmek: uğraşmak; iş, meslek edinmek
 iştigal şubeleri: iş kolları
 itina : özen
 ittisal : ulaşma, kavuşma, birbirine dokunma; yakını, bitişiği

K

kadem nihade: ayak basmış
 kadim : eski
 kantariye : tartma ücreti
 kat eylemek: katetmek, almak
 kavafiye : ayakkabı ve kemer, cüzdan gibi bazı deri ürünler
 kemal-i ciddiyet ve muvaffakiyet:
 kemal-i teessüf: üzücü olarak, üzülen, üzüntünün son derecesi
 kemal-i muvaffakiyet: başarılı, başarıyla, başarının son derecesi
 kesb-i katiyet etmek: kesinlik kazanmak
 kesb etmek: kazanmak.
 kezalik : keza, bu da öyle
 konşimento :gemiye teslim edilen mala verilen alındı belgesi
 kuvve-i kâmile: olgun güçler, etki gücü
 kuvve-i karibe: yakın güçler, yaklaşma
 külliyyetli: kapsamlı, geniş
 küşad eylemek: açmak, açılmak

L

lema-ı hakikat: hakikat ışığı, gerçeğin parıltısı

levazım: lüzumlu, gerekli şeyler
 leyli: yatılı, geceli

M

mahdum: oğul
 malik: sahip, sahip olan
 mamulat-ı masnua: yapılmış, dokunmuş mal
 mamulat-ı mensuce: dokuma ürünleri, dokunmuş mallar
 manikür iplik:
 maruf-ı etibba: doktorların bilineni, ünlü doktor
 masruf: sarf edilmiş; çevrilmiş, döndürülmüş
 masur: sıkılmış, suyu veya yağı alınmış şey
 mazhar-ı itimat: güven sağlamış, güvenilen
 mazhar-ı takdiri olmak: takdire değer bulunmak, övgü kazanmak, değeri bilinmek
 mebani: binalar, temeller
 melce: sığınacak yer
 memalik-i ecnebiye
 memul: umulan, istenilen
 menba: kaynak
 memba-ı müzaheret bulmak: koruma gücü bulmak, koruma kaynağı bulmak
 mensucat-ı dahiliye ve hariciye: dış ve iç dokumalar, yerli yabancı dokumalar
 merakez-i mühimme-i ticariye: önemli ticari merkezler
 meşhut olmak: görülme, gözlenme
 mevadd: varlık, cisim, iş husus, maddeler, kanun
 mevki: makam, yer
 mikyasa: oran, miktar
 muamele: tutum, davranış, işlem
 muamelat-ı daime: sürekli işlemler
 muamele-kâr: muamele eden, para işlerine bakan, iyi davranışı olan
 muannit: inatçı, dirençli
 muavenet: yardım
 mucib: gereğince, icab eden, gereği olarak
 muhabere : haberleşme
 muhtelifül-cins: muhtelif cinslerde
 muhtevi: içermek, kapsama
 muma-ileyh: adı geçen
 murabba: kare, dört köşeli, dörtlü
 muntazam: düzenli

musaddak: tasdik edilmiş, onaylanmış
 mutasarrıf: sancak amiri
 muteber: itibarlı, saygın
 mutedil: ılımlı, uygun
 muvafık: uygun
 muvaffakiyet: başarı
 mübaşir: bir işe başlayan, mahkeme memuru
 mücahede: çalışma, gayret, ceht etme
 müessese: kurum
 müessesat-ı hayriye: hayır kurumu
 müktesebat-ı ticariyesi: ticari kazanım, ticari konum
 mülhakat: ekler, katmalar, bir merkeze bağlı olan yerler
 münasebat-ı cariye-i ticari: yürütülen ticari ilişkiler
 münevver: aydın
 müretteb: tertip edilmiş, düzenlenmiş; planlı, bilinçli olarak
 münkalip olmak: değişmek
 müsabaka: yarışma
 müstamel: kullanılmış
 müstahzarat : hazırlanmış şeyler
 müstecir: tüccar
 müstemleke emtia: satın alınmış mal
 müşahade etmek: gözlemek
 müteaddit: defalarca, sayılı, birçok kez, çeşitli
 müteakip: takip eden, izleyen
 mütebaki: artan, geri kalan
 mütedair: ...le ilgili, için, üzerine

N

nehari: gündüzlü
 nokta-i nazar: bakış açısı

R

reprezantanlık: temsilcilik
 resm-i küşad: açılış töreni
 rol ifa etmek: rol oynamak, rol sahibi olmak

S

saik: sebep, etken
 saha-yı işgal: kullanım sahası, kapsama alanı
 saha-ı ticaret: ticaret alanı, ticaret kolu
 salih: uygun, elverişli yarışır

sebeb-i masrufiyet: harcama sebebi
 seciye: karakter
 seri: çabuk, hızlı
 seririyat-ı dahiliye : dahiliye kliniği, iç hastalıklar bölümü
 ser-tabib: başhekim
 seyelan-ı meni: meni akıntısı
 seyr-i sefain: gemilerin yürümesi, Denizbank kurumunun ilk hali (şirket)
 seyrüsefer: gidiş geliş, trafik
 seza: yaraşır, uygun
 silsile-i muzafferiyet: galibiyet zinciri, art arda galibiyetler
 suhulet: kolaylık
 sulh-ı umumi: genel barış
 sulh-ı umumiyeye akdi: genel barış antlaşması
 suret : görünüş, biçim

Ş

şayan-ı itimat: güven duyulan, güvene layık
 şerait: şartlar, koşullar
 şüreka: ortaklar, şerikler

T

taahhüt: onay, sözleşme
 taahhüt etmek: söz vermek, sözleşmek
 tadat: sayma, sayılma
 tarz-ı mesai: çalışma tarzı, çalışma planı
 tahayyül etmek: hayallemek
 tahavvül: değişme
 tahmil: yükleme
 tahniyye: tahne ait, öğütme ücreti
 tanzim: düzenleme
 targip etmek: arzu ettirme, isteklendirme
 tatbik: uygulama
 tavassut: aracılık
 tavassut etmek: aracılık etmek
 tazyik-i har: ısı basıncıyla
 tebdil: değişme
 tecelli: görünme, ortaya çıkma
 tecrübe-did : tecrübe görmüş, deneyimli
 tedarik ve temin: sağlama
 tediye: ödeme
 tediye ve tahsil şartları : ödeme ve toplama koşulları
 tedrisat: eğitim
 teferruat: ayrıntı

tefevvük: üstün olma, yükselme
temayüz etmek: gelişmek
temenni etmek: dilemek, arzu etmek
temayüz etmek: sivrilmek, benzerlerinden ayrılmak, üstün olmak
tenzil: inme, indirme, düşme
tenzilat: indirim
terakkiyat-ı fenniye: bilimsel ilerleme, gelişme
tertip-kerd : imal eden, düzenleyen, yapan
tesisat-ı sanayiye: sanayi kuruluşu
tesis etmek: kurulmak
tesis-i münasebat eylemek: ilişki kurmak
tesis ve teşekkül etmek: kurmak ve oluşturmak
teşebbüsat: girişimler
teşebbüsat-ı azime: büyük atılımlar, girişimler
teşmil etmek: yaymak,
teşrin-i Evvel: Ekim
tevfik: uygun olma
tevessül etmek: girişmek, adım atmak, başlamak
tevessü etmek: genişlemek
tevhid : birlik
tevhid-i kuvva: kuvvetler birliği, güçbirliği
tevsi: genişlik, genişleme
tevdî etmek: dağıtmak
tevlit etmek: doğurmak
tezayüt etmek: artmak
tezyid: artırma

tüccar-ı tuhafe: tuhafiye satıcısı; hediye, hoş giden şeyler satan tüccar

U

umur görmek: yaşamak, başarı kazanmak
usul-ı mahsusa: özel yöntemler, uygun yollar
usul ve vesait-i iptidaiye-i ziraiye: Tarımda ilkel araç ve yöntemler

V

vakf-ı mesai etmek: mesai harcamak, çalışmak
vakt-i merhun: beklenen çağ ve zaman
vasıta-ı temin: aracılık, temin aracı
vasi: geniş
vaz-ı yed: el koyma
vaziyet: durum
veci': ağrıtıcı, sızlatıcı
vekalet-i umumiye: genel vekalet
vekil-i umumi: genel vekil, genel müdür
vesair merakiz: diğer merkezler
vesait-i cedide: yeni araçlar, vasıtalar
vesile olmak: sebep olmak, aracı olmak
vukubulmak: oluşmak, ortaya çıkmak

Y

yegane: tek, biricik

Z

zahire: ambarda saklanan hububat, yiyecek
zahair: zahireler

METİNLER

آطنه تجارت رهبری

غازی عینتابی حاجی علی وهبی افندی زاده

محمد نوری تجارتخانه سی

پوسته قوطوسی : ٦٦ — تلفراف آدره سی : اطنه - عینتابی زاده نوری
 بادانه ایچون هر نوع توز ویاغلی بویالر
 بزیر، کتن یاغلی، نفت وما کنه یاغلی، آلومنیوم طاقلری، قرطاسیه
 دیکیش ما کنه سی ادواتی، مرانفوز آلات و ادواتی، دمیر ادواتی،
 ساعتلرک انواعی، چنتو

Aintabli
Mehmed Nouri
 GRANDE MAISON DE QUINCAILLERIE
 Parfumerie, article de forgeron, de menuisier, machines
 à coudres, articles d'aluminiums, horlogerie, pape-
 terie, ciment etc.
 Adresse : Adana - Aintabli Mehmed Nouri - B. P. 66

پامو قجی زاده حسن

فابریقه طور و تجار

حبوبات و پاموق اوزرینه

آطنه تجارت رهبری

۳

تراسو او ماعونی

ادخالات - اخراجات، قومیسون، امانت

تلغراف آدرهسی : ماعونی — بوسته قوطوسی : ۴۲

Thrasso O' Mahony

Import - Export
Commission, Representation, Consignation
MAISON PRINCIPALE A ADANA (Asie Mineure)

Adr. Tél. Mahony Adana - B. P. 42

شاشاتی برادرلر

ادخالات - اخراجات - روپره ذاتانلق

آطنه تجارت رهبری

۲

ادخالات : اخراجات

ایش باشموردیغی تاریخ
۱۲۹۹

هر آن ایچون بویوک معامله له کیریشه بیلیر دایما بشین
معامله ایله بویوک قومیسون ایشاری درعهده ایدر .
تلغراف آدرهسی
آطنه — یاموقچی زاده حسن

Pamoukdji Zadé

HASSAN
FABRICANT ET NEGOCIANT
Export. Import.
sur du Cotons et Céréales
Maison Fondée en 1884
Entreprnd toutes affaires commerciales à tout moment et au comptant - Commission.
Adresse Télégraphique :
Adana - Pamoukdji Zadé Hassan

آطنه تجارت رهبری

۵

ژاق قوهن

آطنه

تجار و قومیسونچی

ادخالوت، اخراجات، امانت

برلینک الک بویوک سیفورله شرکاتی اولان « وفتوریا دو برابن » ک
وکیل عمومیسی
زراعت ماکنه لری و ماکنه باغاری الخ ...

بوسته قوطوسی : ۶۴

Jacques Cohen

Adana B. P. 64
Maison de Commerce et de Commission
Imp. Exp. Consignation
Machines Agricoles, Huiles minérales etc.
Agent Générale de Cie Victoria du Berlin

K. Gruenblat & Cie

Travaux Maritimes et Urbains
Paris
Correspondant à Mersin; Mr. Seruys.

آطنه تجارت رهبری

۴

آدرهسی : مرسین - حکومت جادهسی
قدیم بر مؤسسدر

Chachati Frères

Importation, Exportation, Représentation
Adresse: Mersine, Grand' Rue du Palais
Gouvernemental

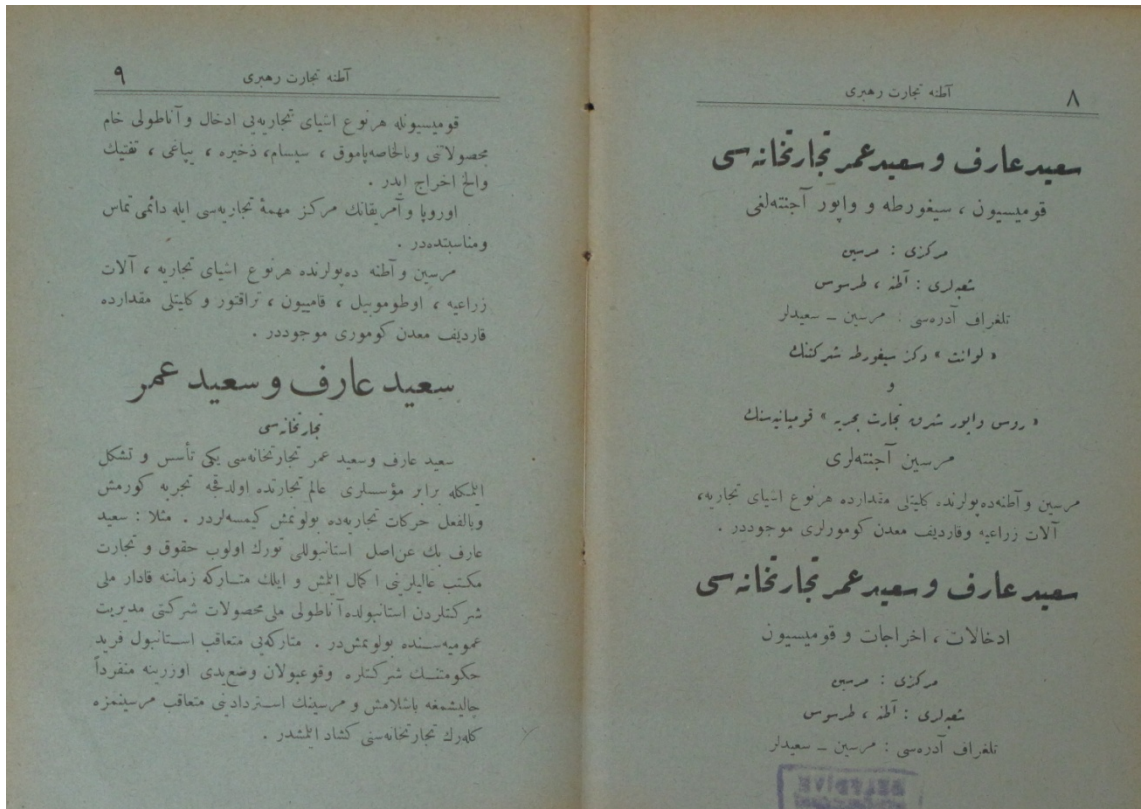
باشموردی و شرکاسی

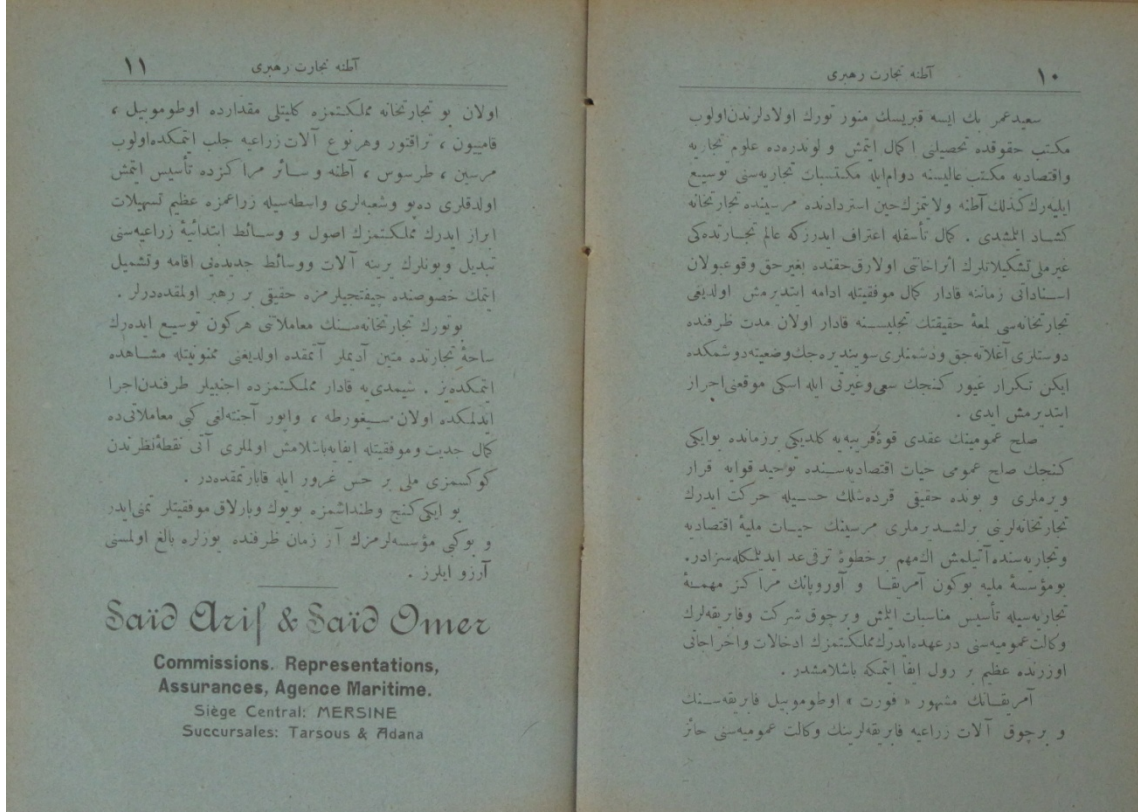
تجار - قومیسونچی

بوسته قوطوسی - مرسین : نومرو ۲۰۷

MUBACHIR ZADÉ HAMDİ ET Cie

Negociant - Commissionnaire
Adresse: B. P. 207 Mersine

آلنه تجارت رهبری ۱۵

هابی احمد بهنساوی اولاد لری
وشریکی
مرسین - حکومت جادهسی
تلفراف آدرهسی : بهنساوی
هر نوع مانیفاطوره اشیاسی اوزرینه طویدن مامله

**Hadji Ahmed
Behensavi Fils & CIE**
Mersine, Grand'rué de Palais
Adresse Télégraphique : Behensavi
Toutes sortes de Manufactures achat et vente en Gros

آلنه تجارت رهبری ۱۴

زابلیط برادر لری
مرسین - رباز
رجاجیه - قرطایه و قاصه ده پوسی

**Zablith Frères
Mersine - Vienne**
Dépôts de Verrerie, Papeterie et
Coffre-fort

عوف اخوانه
مرسین - حکومت جادهسی - بوسته قوطوسی : ۱۳۳
تلفراف آدرهسی : عوف - عوف
هر نوع مانیفاطوره اشیاسی و قومیسبون معاملات

Auff Frères Mersine
Toutes sortes d'opérations sur manufactures et
textiles indigènes

آلنه تجارت رهبری ۱۷

نحلی کروم
ارکک تززیسی
تاریخ تأسیسی : ۱۹۰۰
آدرهسی : مرسین نحلی کروم

Nahli Kéroum
Mersine
Maison fondée en 1900

فارده شلر وی
نخانیه مغازهسی
نخانیه، عطریات (اییک) ومانیکور اییک الخ...
تاریخ تأسیسی : ۱۴ مارت ۳۳۹
تلفراف آدرهسی : مرسین فارد شلر
بوسته قوطوسی : نومرو ۱۴۱

آلنه تجارت رهبری ۱۶

**ALI EKREM BEY
& CIE**
Adresse: Mersine, Près la Bouane
Manufacture - Bonneterie

بطرس اخوانه
قومیسبونجی - تجار
تلفراف آدرهسی : مرسین - بطرس بوسته قوطوسی : ۱۴۲
ادخالات ، اخراجات ، حیوانات ، قومیسبون ، قطران

**Boutros Frères
MERSINE**
Négociant - Commissionnaire
IMP. EXP. CERÉALE, GOUDRON
Adresse Télégr. Boutros - Mersine
B. P. - 142

آلته تجارت رهبری

Aintabli

MADDI ALI VEHBI

Grande Maison en gros

sur : Quincaillerie, parfumerie, verrerie, articles de drogeries, d'automobile, de cordonnerie, peinture, Bonneterie coloniale – Exportation – Importation – commission.

Adresse : Adana - Bedestan

آلته - پسته خانه جوارى

سلانیکلی یاقو بنیاش

پسته قوطوسی : ۹ تلفراف آدرهسی : یاقو بنیاش - آلته

خردوات و دسر آوی

Sfako Benyach

Adana - près de la Poste

Quincaillerie

آلته تجارت رهبری

KARDECHLER EVI

(Maison des Frères)

Magasin de Manufactures

Manufactures, parfumeries, soieries, Cotonnades, nécessaires de manucure etc, etc...

Fondée en 1339

Adresse Télégraphique : Mersine - Kardechler

Boîte postale No. 141

عینتابلی حاجی علی وهبی

تجار و قومیسونیجی

تلفراف آدرهسی : آلته - علی وهبی - پستان اعینده

اخراجات ادخالات - پاموق و ذخیره تجاری، خردوات، زجاجیه، بلوریه، عطریات، وازولین، اجزای طیبیه، قرطاسیه، ایپلیک، دوکده، ساعت، تحاقیه، توز ویاغلی، یویارک انواعی، قابوط بزى، کبریت، سیغاره کاغذی، شماسیه طاققر، جای، بهارات، دعیر اقسامی، اوتوموبیل ادواتی.

آلته تجارت رهبری

NAHMAN PIZANTE

Papeterie, parfumerie, quincaillerie, manufactures, articles de droguerie verrerie

Vente en Gros

Adresse : Adana - Nahman Pizanté

طرسوس

مؤسسه اسلامیه تزئیلر

چالیشمه یوردی

پویوک تری شرکتی - طرسوسده هر ایسجیسه ایش بولایندیکی کچی قادینلرک الری امکیلهده کینه ییلملرینه وسیله اولمشدر.

پوز بیک عسکری طوربانی اون کونده، ۲۰۰ البسه بی برهفتهده حاضر لایه بیلمسی بوشرکتک فعالیتی حفتهده بردلیلدر. ذوقی تأمین، اوجوزلنی متبلکله توحید شرکتک غایه سیدر.

آلته تجارت رهبری

۲۰

موئیز ایساق آشر

مرکز : ازمیر - تجار - شهر : آلته

هر نوع خردوات و بهارات اوزرینه طوپدن معامله ییار

تلفراف : آشر - آلته پسته قوطوسی : ۳

Moïse Tsaki Acher

Négociant en quincaillerie et articles de drogueries

Adana - Yag Djami djadessi

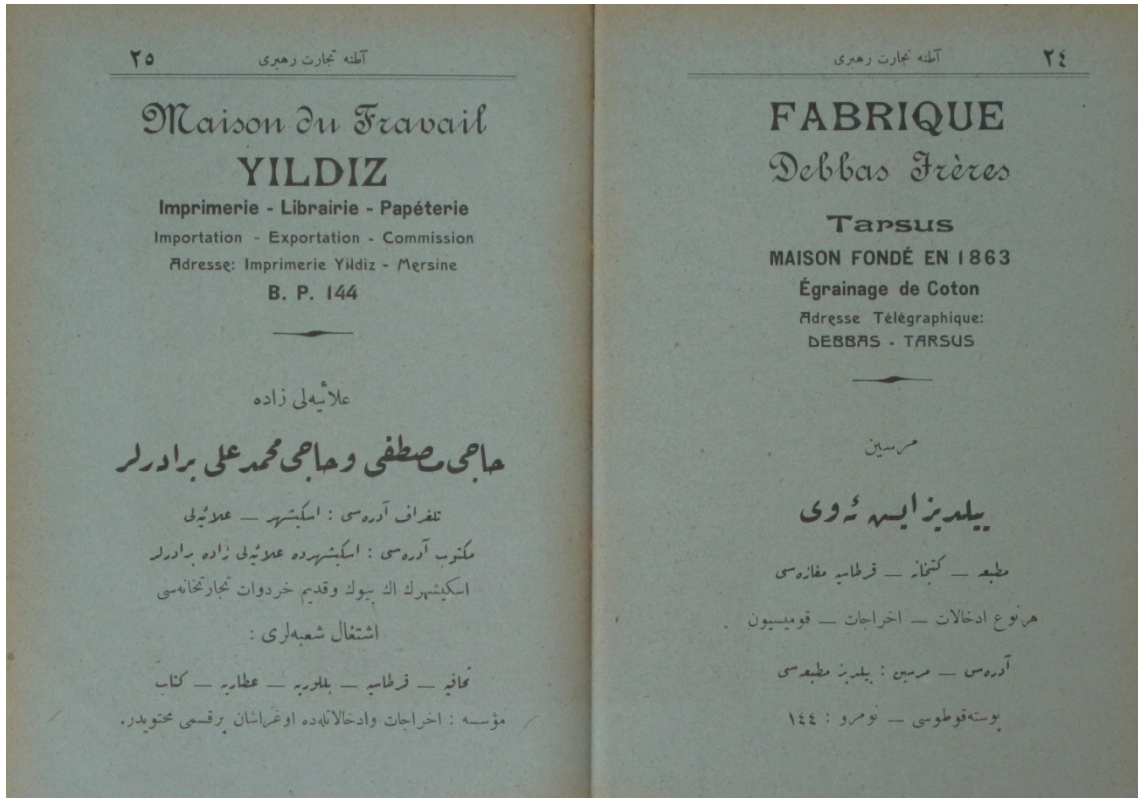
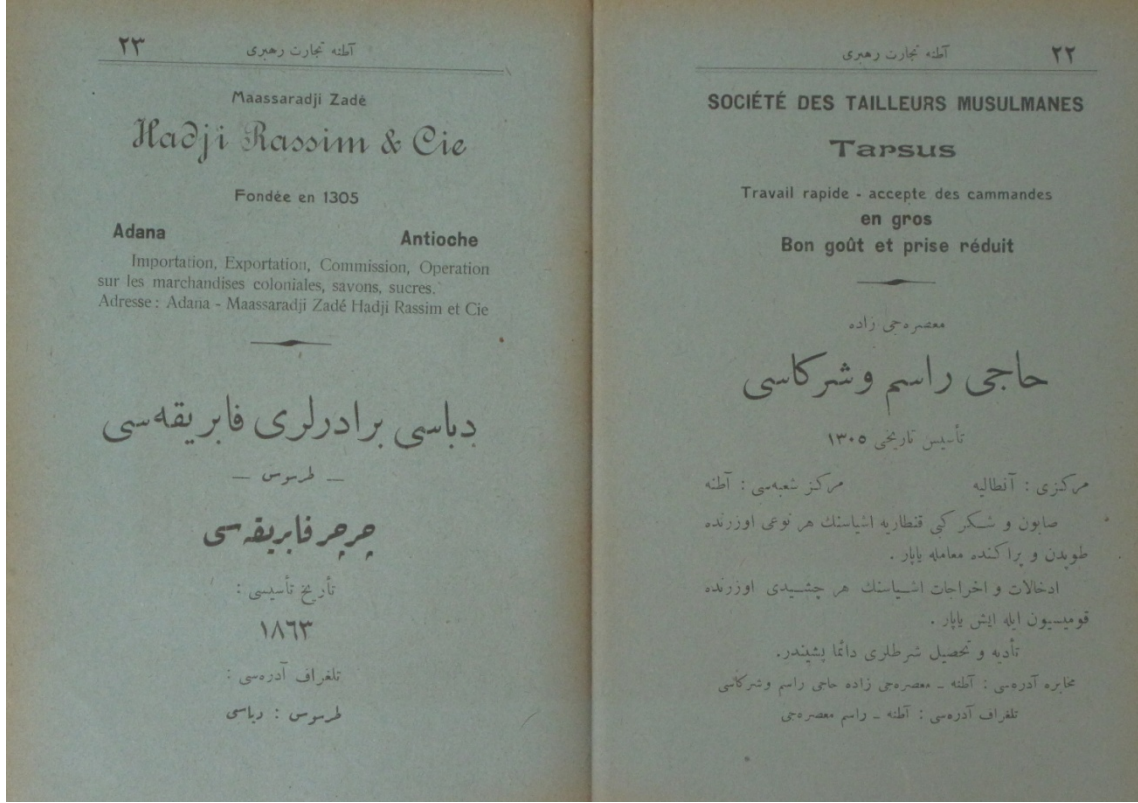
B. P. 3 Adr. Telegr. - Acher

ناضمانه بیزانته

طوپدن (آلته یاغ جامی جوارى) طوپدن

قرطاسیه، خردوات، تحاقیه، بلوریه، قواقیه، عطاریه

تلفراف : آلته - بیزانته پسته قوطوسی : ۴۰

آلته تجارت رهبری

۲۶

ALAYIÉLI ZADÉ
Hadji Moustafa & Hadji Mehmed Ali
FRÈRES

Adresse Télégraphique: Eskichehir, Alayieli
Adresse: Eskichehir, Alayieli Zadé Frères
La plus ancienne et la plus grande maison
de Quincaillerie d'Eskichehir

Rayons de:
Manufacture, Papeterie, Verrerie, Librairie, Epices.
Section d'Importation et Exportation

ادرنه پازاری
آقسه کیلی حاجی حسن، حاجی محمد و محمدملری
— قرینه —
تلفراف آدره سی : قرینه — ادرنه پازاری
مکتوب آدره سی : قرینه بئوک چارشیده ادرنه پازاری صاعبدی
خردوات — قرطاسیه — فوطوغراف لوازی — کتاب
نخافه — عطاریه

آلته تجارت رهبری

۲۷

Bazar d'Andrinople

HADJI HASSAN D'AKSEKI, HADJI MEHMED
et Fils

Konia

Adresse Télégraphique: Konia, Edirné Pazari
" pour Correspondance: Konia, Grand Bazar,
Bazar d'Andrinople

Quincaillerie - Papeterie - Appareils photographiques
Librairie - Manufactures - Epices.
La plus importante maison de Konia distinguée
par son honnêteté, et son sérieux.
Relations directe avec les meilleurs éléments com-
merciaux et scientifiques d'Europe.

Grand rayon de Bonnèterie

آلته تجارت رهبری

۲۸

عاوونددق زاده لر
مرسین شعبه سی
مهم بر مانیفایطوره تجارتگاهی
آدره سی : مرسین ضیا یاشا غارنوسمی اتصالیه

AVOUNDOUK Fils
Succursale : Mersine
Une des importante maison de
Manufacture

آلته تجارت رهبری

۲۹

K. M. Z. Moustafa Cie
Tarsus

Negociant et Commissionnaire
Adr. Tél. K. M. Z. Moustafa - Tarsus
B. P. 14

Opération sur toutes sortes de céréales, coton et
manufactures en générale.
Commission sur Export. et Importation

قوندوره جی عبدالباقی
طرسوس : حکومت جواری
سپارش اوزرینه قادی ازلک هر نوع متین و ظریف آباق
قاپیلر اعمال اولتور . طرسوسک بکانه قوندوره جی اوسته سیدر .

ABDULBAKI
Atelier
de Chaussures
TARSUS
Fabrications sur mesures des toutes sortes
de Chaussures

آلته تجارت رهبری

۲۸

قره محمد زاده مصطفی و شرطاسی
طرسوس
تجار و معاملات عمومیه قومیسونیجیسی
تلفراف آدره سی : قره محمد زاده مصطفی طرسوس
پوسته قوطوسی : ۱۴

آلته تجارت رهبری

۳۱

اعمال ايدر ايجه و نظريف طوغرامه خيلىق ايشارى ايله قنك الك
صوك و عصرى اجتراعاتنك تطبيق صورتيله اشتغال ايدر .
آلته نك بوواديدنه بكانه و عصرى بره مؤسسه عليه و صناعيه سيدر .

**FABRIQUE
DE
MENUISERIE
Tehoucoup-Ova
Adana**

Fondée en 1923

Adr. Télégr. Adana - Fabrique de Menuiserie
Boite Postale : No.

L'unique Etablissement moderne de menuiserie
d'Adana qui entreprend toutes sortes de constructions
confections de meubles élégants, et travaux d'ébénisterie
utilisant les dernières inventions modernes de l'industrie.

عثمانلى بانقه سى
طرسوس شعبسى
هر نوع بانقه معاملاتى ياپار

آلته تجارت رهبرى

۳۰

اطنه

يقهور اووا مرانقوز فابريقه سى

تاريخ تاسيسى : ۱۳۳۹

تلفراف آدره سى : اطنه - مرانقوز فابريقه سى

پوسته قولوسى : نومرد

هر نوع انشآت درعهده ايدر . ذوقه موافق موبيله لر

آلته تجارت رهبرى

۳۳

ماقس . ن . برازا فوللى

مرسين

قومبوره ، ارضالوت ، احرامات ، سيفورطه معامولى
پترول ، بترن ، ماكنه و آراهه يانچى ، كبريت ، كوسله ،
چينطو و سائره ذوقه سى

**MAX et N. BRAZZAFOLLI
Mersine**

Commissions, Representations, Assurances
Dépôt de Pétrole, Benzine, Huiles Minérales
Allumettes, Cuirs, Ciment, etc. etc...

ولى توفيق و شريكى محمد صالح
فابريقا طور - تجار

تلفراف آدره سى : مرسين - ولى توفيق

مخابه آدره سى : مرسين ، فابريقا طور ولى توفيق و شريكى محمد صالح

آلته تجارت رهبرى

۳۲

**Banque
Imp. Ottomane**

Agence de Tarsous
S'occupe de toutes operations de Banques

نادر اخوان

مرسين

تلفراف آدره سى : نادر

قومبسيونجى و واپور آژانسانسى

Nader Frères

Adr. Télégraphique : Nader Mersine

Commissionaires
Agence Maritime
Prince Line Ltd. Londres
Ivenska Oriënt Linien

آطنه تجارت رهبری

۳۵

Adresse Télégraphique: Véli Tévfik - Mersine
Correspondance:
Véli Tévfik & Mehmed Salih - Fabricant - Mersine

Minoterie - Fabrique de Glace - Farine -
Réparation et Fabrication des voitures .
Société tient à sa main la communication Césaré -
Oulou Kichla par ses propres camions

مورغ دالك

اخراجات - ادخالات

بمار - قومسيونجي

بوسته قوطوسي : مرسين - ۶۲ نومرو

مارسليا - بيرت - مرسين شجری وارد .

Mourgue D'Algue

Exportation - Importation - Transit
Reconnage
B. P. 62 Mersine

آطنه تجارت رهبری

۳۴

فاریقا بوز ، باموق بولنور ، اون ییار .
آریجه موجود متخصص اوسته لره مکمل آراهلر یابدیرلیر .
شرکتک آریجه ایکی بووک قامیونی منظملاً قیصری - اولوقیشله
مناقله سنی تأمین ایدرلر .
شرکت هرچشید اخراجات اشیاسی اوزرینه تجارت ده ییار .

Véli Tévfik
et
Mehmed Salih
Fabricant - Commerçant

آطنه تجارت رهبری

۳۷

سوییتا ایتالیا

دی

سرویسی ماریتیم

ایتالیانک اک واسع تشکیلاته مالک سیروسفر قومانیسی
دنیاک هر طرفه سیروسفر ایدن واپورلره مالکدر .
آهتسی : مرسین - ضیا یاشا ماره سی

Societa Italiana
di
Servizzi Maritime

La plus grande Cie de Navigation Italienne
voyage rapide pour tous les ports
du monde

AGENT: MERSINE - rue RIZA PACHA

آطنه تجارت رهبری

۳۶

آسیقوراسیونی جنرالی

تورکیاده الداسکی تشکیلاته مالک بویولک ایتالیا سیروسفره شرکتی
دنیاک هر طرفی ایله علاقه سی واردر

صریر - مبات - نقلیات

اوزرینه هر درلر سیروسفره تصدیق ایدر .

سرمایه سی : ۱۳.۲۳۰.۰۰۰ لیره ت

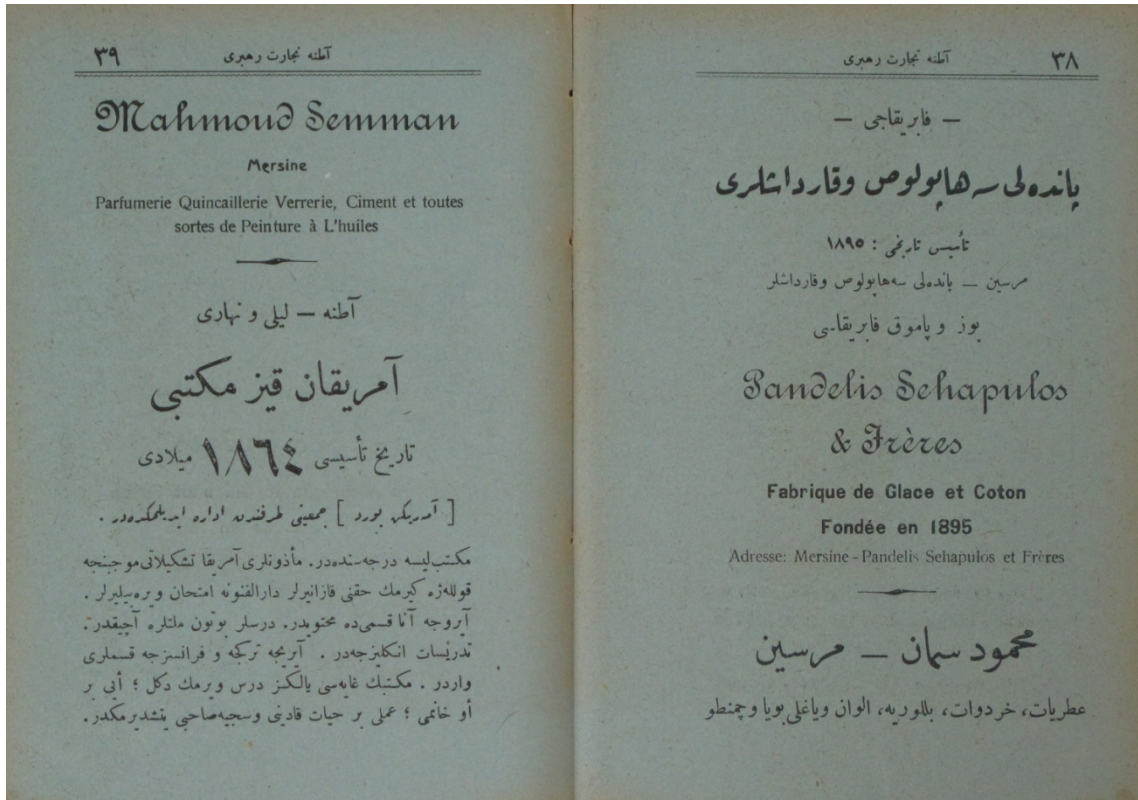
احتیاط آجه سی : ۵۴۴.۰۰۰.۰۰۰ لیره ت

Assicurazioni Générali de Trieste
et Venise

La plus ancienne société Italienne établie en
Turquie et ayant de grandes relations dans le
monde entier

Branche:
vie - incendie - transports

Réserve: L. 544,000,000
Capitale: L. 13,230,000

آلته تجارت رهبری ۴۲

موده شناس

عسکری، ملکی وقادین ترزیسی فواد

آلته - اوروزدی باق قارشوسی

TAILLEUR

Militaire Civile

Modes Féminines

Fuad

Adana - face d'Orosdi Bak

قالپاچی حاجی سلیمان

آلته - باغ جامعی جوارنده

آلته تجارت رهبری ۴۳

تجار و قومیسونجی

ادریس عینتابی - محمد عرفان

آلته - مرسین

تلفراف آدرهسی : ادریس عرفان

پوسته قوطوسی : آلته : ۷۱ - مرسین : ۲۳۱

زیتون یاغی، زیتون دانسی، انطاکیه و میلاس صابونلری،
ساده یاغ، هر نوع قنطاریه اشیاسی، کوسله، کبریت اوزرینه
ایشن یاپار.

آلته تجارت رهبری ۴۴

Idrisse Aintabi

Mehmed Trfan

Négociant en gros

Adresse Télégraphique : Idrisse Irfan
B. P. Adana : 71 - Mersine : 231

Importation, Exportation, Commission
Huile, Olive, Savon, Cuir, Allumettes

چینلی حاجی احمد و برادری

تجارخانهسی

آلته -

تاریخ تأسسی : ۱۳۲۵

تلفراف آدرهسی : آلته - چینلی

پوسته قوطوسی : نومرو ۱۰۶

تحافیه، قرطاسیه، زجاجیه، بلوریه، خردوات، عطریات،
بهارات، دمبر اقسام و ادوات، توز و یاغلی بالعموم بویار، نفت،

آلته تجارت رهبری ۴۵

بزیر، وازملین، بزین، کبریت، سیغاره کاغذلری، آینه، موبله،
قوانیه، مرالغوز آلات و ادوات، اوتوموبیل لاستیکلری،
چیتقو انواعی آوانی، پیسقت لوازمی، هر نوع بیلك جیب
اصه ساعتلری، مطبخ طاقلری، هر جنس چوجق او بوغیاقلری،
فس، قالپاق، فس حصرلری، بشالیه و آنبالاز کاغذلری، غاز

اوجاقلری و صوبالری، قوندره جی آلانی و لوازماتی، دری،
کوسله اوزرینه طوبیدن و پراکننده معامله یاپار. معاملاتنده کی
سرعت وجدتی آلته وحوالینده مصروفدر. آلته ولانتک
مرسین، قوزان، عثمانیه لوالری و ملحقاتیله مرعش، عینتاب
وحوالیسیله ده معاملات دائمی موجوددر. خارج و داخلدن

آئلہ تجارت رھبری ۵۰

شکرچی احمد افندی
شکرچی اصنافی شیخی
آئلہ - بئی آئلہ مطبعمی جوارندہ خصوصی اعمالخانہ

پروکار رضا
ذوقہ موافقہ صحنی و تمیز پروکار
آئلہ عجم خانی جوارى

Coiffeur Mustafa
Adana - près d'Orosdi-Bak

Coiffeur Hygiénique
RIZA
Adana - près de Adjem Hani

آئلہ تجارت رھبری ۵۱

آئلہ - اوروزدی باق جوارندہ
Coiffeur Mustafa
Adana - près d'Orosdi-Bak

غوغلیہ طو روزی فارہ للو
ادخالات - اخراجات - قومیسون و شکر
آئلہ - عنانی باقمسی جوارى
پوستہ قوطوسی : ۳۸

Guglielmo Rosicarello
Commission Imp. Exp. Consignation
Adana - B. P. 38

ماہی یوسف زادہ تحسین
وقلاج اوغوللرندہ محمد کامل

آئلہ تجارت رھبری ۵۲

آدرہس : مرسین قیلیچ
صو بولارینہ غاندہ میر - فالای هر نولجودہ بورولرله
طولومبارک انوعی ؛ باغل - نوز بویار - ورنیکار ؛ مرمرلی
باقال ترازیلری ؛ غاز - کومور - اودون صویاری وقرغانی
طوبدن وبراکنده صانیلیر . فاریقارہ سبارشده قبول اولونور .
ذخیره و باموق تجارتی یاپارلر .

HADJI YOUSOUF ZADÉ
TAHSIN
ET KILIDJ OGLOU
MEHMED KIAMIL

Tuyaux et conduites en fer et en fonte - Pompes
en tous genres - Peintures - Vernis - Balances avec
marbre pour épiceries - Poêles à bois et charbon,
Gazières et leurs accessoires.

En gros et en détail
Transmission de Commandes aux Fabriques
Commercie de denrée et ooton

آئلہ تجارت رھبری ۵۳

دوقتور
عبدالله یوسف
امراض داخلیه واطفال متخصصی ؛ طب فاکولتسمی
سریریات داخلیه معاونلرندن؛ مرسین مملکت
خستخانسمی سر طیبی
معاینه خانسمی:
مرسین - یوغورت بازارى جوارندہ محمودیه محلسمی
برنجی سوافاقده [۶۴۳] نومرو لوبناده

Doteur
Abdullah Youssouf
Spécialiste de maladies internes et infantiles
Pathologue adjoint de la Faculté
de Médecine
Medecin en chef de l'Hôpital Memléket
de Mersine
Clinique - Mersine, près yoghourt Pazar,
quartier Mahmoudié, Première rue No. 643

آلته تجارت رهبری ۵۵

**Achat et Vente
Dédouanements**

Maison Turque dirigée par des personnes expérimentées

آلته صنایع مکتبتندن ماذون
محمد حامی و محمد فتحی
مرسینک بازار نورك و مسلمانه نزیسی
مردانی ، ذوق و ارموزلفی جمع ایتسه
مرسین — بالی بازار

**Mouhapperem Hilmi
&
Mehmed Fethi**

Diplomés de l'Ecole d'Industries d'Adana
Les seuls tailleurs turcs & musulmans de Mersine
Chic - Goût
PRIX MODÉRÉS
Mersine - Balouk Bazar

آلته تجارت رهبری ۵۴

مرسین

هلال قومیسونیه اوی

بوته قوطوسی نومروسی : ۱۸۵
تلفراف آدرهسی : مرسینده هلال
بی وجرعی نقلیات ربالعموم آلیم دصائم دکرک قومیسونیهلی
ایله اشتغال ایدر .
امور کورمش ذواندن متشکل تورک اویدر .

Maison de Commission

HILAL

MERSINE
Boite Postale : No. 185
Adresse Télégr. Mersine, Hilal
Transports terrestre et maritime

آلته تجارت رهبری ۵۷

ارطالوت — اصرافات — نقلیات
کنچلردن متشکل ؛ شایان اعتبار بر مؤسسه در .

Mersine

Maison de Commission des Officiers de Réserve
Importation - Exportation - Transport
Maison de Confiance fondée et dirigée par la fleur
de la jeunesse de Mersine

قیصر علی میرزه زاده مصطفی صبری
رشرطاسی
تجار و قومیسونجه

آلته عثمانلی باقمسی آلتنده نومرو ۳-۴
تلفراف آدرهسی : تاریخ تأسیسی : شمعی :
میرزه زاده مصطفی ۱۳۳۷ قیصری

خالی ، باموق ، پایچی ، هر نوع ذخیره ، طوزلی و غیر معمول
مانده ، صیغره ، قویون ، کچی دریلرله مختلف الجنس او دریلری ،
تازه و سالاموره باغیرصاق ، ساده باغ ، ارزاق و اوقه مالی
اوزرینه طوبدن صابش یاپار . آناطولینک هر طرفی ایله واسع

آلته تجارت رهبری ۵۶

آلته صنایع مکتبی ماذونلردن ما کته چی

عبدالقادر

تاریخ تأسیسی : ۱۳۳۹
وابورلره ؛ اوطوموبیللره عائد هر نوع تعمیرات ؛
بکیدن انشات .

Abdulhader

Mécanicien Diplômé de l'Ecole d'Industries
d'Adana
Etabli en 1339

Construction de toutes sortes
Réparation de bateaux, automobiles etc, etc, etc.

مرسین
احتیاط ضابطان قومیسونیه اوی

آلته تجارت رهبری

۵۸

معامله‌سی واردی . خالی شعبه‌سی هر زمان شرقک اک معننا
معمولای تشهر ایدر . مختلف جنسده عمم خالیریه آناطولیک
هر نوع خالی و کایملرندن کایلی مقدارده بولدیور . یکنه دستور
معاملاتی امنیت ، استقامت ، سرعندر .

KAYSSÉRILI MIRZÉ ZADÉ
Moustafa Sabri & Cie
Adana Succursale: Kaissérie
Adresse Télég .
Mirzé Zadé Moustafa
Fondée en 1920
Grand commerce sur: Tapis Ottoman et persan
peaux brutes conserves, denrées coloniale,
grande relation - Vente au comptant

شرقک اک اسکی واک بویوک فرانسیز مؤسسیمی
عمر افندی
اوروزدی بان تجارتخانه لری

آلته تجارت رهبری

۵۹

۱۲۷۱ آتونیم شرکتی

مرکزی : پاریس — لوقابت سرقاغی نومبر ۱۲۶
پاریس (۱۰ جی دایره)

آلته تجارت رهبری

۶۰

احتیاط آچھسی ۱۶.۰۰۰.۰۰۰
سرمایه‌سی ۴.۰۰۰.۰۰۰

شعبه لری

صائش	آلم
استانبول	پاریس
ازمیر	مانچستر
آلته	برادفور
حلب	رویه قسی
بیروت	بارمن
بغداد	که منیج
طوریس	غابلوچ
قاهره	ویانه
اسکندریه	میلان
آنا	نویورک
بیروت	کوفه
تونس	یوقوهاما

ایکلی ، بوکلی قاش دایره‌سی

آلته تجارت رهبری

۶۱

هر نوع تحافیه ، خردوات ، عطریات ، قوفه کبیون ، شمعیه
زجاجیه ، بلوریه و بالعموم معمولات منسوج و مصنوعه .

OMER EFFENDI
Etablissements
Orosdi - Back
SOCIÉTÉ ANONYME
LA PLUS ANCIENNE MAISON FRANÇAISE
établie en Orient
Fondée en 1855
Capital Francs 40.0000,000
Réserves 16.000,000
Siège Social Paris. 126 Rue Lafayette
PARIS 10 e.
Succursales

Achats	Ventes
Paris	Constantinople
Manchester	Smyrne

آلنه تجارت رهبری

۶۳

آورام قاپه لوطو

مرسین

تجار و قومیسون معاملاتنی

تاریخ تأسیسی : ۱۸۹۰

تلفراف آدرهسی : مرسینده - قاپه لوطو

ادخالات اخراجات

باموق، کتن، کنور، ذخیره و مستملکه اتمعسی
پترول، چیتو، مواد معموله و مصنوعه

مرسین : قوناق جواری

A. CAPELOUTO
Maison de Commerce
et Commission

Fondée en 1890
Télegr. CAPELOUTO - Mersine

آلنه تجارت رهبری

۶۲

Bradfort	Adana
Roulaix	Alep
Barmen	Beyrouth
Chemnitz	Bagdad
Gablontz	Tauris
Vienne	Le Caire
Milan	Alexandrie
New - York	Tantat
Kobé	Bizerte
Yokohama	Tunis

Soierie, Lainage, Draperie,
Cotonnades, Bonneterie,
Quincaillerie, Mercerie,
Parfumerie, Confection,
Emailiés, Vèrerie, Tous produits manufacturés.

اکرم - بهجت - ذکریا

برونوہ نورکیا شندورف استاسیونری ایچین داغونہ وبرا کنده
اولادنه تنزیل، تمیل وقلیات درعمره ایدر .
آدرهس : مرسین - شندورف استاسیونی

آلنه تجارت رهبری

۶۵

Mersine: adresse télégraphique:
Mersine: Chevket
Importation et Exportation
sur toutes sortes de Marchandises
Achat et Vente sur place
marchandises en stok.

برنجی صنف رهبری وکلی
حیکور زاده
درویش صفوت
طرسوس - حکومت هادسنده داسه فمصوره
۱۳۳۴ سنسدن بری وکالته مشغول اولوب برچوق عدلی
وظیفه لرده نماز ایشدر . کرچه مقداری معین دعوا لردن
۱۰٪ دن فضله آتامدینی کی دعوا به باشلامادن درتده بری،
فازا یلدیفته متبایسی آلینیر . دعوا فازا نمازسه اجرت آتماز .
بالکیز ۱۰٪ کی بر اجرتک تأدیسی شرطدر .

Heikur Zadé
DERVICHE SAFVET
Avocat de première classe
Tarsous - Grande Rue du Palais gouvernemental
Etabli depuis 1334, Mr. Derviche Safvet se contente
du 10 o/o des procès dont le montant est connu.
Il ne touche d'avance qui le quart de la somme qui
lui revient, s'engageant à ne rien réclamer dans le cas
où la cause est perdue.

آلنه تجارت رهبری

۶۴

Importation - Exportation
Coton, linon, cérééal
Marchandise Coloniales

بروکار احمد صدی

شوکت و شرکاسی

تجار و قومیسون قاپیر
مرسین - حکومت جادهسی
تلفراف آدرهسی : مرسین - شوکت
هرنوع ادخالات و اخراجات اتمعسی اوزرینه سریع معامله
یاپار . استوق حالده دائمی مالی بولنور . پیاسه اوزرنده
آلم صایم معاملهسی ایله اشتغال ایدر .

Chevket et Cie
Maison de Commerce
et de
Commission

آطنه تجارت رهبری ٦٧

کمیالک حافظ رفعت بک
اجزاخلاننه سی
— الکی رهبری بک اجزاخلاننه —

آطنه تجارت رهبری ٦٦

اجزاخلاننه مصطفی رفعت

تلفراف آدرهسی : آطنه - مصطفی رفعت

تاریخ تاسیسی : ١٣١٨ روی

آطنه الکی رهبری اجزاخلاننه سی الکی باسوم مؤسسبیر
آورپانک الکی بویوک فابریقه لری ایله اوتنه دنبری
طوغریدن طوغریوه معامله یاپار
علاج لک ایسی قوللانیر والک اوجوز فیئالنه ساتار

مسئولیت وهدانیده قورقار

مصطفی رفعت بک آطنه باسلیب اجزاخلاننه سی رهبری
کنبرک مصرفی صرف کندی کبسنده یاپار
تشریح

کندی ترتیب کردهسی اولان «قان قوت شربی»
بوتون دنیاده طائمش و معروف اطبانک
مظهر تقدیری اولمشدر

آطنه تجارت رهبری ٦٩

آدرهس : آطنه - حکومت جوارنده

تاسیس تاریخی : ١٣٢٨ - ١٩١٢

- ١ - برلی ملی معمولاتدن پرتو مستحضراتی
- ٢ - آلمانیاک بایر فابریقه سی
- ٣ - اسوه چک مشهور پنیر مایه سی
- ٤ - فرانسه جه طائمش فابریقه لک بوتون معمولاتی
- ٥ - بوتون ادویه و ترتیلر

اعتنا ایله حاضرلاتیر - اهون شرائط ایله ساتیلیر

تلفراف آدرهسی : آطنه - اجزاخلاننه بصری

Pharmacie

ISTIKAMET

Propriétaire: HASSAN BASRI
Adana près du Palais
Maison fondée en 1328 - 1912
1 - Spécialités Pertev, produits indigènes nationaux.

آطنه تجارت رهبری ٦٨

PHARMACIE

MOUSTAFA RIFAAT

Fondée en 1318

Adresse Télégraphique :
Adana - Moustafa Rifaat

La plus grande pharmacie et la plus ancienne
établissement musulman d'Adana

Relation directe avec les plus grandes
fabriques d'Europe

Les meilleures drogues et aux meilleurs prix

PRÉPARATION CONSCIENCIEUSE

Moustafa Rifaat Bey a instruit nombre de jeunes
gens à ses propres frais et doté la ville d'Adana
de ses principaux pharmaciens.

La préparation spéciale « Kan Kouvet
Chouroubou » et comme partout et re-
commandée par les médecins comme le
meilleur tonique.

استقامت اجزاخلاننه سی

صاحبی : اجزاخلاننه حسن بصری

آطنه تجارت رهبری

۷۱

ادویه موجوده هر اوج آیده دور ایدلدیکندن
دائماً تازه در

مؤسات فبریه سرمایه صائیه ییار
یرلی و آوروپا مستحضراتی تماماً بولنور
آدرهس : آطنه - پوسته خانه میدانی

**Pharmacie Centrale
d'Adana**

Fondée en 1339

Exécution de toutes sortes d'ordonnances
à des prix défiant toute concurrence

Drogues - Eaux minérales - Serums
Service spécial aux Institutions de bienfaisance
au prix coûtant

Spécialités indigènes et européennes
Adana : Place de la Poste

آطنه تجارت رهبری

۷۰

2 - Spécialités de la Fabrique Allemande
« Bayer »

3 - Levure de fromage de Suède.

4 - Tous les produits des marques con-
nues en France.

Toutes les drogues et ordonnances
sont préparées avec un soin extrême

Adresse Télégraphique :
Adana, Pharmaciën Basri

آطنه مرکز اجزاخانه سی

تاریخ تاسیسی
۳۳۹

طوپدن سپارش قبول ایدیلیر
فیثات غایت معتدلدر

**هر نوع ادویه - مصدره صولری -
سروم و آنبیلر**

آطنه تجارت رهبری

۷۳

ادخلات - اخراجات - قومسیون

آطنه تجارت رهبری

۷۲

خيركار و منور تاجر أسعد رؤف بك افندی

آلته تجارت رهبری

۷۵

شخصیتدر . اوتوز ستهك بز دولت امكدارى اولان مویمى الیه عربستان، عراق وسائر آنادولوحوالیسنده متصرفلق وظیفه لرنده بولنیش ؛ صوك مجاهده دورنده وطنی وظیفه سنی سلفكده متصرفلغنده افا ایلهمشدر . صرف بدنی ، محیی احتیاجی دولایسنیله مأمورلقدن آر بلان رۇف بك ۱ مارت - ۳۳۸ ده آلتهده [اسکی بورسه جوارنده بر تجارخانه] آچارق ادخالات واخراجات ایشلریله اوغراشیه باشلامشدر . منعدقوقمیانلارک آژانسالغنی بائقی ، كونده ۸ - ۱۰ ساعت جالیشیق ؛ ایجابنده ملكك كنجلك جریانلریله هرچشید معاوت و علاقه كوسترمك اسعد رۇف بکی یالکوز سهومه مزله ، طایئامزله ، اکتفا ایتدیرممش ، اونی كنجلره قیمتلی بر امثال نمونه سی کیی تقدیم ایتهمزده وجدانی بر سائق اولمشدر .

Essad Raouf Bey

Adano B. P. No. 1

Turquie d'Asie

NÉGOCIANT COMMISSIONNAIRE

CONSIGNATAIRE

آلته تجارت رهبری

۷۴

اسعد رۇف تجارخانه سی

اسعد رۇف تجارخانه سی ، تورکیه داخلنده و تورکیه ایله آوروپا آره سنده معاملات تجاریه به نوسل ایدر . آناطولینک بو بوك شهرلنده بولسان تجارت اولریله ، فرانسه و آلمانیاك مهم تجارخانه لرله مناسبتداردر .

شركاسیه ایشتمكده اولدییی قره طاش دالیانندن هر سته بو بوك مقیاسده طولو ، صلاموره و قوری بالق واک نفیس بالق مورطه سی استحصال واستانبول ایله سوریه و آوروپا شهرلریله اخراج ایدر .

آمریقاوه وا کیوم اوبل فرمایسنك

آلته وکیلی

فرانسده دیزده شهرنده [آدرینه سارازنده] لیکور ، شراب

شامیا یا مؤسسرنك عموم دکیلی

- كنجلره نوزنك -

اسعد رۇف بك آلتهده هم طائمش ، هم سهولیش

آلته تجارت رهبری

۷۷

Importation

Cuir et peaux manufacturés, produits manufacturés, spiritueux etc.

Exportation

Cotons, laines, céréales, cire jaune, peaux diverses gomme adragante, poissons salés, boutargues et produits du pays.

Maison reliée avec toutes les villes de Turquie. Représenterait maisons européennes. Demande offres d'achat au de ventes pour les articles ci - dessus. Correspond en langues: turque, française, allemande et anglaise.

Agent

de la Vacuum Oil Company
et des Etablissements
Adrien Sarrazin

Essad Raouf Bey

Adana Postfach No. 1
Asiatiscbe Turkei

سليم اسعد رۇف بك

آٹنه تجارت رهبری

۷۹

باموق وقوزه تجارتی اوزرینه طوبدن اولارق واسع معامله
یاپار . طرسوس باموق تجارتک اک مهم برخصیتی در .

آٹنه — مرسین — طرسوس

آدرس : طرسوس — قوزه شیخ کامل

Chaaban Zadé
Cheik Kiamil
Négociant le plus resumé de la région
d'Adana sur Coton
adresse :
Tarsus: Kozadji Cheik - Kiamil

سعدالدین عبدالغنی و شرکاسی
تجار و قومیسونیجی

تلغراف آدرهسی : سعدالدین
پوسته قوطوسی : ۱۲۶ مرسین — ۵۹ آٹنه
تاریخ تاسیسی : ۱۳۳۷

آٹنه تجارت رهبری

۷۸

Vertrete für Adana der amerikanischen
Vacuum Oil Company
und der firma
Adrien Sarrazin
Dijaro
Einfuhr - Ausfuhr - Kammission
In geschäftlicher Verbindung mit allen Wichtigen
Städten der Türkei und Europas
Übernimmt Vertretungen.
Briefwechsel in der deutschen Sprache

قوزه تجارتی

شعبانه زاده شیخ کامل

آٹنه تجارت رهبری

۸۷

ارگری زاده علی و شرکاسی

تاریخ تاسیسی : ۱۸۹۰

واپور و سیغورده آجتهسی — ادخالات ، اخراجات
تجار — قومیسون

مرسین

تلغراف آدرهسی : ارگری زاده
پوسته قوطوسی : ۱۶

زیتون یاغلی، ذخائر، حیوانات، باموق وقتنظاره ماللری
اوزرینه طوبدن معامله یاپار .

تقلبات تجارتی اک امین بر صورتده بالعموم سیر سفائن
قومبانیارلیبه وبالخاصه اجتهسی اولدینی (مصر و شرق) ریز
واپور قومبانیاسی ایله درعهده ونههد ایله .

ERGHÉRI ZADÉ
ALI & Cie
Maison fondée en 1890

آٹنه تجارت رهبری

۸۰

بالعموم اوقه مالی، یرلی و انطاکیه صابونلری
زیتون دانهلری، کلیسک زیتون یاغلی، حلبک
حدیدی یاغلی طوبدن آلتیر و ساتیلیر.

پاس اوزرینه هر نوع امتعه قومیسونجی
وزانیت عامونی درعهده ایملیر

مخبره ترکیه و عربجه در

وقوعبولان سؤالاره کونی کونته جواب یریلیر
عموم آناطولی و سوریهده واسع معامله یاقلمه معروف
جدی برمؤسسه در

مرکزی : مرسین
شعبه لری : آٹنه و انطاکیه

<p>آلته تجارت رهبری</p> <p>۹۵</p> <p>بالعموم ادخالات ، اخراجات ، قومیبیون معاملات ایله اشتغال ایدر . تشبثات و تأسیسات صناعیهده بوتور . تورکیانک اک واسع وعصری تشکیلاته مالک بویوک مؤسسیدر .</p> <p>Capitale : 1.000.000 Ltqs Siège Centrale: ANGORA</p> <p>Succursales Adana - Constantinople Smyrne - Eski - Cléhir Adresse Télégr: TÉMAVACHE B. P. 96 - Adana Importation - Exportation COMMISSION Entreprise Industrielle</p> <p>دیش طبیی محمد رفعت</p> <p>درسعادت طب فاکولتهسی دیشچی مکتب عالیسندن دیپلومالی دیپلومه نوسروسی : ۲۸۸ آدرهسی : آلته - عاجربه یاشا جادهسنده ، کلیسا قارشوسنده</p>	<p>آلته تجارت رهبری</p> <p>۹۴</p> <p>DOCTEUR Ahmed Rémszi Diplomé de Wien Adr. Adana - Karasofi - près de Bedesten</p> <p>تورکیا</p> <p>ملی ادخالات و اخراجات آنونیم شرکتی</p> <p>سرمایهسی ۱۰۰۰۰۰۰۰ لیرای عثماني مرکزی : آقره شعبه لری :</p> <p>آلته استانبول ازمیر اسکیشهر تغراف آدرهسی : هر شهر ایوره - نماواسه نوسه قرقوسسی : ۹۶ آلته</p>
--	---

<p>آلته تجارت رهبری</p> <p>۹۷</p> <p>دکومنتلرمزده اهالی به سهولتله طنجحات اجرا ایتمدیریلیر . فابریقه مزده اخراج ایدیلم بوز طبقاتلی اولمغه برابر صوتیک خالصیتی حمیه مدیریجه مصدقدر . چرچرلرده اک مناسب شرافلله پاموقلر چکدیریلیر . وزراعه اعظلی معاونت ایقاسی درعهده ایدیلمیر . حیوانات پاموقلر اوزرینه معامله من وارددر . آلیش و بریشمز پشیندر .</p> <p>ADANA KIRMAN ZADE & Cie Fabrique de farine, coton et de glace Fondée en 1337 Grandes opérations sur cotons et céréales Achat et Vente au comptant</p> <p>اعتدال شرکتی بوسف لطفی - محمود نریم - بوسف ضیا تاریخ تأسیسی : ۱۳۳۸ تغراف آدرهسی : آلته - اعتدال</p>	<p>آلته تجارت رهبری</p> <p>۹۶</p> <p>ترقیات فنییهه توفیقاً بالجمله آغاز و دیش خسته لقریری تداوی ایدر آلتون ، پلاتین ، ایستیل ، غرامپه تلی ، ویده لی ، دوکه پریمچ ، قاس پورسلن داماقلی ، داماقسنز قانوچوق بیاض و صنعی دیش اعمال ایدر آغریسنز جوردرک دیرس ، دکورکلری اصول مخصوصه سنه توفیقاً میفارر DENTISTE Mehmed Riffaat Diplômé de la faculté de Medecine et de l'école superieure de dentiste. Diplôme No. 288</p> <p>آلته</p> <p>کرماه زاده و شرطاسی</p> <p>دقیق ، بوز و چرچر فابریقه سی</p> <p>تاریخ تأسیسی : ۱۳۳۷</p>
---	---

آٹھ تجارت رھبری ۱۰۳

فیات - پیرہلی - فیات

آورویانک الہ بویوک لاسٹیک

فابریقہ سی

سرمایہ سی : ۱۲۰.۰۰۰.۰۰۰ فرانک

تاریخ تاسیسی : ۱۸۷۲

لاستیک معمولاتی

- ۱ - اوتوموبیل وقامیونلر ایجین هر نوع و هر اولیہم بوش و طولو لاسٹیکر .
- ۲ - ایج لاسٹیک [شابر آہر]
- ۳ - پیسفہات ایجین بوش لاسٹیکر
- ۴ - مجرد ناقلر
- ۵ - فی و صحی مواد

آناطولیہدہ « فیات آحتہ سی » طرفدن تمیل ایلدشدر .

پوستہ قوطوسی : نومرو ۷

مرسین

آٹھ و طرسوسدہ آحتہ وکیلری واردر

آٹھ تجارت رھبری ۱۰۲

- ۱ - آناطولیہدہ کیکلیکا ایجین عمومی آحتہ : مرسین - پوستہ قوطوسی : ۷
- ۲ - آٹھ و طرسوسدہ آحتہ لری واردر .

Fiat

Fabrique Italienne d'Automobiles, Camions, Tracteurs Agricoles Moteurs d'Aviation et Moteurs Marins

Fabrique fondée en 1899

Capital Lires 200.000.000.

La « Fiat » la première et la plus grande fabrique d'automobiles d'Italie, produit:

- 1 - Automobiles de tous genres et goûts
- 2 - Camions 1 tonne
2 tonnes de charge utile
5 tonnes
- 3 - Remorques de 4 et de 6 tonnes de charge
- 4 - Tracteurs agricoles 30/35 H. P.
- 5 - Moteurs d'aviation
- 6 - Moteurs marin etc.

1 - Agence Générale pour la Cilicie Anatolie Mersine B. P. No. 7.

2 - sous-Agences Tarsous et Adana

LLOYD TRIestino

Société de Navigation à Vapeur TRIESTE

Lloyd Triestino

La plus grande Compagnie de Navigation à Vapeur

Siège Sociale: Trieste

Adresse Télégraphique :

Lloyd Passi - Trieste

TELEPHONE : 2018

Siège de Rome: Avenue de Trieste 87

Adresse Télégr. Lloydiano

Siège Central de Venise: QUAI GIOVANNI

Agence Générale pour Alexandrie: Grand'rue de la Bourse - 3

Agence générale pour la Cilicie et les alentours

Mersine - À côté des bureaux de la quarantaine

Adresse Télégraphique: Mersine - Lloyd Triestino

Les bateaux de la Compagnie touchent deux fois par semaine le port de mersine - connaissances directs pour tous les pays.

Lloyd Triestino est supérieur à toutes les Compagnies au point de vue de propreté et de confort.

Prix de passage Stamboul-Mersine 3e classe - 1800 piastres

2e classe, avec nourriture-6000 »

لوید تریسٹینو

الذوبوک واپور قومانیایی

شرکت مرکز عمومیسی : ترسٹہ

تلفاز آدرہ سی : لویدریسی - ترسٹہ

تلفون : ۲۰۱۸

رومانرکی - ترسٹہ جادہ سی ۸۷ نومرو

تلفاز آدرہ سی : لویدریانو

ترسٹہ مرکز عمومیسی : ہیرالڈریشٹی

اسکندریہ وکیل عمومیسی :

نورسہ جادہ سی : ۳ نومرو

کیلیکا ہوالیسی ایورہ عموم آراتنا:

مرسین - فرانٹیز آدرہ سی انفالندہ

خصومی ادارہ خانہ

تلفاز آدرہ سی: مرسین - لویدریسٹینو

قومانیانک ہاتنادایکی دفعہ مرسینہ

پوستہ واپور لری اوغزار . هر طرفہ

دوغروچہ قونشمہنتو وریلیہر .

تمیزلک ، استراحت اعتبارہ لوید

تریسٹینو بوتون قومانیالارہ فائقدہر .

استانبول - مرسین اوچتی موقعی

۱۸۰۰ ، بیکلی ایکتی موقع ۶۰۰۰

غروشدر

آلته تجارت رهبری ۱۰۷

طوبنده - ماينفاطورهه عامه - **براکنده**
هر روع انيا

قادين ايجون چارشاف و ارکک ايجون البسه يابماه صالح
منسوجات داخلیه و خارجيه سنک هر قسمی تجارتخانه نك اساس
ايشی تشکيل ايدر . آروجه ملي عادتله وکلينکک عالمه روع
لوازم ستون قهرعانی ايله تجارتخانه دن تدارک و تأمین اولوناييلير .

Kozanli Helvadji Zadé

Chakir & Ahmed Frères

ADANA

Fondé en 1923

Télégr. Kozanli Helvadji Zadelé

Commerce sur toutes genres de manufacture indigène
et étrangère.

Grand assortiment pour les robes et coutumes
nationales.

کھيا زاده حاجی محمود و محمدوی
آلته - قیالی چارشر

آلته تجارت رهبری ۱۰۶

- PIRELLI -
Fiat — **Fiat**

La plus grande Fabrique Européenne
d'articles de gommés, avec un Capital de
120.000.000 de Lires, fondée en 1872
ARTICLES DE GOMMES

- 1 Pneux et Gommés pleines pour Automobiles et
Camions, de tous les genres et de toutes les mesures
- 2 Chambres à Air.
- 3 Pneux pour Bicyclette.
- 4 Conducteurs isolés.
- 5 Articles techniques et sanitaires.

Représenté en Anatolie par l'Agence «Fiat»
Boite Postale No. 7 Mersine
Sous - Agences Tarsous et Adana.

قوزانی

هلواجی زاده شاکر و احمد برادرلر

تأسیس تاریخی : ۱۹۲۳

تلفراف آدره سی : آلته قوزانی هلواجی زاده لر

نخابه آدره سی : قوزانی هلواجی زاده شاکر احمد برادرلر

آلته تجارت رهبری ۱۰۹

ماقس برازا فوللی
— آلته —
پاموق اخراجاتی

Max - Brasafolli

ADANA

Exportation de Coton

جورج لطفی الله

زراعت ماکنه لری آجتمه سی، جون فالوره مارشال و انتر ناسیونال
هاروستر فاریشه و قومانیه لری وکیل عمومی سی

MAISON GEORGE LUTFULLAH

machines agricoles-représentants de fermes
John Fawler Marshallsons
International Harvester cy.

آلته تجارت رهبری ۱۰۸

هر روع ماينفاطوره انيا سی - طوبندن و براکنده
زراعت باققه منجه منبردر

KAHIA ZADÉ

Hadjî Mahmoud et
FILS

Adana-Kapali Tcharchou
Articles de Manufactures en gros
Référence de la Banque agricole.

آلته ده اوروزدی باق اتصائده

ییلدیز فوطوغرافخانه سی

صاحب و صنعتکاری : توفیق چوسقون
ملکتنک یکانه کبار و بدیی فوطوغراف مؤسسیدر

Photo: **Yildiz**

L'unique et artistique photographe
d'Adana - près d'Orosdi - Bak

آلته تجارت رهبری ۱۱۵

بوسنلی زاده عاصم

— تجار —

باموق و فرسره اوزرینه معامله بايار
آلته - اوروزدی باق قارشوسنده

Bosnéli Zade Assim

Opération sur coton - Adana.

انتباه شرکتی

استانبول و آوروپا دارالقونلر نده تحصیلرینی اكمال ایتدکن
صکره حیات اقتصادیه آتیش اولان فعال بر غروب طرفدن
تأسیس ایدلمشدر . مؤسلسری بولندقلری بوتون ایشلرده
مأمولک پک جوق فوکنده مظهر اعتماد اولمشلردر . ترکیه ،
آلمانجه، فرانسزجه مختاره قبول ایدر و عینی لسانلرله جواب
ویریر - هر درلو اتمه آلم صاتیجی و نقلیات قومیسویوخیلغنی
درعهده ایدر .

آلته تجارت رهبری ۱۱۴

Mehmed Bahir & Fils

Négociant en gros et en détail
Export. Imp. Com. et Marchandises
coloniales

آلته

خالدیه تجارتخانهسی

عابی علی زاده خالد

فانتازیه، تحافیه، قوافیه و عطریات

Maison Halidié

Adana
Manufacture, Fantaisie, Bonneterie
et Parfumerie.

آلته تجارت رهبری ۱۱۷

Tcherkess Mehmed Ali

Mersine - Adana

Adresse Télégr: Tcherkess

Manufacture-Papeterie-Quincaillerie-Bonneterie
Verrerie-Parfumerie-Ustensiles de ménage-Instruments
en fer-Thé-Papiers à cigarette-Allumettes et
toutes sortes d'articles commerciaux.

صالومون الهادف

مرکزی : رودس — بازارقازسی : میبوه
شعبلی : ازمیر ، مرسین وانظالیه
هر نوع مانیقاطوره ، خردوات وزجاجیه اوزرینه
ادخالات ایشیاسی
تلفراف آدرهسی : مرسین — الهادف

Salomon Alhadess Fils

Siège Centrale: Rhodes (Egée)

آلته تجارت رهبری ۱۱۶

مرکزی : مرسینده کومروک جواری
شعبسی : آلتهده عثمانلی باقمسی قارشوسنددر
تلفراف آدرهسی : انتباه

Société Tntibah

Achat - vente - commission - transport
correspondance en langues turques
françaises et allemandes

Adresse: Adana en face de la Banques Ottomane
Mersine-près de la Douan.

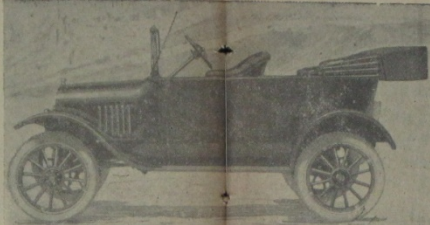
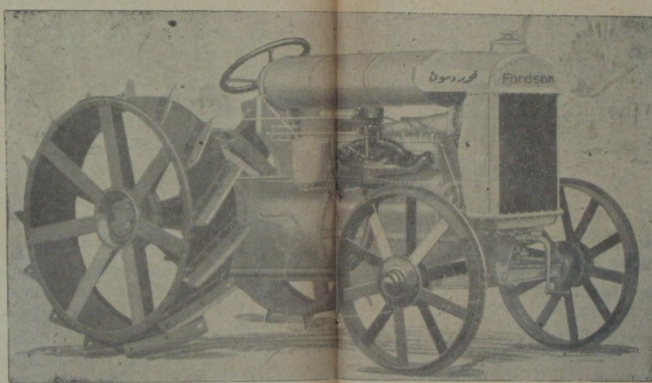
چرکس محمد علی

مرسین — آلته

تلفراف آدرهسی : مرکس

تحافیه، قرطاسیه، خردوات زجاجیه، Bonneterie ، بللوریه
عطریات و هر نوع معمولات منسوجه، دمبر آتای، چای
سیغاره کانغدی، کبریت وسائر هر نوع اتمه تجارتیه

<p>119</p> <p>آلته تجارت رهبری</p> <p>Pharmacie Kanaat M. ADNAN Mersine - rue de serail.</p> <p>حسین صالح و شرکائی ادخالات - اخراجات - قومیسون</p> <p>مرسین</p> <p>تفرانف آدرسی : حسین صالح - مرسین برسہ قرطوسی : ٦١ زیتون یاغاری - صابون - زیتون دانہ لری - ذخائر بیاسہ اوزرنہ آلم صابم و قومیسون .</p> <p>H. SÄLİM & Cie MERSINE Export. Import. B. P. 61 Huils d'olives, Céréales Achat et vente sur place.</p>	<p>118</p> <p>آلته تجارت رهبری</p> <p>Bureau - Milan, Via Meraviglie 10 Succursales - Smyrne, Mersine, Adalia. Importation de tissu manufacturés en tous genre quincailerie, bonneterie, verrerie etc... Maison Fondée en 1819 Adresse Télégr. Alhadéff</p> <p>آرتیست فطوغرافی مصطفی فخری - مرسین</p> <p>PHOTO-ARTISTE M. Fahri - Mersine.</p> <p>قناعت اجزاخانه سی محمد عبدناہ مرسین - حکومت جادہ سی ایستیلہ آندہ دو قنون بولنور</p>
---	---

<p>Said Arif & Said Eumer Mersine Automobile à 5 places; 4 cylindres et 20 H. P. Agent général pour la Turquie: Edgar B. Howard. Philadelphie - Stamboul Agents pour Adana et l'Hinterland: Said Arif & Said Eumer Mersine, Tarsous, Adana.</p>		<p>سعید عارف و سعید عمر مرسین بش کشلک و دوت سیلندری ، یکرمی بیکری قوتندہ پنک اوٹوموبیل تورکیا ایچون عموم آجنتہ سی : ادغار . ب . ہوارد فیلاہ لقا - استانبول آلته و ہیترلانڈ آجنتہ سی : سعید عارف و سعید عمر مرسین ، طرسوس ، آلته</p>
<p>30 x 3 1/2 x 30 سیمنی «وردسونک» پنک اوٹوموبیل Demountable Rim Equipment includes 30 x 3 1/2 Non-Skid tires all around, extra rim and tire carrier.</p>		
<p>TRACTEUR Fordson & CHARRUE Oliver Agent Général pour la Turquie : Edgar B. Howard Philadelphie Stamboul Agents pour Adana et l'Hinterland : Said Arif et Said Eumer Mersine - Tarsous et Adana</p>		<p>« فورسون » تراقتوری و « اولیور » پرفلی تورکیا ایچون عموم آجنتہ سی : ادغار . ب . ہوارد تجارخانہ سی فیلاہ لقا - استانبول آلته و ہیترلانڈہ سعید عارف و سعید عمر مرسین - طرسوس - آلته</p>
<p>فوردسون تراقتوری مرسین - سعید عمر و سعید عارف - Tracteur Fordson</p>		

آلته تجارت رهبری ۱۲۳

Tracteurs Fordson et Emerson et toutes sortes d'instruments agricoles.

Célèbres Moissonneuses - faucheuses et moissonneuses lieuses américaines „Osborne,, et „Wood,,
Batteuses Kayzar;
Moteurs Eléctrique „Delco,,
machines à presser dernier système
Instruments aratoires de tous genres.

عزم شرکتی

۱ - هر نوع معاملات تجاریه کزده اعطای سرعت ، سهولت ، استقامت ارزو ایدر کز بر دفعه ایشکزی [عزم شرکتی] تودیع ایدیکز .

۲ - [عزم شرکتی] مملکتک اوز ناموسکار وفداکار تجریه دیده اولادرنندن متشکل اولوب غایمی صرف مملکت مزده کی اقتصادی بوشلقلری دولدورمق و کندی ایشلر میزنی کیری و غیر مونس اللردن تماماً قورتارمق و شرفی تجار میزنی غربه طامتقدر .

۳ - عزم شرکتی تجارت مختلفه ، ادخالات ، اخراجات عمومیه و هر نوع قومیسوخیلیق ایله اشتغال ایدر . آلم صایم خصوصنده تجاره رهبریک ایله . اورویا ایله معامله یایق ارزو

آلته تجارت رهبری ۱۲۲

ادغار . ب. هوارد تجارتخانه سی

آلته رهبریترونه آجهتسی

معبید عارف و معبید عمر

مرکزی : مرسیه - شعبه لری : آلته و طرسوس

تفراف آره سی : معبید - مرسیه

فورت اوطوموبیل و قایمونلری ، «فورنسون» و «همرسون» تراکتورلری و بالعموم آلات زراعیه . آمریکانک مشهور «اوزبورن» و «وود» اوراق و سچر باغلار ماکینه لری و «کوزار» باتوزلری ، «دلفو» الکتریک موتورلری الک سولک مودل «چرچر» و برسه ماکینه لری و زراعته عاڈ هرشی ایچون بالاده کی آدرسه مراجعت ایدیکز .

MAISON EDGAR B. HOWARD
Agents pour Adana et le Hinterland:
Saïd Arif et Saïd Eumer
Siège Central: Mersine
Succursales: Adana Tarsous
Adresse télégraph. Saïdler - Mersine
Automobiles et camions Ford.

آلته تجارت رهبری ۱۲۵

عثمانی بانقسی

« آلته شعبسی »

تاریخ تأسیسی : ۱۲۷۸

۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰ لیرالیق سرمایهلی آنونیم شرکت

عمومی مرکز : استانبولده - غنظرده

تلفون : یک اوغلی ۳۶

مرکز شعبه لری : استانبول یکی جامع - بلک ارغلی جاده کبیر

تورکیانک هر گوشه سنده شعبه لری واردر .

لوندرد - پارس - مانچستر - مازسیلیا - تونس شعبه لری واردر

قافقاسیا حوالیسند - تیفلیسده بر شعبه سی اولدینی کچی

سوریا شعبه سیده «سوریا بانقسی» در

رومانیاده کی خابر تجاریسی «بانق اوف رومانیا لیجته» در .

- معامله لری :-

سندات و بولیجه مقابلنده معین و وعده لی و یا خود حساب جاری صورتیله اوانسلر . بولیجه ایستقونطوسی ، تورکیانک

آلته تجارت رهبری ۱۲۴

ایدنلره ناموسکار اولر طایرته ، استانبول و اوروپادن هر نوع امنعه تجاریه جلب و سپارشی قبول ایدر .

Société Collective

- AZM -

1 - Si vous désirez avoir de la promptitude des facilités et de la droiture dans vos opérations commerciales remettez vos affaires, à titre d'essai, à la société collective Azm.

2 - „La Société Collective Azm,, est formée par des personnes intègres, devouées et expérimentées qui tiennent cœur de combler les lacunes économiques du pays en faisant connaitre à l'occident nos négociants honnêtes.

3 - „La Société Collective Azm,, s'occupe de commerce et de commission de toute sortes en même temps que d'importation et d'exportation. Elle guide les négociants dans leurs opérations d'achat et vente, fournit l'adresse des Fabriques de confiance à ceux qui veulent nouer des relations avec l'Europe et s'engage à servir d'intermédiaire pour toutes sortes de commandes à Constantinople et en Europe.

4 - Elle s'occupe en même temps dans sa section de manufacture de toutes sortes d'opérations en gros et en détail.

آلته تجارت رهبری ۱۲۷

Filiale pour la Syrie : Banque de Syrie.
Correspondant pour la Roumanie : Banque of Roumania Ltd.
Elle s'occupe avec toutes opérations de Banque.

حاجی حمدی و مخدوملری

تجار - قومیسونجی

ادوز سنلک بر مؤسسہ تجاریہ

« پورتقال بانجیسی » دیمکله مشهور دوت بولک الک معتبر و جدی قومیسون و تجارت توی اولوب سنلردنبری بالخاصه پورتقال اوزرینه واقع اولان سپارشلری سرعته ایسته من بره سوق ایدر .

صایتش شرانطی آریجه قرارلاشدیریلیر .

تشرین اولدن شباطک نهایته قدر الک نفیس و دایایقیق ماللری دائما بولوندیبر .

آدرهس : دوت بولره پورتقال قومیسونجی و نامجری حاجی حمدی و مخدوملری .

آلته تجارت رهبری ۱۲۶

بو بولک شهرارینه - اجنی دیاره سندات - چک اعتبارمکتوبلری تلفراف امرنامه ارسالاتی ؛ حساب جاری کشادی . سندات و قیمتل اشیا محافظهسی .

و سائر باجله باقما معاملاتی

Banque Impériale Ottomane

SOCIÉTÉ ANONYME

Fondée en 1862

CAPITAL : Lstr. 10.000,000

Siège Central: Constantinople - Galata

Téléphone : Péra 36

Succursals Central : Stamboul - Yéni Djami

Péra : Grand rue de Péra

Elle est en relation avec tous les centres européens et possède les Succursals dans la Turquie.

Bureau de représentation du Transcaucasie à Tiflis .

آلته تجارت رهبری ۱۲۹

NADJI ZADÉ
M. Loutfi
Avocat Diplômé

Toutes sortes de consultation judiciaire économique et administrative.

Adress. silifkè. Lutfi Nadji - Boite P. 6

لطفی و سبفی تجارخانهسی

قبریس - لفقوشه

تلفراف : لطفیسف

بوسه قوطوسی : ۱۲۰

تجارخانه کتاب خصوصندهکی احتیاجاتی واسع مناسیه تامین ایتمیکی کی قرطاسیه، تحافیه، جام چرچیوه کی مدنی هر احتیاجه او جوز و تمیز بر طرزده واسطه تامین اولور . هر چشید تجاری معامله اوزرینه قومیسون ایله توسط ایلی کورور .

آلته تجارت رهبری ۱۲۸

Hadjî Hamdi & fils

Négociants - Commissionnaires

Maison fondée depuis 30 ans

La plus célèbre et la plus sérieuse maison de commerce et commission de Deurt Yol connue sous le nom de „Jardin d'Oranges“, exécutant rapidement toute sorte de commande d'expédition d'oranges.

Conditions à débattre stock des meilleures qualités depuis Octobre j'usqu' à fin de Février.

Adresse: Deurt Yol, Négociants et Commissionnaires d'oranges, Hadji Hamdi & Fils.

نامجی زاده

محمد لطفی

مأذون برنجی صنف دعوی وکیلی

آدرهس : سلفک - لطفی نامجی - بوسه قوطوسی : ۶

اقتصادی ، عدلی ، اداری هر نوع دعوی نهمبر ایدر .

قومیسونده و کیلک ، استشاره حضورنده مراجعه دائما جواب وریب .

آلته تجارت رهبری ۱۳۱

شرکت الک مهم په تړول، به تیزین وبالعموم
ماکنه یاغلی ساتان مؤسسهلر ننددر .
په تړول صادرلریمزک اوستنده بر « آی چیچی » رسمی ایله
« Sun Floor » اسمی یازیلی اولمائه ؛
به تیزین ننگلریمزک اوستنده ده « Sphinx » کله سیله
رسمتک بولونمائه دقت ایدیکنز .
مارفالریمزه دقت اتمکله کندیکنزی مهم
بر غفلتدن، ضرردن قورتارمش اولاجنفسکنز

Vaccum Oil Company
Représentant et Agent générale pour la
région de Cilicie:
M. Basile Zananiri Mersine Palace
Mersine (Cilicie)
Siège Sociale: New-york
Direction générale: Caïre (Egypte)

آلته تجارت رهبری ۱۳۰

مشهور « فاده قونی شربی » ننگ قبریس بظانه ده بو دنوزیع بیدر

Loutsi Seïsi & Cie
Chypres - Levkochi
Librairie, papeterie, manufacture, article, sur verrerie et
opérations commerciales avec commission.
Adresse Télég: Loutfiseyff - Boîte Postale 120

واقوم ئویل قومبانی
شرکتک مرکز عمومیسی : نیویورک .
مدیریت عمومیسی : قاهره [مصر] .
عموم کیلیکیا بمثل و وکیل عمومیسی : بازیل زانانیری
مرسین پالاس
تلفراف آوره سی : مرسین - زانانیری
مکتوب آوره سی : مرسین - واقوم ئویل قومبانی
پوسته قوطوسی : ۱۹۱

آلته تجارت رهبری ۱۳۳

الک معروف اولان برانس موطور سپرتس مارقهلی بزینی
بو حوالی په کوندروب ساتمشدر .
بزلر بویا ایله الک یوکسک درجهلی آتیشقلی منع ایدن
و قوه کامله سی موطوردن و هر زرده استعمال ایدیلوب ده
اورادن مستحصل الک قوتلی صیجاقلنده محافظه ایدن ماکنه
یاغلیمزیده فروخت اتمکدویز . اوجوز یاغلی بو حرارته
قطعیاً مقاومت ایده مزمل .
توز طرفنده آتیه و طرسوسده پایلان بر مسابقه
- هندی باشلی غازینک تراقتور استعماله صالح یکنه غاز اولدیفنی
کوستر مشدر - فوردسون و فیات تراقتورلری زقیبارک غازندن
صرف اولتان مقدارک نصفی صرف ایتدکارنی وعینی نسبتده ده
قوتده . فصله اولدیفنی ازانه و سلیندیرلر اوزرینه پیمسک
براقادیفنی ده بو صورتک ایتیلدیز . بر دوغده ۱۲ اوقه
غاز صرف اولمقددیز . تراقتورلر ایچون خصوصی اولاروق
« استاندارد نهجین اکثره » مارقهلی ماکنه یاغلی توصیه
ایتدیکمزکی فورد آجته لریک زده بویانغی توصیه ایدیکمزدیز .

**تراقتور و صاحب لرینه
تزیلات یاپیلا جقدر**

آلته تجارت رهبری ۱۳۲

Adresse Télégraphique: Mersine Zananiri
Postale: Vaccum Oil Company
B, postale - 191 - Mersine
Attention à notre marque sur les caisses du petrole:
Sun - Floor et sur les caisses de benzine: sphinx

**آمریقان
استاندارد ئویل قومبانی
اوف نیویورک**
مرسین شعبه سی
مدیریت عمومیسی : استانبول
مذکور شعبه کیلیکساده : مرسین ، طرسوس ، آتیه ،
جیحان ؛ و فونییه ، قیصری ، بوز ، قرمان ایله آناتولینک سائر
الک مهم نقطه لرنده و کالترای واردر . قومبانی ۱۹۱۳ سنمستدن
بری ۱۵۰ درجهلی و الک کوزل هندی باشلی غازیله اهالی
طرفندن الک مرغوب ۱۲۵ درجهلی دولی غازی و دنیاچه

۱۳۵ آطه تجارت رهبری

STANDARD OIL
Company of New York

SUCCURSALE DE MERSINE
SIÈGE CENTRAL À CONSTANTINOPLE
Pétrole 150° INDIAN HEAD (Tête Indienne)
la meilleure marque et la seule pouvant servir à l'usage des tracteurs consommation minimum ne carbonisant pas les cylindres

Pétrole 125° CAMEL (Chameau)
la marque la plus recherchée de l'Anatolie; couleur blanche qualité et emballage supérieure.

Benzine PRATTS MOTOR SPIRITS
l'essence de premier degré connue partout dans le monde.
Huiles Minérales de qualité extra supérieure et régulière. densité durable - prix moyens.
Peinture de couleurs diverses fournis en Turquie depuis 1913 par Standard Oil Company of New York agences dans toutes les villes importantes de Cilicie et d'Anatolie.

(Servez-vous de ce coupon)

Prix Speciaux Aux Propriétaires de Tracteurs

۱۳۴ آطه تجارت رهبری

هر هانگی بر مشتری بو قوبونلردن بری یوفاریده تعداد اولتان و مرسینه تابع اولان آجنتسه لردن برینه تشرین اول طرفنده کوستردیکی تقدیرده مستحصلاتنک هر هانگیسندن آگیرسه آلبون الدهه کی فیاتدن بک خصوصی برتزیل پایلاحقدر. بو قوبون زه کوندربلیک اوزره آجنتسه و بریله جکی کپی هر قوبون بر صایشه مخصوصدر.

استاندارد ئویل قومپانی
اوف نیویورق

مرسین شعبه سی

..... تاریخ مشتری تیک اسمی

..... عدد صندوق وکالت

Caisse Develli
(Chameau)

H. P. ۳۲ ۳۰ **غازله ابلتر « فیات » زراعت تراکتوری**

Tracteur Agricole ((FIAT)) Fonctionnant au Pétrole 30 32 H.P.

اصغری صرفیات
Consumation minimum

☞

Sous Agences
Tarsous et Adana

☛

ایشه سمنده ماره لک
Simplicité de manieiment

اعظمی اوصول
Rendement maximum

☞

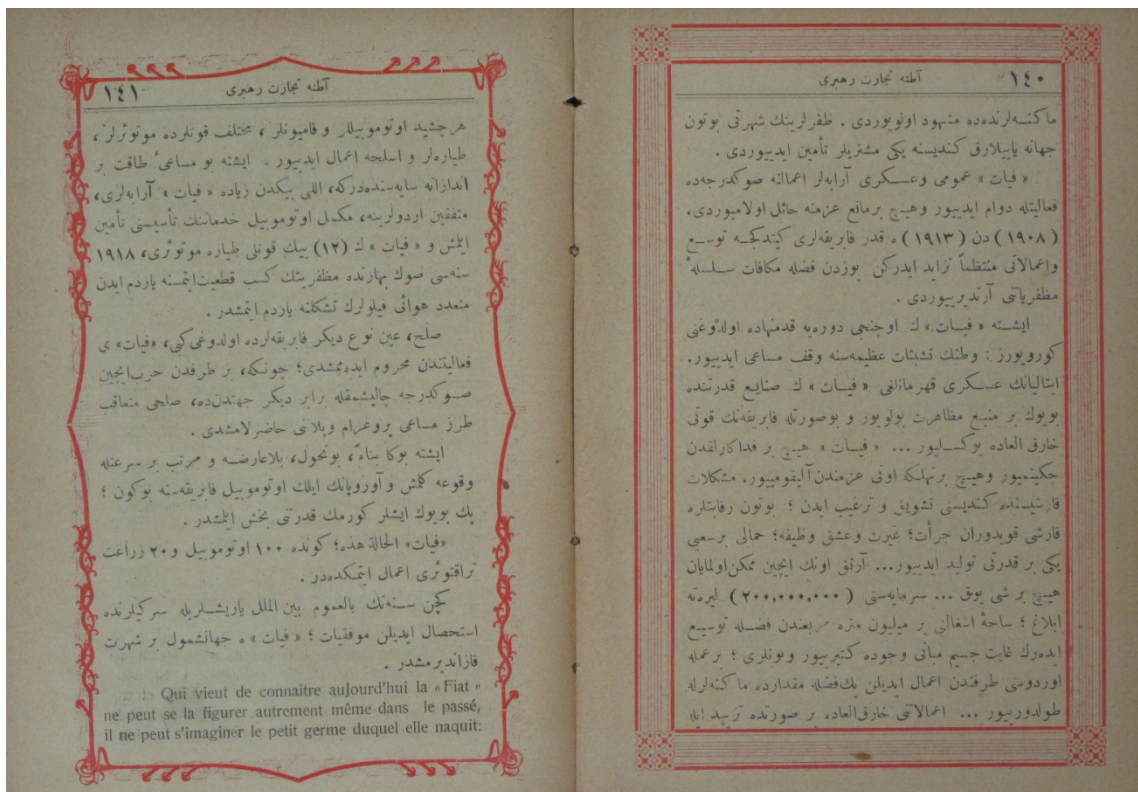
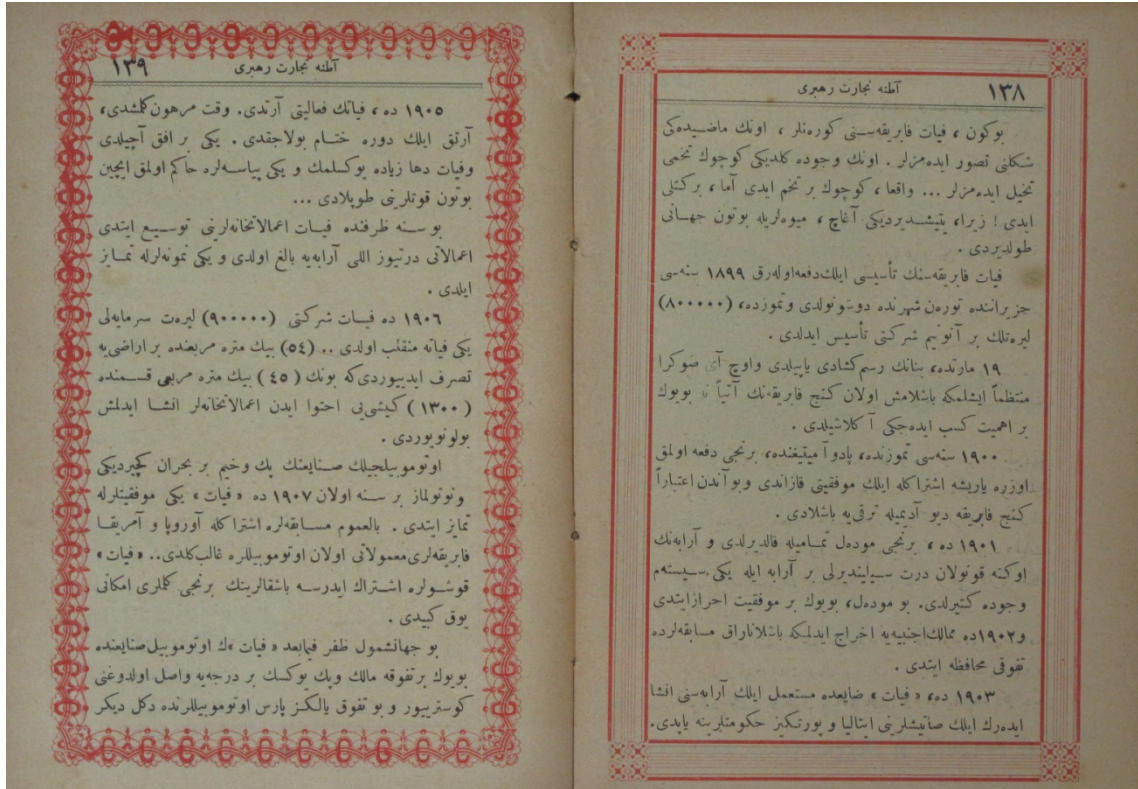
آوانا د طرسورده آیریم
آراناناری واردر.

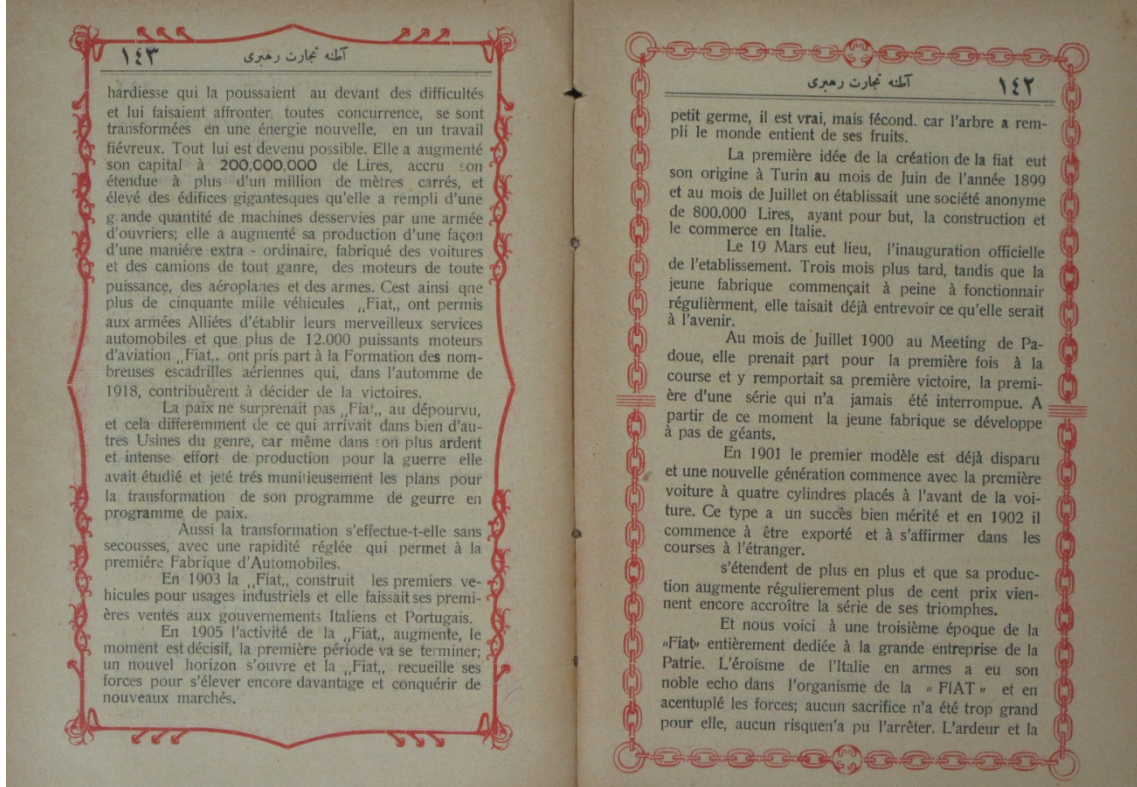
☛

اوزومه مدت وایانیر
Grande durée.

(فیات - مرسین عموم وکیل ومثلک) پوسته قوطوسی : نومرو - ۷

((FIAT)) Agence Générale de Mersine Boite Postale N. 7

١٤٥ آلتھ تجارت رهبری

نصیبین - پوزاتی
دیربوللری شرکتی

١٣٣٧ سنمئندہ انقرہ اشلاقامہسی موجینجہ متشکل
فرانسز شرکت
سرمایہسی : ١.٠٠٠.٠٠٠ لیرا
مدیریت عمومیسی : حلب
مرکزی : آدانا

آدانا وحوالیسندن کچن بوتون دیربوللری الئرندهبولوندران
شرکت ، یکیکجه - آدانا ، آدانا - مرسین ، آدانا - حلب ،
آدانا - اسکندرون قسملری ایشلمکدهدر .

L'accord Turco - Français d'Angora
COMPAGNIE DES CHEMINS DE FER
Nusseibine - Bosanti
Société Française Fondée en 1337
Capital: 1,000,000 Livres Turques
Direction Générale: ALEP
Siège: ADANA

La Société qui a sous sa direction les voies ferrées d'Adana et de ses environs.
Exploite les branches de Yenidjé - Adana, Adana-Mersine, Adana - Alep, Adana - Alexandrette.

١٤٤ آلتھ تجارت رهبری

Dans cette année la „Fiat“, agrandit encore ses ateliers, sa production atteint quatre cent cinquante voitures et s'enrichit de nouveaux types parmi lesquels les groupes marins, les triomphateurs de la côte d'Azur. En 1906 l'ancienne „Fiat“, est remplacée par la nouvelle „Fiat“, avec un capital de 900.000 de Lires, elle possède un terrain de cinquante quatre mille mètres carrés, dont quarante cinq mille sont couverts par ses ateliers qui occupent plus de mille trois cents personnes.

En 1907 l'année mémorable au milieu de la terrible crise que traverse l'industrie de l'automobilisme la „Fiat“, lance au monde son superbe défi: elle participe à toutes les courses et triomphe, battant toutes les marques Européennes et Américaines.

Il semble presque que personne ne puisse arriver au premier rang si la „Fiat“, prend part à la course. Ce triomphe universel indique que la „Fiat“, a désormais atteint une grande supériorité dans la technique de l'automobile, et cette supériorité caractérise non seulement ses automobiles de courses mais aussi ses autres machines. La renommée de ses victoires parcourt le monde entier et lui ouvre tous les marchés.

La „Fiat“, dédie une activité spéciale à la fabrication des véhicules pour les services industriels publics et militaires; son élan impétueux ne connaît d'obstacles. Depuis 1908 à 1913, tandis que ses usines d'Europe d'accomplir aujourd'hui des travaux pour les plus grandes conquêtes du monde.

La „Fiat“, produit aujourd'hui chaque jour 100 Automobiles et 20 Tracteurs agricoles.

Les succès obtenus dans toutes les courses et expositions internationales de l'année dernière ont procuré à la „Fiat“, une réputation mondiale.

١٤٧		آلتنه تجارت رهبری	
Adana - Alexandrette		آدانا - اسکندرون	
Classes		موقعتار	
1	2	3	
Adana - vers Indjirlik	40	30	20
" Gurdjiler	70	55	35
" Mississ	95	75	45
" Djéyhan	170	125	85
" Vissié	210	155	105
" Toprak-Kalé	270	200	135
" Ossmanié	300	225	145
" Mamouré	330	245	160
" Erzin	310	230	150
" Deurt-yol	375	280	185
" Payass	405	300	200
" Alexandrette	470	350	230
Adana - Méydan Ekbez		آدانا - میدان اکبز	
Classes		موقعتار	
1	2	3	
d'Adana vers Bagtché	420	310	205
" Kéllér	485	360	235
" Esslahié	515	380	250
" Méydan ekbez	605	450	295

١٤٦		آلتنه تجارت رهبری	
Adana - Alep		آدانا - حلب	
Classes		موقعتار	
1	2	3	
Adana - Indjirlik	40	30	20
" Gurdjiler	70	55	35
" Misiss	95	75	45
" Djéyhan	170	125	85
" Vélissé	210	155	105
" Toprak-kalé	270	200	135
" Ossmanié	300	225	145
" Mahmoudé	330	245	160
" Sitna pounar			
" Bahché	420	310	205
" Ayran			
" Kéllér	485	360	235
" Esslahié	515	380	250
" Meidanekbez	605	450	295
" Radjo			
" Kourt-Koulaghi			
" Fatma			
" Tel-ul-Rifat			
" Musslumié			
" Alep			

١٤٩ آلتنه تجارت رهبری

١٤٨ آلتنه تجارت رهبری

par semaines : Vendredi, Samedi, Lundi Mercredi le trajet est parcouru en 8-9 heures.

Dans les mêmes jours 4 trains de voyageurs sont partis de Toprak Ealé pour Alexandrette et Deurt-Vol.

Outre ces trains, chaque jeudi un train mixte circule entre Adana et Mamoura.

فصلیین - بوزاتی دمیر بوللری شرکتی مدیر عمومیسی
موسیر فوللیت
Monsieur Follet
Directeur général du chemin de fers Posanti-Nossaibin

ایضاحات

١٣ تشرين أول ١٩٢٣ دن اعتباراً آدانا حلب آراسته بازار ایرتهسی وجمعه کونلری ایکی تیره ن حرکت ایلر. آرادهکی مسافه بی یکر می ساعت و ١٥ دقیقه قطع ایلر لر. حلب دن ایسه چارشانبا و جمعه ایرتهسی کونلری ایکی کره بولجی تیره ن واردر. ایسکندرونه طوبراق قله آره سنده جمعه، جمعه ایرتهسی بازار ایرتهسی، چارشانبا کونلری یعنی هفتاده دورت قاطار ایشلهر آرادهکی مسافه بی ٨-٩ ساعت ده آلر لر. بالمشابه یعنی کونلرده طوبراق قله دن ده ایسکندرونه دورت بولجی قاطاری حرکت ایلر. بو بوسته لردن باشقا هفتاده بیر کون بر شنبه کونی آدانان معموره بیر بولجی و ایشای تجارتی تیره ن تحریک ایلدیلر عینی کون معموره دن ده آدانابه-تونه کی تیره نك مواسلتدن بیر ایکی ساعت سوکرا - مقابل بیر تیره ن کیده ر.

Explication

A partir du 13 octobre 1923, chaque lundi et vendredi deux trains circulant entre Adana et Alep parcourent cette distance en 20 heures et 15 minutes. Chaque mercredi et samedi deux trains de voyageurs partiront d'Alep. Entre Alexandrette et Toprak - Kalé 4 trains

عیناتی زاده محمد نوری بك

صنایع آطنه - سیجان کنارنده بیعتی قاریشمسی

مرسین - آدانا خطلی یولجی تعرفهسی

آدانا	شاكر پاشا	كهيا اوغلي	زيتونلي	بيكيجه	طرسوس	حاجي طالب	قاراجا الياس	مرسين	
۳۲	۱۱	۱۰	۹	۷	۵	۳	۱	۰	مرسين
۱۱۰	۱۰۰	۹۰	۸۰	۷۰	۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	قاراجا الياس
۱۰۰	۹۰	۸۰	۷۰	۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	حاجي طالب
۸۰	۷۰	۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	۱۰	۰	طرسوس
۷۰	۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	۱۰	۰	۰	بيكيجه
۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	۱۰	۰	۰	۰	زيتونلي
۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	۱۰	۰	۰	۰	۰	كهيا اوغلي
۴۰	۳۰	۲۰	۱۰	۰	۰	۰	۰	۰	شاكر پاشا
۳۰	۲۰	۱۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آدانا

Tarif de voyegs pour la ligne Mersine - Adana

	Mersine		Karadja Eliass			Hadji Talib			Tarsous			Yénidje			Zéytounlou			Kéhya-Oglou			Chakir Paçha			Adana			
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2				
Mersine	0	0	0	35	25	15	70	55	35	95	70	45	155	115	75	180	135	90	210	155	105	225	165	110	235	175	115
Karadja Eliass	35	25	15	0	0	0	40	30	20	65	50	30	125	95	60	150	110	75	185	135	90	195	145	95	210	155	105
Hadji Talib	70	55	35	40	30	20	0	0	0	30	20	15	90	65	45	115	85	55	145	110	70	160	120	80	175	130	85
Tarsous	95	70	45	65	50	30	30	20	15	0	0	0	65	50	30	90	65	45	120	90	60	135	100	65	150	110	75
Yénidje	155	115	75	125	95	60	90	65	45	65	50	30	0	0	0	30	20	15	65	50	35	80	60	40	90	65	45
Zéytounlou	180	135	90	150	110	75	115	85	55	90	65	45	30	20	15	0	0	0	35	25	20	50	35	25	60	45	30
Kéhya Oglou	210	155	105	185	135	90	145	110	70	120	90	60	65	50	35	35	25	20	0	0	0	30	20	15	30	20	15
Chakir Paçha	225	165	110	195	145	95	160	120	80	135	100	65	80	60	40	50	35	25	30	25	15	0	0	0	30	20	15
Adana	235	175	115	210	155	105	175	130	85	150	110	75	90	65	45	60	45	30	30	20	15	30	20	15	0	0	0

155	آلته تجارت رهبری	154	آلته تجارت رهبری
133	آلته زراعت باقشمی		فهرس - مندرجات
135	آلته ده معارف		صحیفه
153	تقلیه اجورانی - شمندوفر تعرفه لری	1	غازی پاشا حضرت تالینک ۱۳۳۹ مارتنده آلته تورک
165	آلتون پورد		اوجانده کی کتابه لرندن
170	طرسوس	7	رهبر ایچون
180	طرسوسک قیبق	9	کیلیکیا (تاریخی)
184	درت پول	17	• (جغرافیایی)
191	شپید صائم بک - خاطره لر	22	قیصه تنبی
193	قوزان	50	پاموق و پاموق شیاق
206	سلفکیه داثر	64	مصرده پاموق زراعتی
218	مرسین	71	آلته ده ملکی تشجیات
230	مرسین صنایع و تجارت اوطه سنده مقید تجارتانک	83	اجتماعی وضعیت
	اساسی و مقدار تروتلری مشر جدول	91	آلته جفتی درنگی
239	استاتستیکلر	93	• مملکت خسته خانه سی
239	ادخالات و اخراجات جدوللری ۱۹۱۳ الی ۱۳۳۸	101	تخامیلر جمعیتی
254	کمرکلر حقتده	108	تجاری و صنایعی آلته
258	وزن و تویچولر	119	آلته تجارت و صنایع اوطه سی
	رسملر	124	• • • اوطه سنده مقید تجار
		126	آلته بورسیمی
		128	شرکتلر
	صحیفه		
	1		
	2		
	رئیس جمهور غازی مصطفی کمال پاشا حضرت تالری		
	رهنی اوغوز بک - رهبرک صرئب و تالتری		

156	آلته تجارت رهبری
3	قوزانلی احمد حلمی بک - آلته زراعت باقشمی مدیری
4	نصیح بک - رهبر هیئت اعضا سنندن هلو هنییا سیفورطه شرکتک معنی
72	آلته - حکومت قونانی
77	بکی استاتسیون
79	آلته کورپرسی
80	مشهور نوره دره کورپرسی
84	آلته هیئت عمومی سی ایله کولومسارکن
86	آلته تورک اوجانی
85	• • • بر کوشیمی
95	• • • عموی کورونیشی
94	آلته مملکت خسته خانه سی
113	کیلیکیا ده میر بولاری خریطه سی
100	آلته خریطه سی
100	پوسنه شیکیمی (خریطه سی)
128	صالح اخندی فاریقه سی
129	حمید افندی - مرانغوز فاریقه سی
133	آلته - دارالمعلمین
134	• دارالمعلمین
177	اسکندورک حامی دیشن مشهور طرسوس شلاله لری
179	طرسوس حکومت قونانی
204	قوزانلی شپید صائم بک
226	مرسین مملکت خسته خانه سی سرطیبی دو قنور عبدالله بک
228	مرسین - باغچه لر ده کوزه کولومسارکن
242	مرسین پولیس سر قومیسری نوبیق بک
244	ول نوبیق بکک غیرتلی یادرووری سفره جیغارکن

ATTÂR'IN FÜTÜVVETNÂMESİ İSTANBUL'DA MI...?¹

Ömür CEYLAN²

ÖZET

Doğu edebiyatlarının ünlü ve etkili şairlerinden biri olan Feridüddin Attâr, yalnız ardında bıraktığı değerli eserleri ile değil, kendisine aidiyeti şüpheli çok sayıda eserle de araştırmacıları hala meşgul etmektedir. *Attâr Fütüvvetnâmesi*, ona ait olduğu üzerine hakkında bir asra yakın zamandır tartışmalar yürütülen işte bu eserlerden biridir. Türkiye, İran ve Romanya'da bulunan nüshaların; Harcirdli Hâtifi ve İzzî-i Mervî gibi şairlerin; Said Nefîsî, Franz Taeschner ve Abdülbaki Gölpınarlı gibi önemli bilim insanlarının dahil olduğu, Almanya'dan Pakistan'a uzanan, geniş soluklu bu tartışmalar, henüz kesin bir sonuca varmış değildir. Bu makalede, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Bölümü F1288 numarada kayıtlı olan ve anılan araştırmacılar tarafından görülmemiş/değerlendirilmemiş bulunan bir nüshadan hareketle tartışmalara yeni bir boyut kazandırılmaya çalışılmakta ve söz konusu metin, özgün alfabesiyle ilk kez yayınlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Edebiyat, Fütüvvet, Fütüvvetnâme, Attâr, Ahilik, Yazma Nüsha, Edisyon Kritik.

IS ATTÂR'S FOTOVVATNÂME IN ISTANBUL...?

ABSTRACT

Farîd ud-Dîn Attâr, one of the prominent and leading poets of Eastern literature, still keeps researchers busy not only with the valuable works he has left, but also with the numerous works doubtfully belonging to him. *Fotovvatnâme* of Attâr is one of these works, which has provoked deliberations concerning authorship for nearly a century. Spanning from Germany to Pakistan, these lengthy deliberations have encompassed the copies existing in Turkey, Iran and Romania, but poets such as Hâtifi of Hargird and İzzî-i Mervî, and scholars such as Said Nefîsî, Franz Taeschner and Abdülbaki Gölpınarlı have not yet come to a definite conclusion. By setting out from a manuscript, which is registered in Istanbul University Central Library's Persian Manuscript Collection, Number F 1288 and which has not been seen or evaluated by the above mentioned scholars, this article will bring the deliberations to a new dimension and the text cited will be published for the first time in its original script.

Key Words: Classical Literature, Fotovva, Fotovvatnâme, Attar, Akhi, Manuscript, Critical Edition.

İslâm dininin Peygamber zamanından başlayıp artarak süren fetihler aracılığıyla yayıldığı iklimlerde yerleşmesi ve benimsenmesi, yalnız inanç tarihi araştırmacılarının çalışma alanlarına dâhil bir zaman dilimine işaret etmez. Yerleşik kültürlerin -çoğu zaman siyasî projelerle düzenlenen- dönüştürülme ve değiştirilme süreçleri, toplumsal katmanların ve kurumların buna göre yeniden yapılandırılmaları, birey ve toplumla birlikte değişen sanat anlayışı ve sanat eserleri, bugün dünya coğrafyasının önemli bir bölümüne ait kültür tarihini topyekûn ilgilendiren çok dilli, çok yönlü, karmaşık bir sosyopolitik süreç olarak önümüzde durmaktadır. Söz konusu tarihin büyük ölçüde hala aydınlatılmamış karanlık labirentlerinden

¹ Bu makale, daha önce İngilizce olarak yayınlanmıştır: "Is Attâr's Fotovvatnâme in Istanbul ?", *Bilig*, Winter 2013, Number 64, 71-94.

² İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. o.ceylan@iku.edu.tr

süzülüp gelen kültür unsurlarından biri de Anadolu'da daha çok Ahilik (Köksal 2005) adıyla teşkilatlanmış fütüvvet ülküsüdür.

Fütüvvet kavramı, tasavvufa dahil erdemlerden biri olarak anıldığı H. I. asırdan, tam bir müesseseseleşme gösterdiği H. V-VI. asırlara dek, İslâm coğrafyasının büyük bir bölümünde irfânî, ahlâkî, siyâsî, ictimâî ve iktisâdî hayatın önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Abbâsî halifelerinin elinde bir siyâsî nüfuz aracına dönüşmekle birlikte, fütüvvetin uzun asırlara yayılan tarihçesi, bugün pek çok bilim dalı için incelenmeye değer bir bilgi alanı hüviyetindedir. Fakat fütüvvet tarihini bu denli zengin kılan özellikler, bu alanda çalışanlar için aynı zamanda güçlükler de barındırır. Arap yarımadası, İran, Orta Asya, Ortadoğu, Anadolu, Balkanlar ve hatta Kuzey Afrika coğrafyalarında siyâsî ve kültürel izler bırakmış bulunan fütüvvet, bütün bu iklimlerdeki yerel detaylardan tarihî-toplumsal dönüşümlere uzanan ve ancak çok dilli okumalar, çok yönlü karşılaştırmalarla çözümlenebilen karmaşık bir yapı arz etmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılan özgün kaynakların etüt edilmesinin yanı sıra Arap, Fars ve Türk dünyası ile birlikte başta Avrupa olmak üzere dünyanın farklı pek çok ülkesinde yürütülen fütüvvet araştırmalarının hakkıyla takip edilebilmesi, insan ömrünü ve imkânlarını zorlayan çetin bir süreç anlamını da taşır. Dolayısıyla hemen her araştırma alanında olduğu gibi fütüvvet araştırmalarında da çeviri ve karşılaştırmaya dayalı çalışmalar büyük önem kazanmaktadır.

Arapça, Farsça ve Türkçe manzum-mensur kaleme alınan ve fütüvvet öğretisinin tarihi kanunnameleri denebilecek olan Fütüvvetnâmeler, konuyla ilgili araştırmaların başlıca kaynaklarıdır (Ocak 1996; Öztürk 1997, Torun 1996, 1998; Afshari 2003; Bilgin 1992; Gölpınarlı 1953-1954; 1956-1957; Arslanoğlu 1997b). Özellikle mensur örneklerde Çâr Pîr'in (Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Muhammed) fütüvveti tesisi, *Gâdirû Hum* hadisesi ile Hz. Ali'ye intikali, ahd, biat, kardaşlaşma, helva gönderme ve şed kuşanma gibi fütüvvet merasimleri ayrıntılı olarak anlatılır. Bunların akabinde sıralanan hatta kimi zaman soru-cevap yoluyla belletmeye çalışılan ve her birine *edep* denilen fütüvvet kuralları ise manzum-mensur bütün fütüvvetnâmelerin ortak muhtevasıdır. Bu edep kaideleriyle âdeta bir fetânın (fütüvvet mensubunun) karakter portresi çizilir. Buna göre bir fetâ; sıdk, safâ, emanet, takva, kerem, mürüvvet ve hayâ sahibi olmalıdır. Fetâ'nın eli, gönlü, kapısı ve sofrası açık; gözü, dili ve şalvarı kapalıdır. O sözünü bilip söyler; vefalıdır, cömerttir, güler yüzlü ve tatlı dillidir, dostluğu da düşmanlığı da Allah içindir, kendisine fenalık edenlere dahi iyilikle davranır, kibir değil tevazu sahibidir, gıybet etmez, şefkatli ve sabırlıdır, dervişleri ve salihleri hoş tutar, sırları ve ayıpları örter, öfkesine hâkimdir, başta komşuları olmak üzere herkese iyiliği dokunur, uzleti sever. Fütüvvetnâmeler, anahatlarıyla çizdiği bu model insanın gündelik hayattaki davranışlarını da düzenler. Oturup kalkarken dikkat edilecek hususlardan sofrâ adabına, çarşı-pazar gezmelerinden hasta ve kabir ziyaretlerine kadar uyulması gereken görgü kurallarını en ince ayrıntısına kadar anlatır.

Topluma topyekûn bir ahlaki devrim vadeden fütüvvet ülküsünün bugün için dahi geniş ve büyük sayılabilecek bir coğrafyaya dağılmış zengin bir metinler külliyatı bulunmaktadır. Bu büyük coğrafya içerisinde İran, fütüvvetin tarihî açımlar kazandığı iklimlerden biri olarak dikkat çeker. İran'daki fütüvvet araştırmaları da bizdeki mütevazı seyrini kıskandıracak sayıda ve niteliktedir. İranlı fütüvvet araştırmacılarından Mehran Afshari'nin (h.ş. 1382) 2003 yılında yayınladığı "Fütüvvetnâmehâ ve Resâ'il-i Hâksâriye (Si Risâle)" adlı eseri, hiç şüphesiz bu meyanda anılması gereken yeni ve önemli bir çalışmadır (Afshari 2003). 30 adet yazma fütüvvetnâme ve Hâksâriye risâlesinin karşılaştırmalı biçimde yayımlandığı bu eserde, Sayın Afshari tarafından kaleme alınmış doyurucu bir inceleme bölümü de yer almaktadır.

Afshari'nin değerli eserinde bir araya getirdiği otuz metin arasından biri, ardında barındırdığı asırlık tartışmalarla diğerlerinden ayrılır. *Fütüvvetnâme-i Seyyid İzzî-i Mervî* başlıklı bu küçük mesnevi, nüshalara göre en az 80, en çok 84 beyitten oluşmuş ve aruzun hezec bahrinden mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün kalıbıyla yazılmıştır.

Söz konusu metni ilgi çekici kılansa muhtevası ve üslubundan ziyade eserin kime ait olduğu ile ilgili süregelen tartışmalardır. Eserin beşinci risâlesi olan İzzî Fütüvvetnâmesi, Afshari'nin diğer metinlerde de yaptığı gibi metin ve nüshalarına dair bilgiler veren bir dîbâce ile başlar. Bu dîbâceden öğrendiğimize göre metin, ilk olarak 1339 hş. (M. 1959) yılında Saîd Nefîsî tarafından yayınlanan Musahhah Attâr Divânı içerisinde yer almış ve o tarihten bu yana da İran'da "Fütüvvetnâme-i Attâr" adıyla tanınmıştır.³ Sonraki Attâr neşirlerinden bir kısmı "Fütüvvetnâme-i Manzûm" başlığıyla metne yer verirken (M. Dervish: 92-95), bazıları ise neşirleri içine almamıştır (Bedüzzaman Fürûzanfer 1381). Aslında Prof. Dr. Franz Taeschner'in 1932 yılında yayınladığı makalesiyle (Taeschner 1932) Haricirdli Hâtîfî'ye (Huart 1997: 370; Öztürk 1997: 468)⁴ isnad ettiği metin hakkında "Fütüvvetnâme-i Attâr yâ Hâtîfî" başlıklı bir makale kaleme alan Pakistanlı bilim adamı Muhammed Riyâz ise bu fütüvvetnâmenin dil ve üslup bakımından ne Nişaburlu Attâr'a (ö. 1229), ne Hâtîfî'ye (ö. 1521), ne Attâr-ı Tûnî'ye ne de diğer Attârlardan birine ait olabileceğini söyler (Riyaz 1348: 86-92). Nefîsî'nin, Attâr'a izafe ederek yayınladığı metne kaynak vermediğine dikkat çeken Riyaz, Nefîsî neşrinin dibacesinde işaret edilen İstanbul Hâlet Efendi Kütüphanesi'ndeki bir yazma Attâr Divanı'ndan alınmış olabileceği tahminini ileri sürer. Riyaz'a göre; birbirinin kullandığı nüshalardan habersiz bulunan Taeschner ve Nefîsî, yazmaların yönlendirmeleriyle aynı metni Hâtîfî'ye ve Attâr'a isnat ederek yayımlamışlardır. Yaşadığı dönem ve diğer eserlerindeki göndermeler itibarıyla Attâr'ın bir fütüvvetnâme ya da fütüvvet içerikli bir manzume yazması makul görünmekle birlikte XV. asrın ikinci yarısı ile XVI. asrın başlarında yaşayan ve Şah İsmail adına bir Şehname kaleme alan Hâtîfî'nin bu dönemde takibat altındaki ehl-i fityan ve ayyâran tayifesi hakkında bir manzume yazması akla yatkın görünmemektedir. Ne var ki manzumede kullanılan dil ve üslup, Attâr'ın diğer eserleriyle karşılaştırılınca metnin ona izafe edilmesi de bir hayli güçleşmektedir (Riyaz 1348: 87). Nihayet M. Riyâz 1969 tarihli bu makalesinde, seksen ikişer beyitlik Nefîsî ve Taeschner neşirlerinin birbirlerinde bulunmayan beyitlerini de ekleyerek metni 84 beyit halinde karşılaştırmalı olarak tekrar yayınladı (Riyaz 1348: 89-92).

M. Afshari ise bütün bu tartışmalara başka bir boyut kazandırır. Afshari, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 3528 numarada kayıtlı bulunan, 12 Temmuz 1441 istinsah tarihli bir mecmuaya istinaden fütüvvetnâmenin Seyyid İzzî-i Mervî'ye ait olduğunu düşünmektedir. Afshari'nin böyle düşünmesine sebep olansa;

I. Diğer nüshalarda,

مكن زنهار اين معنى فراموش
همی كن پند من چون حلقه در گوش

"Bu anlattıklarımı sakın unutma; Benim öğüdüm daima kulağında küpe olsun."

³ Metin, Nefîsî neşrinin 666-669. sayfaları arasındadır. Merhum üstat, adı geçen musahhah Attâr Divanı'ndan 5 sene sonra kaleme aldığı değerli edebiyat tarihinde, Attâr'a ait olduğunu düşündüğü eserler arasında bu küçük fütüvvetnâmeyi de sayar (Nefîsî 1344: 115). Bununla birlikte ansiklopedilerin eski-yeni Attâr maddelerinde, ona ait olmayıp adına izafe edilen eserler listesinde dahi fütüvvetnâmeden bahsedilmez (Ritter 1997: 7-12; Şahinoğlu 1991: 95-98).

⁴ Her iki maddede de Hâtîfî'ye ait bir fütüvvetnâmeden söz edilmez.

şeklinde geçen 80. beytin Tahran Üniversitesi nüshasında,

مكن زنهار اين معنى فراموش
همی كن پند عزی حلقه در گوش

“Bu anlattıklarımı sakın unutma; İzzî'nin öğüdü daima kulağında küpe olsun.”

şeklinde bir mahlas beyti olarak kaydedilmiş olması ve;

II. Yine diğer nüshalarda,

اگر خواهی كه اين معنى بدانى
فتوت نامه عطار خوانی

“Eğer bu manayı/fütüvveti (gerçekten) kavramak istiyorsan Attâr'ın Fütüvvetnâmesi'ni okumalısın.”

şeklinde bulunan ve gerçekte Said Nefîsî'nin söz konusu manzumeyi Attâr'a ait kabul etmesinin yegane sebebi olan 82. beytin, Tahran Üniversitesi nüshasında yer almamasıdır.

Mehran Afshari, istinsah tarihlerinden hareketle 14. yüzyılda yaşadığını tahmin ettiği Seyyid İzzî-i Mervî hakkında onca araştırma yapmasına rağmen herhangi bir bilgiye rastlamadığını belirtir. Fakat Afshari'nin araştırmaları, onu iki yeni nüshaya ulaştırır (Rum 1, Rum 2). Romanya Doğubilimleri Akademisi Kütüphanesi'nde bulunan “Fütüvvetnâme-i Şeyh Attâr” serlevhalı iki nüshadan birisi (Rum 1, M 178, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Mikrofilm No: 6225) tahminen 15. yüzyıl istinsahı, diğeri ise daha erken dönemlere aittir (Rum 2, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Mikrofilm No: 3761). Afshari, işte bu bilgileri verdikten sonra saydığı beş nüshayı (S. Nefîsî, M. Riyaz, Üniversite, Rum 1, Rum 2) karşılaştırarak metni yeniden yayımlar ve nüsha farklarını da aparatlarda gösterir (Afshari, 2003: 36-42).

Afshari'nin ve sayılan araştırmacıların görmediği bir nüsha ise şu an İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar bölümü F. 1288 numarada kayıtlıdır. Adı geçen nüshadan ilk kez Abdülbaki Gölpınarlı bahseder (1949-1950: 15-16) ve “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları” adlı hacimli ve pek değerli makalesinde şu bilgileri verir:

“İstanbul Üniversitesi Farsça yazmaları arasında 1288 numarada kayıtlı bir fütüvvet-nâme, büyük sûfî şâir Ferid-al-dîn Attâr'a (627 h. 1230) nisbet edilmektedir. 192 beyitlik bir mesnevî olan ve << mefâilün mefâilün faülün>> vezniyle yazılmış bulunan bu risâlede fütüvvetin, müriüvvet, doğruluk, herkesi bir görüp sevmek, nefis tutsaklığından kurtulmak, vefâ, kötülüğe iyilikle mukabele etmek, cömertlik... gibi yetmiş iki şartı olduğu bildirilmededir. Bu mesnevîde iki kere Ahı, iki yerde de fütüvvet müridi manasına terbiyet (terbiye) kelimesi geçmede, iki beyitte Attâr adı anılmada, sonlarında da bir münasebetle Nizâmî'nin <<Penç-genc>>ine müracaat tavsiye edilmededir. Âka-yı Said Nefîsî'nin ve Prof. Ritter'in görmedikleri bu mesnevî'nin Attâr'a aidiyeti şüphelidir... Hasılı bu mesnevî, fütüvvet erkânından değil, fütüvvet sıfatlarından ve şartlarından bahsetmektedir.”

Gölpınarlı'nın Attâr'a aidiyetini şüpheyle karşıladığı söz konusu mesnevinin ilk 80 beyti; S. Nefîsî'nin Attâr'a, F. Taeschner'in Hâtîfî'ye ve nihayet M. Afshari'nin son olarak İzzî-i Mervî'ye isnat ederek yayınladığı mesnevinin ta kendisidir. Nitekim Nefîsî, Gölpınarlı'nın

kaynak göstererek söz konusu bu nüshayı görmediğini iddia ettiği 1320 hş. (M. 1940) tarihli Attâr biyografisinden 19, Gölpınarlı'nın makalesinden tam 10 yıl sonra yayınladığı Musahhah Attâr Divanı'na (1959) bir başka nüshadan yararlanarak söz konusu fütüvvetnâme'yi dahil etmiştir. Konunun bir başka ilginç yönü de merhum Gölpınarlı'nın aynı makalesinde (1949-1950: 23), Taeschner tarafından 1932 yılında Hâtîfi adına yayınlanmış nüsha hakkında bilgi vermesidir: “*Hatîfi'nin de 84 beyitlik bir Fütüvvet-nâme'si vardır ki bu manzum risâle, ancak XV. yüzyılda, İran'da fütüvvet ehlinin kudretini gösterme bakımından değerlidir. Fütüvvetin yetmiş iki şartını bildiren, erkândan hiç bahsetmiyen ve Taeschner tarafından 1932'de Leipzig'de foto-kopi olarak bastırılan bu risâlenin 11 ve 41. beyitlerinde <<ahı>>, 69. beytinde <<terbiyet>> tâbirleri geçmektedir.*” Anlaşılan Taeschner nüshasında Attâr adının geçtiği beytin bulunmaması Gölpınarlı'yı yanıltmış, İstanbul nüshasının ilk 80 beyti ile Taeschner neşrinin aynılığı büyük araştırmacının dikkatinden kaçmıştır.⁵

“Fütüvvetname-i Şeyh Attâr (kuddise sırruhu)” şeklinde sürh bir serlevha ile kesintisiz ve aralıksız biçimde istif edilmiş 180 beyitten oluşan İstanbul nüshası, Attâr mahlasının geçtiği bir mahlashane ile tamamlanmakta, ardından yine ara verilmeden Lokman peygamber ile oğlu arasındaki bir muhavereyi aktaran 10 beyitlik bir mesnevi parçası kaydedilmektedir. Metnin bütünlüğü göz önüne alındığında bu 10 beyitlik manzum parçanın vezin müşterekliği sonucu müstensih tarafından sehven fütüvvetnamenin ardına yerleştirildiği akla gelmektedir. Nitekim Nizâmî'nin *Penc Genc*'ine atıf yapılan bu 10 beyit ile Attâr mahlaslı beyit arasına sonradan bir başka kalemlerle çizgi çekildiği ve işaret konulduğu görülmektedir. İstinsah tarihi ve müstensih kaydı bulunmamakla birlikte edisyon kritikli Afshari neşrine ciddi katkılar sağlayabilecek nitelikteki bu nüsha, aynı zamanda üç çeyrek asırdır süregelen Attâr Fütüvvetnâmesi tartışmalarına da hayati açılımlar kazandırabilecek hüviyettir.

Muhtemelen aynı kalemde çıkma Türkçe derkenar şiirlerden (Kemalpaşazade, Muînî vb.) hareketle en erken 16. asır başları Anadolu istinsahı olduğunu tahmin ettiğimiz metin; tıpkı Taeschner, Nefsî (Halet Efendi), Tahran ve Romanya nüshaları gibi,

الا ای هوشمند خوب کردار
بگویم با تو رمزی چند ز اسرار
چو دانش داری و هستی خردمند
بیاموز از فتوت نکته چند

“*Ey iyi yaradılışlı, akıllı kimse! Sırlardan birkaçını sana remizlerle söyleyeyim. Akıllı ve bilgili ol ki fütüvvet dair birkaç nükteyi (önemli meseleyi) öğrenesin.*”

beyitleriyle başlar. Diğer nüshalarla ortaklık gösteren ilk seksen beyitlik bölüm, fütüvvetnâme geleneğinin Sühreverdi (*Risâletü'l-Fütüvve*) ile başlayan II. dönemine ait metinlerden biri

⁵ Gölpınarlı, fütüvvet dair altı yıl aradan sonra yayınladığı bir başka makalesinde de Attâr Fütüvvetnâmesi meselesine değinir. Molla Hüseyin Vâiz'in *Fütüvvetnâme-i Sultânî* adlı eseri üzerine değerlendirmelerde bulunurken müellifin yaptığı iktibaslar arasında Attâr beyitlerinin yer alması üzerine Gölpınarlı'nın tespiti şöyledir: “*Molla Huseyn Vâiz, bu kitaplardan başka, kimin olduğunu bilmediğimiz <<Kavâid-al Futuvva>>dan, Fütüvvet hakkında Attâr'ın, <<fâilâtün fâilâtün fâilât>> vezninde üç beytini alıyor (2b). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde farsça yazmalar arasında 1288 No.da kayıtlı manzum bir Fütüvvet-nâme, Attâr'a atfedilmiştir. Fakat bu üç beyit bu farsça ve manzum Fütüvvet-nâme'de yok. Esasen Attâr'a atfedilen Fütüvvet-nâme, << mefâilün mefâilün feûlün>> vezninde” (Gölpınarlı 1955-1956: 130).*

olduğunu düşündürmektedir (XIII-XIV. yy). Bu dönem fütüvvetnâmeleri, fütüvvetin müstakil bir teşkilat ülküsü olarak benimsenerek fütüvvet umdelerinin sayıldığı nizamnâmeler hüviyetindedir. Fütüvvet terminolojisinin yeni yeni kurulmaya başlanması da bu döneme rastlar. Âdab ve erkâna dair ayrıntılı bilgilerin verildiği metinlerse daha çok ahi loncalarının tesis edilmesinden sonra kaleme alınmış III. dönem fütüvvetnâmeleridir (Ocak 1996).

Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshaya dayanarak M. Afshari'nin İzzî-i Mervî'ye ait kabul ettiği bu 80 beyitlik bölüm, nazım tekniği bakımından, şairinin olgunluk döneminde kaleme alınmış bir manzume olduğunu ihsas ettirir. Metnin nâzımı, derin ve sanatlı söyleyişlerin sahibi bir şair olmadığı izlenimi vermektedir. Dili sade ve akıcı, üslubu rahat, samimi ve gösterişsizdir. Geleneğin tüm ürünlerinde olduğu gibi “pendnâme” karakteri öne çıkmakla birlikte, şairin muhatabı yalnızca fütüvvet taliplisi (terbiye), ahi adayları değildir. Doğrudan ahiyi hedef alan ve onun terbiyeleriyle münasebetlerine dair öğütler veren 3 beyit (beyit no: 40, 49, 65), onun en az *zâim* veya *kebîr* mertebesine ulaşmış bir cüvanmert olduğunu düşündürmektedir ki bu mertebeler Anadolu geleneğinde *ahi*, *yol ata*, *nakîb*, *nakîbü'n-nukebâ*, *şeyh* vb. makamlara denk gelir.

Mesnevi, -şairinin ifadesiyle- fütüvvetin 72 (Tahran nüshasında 82) şartını ortaya koymak için nazmedilmiştir. Bir kısmı aynı erdemlere işaret eden bu şartların sayısı fütüvvetnâmelere göre değişiklik gösterir. Aslında anlatılan erdemlerin muayyen bir sayı ile belirlenmesi, metnin didaktik gücünü arttırmak için başvurulmuş bir anlatım metodundan başka bir değer taşımaz. Önemli olan maddelerin sayısı değil içerikleridir. Bizim görebildiğimiz Türkçe fütüvvetnâmelerde dikkatimizi çekmeyen; çok “terbiye/yol oğulu”⁶ sahibi olmaya tamah etmemek” ve “libâsı herkesle paylaşmamak” gibi birkaç madde dışında fütüvvet ve fütüvvet ehli için şairin saydığı şartların hemen tamamı Türkçe fütüvvetnâmelerle örtüşür.

Afshari'nin 84 beyit tutarındaki karşılaştırmalı neşrinde 11, 27, 57 ve 80. sıralarda yer alan dört beyit İstanbul nüshasında bulunmamakta, 50, 54 ve 56. beyitlerin de sıraları değişmektedir. Metnin hacmi, beyit sıraları ve nüsha farkları bakımından Afshari'nin Rum 1 kısaltmasıyla gösterdiği nüsha ve Nefisî nüshasının, İstanbul nüshası ile birbirlerinden istinsah olduğu söylenemese de aynı nüsha şeceresinden geldikleri anlaşılmalıdır. İstanbul nüshası da Tahran nüshası hariç diğer nüshalar gibi İzzî mahlasını barındırmamakta, Tahran nüshasında *پند عزى* şeklinde geçen sözcükler İstanbul nüshasında *پند من چون* şeklinde yer almaktadır. Diğer nüshaların son iki beyti İstanbul nüshasının 79 ve 80. beyitlerine tekabül etmektedir. Attâr'ın Fütüvvetnâmesi'ni okumayı tavsiye ederek yol erenleri için dua kılınan bu beyitlerde, klasik hâtime havası güçlü bir biçimde hissedilmektedir:

اگر خواهی که این معنی بدانی
فتوت نامۀ عطار خوانی
خدا یار تو باشد در دو عالم
چو از مردان این ره می زنی دم

⁶ Fars fütüvvet geleneğinde nakîbe “peder-i Ahdullâh” ve terbiyeye “ferzend” de denir. M. Afşari'nin terminolojiye ayırdığı inceleme bölümünde bulunmayan bu bilgiyi Abdülbaki Gölpınarlı, Molla Hüseyin Kâşifi'ye (ö. 1504-1505) ait Farsça *Fütüvvetnâme-i Sultânî*'yi incelediği makalesinde veriyor (Gölpınarlı 1955-1956: 134).

“Eğer bu manayı/fütüvveti (gerçekten) kavramak istiyorsan Attâr’ın Fütüvvetnâmesi’ni okumalısın. Fütüvvet erlerinin izlerini takip ettiğin sürece Allâh her iki alemde de yardımcın olsun.”

Diğer nüshalarda sona erişilen bu noktadan sonra İstanbul nüshası kesintisiz devam etmektedir. 81. beyitten itibaren başlayan bölümdeki; ses tekrarları, geleneksel benzetmeler, klâsik söz sanatları ve yüksek ifade gücü, farklı bir sanatkârla karşı karşıya olduğumuzu keskin bir şekilde ihtar etmektedir:

مشو مغرور ملک و مال و دینار
که دنیا بار دارد چون تو بسیار

“Mal, mülk ve paraya güvenip gururlanma. Zira dünya senin gibi nicelerini yükledi/gördü geçirdi.”

100 beyit tutarındaki bu bölüm de ilk seksen beyit gibi fütüvvetin öngördüğü ahlaki erdemleri anlatmaktadır. Fakat ilk bölümdeki samimi ve yalın söyleyiş, yerini daha canlı, ince, sanatlı ve yüksek bir ifadeye bırakmış durumdadır. İki bölüm arasındaki ses ve üslup farkının doruğa çıktığı yerlerden biri olan “susmanın erdemler”ine dair beyitleri örnek olmak üzere alıntılıyoruz:

جوابش داد آن پیر طریقت
که ده جزوست در معنی حقیقت
بگویم بانو کر نیکو نیوشی
یکی کم گفتنست و از خموشی
بخاموشیست دردت نهان باز
که بلبل در قفس باشد ز آواز
اگر در تن زدن جانت کند خوی
شود هر ذره با تو سخن گوی
جو چشمه تا بکی در جوش باشی
که دریا گردی ار خاموش باشی

“O tarikat pîri “gerçekte hakikat on kısımdır” cevabını verdi. İyi dinliyorsan sana söyleyeyim. Birisi az söylemek ve kalanı (dokuzu) susmaktır. Susarak derdini gizli tut. (Görmüyor musun?) Bülbul sürekli feryad ettiği için kafestedir. Canın suskun olmaya alışırsa seninle beraber her parçan/hücren söz söylemeye başlar. (Beyhude yere akan) çeşme gibi ne zamana kadar konuşacaksın. (Sus!) Susarsan okyanus olursun.”

Metnin son beytinde ise Attâr mahlası geçmektedir. Fakat bu kez, ilk 80/84 beyti içeren nüshaların 79./83. beytinde geçen ve Attâr Fütüvvetnâmesi okumayı tavsiye eden beyitten çok farklı olarak, klâsik fahriye edasını da taşıyan tam bir tahallus beytiyle karşılaşılır:

توای عطار در بحر معانی
بالماس سخن در می چگانی

“Ey Attâr! Sen manalar denizinde söz elmasıyla inci(ler) damıtıyorsun.”

Sonuç olarak aralıksız istif edilmiş İstanbul nüshasının ilk 80 beyti, farklı zamanlarda müstakil nüshalar olarak istinsah edilmiş ve bu nüshalar İstanbul nüshasını görmeyen araştırmacılar tarafından bugüne kadar Hâtifi'ye, Attâr'a ve İzzî-i Mervî'ye izafe edilerek neşredilmiştir. Muhammet Riyaz gibi, söz konusu metnin Hâtifi'ye ya da Attâr'a ait olamayacağını düşünen bilim adamları da yok değildir. Diğer nüshaları görememesine karşın İstanbul nüshasını gören yegâne araştırmacı durumundaki Abdülbaki Gölpınarlı ise anlaşıldığı kadarıyla metni enine boyuna inceleme fırsatı bulamamış, iki mahlas beyti taşır görünümündeki mesnevinin Attâr'a aidiyeti konusunda çekimser kalmıştır. Gölpınarlı'nın aksine yalnız İstanbul nüshasını görmeyen ve diğer nüshalardan hareketle ilk 80 beyti (84 beyit olarak) karşılaştırmalı olarak yayınlayan M. Afshari ise “Fütüvvetnâme ez-Güftâr-ı Seyyid İzzî-i Mervî” serlevhali Tahran nüshasına istinaden mesnevinin İzzî'ye ait olduğunu düşünmektedir.

Biz de İstanbul nüshasının araştırmacılarca başka başka şairlere mal edilerek yayımlanan ilk 80 beyitlik bölümü ile 81. beyitten itibaren tamamen ayrı bir üslupla kaleme alınmış 100 beyitlik ikinci kısmının, farklı şairlere ait farklı eserler olduğunu düşünüyoruz. Nitekim Attâr'ın Fütüvvetnâmesi'ni okumayı tavsiye ederek son bulan ve farklı nüshalarla beyit sayısı 84'e ulaşan ilk mesnevi, muhtemel bir Attâr Fütüvvetnâmesi'ne daha geç zamanlarda yazılmış takriz yollu basit bir nazire görünümündedir. Tarayabildiğimiz Attâr eserlerinde rastlanmayan 100 beyitlik ikinci mesnevinin ise dili ve üslubundan hareketle Attâr'a aidiyetine karar verebilecek olanlar ancak Attâr uzmanı araştırmacılarıdır. Biz onlara yardımcı olmak amacıyla metni bütün haliyle ve özgün alfabesiyle makalemizin ekinde yayınlamakla yetiniyoruz. Meselenin kesin olarak çözüme kavuşturulması ise ulaşılacak yeni ve muteber nüshaların varlığına bağlıdır.

KAYNAKLAR

- Afshari, Mehran (2003), *Fotovvatnâme-hâ va Rasâ'el-e Khâksâriyeh (30 Treatises)*, Introduction, Compilation & Explanation by Mehran Afshari, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehrân.
- Arslandoğlu, İbrahim (1997), *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetnâme*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Bedüzzaman Fürüzanfer (1381 hş.), *Divan-ı Attâr-ı Nişâbüri*, Müesseset-i İntişârât-ı Negâh, Çâp-ı Çehârüm, Tehran.
- Bilgin, Orhan (1992), *Şeyh Eşref bin Ahmed Fütüvvetnâme*, İstanbul.
- Fütüvvetnâme ez-Güftâr-ı Seyyid İzzî-i Mervî*, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 3528.
- Fütüvvetnâme-i Şeyh Attâr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Bölümü, F 1288.
- Fütüvvetnâme-i Şeyh Attâr*, Romanya Şarkiyat Akademisi Kütüphanesi M 178, Tahran Üniversitesi Kütüphanesi Mikrofilm No: 6225.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1949-1950), “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, S. 1-4, İstanbul.

- Gölpınarlı, Abdülbaki (1953-1954), “Burgazi ve Fütüvvetnâmesi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, S. 1-4, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1955-1956), “Fütüvvet-Nâme-i Sultânî ve Fütüvvet Hakkında Bâzı Notlar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 17, S. 1-4, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1956-1957), “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XVII, S. 1-4, İstanbul.
- Huart, Cl. (1997), “Hâtifî” mad., *İA*, C. 5/1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Eskişehir.
- Köksal, Haz. M. Fatih (2005), *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (Bildiriler I-II)*, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayını, Kırşehir.
- M. Dervish, *Divan-ı Attâr*, Tehran.
- Nefisî, Said (1339 hş.), *Divân-ı Attâr-ı Musahhah*, Tehran.
- Nefisî, Said (1344 hş.), *Târîh-i Nazm u Nesr der-İran ve der-Zebân-ı Fârisî*, Kitabfürûş-ı Furuği, Cild-i Evvel, Tehran.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996), “Fütüvvetnâme” mad., *DİA*, C. 13, İstanbul.
- Öztürk, Mürsel (1997), “Hâtifî” mad., *DİA*, C.16, İstanbul.
- Ritter, Helmuth (1997), “Attâr” mad., *İA*, C. 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Eskişehir.
- Riyaz Han, Muhammed (1348 hş.), “Fütüvvetnâme-i Attâr Yâ Hâtifî?”, *Mecelle-i Maârif-i İslâmi*, Şomare-i 8, Ferverdîn, Tehran.
- Şahinoğlu, M. Nazif (1991), “Attâr Ferîdüddin” mad., *DİA*, C.4, İstanbul.
- Taeschner, Franz (1932), “Das Futuwatnâme Des Persischen Dichters Hâtifî”, *Festschrift Georg Jacob*, Leipzig.
- Torun, Ali (1996), “Muhtevaları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnâmeler”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Torun, Ali (1998), *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

فتوتنامه شیخ عطار {قدس سره}

- ۱ الا ای هوشمند خوب کردار
 بگویم با تو رمزی چند ز اسرار
- چو دا نش داری و هستی خردمند
بیاموز از فتوت نکته چند
- که تا در راه مردان ره دهندت
کلاه سروری بر سر نهندت
- ۱۵ کسی کز مهر تو ببرد پیوند
 بمردی جان و دل در مهر او بند
- زبانرا در بدی گفتن میاموز
پشیمانی خوری ترسم یکی روز
- ترا آنکه برآرد مردمی زور
که بینی خویشتن را کمتر از مور
- مراد نامرادانرا برآور
که تا یابی مراد خویش دیگر
- مگو هرگز که خواهیم کرد این کار
اگر دستت دهد می کن بکردار
- ۲۰ کسی کو را به چشم اندر حیا نیست
 فتوت در جهان او را روا نیست
- فتوت دار شو چون با دل آزار
نباشد در جهانش را کسی بار
- درین ره خویشتن بینی نکنجد
بجز خاکی و مسکینی نکنجد
- فتوت ای براد [ر] بردباریست
نه کرمی و ستیزه بانگ زاریست
- بده نان تا برآید نامت ای دوست
چه خوشتر در جهان از نام نیکوست
- ۵ چنین گفتند پیران مقدم
 که از مردی زدندی در جهان دم
- که هفتاد و دو شد شرط فتوت
یکی زان شرطها باشد مروت
- بگویم با تو یک جمله راز
که تا چشمت بدین [رازی] شود باز
- نخستین راستی را پیشه کردن
چو نیکان از بدی اندیشه کردن
- همه کس را به یاری داشتن دوست
نکفتن آن یکی مغز و دگر پوست
- ۱۰ ز بند نفس بد آزاد بودن
 همیشه پاک باید چشم دامن
- و کر اهل فتوت را وفا نیست
همه کارش به جز روی و ریا نیست
- کسی کورا جوان مردیست در تن
بخشاید دلش در دوست و دشمن

- ۲۵ و دل یکی کن با همه کس
زبان
چنان کز پیش باشی [باش] از پس
مکن چیزی که دیدن را نشاید
و کر گوئی شنیدن را نشاید
- ۳۰ خواهندت برو زنهار پی هیچ
جو
کرت کر نیم نان باشد مکو هیچ
بجان کر بازمانی اندرین راه
نباشد از فتوت جانن آگاه
دماغ از کبر خالی دار پیوست
نه شیطانن که کیری عذر بردست
تواضع کن تواضع با خلایق
تکبر جز خدا را نیست لایق
تکبر به چیزه کی خودرا مرنجان
که افزونی جسمت کاهش جان
- ۳۵ نرم و لطیف و تازه می کوی
سخن
نه برون از حد و اندازه می کوی
مکو راز دلت با هر کسی باز
که در عالم نیایی محرم راز
حسد را در فتوت ره نباشد
حسود از راه حق آکه نباشد
- ۴۰ بخود هرگز مرو راه فتوت
بخود رفتن کجا باشد مروت
ریاضت کش که مرد نفس پرور
بود از کاو و خر بسیار کمتر
مرو ناخوانده تا خوری نبینی
جو رفتی جز جگر خوری نبینی
بچشم شهوت اندر دوست منگر
ز دشمن کام کردی ای برادر
ز کج بینان فتوت راست ناید
که کج بینی فتوت را نشاید
- ۴۵ بکام خود منه زنهار یک گام
که ایمن نیست هرکز مرد خودکام
مدارا کن تو با پیران مسکین
ببخشا بر جوانان بد آیین
مروت کن تو با اهل زمانه
که تا نامت بماند جاودا نه
هزاران تربیت کر هست اخی را
ندارد دوست زیشان جز سخی را
مزن لاف ای پسر با دوست و دشمن
که باشد مرد لافی کمتر از زن
- ۵۰ فتوت چیست داد خلق دادن
بپای دستگیری ایستادن
هر آن کس کو بخود مغرور باشد
به فرسنگ از مروت دور باشد

- ۶۵ پرستش کن خدای جاودانرا
مطیع امر کن تن را و جان را
قدم اندر طریق نیستی زن
که هستی بر نمی آید ازین فن
چو سختی پیشت آید کن صبوری
در آن حالت تو خود از صبر دوری
بنعمت در همی کن شکر یزدان
چو محنت در رسد صبرست درمان
چو مهمان در رسد شیرین زبان شو
بصد الطاف پیش مهمان شو
- ۵۵ آید از درت سیلاب خون باز
کر
بپوشانش بزیر پرده راز
میر نام کسی جز با نکویی
اگر اندر فتوت نام جویی
- ۷۰ تکلف از میان بردار و از پیش
بیاور آنچه داری از کم و بیش
باحسان و کرم دلها بدست آر
کزین بهتر نباشد در جهان کار
چو انصاف از تو خواهد مرد هشیار
چو مردان راه خود چالاک بسیار
دگر شکرانه کوید چه کویی
بباید کشتنت تسلیم و رویی
فتوت دار چون شمعست در جمع
از آن سوزد میان جمع چون شمع
- ۶۰ نصیحت در نهانی بهتر آید
گره از جان و بند از دل گشاید
لباس خود مده هر نا سزا را
بگوش جان شنو این ماجرا را
میان تربیت زان روی می بند
که باشد در کنارت همچو فرزند
فتوت جوی اگر داری قناعت
همه عالم برند ازو بضاعت
به طاعت کوش تا دین دار گردی
که بی دین را نزیبد لاف مردی
- ۷۵ ترا با عشق باید صبر همراه
که تا گردی از این احوال آگاه
چو چشمت روی ازین معنی ببیند
سخنهای منت در جان نشیند
مکن زنهار ازین معنی فراموش
همی کن پند من چون خلقه در گوش
کر این معنی بجای آری ترا به
بشرط این و بسیاری ترا به

- ۸۰ خدا یار تو باشد در دو عالم
چو مردان تو این ره می زنی دم
- ۱ مشو مغرور ملک و مال و دینار
که دنیا بار دارد چون تو بسیار
- خدا را زان پرست از جان پرنور
که استحقاق دارد وز طمع دور
- بهر کاری خدارا یاد می دار
حدارا تا تویی از یاد مگذار
- بکاری کر مدد خواهی ازو خواه
کزین بهتر نیایی هیچ در کاه
- ۵ از خویشتن خوشنودی ای دوست
اگر یقین می دان که این خشنودی اوست
- بطاعت خوی کن وز معصیت دور
که ندهد طاعتی بامعصیت دور
- ز بس تندی مشو تو زود در خشم
که ناری هیچ کس را نیز در چشم
- مکن از کینه خود سینه پرسوز
که خود در سوختن مانی شب و روز
- حریمی را مکن بر خویشتن جیر
که جان پاک تو گرد در تن سیر
- ۱۰ و کژ مگو از هیچ راهی
دروغ نباشد زین بتر هر گز کناهی
- ۱۵ بسنگ و هنگ باش و هیچ مشتاب
بسیر اندر مدو مانند سیماب
- بمعیار خرد کر سخته گردی
چو سیم خام خالی پخته گردی
- بهر یاری که اندر شهوت آیی
چو خو بستی دهی از خود جدایی
- زبان خویش کم ده در سخن تو
زسی دنداننش در سی بند کن تو
- تو سخت اندیشه کن وانگه سخن گوی
بسی برسیدن و گفتن بکن خوی
- ۲۰ سخن خوش گوی چندانی که گویی
که خوش گوئیست اصل هر نکویی
- مگو از هیچ کونه پیش زن راز
که زن رازت بگوید جمله سرباز

- ۳۵ سوی هر کس چنان گردان نظر را
که بهتر بینی از وی هر بترا
گمان بد مبر کس را مگو بد
حلیمی کن سوال کس مکن رد
برغبت بر همه کس مهربان باش
همه کس را چو خورشید جهان باش
- ۲۵ سخن کم گوی و گویی نکو گوی
نه نیک و بد چنان آن فرو گوی
سخنهای بزرگان یاد گیر
ز هر یک نکته صد ارشاد می گیر
کسی کو در هنر بر دست رنجی
بجز یک نکته ای او را نه سنجی
کسی را کز تو عزت یافت یکبار
بنادانی مکن خوارش دگر بار
کسی کو نکته ای گوید بیندیش
مگو کین را شنیدستم ازین پیش
- ۳۰ مکن بدگوی را نزدیک خود رام
که بد گویند ترا اندر سرانجام
مبادت جز بدانایان سر و کار
.....
کسی کو کار بد گوید که چون کن
مده بارش ز پیش خود برون کن
سخن چین را مده نزدیک خود جای
که روزت را بگرداند بصد رای
مگو عیب کسان کان نابدیدت
که حق داند که چووش آفریدت
- ۴۰ مکن عیب و مده بیهوده دشنام
که در حسرت فرو مانی سرانجام
بطینت کر تو شمعی بر فروزی
ازان طینت چو شمعی بر فروزی
مده بر باد عمرت را یگانی
که کس نشناخت قدر زندگانی
بپاسخ زيردستان را نگه دار
که گویندت همه خلقان نگه دار
میفکن در سخن کس را بخواری
خود افکن باش در استاد کاری
- ۴۵ مگو بیهوده کس را نا سزاوار
بهرزه خود مرنج و کس میزار
اگر پیش تو آید احمقی باز
تکبر کن به پیش احمق آغاز
اگر پیش تو آید مرد یزدان
فروتن باش خود را خاک گردان

- ۶۰ چو خواهی کز بلا یایی جدایی
اسیرانرا ز زندان ده رهایی
زمانی در سیاست کن توقف
که دانی در پیش باشد تأسف
مپیچ از کفت با خلقان تو بسیار
که نبود سرکشی کردن بسی کار
مکن کستاخ کودکرا بر خویش
که در گل کرده باشی گوهر خویش
سخاوت کن که هر کس کو سخی بود
روا نبود [که] گویند دوزخی بود
- ۵۰ اکر [چه] گردشی بسیار کردی
اکر چه بس عزیزی خوار کردی
اکر بسیار کس را سر دهی باز
ز درد سر فراوان سر نهی باز
پیران کن تقرب تا توانی
به
که ایشانند آگاه از جوانی
بدرویشان رسان از مال بهری
که تا مالت نگردد مال زهری
توانگر کر برت آید بخدمت
مدار او را برای سیم حرمت
ور آید پیش تو درویش خسته
بپرسش تا نگردد دل شکسته
هر آنکو با تو دارد حق آبی
فراموشش مکن در هیچ بایی
- ۶۵ دلت خرسند کن تا جان بیوسد
که خرسندیست گنجی کان نیوسد
مگو از هیچ بسیاری بپاکی
بدان خودرا که مشتی آب و خاکی
مکن ز اندیشه بیهوده دلریش
که خود اندیشه داری از عدد بیش
مخور حسرت ز غمهایی که می باز
که نبود این سخن را بیخ و بن باز
چو عیسی باش خندان و شکفته
که خر باشد ترش رو در گرفته
- ۵۵ مجوی از عجب بر موری فزونی
که در قدرت تو چون مور زبونی
نکوبین باش اکر عقلت بجایست
که کر بی عیب می جویی خدایست
مکن در هیچ کاری نا سپاسی
رضا درده رضا کر حق شناسی
اکر قبضیت باشد ناگهانی
بگورستان رو و بنگر زمانی
؟مخذ و ناتوان اندوه گین باش
بکنجی در رو و تنهانشین باش
- ۷۰ بخوبی و بزشت ناتوانی
مده اقرار بر کس تا توانی
اکر مرده نه ای در پرده راز
بسر ده جز بنیکویی مگو باز
سخن کر راست گوید چون نکو گفت
ازو بپذیر آن منکر که او گفت

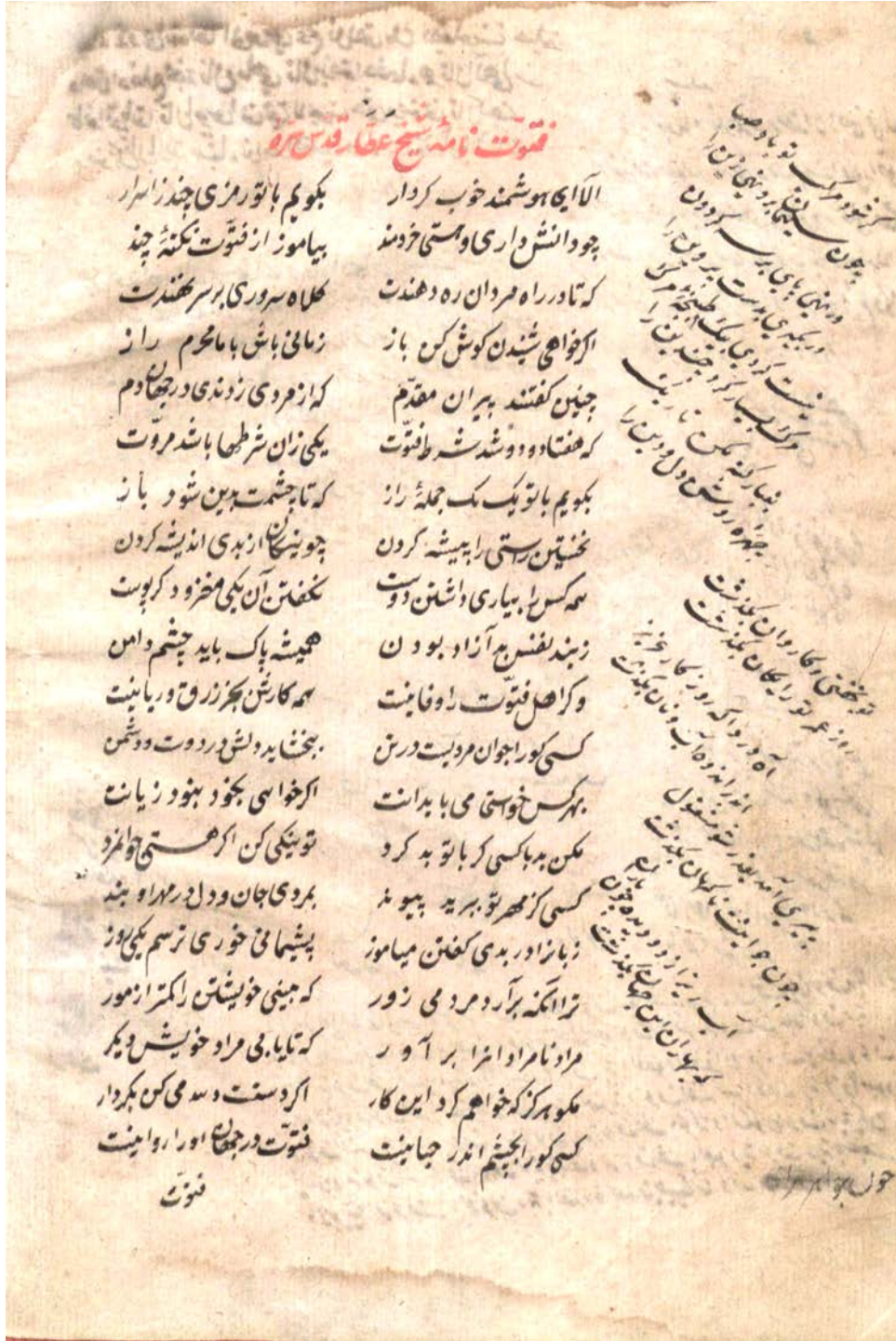
- اگر زرداری و کر پادشاهی
مکن کاری که او با بر نیایی
اگر داری زبانی سود گردان
بلطفی خصم خود خشنود گردان
زیانت چون شود در نزع خاموش
همه اندیشها را کن فراموش
مترس آن ساعت و امید می دار
چراغی را فرا در پیش می دار
که هر کو جان دهد در شادمانی
بسی لذت که یابد جاودانی
مدار ار عاقلی پند مرا خوار
یکایک کاربند و یاد می دار
ترا کر در ره اسرار کارست
بدان کس را که به زین یادگارست
بدان این جمله و خاموش بنشین
زبان از کام کش از خویش بنشین
؟ بچین شد پیش به بر ای مرد هشیار
که مارا از حقیقت کن خبردار
جوابش داد آن پیر طریقت
که ده جزوست در معنی حقیقت
بگویم باتو کر نیکو نبوشی
یکی کم گفتنت و از خموشی
؟ بخاموشیست دردت [را] نهان باز
که بلبل در قفس باشد ز آواز
اگر در تن زدن جانست کند خوی
شود هر ذره با تو سخن گوی
- اگر خصمی شود با تو بد اندیش
به نیکویی زبان بندش کن از خویش
مبین زنهار خصم خویش را خوار
که شهری را بسوزد شعله نار
بهر خلق نیکویی رها کن
ز
تو نیکی خاص از بهر خدا کن
بترک هر چه گفتن کر توانی
دگر مندیش ازان کر کاردانی
طعام افزون مخور بیگاه و ناساز
که آن افزون خورد بیشک ترا باز
چو شب در خواب خواهی شد بعبادت
بگو از صدق دل قول شهادت
بوقت صبح سر از خواب بردار
؟ که ان خفته را بسیار
چو هنگام نماز آید فرازت
مکن ز اندیشها باطل نمازت
ز کار عاقبت اندیش پیوست
که هر کو عاقبت اندیش شد رست
همیشه حاضر اوقات خود باش
بعزت در حضور ذات خود باش
برونرا پاک می دار از شریعت
بپرهیز از پلید بی طبیعت
چنان وقتی بدست آر از زمانه
که گویند روی گردی از زمانه
- ۸۵
۷۵
۹۰
۸۰
۹۵

چو چشمه تا بکی در جوش باشی
که دریا گردی ار خاموش باشی

درین دریای کوهر هر که ره یافت
بغواصیش باید دم نگه داشت

۱۰۰ تو ای عطار در بحر معانی
بالماس سخن در می چگانی

Ek 1: İÜ Kütüphanesi, Farsça Yazmalar 1288, 1b.

Ek 3: Romanya Doğubilimleri Akademisi M178, 1a.

چرا لاچار اگر با ان کهن نمم در دست هر بود بچاه چون آمد دوشم ایهاتان سان تا رخس اگر قریح نویسم نوبرت	ز آنکه بر طوب بر زده و بر خست دینف او مخفی شد که گویم در دست ز آنکه سال دولت اوقتی رخ خست
قصیده کشفه الاکار	میر علیشیر التتاین
اشن علی که کتاج خیر و انزیزوست شکریه از عدل نارد ز دوست بر این ملک فید زینت مقط فرشت که خسرویت لازم شبی بنشد خالی از در و سیک بادان خشک و چشم تر قوتت بر آنکه خواهد دل در وجه و سپر افکند پیش از هر لفظ تا بود شنج رایبی نکت که در لاسنتیج عقل شد در آنچه گویند اهل ذوق از هاتمه و اعظ طامع کدای نان بود و خوشمین تخم رسوایی و بد برداشه پس زرق فته رایون علت مکر و جیل بسازد فیه قاضی بر چیل کار آید بحسب پر کواه جانب علم از کیر دامل بی شک سلامت در روان بزرگش با سهل دان ان شامقم لاقبی و وجه یکم اند بزد اهل دل کفته ناوان زهر سر ریش خند او کجاست هر شب انترتو بو چشم پر شرودن صحنه سلولیت کردی واجب امد احترام	انگدی بر خیال خمم حین در دست خسرو بی عاقبت خسر بلا و کوشوست شیر ز چیری ز شیر پست کم صلیت ترست کوسش خانی و مانک غلغلاش در دست صحر که قانع نشد بختک و ترش بر دست صدر از هر طبع بنش پسته چینی در دست تا شتاد ایچ بود عیان کسیر با مشط خنده اره حس که خواب اندر فسادت کین بزم منبر لمد وان فراز منبرست آری آری و انه جنش خوش با بار اوست فی قیاست او که حرفی علفش فیه اندر دست مغض کذبست ان برای هر که گوی منبرست جایل ار باید خلاص ارجاه علفش منبرست در زمان ناوقه خار خشک خرما بی ترست انف مجد بر اذلاطون اگر چه افسرست هر روز خسته از بی ترین آب نخرت نمچه کذب آرد برون که خود کس بوخترت کوش بر اعضا طرف خالی سفید از انترت

(Marginal notes in Ottoman Turkish script surrounding the table)

Ek 4: Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 3528, 1b.

<p>السلام ای امیر کل امیر رفت سبستی ازین جهان در عشقت بدو جهان نگرید کالسلام ای امیر کل امیر</p>	<p>از زمان بجز برب اردکف تا حسن بر تولقای تو دیدم مدنی در جهان بسپر کردید عاقبت از دل این حدیث شنید</p>
<p>فوت نام از کف رسید عی مروی رحمہ اللہ علیہ</p>	
<p>بگویم با تو مرزی چند ز امر پاموز از فوت سکنه چند کلاه سپه وری بر سر نهند زمانی باش با من محرم راز که از مردی زدندی در حیاتی یکی زان شرطها باشد مردوت که تا جنت شود روشن برین راز جو بیجان اندیشه ازدی کرد کفش کین یکی منبت دان تو برینک مردمان دساز بود همیشه باک با چشم دودا که کارش بکسند روی پریا بخشایدش بر دوست و گن که اگر خواهی بگذر بود ز بابت تو نیکی کن اگر هستی جوانمرد بردی جان و دل در مهر او</p>	<p>ابلا ای سونمند خوب کرد کاک بود انش واری و پستی خود که تا در راه مردان ره دست اگر خواهی شنیدن کوش کن باز جنبین گفتند بر این قدم که مرشد دو دوتن شرط فوت بگویم با تو یک یک شرط را با نخستین راستی را بیکر کردن که کس را بیاری دانش ز بند نفس بر آزاد بودن انفی را در میان دوست داشتن اگر اهل فوت را و فاقبت کسی کو را جو از دلیت در تن بیرکس خوا پیش باید آ کمن بد کسی کو با تو بر کرد کسی که مھد سپه تو بر بد چون</p>

حسن
فوت نامه

رابطه هشتاد و دو کاغذ

زبان